5 vols.
C II 16/6
17210/A/1.
Lat 68-409
LB9

Celsus
HRD 24/8/52

77524

JODOCI LOMMII BURANI

Reipublicæ Nerviorum Medico Phyſici.

COMMENTARII DE SANITATE TUENDA

In primum librum de Re Medica

AUREL. CORNELII CELSI

Medicorum Romanorum longè Principis.

CUM INDICIBUS NECESSARIIS.

LUGDUNI BATAVORUM

Apud JOH. ARN. LANGERAK. 1724.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

ILLUSTRISSIMO
HEROI
GULIELMO A NASSAU
PRINCIPI

Aurantio, Comiti Burano, &c.
Jodocus Lommius Buranus
S. D.

Quos anno ſuperiore de Sanitate tuenda Commentarios tibi clementiſſime Princeps manu ſcriptos dicaveram, eos jam typis excuſos ſub auſpicio nominis tui emiſi. Videretur profectò ſeriùs id à me factum, quàm aut tuæ expectationis, aut meæ promiſſionis ratio ferat, niſi hoc opus ſemel remiſſum, & interjectis dein aliquot menſibus ſecundò veluti ad Momi lucernam (ut ſic dixerim) inſpectam judicaſſem parum bene maturuiſſe. In e-

jus itaque elimationis curam more æmuli lectoris pertinaciùs intento, labor mihi per ſingulas partes crevit, comperique id minimè vanum eſſe quod apud Platonem legitur, δευτέρων ἀμεινόνων. At diſſolvi me tandem hinc, idemque opus etſi non uſquequaque perpolitum, multis tamen in locis caſtigatiùs feci. Quod quidem nunc feliciter natum credam, ſi ut ſemel fortunatum, tuæ cùm placeret Celſitudini, fuit, ita eam in hac nova luce promerebitur vivacitatem, qua ſæpè caruiſſe maximorum etiam virorum monumenta fatali quadam temporum malignitate deprehenſum eſt. Idque vel noſter hic abundè docet: AUR. CORNEL. CELSUS tanta ſæculorum penè omnium exercitus injuria, ut paucis lectus, vix ullis intellectus, pleriſque omnibus ne Medicus quidem habitus ſit, vir alioqui (quod confidenter dicam) eminentiſſimus, non ſolùm in medendi ſcientia, ſed in iis etiam ſtudiis quæ nomen ſibi ab humanitate

ven-

vendicant. Cui rei fidem propoſitum facit opus, breve quidem illud, at eximiè cùm elegans tum eruditum, ſuppellectilem continens raram ac precioſam ditiſſimos artis Apollineæ theſauros, adeò ut accuratiùs id intuenti è beatiſſimo illo pectore Hippocratis fluxiſſe res, ſermo ab ipſis formatus Gratiis eredatur. Itaque major mihi alacritas ſtudiumque commentandi majus injectum eſt, quoniam id videbam tanto jure in hoc me autore licere facere, quanto in aliorum veterum ſecundum Hippocratem nemine. At enim vereor, ne, quemadmodum Alexandrum Macedonem non niſi ab unico pingi Apelle, & fingi à Lyſippo fas erat, ſic ego quoque Latinorum Medicorum primati CELSO parum doctus ſervierim interpres. Verum ignoſcent boni virium imbecillitati mearum, ſi parum pro tanti autoris dignitate præſtitiſſe videbor, favebunt autem benevolo ſtudio, quod humilioribus me rebus accommo-

tum, ac mole (quod dicitur) laborantem ſua. Quanto verò glorioſius fuerat, doctam illam priſcæque diſciplinæ æmulam CELSI brevitatem ſcriptis locupletaſſe, neque adeò obſtrictè Græcorum faviſſe ſtudiis, ut nulla ſubinde fuerit religio Romanis ingeniis oppedere? Illud à Marco Cicerone dictum ſemper probavi. Omnia Latinos inveniſſe meliùs quam Græcos aut ab illis accepta feciſſe meliora. Mitto reliqua, vel hoc certè nomine coli CELSUM oportuit, quòd poſt habitis *Diocle*, *Praxagora*, *Herophilo*, *Aſclepiade* idque genus ſuperiorum temporum Archiatris totum penè ſe ad unicum applicuerit *Hippocratem*, quem ipſe virum arte facundiaque dicit inſignem & Medicinæ omnis parentem. Simileque veri eſt, eo ipſum magiſtra edoctum, ut cætera omnia, ſic hæc iſta quoque conſervandæ ſanitatis præcepta poſteritati diligentiſſimè ſcripta reliquiſſe. Quò minus placet quod fieri hodie à multis video, fidiſſi-

diſſimum hunc valetudinis aſpernantibus cuſtodem, & verſiculos aliquot inconditos, ſcholamque neſcio quam ſequentibus Salernitanam, qua vix ſcio, an quicquam in literis Medicorum inelegantius ſit aut indoctius. Sed eſt hæc ſtudiorum peſtis optimis quibuſque Profeſſoribus non infrequens, ut contentione ſui laborent, ejuſdemque tanta aliquando vis fuit, ut vel ipſum obliteraſſet *Hippocratem*, tanta alioqui doctrinæ fama clarum, niſi jamjam labefienti ſuppetias tuliſſet divinitùs miſſus *Galenus*, qui ſub obſcura ejus autoris ſcripta ſubtilius excolens, ſcriptis illuſtravit ſuis, venerabiliaque hominibus ſeculorum omnium effecit. Id exemplum mihi quoque erga CELSUM uſurpare volenti ingens inceſſit cupiditas ruinoſum hunc Autorem ſublevandi, proque ſuo merito ſempiternæ poſterorum conſecrandi memoriæ. Delegi autem primum operis librum ea de cauſa, quod ad plurimos ipſum pertinere ſcirem, ſeu optima continentem

lius etiam abſtinebo claritatis tuæ præconiis ſeu infinitis, deficiamque à vulgi ſententia, qui talia vehementer ſuſpicere, pauloque adulantius uſurpare hoc loco poſſet. Illud apprimè certum puto, tuas illas nobiliſſimæque familiæ tuæ virtutes adeò jam ubique terrarum ſuis florere laudibus cæpiſſe, ut his mea celebratio nihilo plus conciliare ſplendoris poſſit, clariſſimæ meridiei lucerna. Ipſæ ſiquidem ſic ſunt optimo ſtatu, ut ſublimi oratione, qua caremus, nihil ſint accepturæ decôris, vulgari, quæ nobis magis propria, multum videantur amiſſuræ. Vale patriæ decus. Tornaci Calendis Decembribus. Anpoſt natum Chriſtum 1557.

JODOCI LOMMII
IN
CORNELIUM CELSUM.

PRÆFATIO.

REputarem ego modis emnibus felices literas ceu veras animorum cultrices, ſtrenuaſque nominis nunquam intermorituri patronas, ſummæ voluptatis, inexhauſtæque plenas illecebræ, ſi non tam iniquos paſſim haberent in ſe judices. Siquidem ita exiſtimo: ut plures ſemper (quod ille ait) malos, ſic & indoctos eſſe, qui ea, quæ non didicerunt, non ſolum malè judicant, ſed etiam odio perſequuntur. Adhæc permultos etiam, qui ſeſe videri eruditos ſtudent, video nihil propemodum quod ipſi non fecerint, probare, aut ſi fortè quid in alio laudant, id temerario animi impetu, non conſilio facere. Et quid inter hæc quæſo peritioribus accidere moleſtius poteſt, quâm tot exhauſtis omni vita laboribus, tanto & roboris corporei, & rei familiaris impendio ingratam poſteritatem iuviſſe? Quid verò calumi-

lamitoſius quàm eò rem rediſſe, ut in cultiſſimo illo agro diſciplinarum infelix lolium, & ſteriles dominentur avenæ? Exercuit hæc ſtudiorum peſtis aliquo uſque, Præcipuæ notæ Medicos Græcos pariter atque Latinos, idque haud ita multis ante nos annis cum ſola coleretur Arabum proſapia, ejuſque princeps (uti prædicant) Avicennas. At vicêre tandem barbariem ingenia, ſtudioque hominum quos nuper vidimus, effectum eſt, ut deſertis Arabiæ gravibus Lacunis, ſaluberrimi cæperint Græciæ Latiique fontes peti. Unicus videatur iſti calamitati ſupereſſe Celſus, autor ſiquis alius, ut excellentiſſimus, ita ſumma contra ſæculorum pene omnium depreſſus invidia. Nam ſua ætate pauloque poſt deſertè ipſum vixiſſe, hinc ſciri poteſt, quod plerique veterum Literatorem, non Medicum cenſuerint. Sequuntur hos pari invidiæ ſtudio noſtri homines, quibus tuendæ valetudinis cauſſa magis video arridere Salernitanorum nugas, quàm tanti viri ſalutaria, vetuſtiſſimisque Sanitatis Profeſſoribus agitata præcepta. Nec deſunt etiam qui Barbarorum aliquem ſequi curandi magiſtrum malunt, quàm Celſum Hippocraticæ alumnum diſciplinæ. Scilicet veterum hunc clamitant ingenio fretum, non ſua natura, centones undique compilaſſe ſuos, præceptionumque verarum latorem non verum, immortalitatem eloquentia, non arte quæſiſſe. Contendunt alii hoc ejus opus ἄτεχνον eſſe ex Empiricarum obſervationum conflatum farragine, neglectaque actionum Natura-

turalium, & cauſarum latentium quæſtione mutilum. Nimirum hanc artis partem tam alioqui curantibus fructuoſam: quia is ipſe (inquiunt) præteriit, etiam neſciſſe videatur, & ob id ne Medicus quidem eſſe bonus potuiſſe. Alios videas, qui methodum reperiri aliquam in his præceptis negant, confuſis inter ſe (ut ipſi aſſerunt) Medicinæ partibus. Adeò nulla virtus expers calumniarum & invidiæ eſt. Iſtis ego refractariis hac Præfatione reſponſum volo. Incipiam ab iis qui Celſo anſcitis (ut ajunt) aliunde coloribus ſpecioſo furti notam inurunt, nihil ipſum poſteris reliquiſſe arbitrati tanta doctrinæ fama dignum, concinnatorem fuiſſe alienorum bonorum, nihil attuliſſe ſuorum, functum ſcilicet vice cotis, quæ etſi ferrum acuit, exors tamen ipſa ſecandi eſt. Atqui id ita non eſſe, hinc primum intelligas, licet quot tot artis quæſtiones à nemine antè quod conſtet, expeditas ipſe tam eruditè, tamque diſertè verſet, dein quod ab his ipſis unde mutuatus ſua videri poſſet autoribus, tot & modis & locis diſſentiat. Scilicet ubi deliberatur debeat necne acutè laborantibus Puero, Seni, aut Gravidæ mulieri ſanguis per inciſam venam emitti, vel ipſius caſtigavit Hippocratis inutilem metum, intereſſe referens, non quæ aetas ſit, neque quid in corpore intus geratur, ſed quae vires ſint. Eſt, ubi nimium conciſè, ne dicam diminutè ab eodem autore ſcripta Celſus neceſſariis ſupplevit auctariis, ut hoc lo-

co

co. Curari (inquit) oculos ſanguinis detractione, balneo, vino vetuſtiſſimus autor Hippocrates memoriae prodidit. Sed eorum tempora, & cauſſas parum explicuit in quibus Medicinae ſumma eſt. Quid, quòd in examine dierum criticorum graviſſimè contra Hippocratem perorat, idque jure faciat necne, malo ego injudicatum relinquere, quam impius eſſe in Parentem artis noſtrae videri. Producam veteres alios quibuſcum ſaepe acris ipſi pugna eſt. Incipiam ab Aſclepiade, quem etſi nominat multarum rerum quas ipſe quoque ſecutus ſit, autorem bonum, in his ferè redarguit. Primum, quod vomitus atqus alvi ductionis uſum tanquam inutilem ſanis temerè ademerit, parum intelligens quam iſta ſaepe & temporum, & corporum ratio faciat neceſſaria. Dein, quòd acutè febricitantes, geſtationibus, luce, vigilia, ſiti afflixerit, tortoris potius vicem exhibens quàm Medici, cujus tamen eſſe officium ipſe alias Aſclepiades dixit, ut tutò, ut celeriter, jucundè curet. Idem neque cibum febricitantibus rectè dedit, quando id, inclinata quidem febre, ſed adhuc tamen inhaerente fecerit, ab antiquis deſciſcens qui acceſſione diutius intermittence, rectius integerrimis corporibus alimentum offerebant. Atque haec Celſus apud Aſclepiadem notavit. Ab Eraſiſtrato diſſentit in emittenda per ventrem Hydropicorum aqua. Ab Heraclide Tarentino in curanda Quartana. A veteri Cleophanto: quòd is in febricitante tempora ſumen-

mendi vini malè legerit. A methodicarum communitatum repertore Themiſone, quod nullius cauſſae notitiam ad curationem pertinere falſo exiſtimarit. Adeò verò firmis argumentis iſtorum opiniones omnium Celſus convellit, ut locus non ſit aut defendendi quod ab ipſo repraehenſum, aut arguendi, quod defenſum eſt. Quo credibilius eſt eum iſta quidem omnia & probè ſciſſe, & longo artis uſu, ſedulaque veterum lectione, non carptim, non tumultario didiciſſe. At enim Plinium (ſi diis placet) nobis obtrudunt, qui Celſum authoribus literarum, non Medicinae Profeſſoribus accenſuit. Næ ipſe quod res eſt judicaſſet, ſi cujus notae alterum falſo inſimulat eam verè in ſe repraehendi poſſe intellexiſſet. Quis enim hodie paulò doctior neſcit, quam Plinio verba ſuperſint, deſit medendi ſcientia? Sed fefellit hunc manticarum illa Platonicarum altera, quam ponè geſtamus noſtrorum plenam vitiorum, altera ante oculos collo ſuſpenſa, quae aliena continet. Rectius Fabius (me judice) Quintilianus Celſum in Philoſophorum etiam habuit numero, ſupraque rei oratoriae, militaris, & ruſticae traditionem, Medicinae quoque praecepta, literis prodidiſſe teſtatus eſt. Venio nunc ad eos qui nil niſi Empiricum hoc eſſe opus contendunt, & omiſſis Naturalibus, hac artis parte mutilum. Atqui (ô boni) non erat id Autoris inſtitutum, ut Phyſicum his libellis inſtitueret, ſed ut Medicum, univerſae naturae ante prudentem. Ideoque nuda praeceptorum traditio-

ne contentus, ſimplicem artis ductum ſequi maluit, quàm diverticulis impeditam ſequens viam, aliena docere videri, non ſua. Temerè enim Medici Phyſiologiam ſibi vendicaverunt ad Profeſſores rerum Naturae pertinentem; quam credibile eſt non alia de cauſſa veterum quoque Medicorum libris agitari caepiſſe, quam quod debilis medendi ars abſque rerum cognitione ſit. Etſi enim ejuſdem eſt, finem ipſum, & quae finis gratia ſunt, cognoſcere: non ideo tamen neceſſariò ad unum omnia referuntur diſciplinae genus. Non coit veluti pars naturalis cum ſcientia Medicinæ, ſed præbet duntaxat neceſſaria, & amica miniſteria. Quaelibet enim ars ex notitione finis tota conſtituitur, quæ finis in Medicina actionum corporis incolumitas eſt. Eam Celſus hoc toto volumine molitur, phyſicis ſuperſedens theorematis, quæ ipſa ſeorſim propria compræhenſa ſcientia ſunt. Placuit Galeno utrumque bo miſcere ſtudium, non placuit Celſo. Tradi elementa literarum Grammaticus, non Orator: viſum tamen eſt Fabio iſta quoque libri oratoriis præfigere, non viſum eſt Tullio. Ducit ſua quemque præcipiendi voluntas: Utqu hominis diligentis eſt, nihil quod ad rem qu modo facit omittere, ita viciſſim rerum prudentis eſt, quamquè artem ſuis adſtringere finibus ad certos relatam Profeſſores. Nam qu minus omnia poſſint ab omnibus abſolutè præcipi, & immenſitas diſciplinarum, & vita brevitas facit. Proin non poteſt noſtri Autoris inſtitutum non probari, qui, ne binis do

ctrin

ctrinæ generibus unus diſcentem oneraret magiſter, ſic partienda docentium officia putavit, ut corporis naturam, abditaſque ſcrutari cauſſas Profeſſoris rerum Naturæ ſit, ſanitatem tueri incolumem, & amiſſam reddere, Medicinam ſectantis. Fecit hanc veluti propriam Celſus viam, idque ne arcanrum rerum verſando conjecturas, Philoſophi fungeretur officio, non ſuo. Eſt namque ſui quisque operis artifex utilior. Quocirca ad Sapientiæ Scholas relegata, elementorum, temperaturarum, caloris innati, ſuccorum, ſpirituum, potentiarum atque actionum indagine, id ſolum hoc opere Celſus egit, quomodo Secundam Valetudinem tueri, quo modo corrigere Adverſam poſſis. Sunt nempe hæc propria Medici officia ad unicum ambo tendentia ſanitatis finem, præcipuumque horum medendi eſt, unde homines jam inde ab initio artem ipſam, Medicinam, & ejus Profeſſorem, Medicum appellaverunt. Eamque inductus cauſſa Celſus unicum duntaxat libellum περὶ ὑγιεινῶν, *plureis* περὶ θεραπευτικῶν *accuratiſſimè ſcriptos reliquit. Non aſpernor Phyſiologiam tanquam curanti inutilem, ſed ad alium rejicio Præceptorem. Ejus cognitio neceſſaria quidem Medico, at non propria profeſſio eſt. Recteque (puto) ſapientiſſimis ante nos viris placuit, optimum aditum ex Logica, Naturalique Scientia ad Medicinam eſſe, ibique demum optimè incipere Medicum poſſe, ubi idem antè Phyſicus deſiſſet. Atque utinam hodie quoque conſuetudo teneret, ut, quemadmodum*

Plato ἀγεωμέτρητον καὶ ἄμουσον ab auditorio ſuo eliminavit, ſic etiam ἀφυσιολογήτῳ omnis interdicatur acceſſus ad humanæ ſalutis præſidem artem. Didicit (fateor) utramque pariter ſcientiam antiquitas, tum cum Medicina ſapientiæ pars haberetur; idque factum ſcio iiſdem in ſcholis, iiſdemque ſub authoribus Pythagora, Empedocle, & Democrito, qui non contenti more Podalyrii, atque Machaonis, ulcera ac febres agitare. Naturalium quoque ſcientiam edocti Medicinæ annexuerunt. Attamen ſcidit dein ſe ſtudium, magnique Hippocratis induſtria factum eſt, ut certis finibus medendi officium ab ſtudio naturalis ſapientiæ ſejungeretur. Meritoque is ipſe Autor, per quem autorem ſalutaris hæc nobis profeſſio increvit, & colendus omnibus, & ſedula lectione evolvendus eſt, quod compendio atque arte ſumma utramque tum limitarit, tum excoluerit partem. Cæterùm ſicuti hujus exemplo atque teſtimonio idoneus eſſe Medicus: niſi idem protinus & Phyſicus ſit non poteſt, ita in eum hodie res rediit locum, ut in alterutram partem ferè plus juſto ſimus proclives, aliis inani circa naturalia ſtudio ſeteſcentibus, aliis præproperè, illotiſque; (ut ajunt) manibus ipſam agitantibus medendi artem, ex quo incidit, ut ii perpetua rerum ignoratione ceu ineluctabili Tyrannide medendo præpediantur, illi cum Philoſophos ſeſe videri impenſe bonos ſtudent, evadant ſubinde Medici non boni. Diviſit Celſus vices profeſſionum harum, ſic ut à Philoſophorum ſcholæ petitis naturæ præceptis Medicina per ſe ſtaret,

non

non ad otioſas illas, etſi jucundas, de rebus diſputationes, ſed ad ipſam actionem ſervandamque ſanitatem comparata. Decuit ſeverior hæc docendi lex majeſtatem Romani Scriptoris, qui ne fines artis ſuæ tranſiret, propriis ſeſe continuit ſeptis, à ſecundæ valetudinis orſus præceptionibus, moxque ad ipſos progreſſus morbos, horum curationem ratione ac via inſtituit, indicationes ſequens, neque ab ipſa duntaxat ſumptas ægritudine, ut Methodici, communia quædam morborum intuentes, neque ab ancipiti caſuum obſervatione, ut Empirici, quibus morbi inquiſitio extra artem. Medicina intra experimentum eſt, ſed ſupra morbum ad ejus quoque evidentibus cauſſis, obſcuris non à cogitatione artificis Medici, ſed ab ipſa rejectis arte. Adhæc à viribus corporis (cujus idcirco cognoſci actiones vult) a loci affecti natura, atque ſitu (quare Anatomen quoque propoſuit) itemque ab ætate, ſexu, conſuetudine, vitæ ſtudio, aere, anni tempore, cœli tempeſtatibus & id genus aliis. Cumque Medicina ars quædam ſit tutandi ſanitatem, & morbos depellendi non ſolum ratione, verum etiam uſu comparata, videtur profectò nulla res ad plenam profeſſionem Rationalium, quos vocant, Medicorum, Celſo defuiſſe, qui poſt ſubtilem illam, & à conſilio tractam Medicinam in loco aliquid etiam uſui ipſisque conceſſit experimentis, tum curioſè huc paſſim inter curandum reſpiciens, tum palam in operis ſui proœmio profeſſus, nihil magis ad medendi rationem ipſa conferre experientia. Non poſſum mi-

*hi temperare, quin pleraque eorum, quæ ha-
ctenus retuli, adducam ex ipſo autore petita
exempla. Ergo ubi de inciſione venarum di-
ſputatur, ante omnia æſtimari vires voluit,
adeò ut ſi juvenis (inquit) imbecillis eſt, ſi
mulier quæ gravida non eſt, parum valet,
malè ſanguis emittatur. Idem poſt hæc ipſius
intuens morbi ſpeciem, atque cauſam, item-
que curandi corporis præſentem diſpoſitionem,
& ſedis affectæ poſitum ſic loquitur. Neque ſo-
lum hæc conſideranda ſunt, ſed etiam morbi
genus quod ſit, utrum ſuperans, an deficiens ma-
teria læſerit, corruptum corpus ſit, an integrum.
Et paulò poſt ſic. Mitti ſanguis debet ſi totius
corporis cauſa ſit, ex brachio, ſi partis alicu-
jus, ex ea ipſa parte, aut certè quam proxi-
ma, quia non ubique mitti poteſt, ſed in
temporibus, in brachiis, juxta talos. Jam
verò febricitantem nutriens ita ſcribit. U-
num illud & ſemper & ubique ſervandum eſt,
ut ægri vires ſubinde aſſidens Medicus inſpi-
ciat, & quamdiu ſupererunt, abſtinentia
pugnet, ſi imbecillitatem vereri cæperit, cibo
ſubveniat. Et paulò ante hæc. Refert in-
quit qualis morbus ſit, quale corpus, quale
cælum, quæ ætas, quod tempus anni. I-
dem alio quoque loco differre ait pro natura
regionum genera Medicinæ, & aliud opus
eſſe Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gal-
lia. Cæterum huic parti cum ſatis datum
ſit, tranſibo ad eos tandem, qui hoc opus ca-
villantur, ut inordinatum nullaque digeſtum
methodo. Horum ego impudentiam eo mole-*

ſtius

ſtius fero, quo magis religioſè ab Autore ſervatum quod ipſi requirunt, video. Tanto enim artificio partes Medicinæ omnes diſpoſuit, interque ſe appoſitè commiſſas devinxit, ut poſt Hippocratem, atque Galenum invincibiles ſeculorum omnium ἰατρονικας, nemo ſit qui ipſi non dicam anteferri, ſed ne conferri quidem jure poſſit. Nempe primo ſtatim libro præcipiens quemadmodum ſanis hominibus agendum ſit (ὑγιεινὴν hanc partem Græci nominant) ſequentibus ipſos agitat morbos primum, quæ corpora his pateant, mox quæ tempora anni, & ætates edocens, ſic ut ex his non ægrè colligi multiplex cauſarum genus poſſit. Abſolviturque hoc loco tota (ut Græcè dicam) αἰτιολογική. Nam cur Autumnus plurimos opprimat cauſam refert inæqualem caloris, frigoriſque intemperiem. Idem quod ſenectus longis morbis pateat, frigiditati tribuit, quòd juventus acutis tentetur, calori. Ver fuſione ſuccorum, lippitudines, puſtulas, hæmorrhagias, gravedines, & phlegmonas creat. Æſtas febres acutas. Autumnus quartanas facit. Hyems tuſſes, capitis dolores, & viſcerum obſtructioues inducit. Aquilonem tuſſes ſequuntur horrores urinæ retentiones. Auſter aures hebetat, ſenſus tardat, caput gravat. Sed modum facio recenſendis morborum evidentibus cauſis, quas Celſus primo ſecundi libri capite latè, diſertèque ex Hippocrate propoſuit. At videbitur forte nonnullis Celſus neque ita diſtinctè ut Galenus, cauſas primitivas ſeu evidentes deſcripſiſſe, ne-

 que

que ſatis circumſpectè internas ſeu morbum continentes expuliſſe, ceu inidoneas unde curationis peti conſilium poſſit. Primum facilè donaverim, alterum non omnino. Neque enim pro iiſdem, puto, cauſis habendæ ſunt, quas Galenus προκγεμένας. Celſus evidentes vocat: Ille enim tales duntaxat reputat externas, hic non has modo, ſed illas etiam omnes, quæ quoquo modo explorari, & certæ fieri Medico poſſunt. Nempè ſæpe cruditatem Celſus eſt intuitus, ſæpe ſuccorum vitium, ex urina, dejectione, aut vomitu, animadverſum, & inde curandi vias traxit. Tametſi ſcio quam plurimarum cauſarum latentium notitiam Galeno fuiſſe, quæ Celſo defuit. Atqui id minimè mirum, cùm certa res ſit multos poſt Galenum etiam extitiſſe, noſtramque ſecuturos memoriam, qui indies magis magisque cumulata abditarum cauſarum præſtent notitia. Alias invenit Hippocrates, alias Diocles, alias Galenus, nec parum multas amicus noſter Fernelius. Semper enim adjicitur aliquid inventis majorum. Præterea latentia hæc minoris facit Celſus, non rejicit, extra artem eſſe vult, non extra artificis cogitationem. Plus in iis ſtatuit probabilitatis, minus ἀποδείξεως. Quæ ſanè opinio haud uſquequaque abſurda Celſo, cùm ejus ſeculi doctis fuit commmunis, qui in reconditis naturæ cauſis, nihil ſatis firmi videbant, earumque incompræhenſibilem eſſe quæſtionem ex eorum judicabant diſcordia, qui de his diſputarunt. Nam quæ cauſæ intus ſanitatem præ-

ſtent,

ſtent, quæ morbos excitent, quo modo cibus concoquatur, quo modo trahatur ſpiritus conjectura, ipſi non ſcientia compræhenderunt. Cujus autem rei (inquit Celſus, non eſt certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non poteſt. Cur enim id temporis potius crediderit aliquis Hippocrati, qui cibum dixit calore naturæ concoqui, quam aut Eraſiſtrato, qui atteri putavit, aut Pliſtonico, qui putreſcere. Cur fidem magis quis derogaverit Ariſtotelis genero Eraſiſtrato, qui febres oriri cenſuit transfuſo in arterias ſanguine, quàm Hippocrati, qui id tribuit accenſo in corde peregrino calori? Si ſequendæ rationes eſſent, ſingulorum exiſtimabant eſſe non improbabiles, ſi autoritatem, omnium videri juxta gravem, ſi curationes, permultos ægros ab aliis fuiſſe ſervatos, quos Hippocratis aſſeclæ diu tractos non expedierant. Hac re animadverſa pluris eſſe Celſus deputavit, manifeſtas tantummodo cauſas intueri, & ex his ducere curandi rationem quàm ambitioſè ea velle aſtruere rerum abditarum dogmata, quæ inter præcipuos autores erant controverſa. Sequitur nunc σημειωτικὴ ſigna continens, quorum quæ vis ſit tam in præſagiendis, quàm agnoſcendis æſtimandiſque affectibus præter naturam, id quoque curioſè adnotatum à Celſo eſt. Poſt hæc jam generalis quædam curandi oſtenditur via (θεραπευτικὴν Græci nominant) cunctis ex æquo morbis inſerviens. Ejus duo Celſus partitur capita. Alterum adjectionis deficientium, alterum detractionis

ſu-

ſuperfluorum, ſecutus in hoc veterem Hippocratem, qui artem medendi nihil eſſe aliud affirmavit, quàm πρόσθεσιν ϗ ἀφαίρεσιν. Adjectio oblatis fit cibis. Detractionem præſtant miſſio ſanguinis, alvi ductio, vomitus, ſudor, abſtinentia, & hujuſmodi. Atque hiſce rebus tamquam idoneis quibuſdam auxiliorum materiis ferè univerſo morborum præcipueque interiorum ſuccurritur generi, indicatione ubique à contrariis ſumpta. Talibus enim depelluntur affectus præter naturam. Eſtque hæc ſumma libri ſecundi, eorum quæ commemoravi vim atque uſum continentis. Cæterum ut ſine cognitione univerſalium (in quibus methodus eſt) uſus particularium (in quibus exercitatio) habetur inanis, ita ſine hoc fructum illa nullum adfert. Quamobrem ne parum ſit, ea duntaxat haberi præcepta quæ ad univerſum genus morborum pertinent, ſingulorum quoque propriam curationem tertio dehinc quartoque libro Celſus expoſuit, antiquiſſimum ſecutus Hippocratem, qui mederi oportere dixit, & communia, & propria intuentem. Appoſitè verò hîc viſcera hominum atque inteſtina Celſus ſcrutatur, iis quæ ante natura clauſerat per anatomen patefactis, quoniam ea cognitio neceſſaria videretur, & ad inventionem loci patientis, & ad remediorum uſum, videretur jam tota medendi expoſita facultas, niſi materiæ reſtarent auxiliorum quibus morbi potiſſimum exteriores curantur. Etſi enim proximus ad ſanitatem gradus eſt noviſſe morbum, ejuſque curandi optimam

me-

methodum, fruſtra tamen id fuerit, non cognita medicaminum natura. Ipſe namque morbus curandi modum docet, non præſtat facultatem, quæ facultas ſita partim in natura, partim in ſuppetiis externis eſt. Hæ verò ipſæ, quas dico, ſuppetiae in iis quae aſſumuntur, aguntur, vacuantur, aut foris incidunt conſtitutae, triplicem accipiunt ſecundum operationes differentiam: Quatenus victu pugnatur, aut medicamentis, aut ipſa denique manu, primum διαίτην*, alterum* φαρμακίαν*, noviſſimum* χειρουργίαν *Graeci nominant. Victus ratio (ſub qua cibum, potionem, ſomnum, vigiliam, inanitionem, totumque vitae ſtudium more Hippocratis compraehendo) itemque Pharmacia externis interniſque malis juxta utilia ſunt, Chirurgia accommodatior externis. Priora duo quatenus internis proſunt aegritudinibus, ſuperioribus libris definita ſunt, ubi generalis proponitur curandi via. Medicamenta externis incommodis opem ferentia quinto examinantur Libro: Itemque ſexto, utrobique adjunctis morbis qui in conſpectum Medici venire, & opere curari Medicinae foris adhibitae poſſunt. Sequitur liber ſeptimus & poſt hunc octavus, quibus opera docetur manuaria, ſimulque ii affectus, quibus tali opus praeſidio eſt, ſive oſſa illi occupent, (ubi* σκέλετον *humani corporis commodum quoque depingitur) ſive quodvis aliud membrum. Eſtque haec coronis cùm operis hujus, tum univerſae artis medendi cui ſine injuria, neque adjectum quicquam, ne-*

neque demptum oportuit. Quid igitur jam reliqui eſt, quin tueatur Celſus quae in Medico requiruntur partes? Quis verò aut ita malè doctus, ut non agnoſcat, aut adeò demum vecors, quin odio perſequatur eorum malevolentiam; qui tam licenter ſtudent octo hos libellos diſcentium manibus excutere: Opus, me hercle dignum, quod ab omnibus non legi modò, ſed etiam ediſci oporteat, ſeu opulentiſſimum rerum medicarum promptuarium, ex ipſiſſimo natum pectore Celſiano, membrisque abſolutum omnibus, & optima cohaerens doctrinae via. Sunt haec eminentiſſima nominis immortalis inſignia, quibus ita poſthac, ſpero, florebit Cornelius, ut virtutem quis dixerit ad totam poſteritatem duraſſe, non perveniſſe invidiam.

QUEM-

QUEMADMODUM

SANOS AGERE

CONVENIAT.

CAPUT I.

Sanus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet; ac neque Medico, neque Jatroalipta egere.

Sanitas omnis actionum corporis incolumitate, morbus illata his ſenſibili offenſa diſcernuntur. Proin quiſquis eorum intervallo corporum includitur, quæ ſanitate utuntur quam optima, quæque evidenti actionum vitio fluctuant, is profecto & eſſe homo ſanus, & ſic appellari jure poteſt. Quoniam vero hic infinitæ ſanorum hominum

Sanitatis ac Morbi diſcrimen.

Sanus homo quis.

num

num latitudines ſeu ſpatia quædam quoquoverſus porriguntur, viſum eſt nobis operæ pretium omnem horum differentiam bipartito diducere, factiſque claſſibus prima eos includere, quibus laudatiſſima conſtitutio corporis obtigit, ſive partium primarum ſpectes temperiem, ſive modulum ac normam inſtrumentorum, aut amborum denique unionem. Videlicet hoſce καθ' ἕξιν, id eſt, ſecundum habitum ſanos appellamus, ſeu quibus firma ſunt nulliſque violanda calamitatibus omnia ſemel corporis munia. Ac ſecundus quidem Ordo reliquis aſſignetur, qui ab eorum, de quibus retuli, perfectione multum deficiunt, ac neſcio quid vitii trahunt, quod etſi functiones nondum evidenter convellit ſic debilitat tamen, ut incidentibus vel minimis ærumnis protinus laborent. Et intra has quidem metas omnis Ordo ſanorum eſt. Tametſi comprehenſis differentiis ſua utriusque non parva quoque valetudinis ſit latitudo. Quod namque miſtionis diſcrimina in primorum elementorum coïtione reperire eſt, totidem profecto in omni ſanorum catalogo temperamentorum fuerint ideæ. Tum quoque non ſolum corpora alia aliis magis temperata intemperatave ſunt, ſed etiam in membrorum mutua inter ſe aptatione, alia concinna magis, alia magis enormia. Itaque quis-

Sanorum duplex Ordo. Primus.

Secundus.

Sanitatis ingens latitudo.

quisquis ab inculpata illa ſummaque valetudine paulum modo deflectit, non ob id tamen finibus ejus protinus exciderit. Nempe ut vitioſus ſit, utrumlibet hoc ſubſit oportet, & prompta ab inſalubribus cauſis læſio, & evidens muniorum vitæ impedimentum. Rurſus ex his quos aliquod jam vitium urget, nonnullis id adeo leve eſt, ut a prioribus ſanis, quos optime valere poſui, parvo linquantur intervallo, eoque fit, ut his perinde atque illis conſervari habitus in eodem naturæ ſtatu ſeu bonus debeat. Succedunt his alii longe peius excepti, quos nimirum vitii magnitudo functionibus imbecilles atque opportunos morbos facit. Suntque in his nonnulli quibus uſque adeo mala crevere, ut tantum non morbum creënt, cujus ordinis ſunt, decrepiti ſenes, & valetudinarii, & convaleſcentes, utique i ut nondum penitus finita, ſic in melius inclinata valetudo eſt. Atque hæc, ut res poſtulabat, de ſanorum corporum diſcrimine hypotheſeos loco præfatus. CELSUM noſtrum protinus aggrediar, primumque ponam, poſſit necne omnibus ex æquo ſanis propoſita Authoris Sententia accommodari. Sane curioſius rem æſtimanti parum iis quadrare videatur, quos ſecundus Ordo ſupra complexus eſt. Impedit enim hos naturæ vitium quo minus integra manente

Sanitatis vitioſæ duæ notæ ſunt.

Sanitati vitioſæ preſens Autoris Sententia minime convenit.

nente valetudine quibuslibet indulgen rebus poſſint. Nimirum ſi proprii cor poris incommoda gravate ferunt, qu quæſo externorum malorum impetu commodè ſuſtineant. Tum quo tandem jure rejectis Medicorum legibus ar bitrio vivent ſuo, quibus levis inter dum error magnæ calamitatis occaſi

Vitioſe ſani ab ægris parvo diſcrimine diſtant.

eſt. Ex quo ſciri poteſt, adeo hos Me dicorum imperatis devinciri, ut nihil aliter atque ægros regi oporteat, ill tantum interpoſito diſcrimine, quo quæ ægris collapſa functio eſt, ea hi vacillet, quæque illis mala confertim avelluntur, eadem his paulatim corri gantur. Hæc iſta quæ poſuimus intu enti manifeſtum eſt de iis ſanis Autho rem hoc loco agere, quos Ordini prim

Quibus Sanis conveniat illud, Sanus homo, qui & bene valet &c.

deſtinavimus. Quam rem cum mult alia, tum ipſe quoque Orationis contex tus ſimilem veri facit. Neque enim cuivis ſano, agendi licentia hæc indul ta eſt, ſed illi, ut patet, ſoli, qui & ſanus eſt & bene valet. Ita profecto ut ſub bonæ valetudinis nomine ſigni ficata rei differentia firmam intelligas inculpabilemque ſanitatem ac nequa quam otioſa ſit, quæ ultimæ Oration jungitur appendix hominis bene valen tis. Ergo quoniam CELSUS noſter ho Volumine, ſuæ cuique valetudinis tuen dæ rationem proponere conſtituit, re cte ſane proque rei dignitate ab iis in

cepiſſ

cepiſſe videtur, qui ſanitate utuntur commodiſſima, nec ullis interea negotiis dediti, alieniſve imperiis mancipati ſunt. Ac parem quidem docendi ordinem in GALENI quoque Libris, quos ille *de Sanitate Tuenda* compoſuit, invenio, nec video, quænam potior ſcribendi ratio eſſe poſſit, quam quæ ab optimis incipit. Age ergo modo exponamus, cur libera iſta vivendi ratio conducere iis cenſeatur, quibus cum vitæ libertatem fortuna, tum natura optimam valetudinem dedere. Unum illud ante omnia ſcire licet, ſuam cuique, ſi optime valet, naturam, in eodem ſemper habitu ſervari oportere. Tum idipſum quoque commodiſſimé fieri poſſe, ſi caveatur ne hanc ex facili, cauſæ externæ violent. Nimirum ſicut optima natura, omnibus ſanitatis intus inſtructa cauſis eſt, ita ejus quoque valetudo nunquam eſſe mala poteſt, niſi ſi extrinſecus incidens calamitas eam fecerit non bonam. Jam nulla Hercules expeditior ad hujus rei proviſionem via eſt, quam ut firmum robur naturæ comparetur ad ſuperandas quæ extrinſecus urgent injurias. At verò hujus rei fructum nulla re alia melius conſequimur, quàm ipſa eorum quæ corpus demutant aſſuetudine. Quippe ita fere ſequitur, ut corpora res ſolita minus afficiat, ejuſque rei cauſa, ipſa etiam

Probe ſanis natura in eodem ſtatu ſervanda eſt. Optima natura unde malè afficiatur.

Conſueta minus afficiunt.

etiam conſuetudo vetuſtiſſimis ſapien-
tiæ Profeſſoribus, quaſi alteram quan-
dam habita natura ſit, adeo ut inſuetu-
res, quæ per ſe quidem innocens ſit,
hinc tamen nocens fiat. Ex quo pro-
fectò incidit, ut nihil majorem nobis
indolentiam ingeneret, quam rerum o-
mnium in communem vitam inciden-
tium congruus uſus, ac ſic optatiſſimum
proviſionis genus ſit, ab iis quæ malum
minantur, remedia mali petere. Proin
de cui commoda valetudo eſt, ſolidæ-
que ſuo ſtant robore vires hunc profe-
cto decet id memoria altaque menti
ſemper reponere, quod *Euangelium* monet:
Benè valentibus opus Medico non eſſe. Tum
ſeveriſſima illa HIPPOCRATIS & GALE-
NI Decreta non tanti putare quanti vale-
tudinem cui minus curioſa iſtorum ob-
ſervatio, ut rarò prodeſſe, ſic nocere
ſæpè poteſt. Audeat igitur quis ſcru-
puloſas illas leges abjicere, proque
ſuo potius jure, quam alterius libidine
agere, idque ne hoc ſubinde dicterio fe-
riatur quo nimios illos ἰατρικοφυλάκτας
excipere ſolemus. *Miſere omnes vivere*
qui medicè vivunt. Cæterum hæc iſta a-
gendi licentia, iis hominibus, ut pro-
ximè dixi, negata eſt, quos aut tempe-
ratura, aut conformationis vitium ma-
le habet. His enim corpus tam varia-
rum rerum uſus imbecillum facere po-
teſt, non poteſt robuſtum. Scilicet ut
opti-

Conſuetudo altera natura.

Bene valentibus non eſt opus Medico.

Vita Medicis dedita miſera.

Vitioſe ſanis cur vivendi libertas parum tuta ſit.

optimè ſanos ſuæ vires ſtrenuè tutantur, ſic hos fiducia ſecundæ valetudinis fallit. Nam ut exemplo res lucem accipiat, impenſe calidis ſicciſque naturis, meraca potio, prævegetus labor, pertinax vigilia, omniaque turbati animi Pathemata, tum ſibi calidi & ſicci graviter officiunt. Rurſus frigidæ potio, longa inertia, largior ſomnus, alimenta humida frigidaque pituitoſos iu morboſam intemperiem præcipitant. Atque hæc incommoda totis corporibus accidunt, nihiloque his leviora ſunt, quæ particulas urgent. Qui namque cruribus eſt ſine modo obeſis, quique rurſus ultra quam par eſt gracilibus citato curſu lædit. Tum qui preſſo macroque pectore eſt, altioribus vocibus periclitatur. Tenues humeros portatum onus, marcentem dexteram jactus diſcus offendit. At verò is cui membrorum obtigit concinnitas (συμμετρίαν Græci dicunt) ſic ut ſingulorum formatio, ut ſitus, ut numerus ipſaque magnitudo ad functiones obeundas affabrè ſint comparata, quibus cæteri franguntur motionibus, his ut nunquam malè afficietur, ita interdum impenſè quoque juvabitur. Ad hæc quemadmodum intemperati ſimilibus ſuæ naturæ cauſis facilè ſuccumbunt, ita temperati contrà ad quælibet moderatè ſe gerunt, cauſiſque alterantibus fæliciſſimè reſiſtunt,

Bilioſis quæ contraria, quæ item Pituitoſis.

Male formati quibus rebus lædantur.

Quadrati nullum non genus motionis facilè ſuſtinent.

Intemperati ſimilibus facile leduntur.

ſic ut vix ulla ipſos tempeſtas expugnet: ac proin liberius ſemper his agere licitum eſt, *omniumque*, ut in Proverbio eſt, *horarum hominibus eſſe*, tum eo magis hanc ſibi ſumere vivendi licentiam, quo breviora ſpatia ab conſummatæ ſanitatis meta porriguntur, ut contrà tanto vivere cautius contractiusque quanto propius ad vitioſam naturam ventum eſt.

Temperati omnibus reſiſtunt.

Etenim intercedunt quædam corpora media ſalubribus & inſalubribus quæ HEROPHILUS *Neutra* vocavit. Ea neque alterutri victus rationi addicta eſſe neque ab utraque nimium ab horrere debent, ſed quaſi curſum inter utrum-libet medium tenere.

Corpora neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat.

Oſtendunt hæc quæ propoſui omnia, ac veluti indice monſtrant, quàm non oporteat eos qui rectè valent ullis ſeſe Legibus obligare, aut Medicorum Præceptis uſquequaque parêre. In quam rem etſi ſat multa dixerim, non poſſum tamen non illud quoque jungere. Corpus accuratè ſanum (de quo protinus agitur) ipſum ſibi ipſi omnia invenit proprio naturæ ſuæ impetu directum.

Optimè ſanis propria natura omnia invenit.

Id autem ſic incidere ſciendum eſt. Naturam optimam (quia hæc in temperamenti mediocritate poſita eſt) ſi quæ incidant intemperie nocitura, protinus eadem tum ſentire, tum refugere, eaque de cauſa Doctore non egere, ſed ipſam ſibi abundè eſſe, ſic ut meritò optima vitæ magiſtra cenſenda ſit.

Optima natura vitæ magiſtra.

ſit, Atque hæc teſte GALENO loquor, qui *hac natura jam inde ab infantibus inſtructos tantum* ait *appetere, quantum probe concoquunt, tantumque dormire ac rurſum vigilare, tantum exercitari, atque iterum quieſcere, quantum corpori ſat eſt.* Scilicet in his generibus modum finemque ſibi quiſque horum injuſſus invenit, neque antè quicquam ex his reſpuit, quam ejus ultra non egeat. Eam loquor naturam, cujus benignitatem, neque deſidia neque luxuria vitiarunt. Nam ſi corpori bono animus dominatur non bonus, eaque occaſione natura nuper adeò inclinare in vitium cæpit, ea profectò nulli, ſi GALENO credimus, ad imitationem proponenda eſt. Diximus de ſanis ſat ſuperque multa, proximum eſt illud quoque de liberis hominibus jungere. Solos hos cùm quidem optimè valent, curioſis illis Præceptionibus Medicorum non devinciri, reliquos autem quibus vitæ libertas periit, multa facere ex obſervatione certaque lège debere, adeo ut hæc quidem interdum fugere, illa vero ex Artis Præſcripto aggredi conveniat, ad profligandas noxas, quas negotiorum turbæ attulêre.

Gal. 2. ſan. & in Tech.

Gal. 2. ſanit. Natura ante bona, poſt verò depravata nunquam mutanda eſt.

Hunc oportet varium habebere vitæ genus: modo

Ruri eſſe, modo in Urbe, ſæ-piuſque in Agro: Navigare, Venari, Quieſcere interdum, ſed frequenter ſe Exercere. Si quidem ignavia corpus hebetat, labor firmat. Illa maturam Senectutem, hic longam Adoleſcentiam reddit.

Vita hominum tot inopinatis caſibus ſubjecta eſt ut omnes declinaſſe non ſit. Proin ne ubi inſueta res moleſtiam adferat, varium genus vitæ ad valetudinem conducibilius eſt. Quod Præceptum cùm aliis in rebus tum in aëre aſſiduè nos ambiente multum poteſt. Ipſe vero aër quantopere corpora demutet, peregrinantium exemplo cognoſcere eſt, qui poſt longam in Patria moram repentè ad aliud cælum translati, graviſſimis ſæpe malis oppugnantur, ſæpeque ab iis quæ ante fuerant, ex toto vindicantur. Quemadmodum clariſſimo id argumento longi morbi docent, quos morbos cùm non tempus, non remedia vicerint, mutatum ſolum haud rarò funditus tollit. Quoniam igitur tanta aëris vis eſt, danda opera eſt, ut quàm minimum ejus nobis occurſus ſit inſolens Nimirum, ut quod ſæpe ſuſtinen-

Aëris ingens vis ad mutanda corpora.

Patriæ mutatio longos morbos evincit.

nendum neceſſario eſt, id ubi incidit, facilè ſuſtineamus. Propterea, uti CELSUS præcipit, conſultum eſt, interpoſitis aptè vicibus cuivis cælo aſſueſcere, ac *modo Ruri eſſe, modò ad Urbem redire*, interdum æſtus, interdum frigora ventoſque ſpontè experiri, denique nullas non calamitates pro exploratis habere, ne qua re nova præterque ſolitum unquam corpus moveatur. Sæpe enim in vita hominum parvis momentis magni caſus intercedunt. Quin etiam ipſum quandoque mare tentare non inutile eſt, ne horridus ejus nidor & irrequieti colluctantium undarum vortices corpus malè turbent, ſiquando navigandi inciderit neceſſitas. Jam verò miſſis quoque his quieſcere interdum opus eſt, ne cùm præter morem feriandum eſt, inſolito otio corpus torpeſcat, ut abſtineri laboribus interdum non inutile eſt: ita frequentius exerceri utiliſſimum. Habet utique quies ſua privatim haud ſpernenda commoda, ut quæ detentis intus ſanguine, calore, ac ſpiritu concoctionem adjuvat. At exercitatio longe adfert non tantum cumulatoria, ſed præſtantiora etiam bona, quæ San. Tuend. GALENUS tripartitò diſtinxit. Suntque *caloris inſiti augmentum, excrementorum expurgatio, & ſolidarum partium robur.* Ac primò quidem, quod motione calor augeſcat, externi ignis exemplo docetur, quem

Cælo cuivis aſſueſcendum eſt.

Quies quid commodi adferat.

Exercitationis triplicia commoda.

Calor motu excitatur.

quem ventilatio excitat augetque. Poſſum & ſilices & quæ his duritie paria ſunt corpora in teſtimonium adhibere è quibus mutuò inter ſe violenterque attritis ignis excutitur. Quod ſi iſte motionis effectus in emortuis corporibus reſpondet, quanto magis neceſſe eſt in viventibus reſpondeat, ſeu multo antè calore affluentibus. Jam verò ſi omnia inter ſe genera compares, quibus corpus quoquomodo incaleſcit, deprehendes profectò motum reliquis aliis multum antecellere. Calentes balneæ, Sol, Focus, Acria medicamenta, & ſi quæ alia ejuſmodi ſunt, calefaciunt quidem & iſta non inſtrenuè, at ab externo eſt omnis eorum calor nobis aſcitus, neque de proprio principio, ſed aliundè accenſus, ideoque ſuccos depaſcitur, ſolida tabefacit, ac vires conſumit. A quibus incommodis uſque adeò motus alienus eſt, ut etiam contraria his efficiat, tum calefactionis initium ab ipſis excitans membris, tum validum reddens attractum eorum quæ convenit in omnem partem corporis digeri, gratoque omnia madore ſeu ſalutari quodam rore imbuere, ſic ut ſingulis uberrimo & calore & humore recreatis artubus alimentum citius cùm demutetur tum corpori coäleſcat. Venio ad ſecundum genus, quod excrementorum erat expurgatio. Ea verò fit, cum ſpiritus cita-

Motus reliquis calfacientibus ſalubritate præſtat.

Utilitas motionis.

ta-

tatior ſpiracula totius corporis reclu-dens multa vi excrementa per tot ve-narum receſſus ſecum abripit in habi-tum, eademque mox tum ſudore tum occulta tranſpiratione digerit. Cujus rei quanta vis ſit ad valetudinem tuen-dam, is demum norit, qui quotidiana didicit experientia præcipuam morbo-rum partem ab immoderata luxurie ex-crementorum pullulaſcere. Proximum nunc eſt ſolidorum robur, articulorum & muſculorum quibus præcipuus motio-nis impetus incumbit. Hac re mirum quantopere corpus duretur, aptumque fiat cuilibet motus generi facile ſuſti-nendo. Quemadmodum ſcripſit HIPPO-CRATES: *Laborem articulis & carnibus con-ferre*; contracta nimirum per mutuum eo-rum attritum duritie. Ex quo protinus etiam incidit, (id quod eodem hoc *Au-thore* diſci poteſt) ut *laborem aſſueti melius ferant*. Tum ferè id etiam ſequitur, ut ſenes etſi pro naturæ ſuæ imbecillitate leviſ-ſimis erroribus cedunt, Adoleſcentes ve-rò pro virium ingenito robore graviſ-ſimis reſiſtunt, hos tamen inſolitus la-bor frangat, quem illi, modò huc aſ-ſuêrint, non ſolum ſunt ferundo, ve-rum etiam lubentes ac multa cum volu-ptate ferunt. Hæc iſta quæ propoſui curioſius æſtimanti, qui quæſo obſcu-rum ſit, quod CELSUS docuit. *Ignaviæ corpus hebeſcere, labore firmari, illa matu-*

ram

Motus ex-crementa corporis pellit.

Motus ſoli-da firmat.

Hipp. VI. Epid. ſ. v. §. 16.

Hipp. Aph. S. II. Aphoſ. 49.

Senex eun-dem labo-rem ſolitum melius fert, quam ado-leſcens in-ſolitum.

ram ſenectutem, hoc longam adoleſcentiam fieri. Videlicet ignavia ingenitum nobis calorem minuit, præfocat, extinguit, adeò ut ex hoc protinus & frigidum corpus & imbecillum fiat. Frigiditas excrementa adjicit. Imbecillitas nec regere hæc, nec ſuperare potis eſt, atque hinc tantorum Ilias malorum emergit, mentis ſtupor, apoplexia, ſopor, deſtillatio, membrorum cùm torpor, tum reſolutio, obſtructum hepar, renes, ac lienis, ex hisque aqua inter cutem, cachexia, atrophia, calculus, dyſuria, & quid non. Certè quantum incommodi neglectus ex toto motus deſesque illa vitæ inertia mortalibus afferat, ex eorum habitu cognoſcere eſt, quos longi carceres arctârunt. Nempe his calor omnis intermoritur, vultui color decorque perit, tum fœdiſſimo ſitu corpus tabeſcit, ac penitus, ut ſic loquar, cadaveratur, adeò ut multos conſtet hujus rei grave periculum vitæ ſuæ impendio teſtatos fuiſſe. Ergo ut ex communis vitæ præſidiis alia aliis convenientia, alia contraria ſunt, ita qualiſcunque labor omnibus ad ſanitatem juxta neceſſarius eſt. Non ætas, non corpus, non denique temperatura ulla eſt, cujus hujus rei neglectus ſit indemnis. Nam vel ipſis infantibus ſuas quoque eſſe dimotiones videmus ab ipſis, ut autor eſt GALENUS Nutri-

Ignavia quare valetudini noceat. Morbi ex deſidia orti.

Multi otio perierunt.

Labor nulli non neceſſarius eſt. Gal. 1. ſanit. cap. 20.

...tricibus inventas, *in cunis ſcilicet, in lectu-
lis pendentibus, & in ipſis ſuarum ulnis.* Neque
verò his reclamat HIPPOCRATES cum Hipp. 6.
biliofos perpetua quiete fovet. Etenim Epid.
hoc loco non quavis motione his inter-
dicit, ſed vehementiore duntaxat, quam
Medici proprie exercitationem, Græci
à loco ſumpta denominatione γυμνάσιον Exercitatio
appellant. Quo magis ASCLEPIADEM eſt vehe-
miror, cui exercitationes nihil ad ſanita- mentior mo-
tem conducere placuit, parum utique tus.
conſideranti naturæ noſtræ cum motu
ſocietatem, quando nec pueros ſi con-
cluſeris, prohibeas, quo minus diſcur-
rant ac pullorum, ut ait GALENUS, vitu- Galenus 1.
lorumque ritu laſciviant. Certè id ap- ſanit.
primè verum exiſtimo, quod idem alias
GALENUS propoſuit. Nunquam quem-
quam ex ipſa in totum deſidia adjutum
fuiſſe. Quare nihil adeò mirandum eſt
ignavos illos ac ſedentarios ventres tot
crudelibus morbis conſumi, quos pro-
ximè recenſui, ut optimo jure id quiſ-
que apud animum proponere debeat.
Laborem ac Sobrietatem fidiſſimos eſſe Labor & ſo-
Sanitatis cuſtodes, ſcilicet ille vires ad- brietas opti-
jicit, hæc ſuperflua circuncidit. Am- mi ſanitatis
borum coitus omnis valetudinis caput cuſtodes.
cardoque eſt. Totum iſtud optimus ille Hipp. VI.
Medicinæ parens HIPPOCRATES hac Epid. ſ. IV.
Sententia exhauſit. Ἄσκησις τῆς ὑγιείας ἀκορίη §. 41.
τροφῆς ἀοκνίη πόνων, quod eſt, *Sanitatis tuen-* Sanitas o-
dæ ſtudium eſt, comeſſe ad frugalitatem, & mnis duabus
ſe- rebus con-
ſervatur.

ſedulò laborare. Ecquid ergo ſalutarii hæc Præcepta capeſſere etiamnum dubiı tamus, quid luxuria & inertia perdit: externas delitias tanto impendio tam toque opere concupiſcimus, quando im emptæ dapes abſtinentia, perennes fo cus proprius corpori calor eſt.

Prodeſt etiam interdum Bal neo, interdum Aquis fri gidis uti: modo Ungi, mod idipſum negligere:

Eodem hæc iſta ſpectant, quò ea qua ſuprà comprehenſa ſunt, nimirum u rerum quàm maximè variarum aſſuetu dine corpus duremus, aptumque vita uſibus reddamus. De Balneo pluribu hoc loco agere, non ſatis cauſæ putavi quòd illud ferè videam ſeculo noſtro præteriri. Multòque minus de Unctio nibus dicam, quæ tantum non tota exolevêre. Illud jure mirari poſſe vi deor, aut quænan adeò ſupina noſtro rum hominum fuerit inertia ut tam ſa lubribus utriuſque valetudinis præſidiis ſuperſederint, aut certè quænàm Vete rum iſta fuerit curioſitas, qui uſque ad eò iis ſeſe addixerunt, ut ne cœnare quidem cuiquam niſi loto, unctove fas eſſe duxerint, eamque vivendi legem, adeò

adeò religioſè obſervarint, ut ab ea ne Senibus quidem eſſe licuerit immunibus. Sic enim in Odyſſea canit *Homerus*. *Ut lavit ſumpſitque cibum det membra ſopori.* Namque hæc juſta Seni. Quod calidæ ac potabilis aquæ balneæ iis parum curæ fuerint qui in Septentriones ſpectant, ex eo fit quòd his ipſi minus habeant opus, tum quia pauculum colligunt acris fumidique excrementi, tum quia temperamento ſunt minus ſicco, propter quas duas cauſas calidi lavacri præcipuus vſus eſt, ut ne dicam etiam non leve periculum refrictionis his eſſe protinus è balneo egreſſis. Itaque ut commodorum quæ idipſum largitur non egent ſic incommoda quæ affert, tantum ſentiunt. Obſcurior cauſa eſt cur Italis & Græcis lavationis ferè uſus omnis interciderit, quum hæc ipſis olim tanto ſtudio ſit tentata, neque jam nunc cælum aut corpora alia ſint quàm quæ tum fuêre. Sed quid non deſignat in diem creſcens animorum mollities ſecuique noſtri gravis inertia, utique quia paſſim & otio diffluitur ac ventri magis curando, quam vàletudini ſtudetur. Videlicet ita naturæ omnium noſtræ comparatum eſt, ut libenter ea negligamus præcepta quæ ſedulitatem exigunt. Quanto autem præſtabilius fuerit majorum ſtudia æmulari qui ſanitatis atque ὑγιείας ergô, publica etiam condidere

Cur Balneæ Populis ſeptentrionalibus neglectæ.

Ignavia noſtrorum hominum quanta ſit.

didere gymnaſia atque lavacra, quorum
uſu corpus & firmum reddebant, & ſu
perfluis omnibus repurgatum. Sed u
nihil non (Authore *Flacco*) damnoſa im
minuit dies, ita priſtinæ hujus induſtri
ne veſtigium quidem ullum hodie ſupe
eſt. Quoniam adhunc locum perven
tum eſt, non alienum videtur vires ba
nearum, & poſt has unctionum quo
que exponere. Ergo veteres calidis la
vacris utebantur, ad diſſipanda ſupe
vacua tertiæ concoctionis, & ad co
pora tum calefacienda tum humectan
da. At frigidæ natationem alias adh
bebant, ut vires augeſcerent pulſo i
viſcera calore, alias cutis denſandæ gra
tia, quo communitum corpus eſſet con
tra ambientis nos aëris injurias, ac te
tiò, ad ardores corporis abolendos. I
qua re efficaciſſimam eſſe frigidæ piſc
nam GALENUS affirmavit, adducto de i
quos Sol exuſſit, exemplo. Accedimus
inquit, ad frigidam ne loqui quiden
præ linguæ & faucium ariditate valen
tes, totumque corpus ſtipulæ ritu ſi
cum habentes. At egreſſi è frigida i
lico omnia pro naturæ habitu recip
mus, nec febrili amplius calore vexa
ti, nec ſiccitate afflicti, promptequ
loquentes, ac plurima ſitis parte levat
Hæc ille. Porrò in frigida lotione hæ
fere antiqui obſervabant. Primum r
qua de cauſa corpus eſſet imbecillum

Balneæ calidæ ad quæ conferant, & ad quæ frigidæ.

Gal. 10. Meth.

in quo nimirum infirmus calor frigidi elementi violentam qualitatem ſuſtinere potis non eſt, neque impedire, quo minus promptè ea in corpus irruens viſcerum aliquod violet. Secundo eos quoque á frigido lavacro removebant, quibus ætas nondum penitus adoleverat, idque ne pulſis intro ſuccis habitus tardaretur incrementum. Tutiſſimum autem frigidis undis mergi cenſebant mediis ætatibus corporibuſque ἐνσάρκοις. id eſt, juſta carnis mole præditis (Latini *quadrata* nominant, utique ſi æſtas eſſet totaque cutis frictionibus antè præcalfacta. Cæterum calida lavatio ut minore periculo, ſic majore ferè cum fructu adminiſtratur. Tenuia enim acriaque excrementa quæ ſubter cutem occuluntur, foras digerit, ad hæc quæ vehementius inaruerunt membra humectat: quæ obriguere, emollit: quæ tenſa fuêre, relaxat. Hiſque nominibus dolores graviſſimos placat, & laſſitudines diſcutit, itemque calore, diſtractionem alimenti in corpus Græcis dictam ἀνάδοσιν promovet. Humectatione ſomnum accerſit, utroque corpulentiam & εὐεξίαν parit. Neque verò ignoro haſce tam eximias ſolii dotes (ſi quis ubi non expedit, lavetur) maximis incommodis obſcurari conſueſſe. Nam quoniam omnia in corpore laxat funditque ob id ingenitum calorem minuit,

Quibus frigida utilis.

Lavacrum calidum quid præſtet.

nuit, appetentiam dejicit, humore commovet, fluxoſque reddit, ex quo im cidit, ut ſi qua pars ſit admodum debi lis, in eam protinus ſuperfluorum im petus fiat: Tum ſi cruditas aliqua pri mas venas viſceraque obſidet, ſemico ctus humor ſub calore liquetur, in o mnemque venarum propaginem dedu catur. Et de lavatione quidem ſati dictum putamus, proximumque eſt a unctiones tranſire, quibus inter ſanita tis præſidia non infimus locus debetu Siquidem iis corporibus optimè ſuccur runt, quæ quoquo modo conſumpt humectationis egent. Quia verò cum quadam pertractione membrorum fiunt moderatè hoc quoque nomine calefa ciunt. Perungebantur veteres potiſſi mum á gravi labore, ſcilicet ut quæ ni mium in corpore inaruerant, humeſce rent: quæque tenſa aut rigida fuerant emollirentur laxarenturque. Interdum & à calenti ſolio idem ipſi tentabant ne receptus in carnes humor, obſtruct per pinguitudinem cute protinus dige reretur: tum ut recens lotis id velut quoddam eſſet munimentum ad propul ſandas ambientis aëris injurias.

Lavacri calidi uſus quando noxius.

Vnctiones ad quæ conferant.

Nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: Interdum in convictu eſſe, inter-

dum

dum ab eo ſe retrahere: Modo plus juſto, modo non amplius aſſumere: Bis die potius quam ſemel cibum capere, & ſemper quamplurimum, dummodo hunc concoquat.

¶ Putaverit quis hoc CELSI præcepto Medicinæ partem, quæ de ſalubri victu agit, labefactari, nihilque ad ſanitatem intereſſe, hoc genus cibi potionisve ſumatur an aliud, niſi longo olim jam uſu compertum & GALENI teſtimonio comprobatum eſſet multos eximio corporis ſtatu homines, quos fas erat incolumes ad ultimam uſque duraſſe ſenectutem, ob unicum victus errorem quotannis ferè gravi aliquo morbo jactari. Quo profectò incommodo nec ipſemet potuit carere GALENUS, qui ſe refert cùm adoleſceret, victitaſſe diſſolutius, ex eoque non ante laborare anniverſaria febricula deſiiſſe, quàm circiter octavum jam & viceſimum ætatis annum emendatiorem victum Parentis hortatu eſſet amplexus. Adeò apparet non ita ſentire CELSUM, ut temerè, quibus lubitum eſt eduliis quovis tempore ſine ordine, ſine delectu atque modo utamur. (Iſtud enim impudentis paraſiti, non tanti eſ-

In victu commiſſus error, multos anniverſariis morbis implicat. Galeno diſſolutior vict. morbum attulit.

 ſet

Qui intelligenda ſit propoſita Autoris ſententia.

ſet Medici conſilium). Quin potius ſic ipſum præcipere, ut quiſquis rectiſſimè valet, ſeſe cum quadam moderatione ad cuncta genera ciborum, qui populo ſunt uſui, comparet, idque ea de cauſa, ne offendatur, ſi quando aliqua adactum neceſſitate inſolitis rebus ſaturari oporteat, Illud Præceptum probè duntaxat valentibus CELSUS applicans plus juſto arctaſſe videatur, quando accuratius id æſtimanti appareat opinione latiùs patêre, ipſisque interdum intemperantioribus corporibus non tantùm optimè conſtitutis accommodari jure poſſe. Nam ſi vel temperatiſſimus quiſque ſæpe uſque adeò ſumpto liberalius meraco læditur, cum neque ventriculus ejus liquoris in aſperitatem, neque acres fervidosque habitus caput unquam, experiri antè conſueverunt, quid Arii Peripatetici caſum bibita præter morem frigida miremur, qui (referente GALENO) cùm gracilis natura eſſet atque ore ventriculi frigidiſſimo, ideoque curioſè ſemper à frigido potu ſibi per ſanitatem temperaſſet, fortè in febrem lapſus, atque à Medicis ſupra conſuetudinem potare gelidam aquam juſſus, haud ita multò poſt animam efflavit. Jam verò quiſquis in urbe indulgenter habitus conquiſitiſſimis ferculis indies ventrem explevit, moxque aut fortuito aut aliqua denique neceſ-

Hiſtoria Arii Peripatetici frigidam præter ſolitum bibentis.

Gal. lib. de conſuetudinas.

neceſſitate ab deliciis avulſus, ad ruſticorum olera leguminaque tranſit, qui quæſo non ringatur, & ut inquit HORATIUS, *Solos felices viventes clames in urbe.* Adſtipulatur his illud HIPPOCRATIS. *Conſueta longo tempore, etiamſi deteriora ſint, inſuetis minus moleſta eſſe conſuêverunt*, lib. 2. Aph. 50. Adjicitur diſſuetudinis hujus tædio, malæ etiam concoctionis periculum. Nam quæ quisque ferè faſtidit, ea ventriculus minus alterat. Omnia ergo ſanis tentanda, ut omnia commodius ferant. Nam ſicuti cibus quisque demutatur ſecundum qualitatem, ita viciſſim id quoque corpus à quo alteratur, utcunque afficit, alteratque. Ex quo incidit, ut inter corporis naturam & aſſumptum alimentum major indies ſimilitudo ſeu quædam cognatio naſcatur, inde adeò ut qui cibus initio erat veſcentibus ingratus, longo tandem uſu fiat ſuavis. At verò magna cura opus eſt, ne valetudo hac iſta licentia fiat deterior. Quare ſciendum eſt (ut modo præcepi) moderatione quadam hic opus eſſe, neque cuiquam quantumvis firmo pro ſua libidine quævis appoſita vorare licere. Eſt autem moderatio quam ſecutus autor, videtur aptiſſima, quoties neque diutius iſta quam par eſt tentantur, & tamen aliquoties adhibita non omittuntur, ſic ut non tantum cibi voluptatem,

Inſolitus victus ſeu bonut ſeu malus eſt, naturæ moleſtus eſt.

Cibus & à corpore alteratur, & id ipſum alterat.

Quali moderatione in variando victu opus ſit.

ſed ſalubritatem quoque commendet rarior uſus. Ejuſque rei cauſa conſultum eſt, non uno in victus genere diu perſiſtere, ſed aptis vicibus à lenibus cibis ad acres, ab acribus ad lenes, à vino ad aquam aut zythum, ab his ad vinum tranſire, convivari interdum, at ſæpius contractè vivere, rárius plus juſto, ſæpiſſimè non amplius aſſumere, poſtremo nihil non tentare, ne quid per neceſſitates nobis ſit nimium inſolens. Quemadmodum enim ſumma quandoque eſt in eo pernicies, quod auxilii cauſa inventum eſt, ſic contra quæ alias vehementer obſunt, ea aliter aliterque tentata, ſæpe auxilii vicem exhibent, ut in hac ipſa re, ubi victus genus modumque in pejus novare interdum permiſſum eſt, ejus ſpe commodi ut urgente neceſſitate cum omnibus quis oblectetur eduliis, tum nullis eximiè lædatur. Porrò autem quare bis die potius quam ſemel capere cibum oporteat, haud difficilis ratio eſt. Nam quoniam ventriculus per ſeveriores inedias exinanitus labefactatur, excrementaque (ut GALENO placet) totius corporis, niſi cibo ſubventum ſit, recipit, tum venæ quoque conſumptis nimium ſuccis, ſuam quoque inopiam invitæ ſentiunt, protinus fit, ut alimenti concoctio omnis intus fruſtretur, quandoquidem id & ventriculus infirmus malè alterat, & ve-

Bis die ſumptus cibus utilior eſt.

Quæ incommoda adferat inedia.

Gal. 6. ſanit.

Gal. li. de facult. naturalib.

venæ ſanguinis inopes, imperfectum antè tempus excipiunt, Scitè enim GALENUS particulas in trahendo nutrimento cum famelicis equis comparavit, qui pabulum ex ipſis etiam mandibulis unus alteri certatim eripiuut, in qua inquit pugna fortior potitur victoria, ut in hac ipſa accidit re. Nam hepar cum intus alimentum eſt, totis viribus ad trahendum inſurgens ventriculo non egrè eripit, quod hunc onere moleſtat. Ut autem utrobique tempora nimium præcipitant, ſic ambo hæc viſcera optato alterum chylo, alterum chymo fruſtrantur: Ventriculus quidem, quia alimentum non ſatis diu retinuit: Hepar vero, quia ante tempus attraxit, ſic ut imperfectum id in probos poſtea ſuccos convertere nequeat. Ergò quò & calor inſitus qui ſuccis fovetur, maneat integer, & cruditatis amoliatur periculum, ſatius eſt bis per diem eſſe. Tum illud quoque obſervatione dignum eſt, ut quoties eſtur, tantùm ſemel ponatur cibi quantum plurimum concoquendo ventriculus eſt, idque primum ne pecudum more ad inexplebilem vorandi cupiditatem aſſueſcamus, quod & illiberale & homine indignum eſt: deinde ne uno cibo intus ſubſtante, novus ſuperingeratur? Ita enim omnis concoctionis lex ordoque evertitur, ventriculo ex novæ rei appulſu recluſo, tum

Trahentes alimentum particulæ famelicis equis perſimiles.

Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur, idque tam in hepate quam in ventriculo.

Cibus quaque comeſtionis vice quam plurimum poteſt concoqui, ſumendus eſt.

perficere id quod priùs intus erat ceſſante, ac ſic omnia pariter corrumpente. AVICENNA ſcrupuloſius notare ſtudens qualia tempora cibo legerentur, *poſt ſextam & decimam quamque horam edendum cenſet*, ſic ut dapes duorum dierum intervallo ter ponantur. Ea res cùm parum ſecura, tum per quam difficilis obſervatu eſt. Primum enim quiſnam his ſe legibus impunè obſtringat, cùm tot indies nos circumveniant incommoda, quæ vetant atque impediunt quo minus liceat eundem ponendi cibi tenorem perpetuò ſervare. Interdum enim cùm nolis, comeſſe bibereque neceſſe eſt, ſæpeque cùm maxime velis, abſtineri. Tum quis verò ſuſtineat ſæpe de die & ſtertere & cibo carere, noctu verò curare negocia, eamque temporis particulam epulando conſumere quam parens Natura quieti laxandiſque mortalium animis dicavit. Meminiſſe profectò Principem oportuit, non ideo nos vivere ut edamus, ſed ut vivamus, edere. Quæſitum eſt ab noſtris hominibus, debeat nec ne Cæna frugalior Prandio, an vero eſſe liberalior. Eſtque ingens de hac re pugna ſuis utriuque innixa Autoribus, non his modo quorum nomen in obſcuro eſt, ſed clariſſimis quibuſque memoriæ noſtræ viris. Ex iis pleriſque omnes reperias qui oppido qnam inartificioſè id argumenti

Avicennæ ratio in ponendo cibo rejicienda eſt.

Avic. lib. Canticorum.

Vtrum cæna an prandium conveniat eſſe liberalius.

nenti verſarunt, ſemel finientes ac ve-
uti Edicto ſtatuentes, plus minuſve aut
prandendum aut cœnandum eſſe nulla
poſita corporum differentia. Ego vero
ut non eadem omnibus corpora nec vi-
tæ inſtitutum eſt, ſic nec victus normam
eſſe oportere exiſtimo, judicoque ejus
rei cauſa opus hac eſſe limitatione. Qui-
cunque capitis imbecillitate ac deſtil-
lationum vitiis ſæpius urgentur, quique
corpus univerſum ac præcipuè ventricu-
lum nacti ſunt ſubrigidum, atque ob id
plus juſto excrementoſum, parcius o-
mnes ut cœnent, neceſſe eſt. Nam et-
ſi ſomnus concoctioni auxilietur, impe-
dit tamen ſuperfluorum vacuationem,
quorum vis longè maxima in compre-
henſis corporibus per noctem coït. Ne-
que vero mirum ſit id incommodum ſo-
mni occaſione incidere, ut qui detento
circa ima præcordia calore atque ſpi-
ritu, omnia naturæ effluvia comprimit.
Neque enim cùm quis ſoporatur, aut
alvum dejicit, aut urinas reddit, mul-
toqne minus inutilem capitis ac ven-
tris pituitam excreat. Tum ob noctur-
næ auræ frigora, & gemini caloris ad
interna receſſum, ipſa quoque corpo-
ris difflatio minuitur, quantumvis per
hæc tempora ſudores plerumque ſint ef-
fuſiores, quum ſcilicet toto corpore ex-
crementis admodum oppleto, id dun-
taxat quod in ſubcutaneis locis eſt, ſub
craſſi

Quibus parca cœna utilis ſit.

Somnus effluvia naturæ ſiſtit ac prona excrementa accumulat.

Sudores quibus per nocturnum ſomnum ſint effuſiores.

craſſi madoris ſpecie foras exundat, non valens (ut de die fit) tenuari atque inſenſibili tranſpiratione evaneſcere. Iſthæc quidem ſuperflua quæ comprehenſa ſunt omnia dormientibus intus cunctata cum nullas non partes onere laceſſunt, tum eas quæ ſuapte natura magis ſunt excrementitiæ, plus cæteris premunt. Eſtque ex earum numero prima, ipſe ventriculus & poſt hunc caput. Illius cruditatem ex larga cœna contractam denunciant poſtridie cùm ſurgitur gravitas, inflatio, ructus ac multus pituitæ ſcreatus: Hujus oppletionem, dolor, pondus, ſenſuum torpor, deſtillatio, ac nocturnæ tuſſes arguunt. Quippe noctu quàm maximè cibus effumat, effervеſcentibus caloris acceſſu viſceribus, craſſoſque halitus ſupra in caput inſtar foci ejaculantibus, qui protinus halitus loci frigiditate illic concreti, neque concoqui ab infirmo capite poſſunt, neque ſubſtantiæ ejus aſſimilari. Ex quo incidit, ut mole ac pondere laborantes ſuo confeſtim in ſubjecta loca deorſum verſus ſidant, proque varia decubitus fortuna, modo gravedines, modo raucitates, & his pejores tuſſes, interdum diarrhœas aut vomitus, neque rarò colli dolores creent. Tum hæc iſta incommoda, tum quæ proximè narravimus, vigilantibus omnia fiunt leviora. Nam interdiu partim aëris Sole illuſtrati

Ventriculus & caput citiſſimè excrementis per ſomnum opplentur, & quare.

Deſtillatio unde & quæ pericula adferat.

Vigilia promovet corporis difflationem.

ti

ti potentia, partim ob communis vitæ munia difflatio (ſingulare excrementoſis auxilium) vehementior eſt, id quod cum aliis ex rebus tum hoc quoque argumento diſcitur, quod vigiles citius dormientibus eſuriant. Nam ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Vigilia vorax.* Eos hactenus homines loquor qui ſummæ libertatis compotem vitam degunt. Contra enim qui exatlandis quàm maximis laboribus totos dies ſumptum exercent ſuum, ſicuti paleſtritæ, magnorum operum fabri, fullones, foſſores, meſſores, & id genus hominum robora, quibuſcunque etiam ſubjaceant valetudinis incommodis, ſemper tamen prandere frugalius, cœnare plenius debent. Maxima enim ubique concoctionis habenda ratio eſt, ne qua re, cum ea fieri cœpta eſt, interpelletur, id quod tum facilè incidit, ubi copioſum alimentum labores excipiunt. Quisquis vero jam reliquorum hominum eſt, quem neque negotioſa vita, neque ſupra poſita corporis vitia impediunt, cœnare is & copioſius & valentius alimentum tutò poteſt. Sunt namque cœnæ duo maxima ad juvandam concoctionem adminicula, quies & ſomnus, quibus tertium quaſi ἐξ ἐπιμέτρȣ jungitur, longius temporis intervallum quod inter cœnam poſtridianumque cibum interponitur. Atque hoc

Hipp. VI. Epid. S. IV. §. 39.

Negotioſis hominibus contractius prandium nunquam non convenit.

Detractis negotiis ac ſupra comprehenſis naturæ vitiis, ſemper in genere largius cœnandum eſt.

Cœnæ tria ſunt ad concoctionem adminicula.

Gal. 7. Meth.

hoc conſilio freti Veteres cum Roman tum Græci (quorum corpora minus e tant excrementitia) tenuiſſimé prande re, largiter vero cœnare conſuêveran

Sed ut hujus generis exerci tationes cibique neceſſari ſunt: Sic Athletici ſuperva cui. Nam & intermiſſus pro pter aliquas civiles neceſſitate ordo exercitationis corpus af fligit: Et ea corpora, quæ mo re eorum repleta ſunt, celerri mè & ſeneſcunt, & ægrotant

Athletarum cibus.

¶ Athletæ multo olim valentiſſimo que cibo viſcera ſaginabant, idque va ſtitatis roboriſque corporei quærend ſtudio, ut tanto paratiores ad exactum illud exercitii genus venirent, quod ip καταϲκευὴν appellabant. Inſtituto hi ſalubris legitimæque Gymnaſtices Pro feſſoribus differebant, quibus laborum finis proponebatur actionum corpori vigor, ut contra Athletis validum ro boris incrementum quædamque ſeu pan cratica valetudo, qua freti, quam plu rimos adverſariorum proſternerent. E ratque ipſis ad hanc rem tanto ſæpe vi rium

Finis laborum Athleticorum.

rium connixu opus, ut omnes propemodum (referente GALENO) è paleſtra tandem redire cernerentur, claudi, diſtorti, fracti, aut aliqua ſaltem particula mutili. Jure igitur CELSUS hujusmodi labores expulit, idque non tantum quod intermiſſus horum ordo corpus affligat, ſed multo quoque magis, quod ipſi quantumvis etiam continentur, nunquam per ſeſe valetudinem non convellant. Siquidem plenos tum vaſorum diruptionibus, tum obſtructionibus: Itemque febri, apoplexiæ ac ſubitæ præfocationi opportunos reddunt. Inanes vero conſumptis ſolidis tabefaciunt ac præcipites in ſenectam recta agunt. At in his medios homines, utrolibet incommodo oppugnant, tum juſto vehementius eos ſiccando, tum venarum ruptionibus obnoxios reddendo. Nihilo his leviora ab Athleticis cibis pericula ſunt, ut qui copia ac viribus ingenitum nobis calorem extinguunt ac veluti ſtrangulant, non ſecus quam aut ellychnii flammam delet affuſum ipſi copioſius oleum, aut pyram ſuffocat aggeſta ſtipataque ſuper ipſum nimia lignorum congeries. Neque vero illud repugnat, quod perpetuo carnis ſuillæ, panis ac vini uſu grande concoctionis robur ventriculus acquirat. Quippe ſub hoc commodo multa latent incommoda. Nam alimentum etſi accurate con-

Athleticos labores Celſus jure condemnavit.

Athletarum cibus quo modo noceat.

Alimentum natura non malum, copioſius tamen ingeſtum, calorem inſitum opprimit.

confectum venter dedit, venæ tamen
ejus copiam impatienter ferunt, ſic ut
quantumvis id εὔχυμον ſit, omnique ex
parte ſincerum, luxu tamen non genere
Gal. 2. de cauſ. morb. noceat. Autor enim GALENUS eſt, pro-
batiſſimi ſucci edulia, quæque pluri-
Vinum immodicè ſumptum, frigidos morbos parit. mum præbere alimenti poſſunt, ſi co-
pioſius vorantur, calorem opprimere
naturalem ac (quod magis mirum ſit)
frigidis morbis initia præbere. Docu-
mento meracum eſt, quod etſi ſuccum
gignit corpori (ſi quid aliud) maximè
familiarem, augendæque caloris ſub-
ſtantiæ convenientem, refrigerat tamen
ſi ſine modo potetur, Simileque veri eſſe
Hipp. lib. 1. Aph. 3. impulſum hac cauſa HIPPOCRATEM
fuiſſe, quod tot modis cibos Athleti-
Athletarum habitus periculoſus. cos, habitumque ſit inſectatus. Is enim
habitus etſi ſpecioſior & coloris deco-
riſque plenior eſt, non ob id tamen ſa-
tis tutus eſt. Nam cum hoc affecti ho-
mines, in eodem ſtatu nequeant conſi-
ſtere, ſed nec porro oppletis jam vaſis
procedere, ferè retro quaſi ruina qua-
dam revolvuntur. Jam ut hæc valetu-
dinis detrimenta mittamus, quis non
Athletarum animus hebes. intelligit quam ipſa quoque mens Ath-
letis ex hoc genere victus hebeſcat, re-
buſque gerendis fiat inidonea, ut quæ
craſſiſſimo ſanguinis vapori tanquam
putido cœno immerſa, neque erigere
ſeſe neque extra ſordes aciem efferre
valeat. Quo magis rectè id vulgo ja-
ctari

ctari exiſtimo. Perquàm difficilem eſſe craſſi ventris & ſubtilis animi copulam.

Difficilis copula craſſi ventris, & ſubtilis animi.

De Concubitu.

Concubitus vero neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus eſt. Rarus, corpus excitat; frequens, non numero ſit, ſed natura, ratione ætatis, & corporis, ſcire licet, eum non inutilem eſſe, quem corporis neque languor, neque dolor ſequitur. Idem interdiu pejor, tutior noctu: ita tamen, ſi neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor ſtatim ſequitur.

¶ Epicurus (quod maximè mirum videri poteſt) omnem Veneris uſum ſuſtuliſſe legitur. Democritus autem uſque adeò habuiſſe hanc exoſam, ut parvam eſſe epilepſiam dixerit. Illud Galenus jure ut vanum repudiavit, lu-

Epicurus & Democritus.

Venerem expulerunt. Gal. in Tech

C

cu-

culentiſſima oratione adſtruens, concu
bitum & utilem ſanitati, & neceſſa
rium eſſe, cauſamque ejus rei propon
exuberantiam ſeminis humani, quod æ
quo diutius intus retentum, transi
ut ipſe ait in venenum ſolet. Docen
hoc atrociſſimi caſus quibus uterque ſ
xus hinc oppugnatur, convulſio epil
ptica, inſania, ſubita præfocatio, πν
ὑστερικὴ, ſyncope cardiaca, animi del
quium, & ſi quæ his ſimilia ſunt ali
Ergò cùm tanta pericula neglecta V
nus adferat, prætium operæ factur
videor, ſi hujus congruum uſum cuiq
corpori accommodem, idque ab iis o
ſus hominibus, quibus hæc res eſſe p
tatur apprimè conducibilis. Eos e
& uſus & ratio docuit qui aut ex ſ
naturæ vi, aut propter intermiſſam V
nerem multo ſemine affluunt, præc
pueque ſi firmi ſunt adoleſcentes, ſi ſ
lito toro privati, ſi juvenculæ vividi
res, magiſque ſi adultior his jam æt
acceſſit. Quòd ſi præter hæc calida
pſis humectaque natura eſt, non cit
graviſſimas & corporis & animi nox
venereis amplexibus abſtinent, ut n
injuſtè PLATO hæc corpora eſſe ſimil
ma dixerit arboribus plus æquo fruct
feris. Porrò ſiccis nocentiſſima Ven
eſt, magiſque ſi pariter etiam frige
Pauculum enim ſeminis ejuſque ſub
gidi his ineſt, cujus crebra vacuat

co

Pericula ſeminis juſto diutiùs retenti.

Quibus Venus ſit utilis.

Venus quibus adverſetur Corporibus.

corpus reddere magis frigidum ſiccumque poteſt, non poteſt vegetum. Atque hæc de corporum naturis, Ætates mediæ præcipueque ea quæ etiamnum floret Concubitum omnes haud moleſtè ferunt. Noviſſima ſenectus omniſque pueritia aut malè fœcunda aut penitus infœcunda eſt, quare his ætatibus quia minus roboris ſubeſt, Venus inimica eſt. Ut maximas commoditates ad ſanitatem Venus adfert, ſi & moderatè & in loco admittitur, ſic rurſus pernicioſiſſima eſt iis qui pulcherrimas ejus dotes libidine corrumpunt. Etenim nulla res vires impenſius frangit immodico Concubitu. Profunditur namque hîc ſincerior humorum particula, caloris, ſpirituſque vitalis pleniſſima, cujus jactura tanto magis quam effuſus ſine modo ſanguis corpus afflictat, quanto ſemen illo calidius, atque elaboratius eſt. Atque hinc ſciri poteſt, quam rectè CELSUS præceperit *Concubitum nimis neque concupiſci, neque timeri à firmis hominibus oportere*. Multum cum omnibus in rebus tum in Veneris ludo mediocritas poteſt. Hæc ipſi quoque parenti rerum Naturæ fuiſſe ſtudio videtur, quòd à prima origine neque ſemen nobis pauciſſimum infudit, ut ejus excretio vix neceſſaria ſit: Neque rurſus tanta ejus mole nos oneravit, ut aſſiduo Concubitu ſit opus. Ergo is ſi rarus eſt corpus

Venerem quæ ætates benè quæ malè ferant.

Nihil æquè ut Venus vires affligit, & quare.

Natura mediocrem ſeminis quantitatem nobis largita eſt.

Venus rara Corpus excitat, frequens ſolvit.

pus excitat: Si frequens, ſolvit. Hic utili profuſa materia corpus infirmat illa dempta dumtaxat quæ copia gravabat, erigit, vegetum id ac magis virile efficiens, tum ipſam quoque mentem componens, ita, triſtitia, metu aut ſimili aliqua animi ægritudine emotam, ut hoc nomine ARISTOTELES non perperam judicarit, Melancholicis ſalubrem uſum Veneris eſſe. Melancholicos Philoſophus vocat, quos atræ bilis affectus exercet: Non item eos, quibus propter temperamenti frigiditatem & ſiccitatem proximè diximus Concubitum adverſari. Itaque his Venus magis ſubvenit, qui ſine probabili cauſa triſtari incipiunt atque timere, tum in latebras ſeſe abdere hominumque conſpectum vitare, quos ideo Græci μισανθρώπους nominaverunt. Videlicet ejus generis hominem ſibi viſum GALENUS narrat aſſiduo metu excruciatum, ne Athlas cælo impar ſuſtinendo oneribus cederet, ipſeque una cum eo ruinis ſuccumberet. Eo ut non minùs veſanum ſic longè miſeriorem ætate ſua extitiſſe CELSUS memoriæ prodidit, cui prædiviti quidem exiſtenti famem tamen oppido quàm ſtultè timenti, ut vani metus levarentur, ſubindè falſæ hæreditates nunciabantur. Verùm his fortè Melancholicis Elleboro ac vinculis potiùs quàm Venere opus ſit: Longeque

Venus Melancholicis utilis.

Hiſtoriæ Melancholicorum.

Gal. 3. de locis aff. cap. 6.

Quibus Melancholicis Venus accommodatior.

que hæc iis futura eſt innocentior, qui etſi etiamnum utcunque ſapiunt, ad *μηλαγχολίας* tamen ſymptomata vehementer inclinant, qualem GALENUS 6. *locorum affect.* proponit, qui cùm uxoris obitum acerbè ferens, multo luctu ſeſe conficeret, protinuſque amiſſa cibi cupiditate, ad hæc quæ retuli ſymptomata vergeret, non antè ſeſe in ſanitatem vindicavit, quàm ad fœminæ conſuetudinem rediſſet. Ac tantus quidem fructus eſt, quem rarus ſpondet Concubitus. Huic periculi magnitudine frequens veluti ex oppoſito reſpondet.

Quæ in commoda immodici Concubitus.

Nam Corpus effœminat, laxum id, enerve, frigidum, ſiccum, imbecilleque efficiens, ut non ſit quod magnopere quis miretur ex hoc fonte tot tantaque mala ſcaturire, apoplexias, lethargos, epilepſias, altos ſopores, cœcitates, tremores, paralyſes, ſpaſmos hiſque omnibus tædioſiores podagras, chiragras, coxendices, quæque his paria ſunt arthritidis tormenta, quorum juxta Poetas Bacchus eſt Pater, & Genitrix Venus, quemadmodum græcum habet Epigramma Αυσιμελοῦς Βάκχου καὶ λυσιμελοῦς Ἀφροιδίτης Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα.

Bacchus Podagræ pater, nutrix Venus.

Frequens eſſe Concubitus quo modo intelligendus.

Quoniam ad frequentem Concubitum perventum eſt, ſcire licet, hunc non eſſe numero æſtimandum, quoties ſcilicet aliquis id opus expleverit, ſed ex natura ſeu viribus hominis finien-

 dum.

dum. Intereſt enim non quot Veneris exercitæ ſint vires, ſed quæ ætas, quæ vires, quæ Corpora ſint. Nam ſi firmus ſenex, juvenis imbecillus eſt, quid miri ſi idem ſubindè Concubitus caneſcentem erigat, florentem debilitet, tum huic fuiſſe frequens, illi rarus dicatur, utique ſi is rarus eſt, qui Corpus non ſolvit. Siquidem ut non omnibus Venus juxtà inimica, ita nec ſalutaris eſt. Proin frequentem Concubitum non numerus, ſed Corpora faciunt. Quemadmodum enim (Autore GALENO) nonnulli ſunt, quos protinus à juventute Venus facit imbecillos, ita alios reperias, qui niſi ſæpiſſimè coëant, capitis gravitate, inappetentia, concoctionis difficultate (hanc Græci δυσπεψίαν, illam ἀνορεξίαν vocant) præcordiorum dolore ac febribus affliguntur. Porrò certam ſtatamque Veneris menſuram cuique tum ætati tum naturæ præſcribere, haud adeò facilè factu eſt, cùm propter inexhauſtam atque omni propè dixerim numero majorem particularium multitudinem, tum quia GALENUS Autor eſt, quod nec ſcribi nec dici poteſt, id in unoquoque quantitatem eſſe. Itaque ne CELSUS hoc ſcrupulo nos impeditos relinqueret, experimentum ab ipſo ſenſu depromptum dedit, cujus indicio ductuque omnem Veneris modum in unoquoque inveniamus. Scire inquit licet:

Alios neglecta Venus, alios tentata offendit.

Quibus notis Veneris modus aut nimietas deprehendatur.

cet eum Concubitum non inutilem eſſe, quem Corporis neque languor neque dolor ſequitur. Quam obſervationem nec ipſe præteriit ſilentio GALENUS, eam eſſe haud inidoneam, Venerem ſcribens, quàm nulla virium infirmitas excipit, utique ſi quis ſolito levior factus ac meliùs Spiritum trahere videatur. Et quidem Veneris modum jam explicuimus. Supereſt tempeſtivum ejus uſum exponere. Ea multis de cauſis tutior eſſe noctu creditur. Primùm quòd propter intermiſſa negotia ſufficiens tum ſit quies. quæ laſſatos hac contentione artus recreet, quæque utero ad tenendum conceptum præſidio ſit. Secundum eſt, quòd ut Corpus Venereis caloribus relaxatum, circundatis ipſi per quietem tegumentis optimè contra nocturnæ auræ afflatus communitur, ſic interdiu ſubitò aëris frigore facilè excipitur. Adde quòd de die proclive ſit periculum cruditatis utique horis pomeridianis, confecto nondum quod intus eſt alimento. Quippe omnem cruditatem cùm quivis violentior motus, tum venerea contentio exaſperat, eoque fit ut ſi cui de die prolificandi inceſſerit cupiditas, ſatius ſit antè cibum id facere ipſum, atque interpoſita qualicunque quiete paulum quid comeſſe, quod nec concoctu difficile, nec mole ventriculo grave ſit. Neque enim protinus ju-

Arte med. cap. 24.

Venus cur per noctem tutior.

Venus motuſque omnis alius cruditati adverſatur.

Venus diurna ante cibum exercenda.

Venus nocturna inutilis, quam vigilia aut ſtudia excipiunt.

Quæ tempora Veneri exercendæ captanda ſint.

xta venerem cibus rectè ponitur. Nam ſi is paulò antè datur, ab accenſis membris antè tempus attrahitur: Si pòſt, & tum quoque in hiantia meſenterii vaſa facillimè abripitur, ſicque cruditas utrinque movetur. Jam verò ne noctu quidem ſat tuta Venus eſt, quam vigilia ac lucubrationes excipiunt. Geminatur enim ſic corporis afflictio, naturaque primùm venerea contentione defeſſa, ac mox vigilia nocturniſque fracta ſtudiis tot ærumnis impar eſt ſuſtinendis. Cæterum ut rem omnem finiamus, ea eſſe tempora Veneri aptiſſima perhibemus, quibus alimentum in ventre atque jocinore percoctum eſt, quæ res in ultimam fortè incidet noctem, ipſamque ſi mavis Auroram. Antequam quiſquis in Cypridis paleſtram deſcendet, fieri nequit, ut cruditatis periculum ullo modo effugiat. Quo minus etiam opinio probari PAULI ÆGINETÆ debet, qui neſcio qua fretus autoritate quove impulſus conſilio, locum Veneri tribuerit à cibo & ante ſomnum. PROTINUS (inquit) *à coitu ſomnum capienti, laſſitudo ſolvitur.* Atqui (ô bone) hanc ego laſſitudinem puſillam judico, eam quæ Venerem vel temperatiſſimam nunquam ferè non ſequitur, parvoque diſperit momento, poſtpoſita Corporis quiete, quæ horis antelucanis nobis etiamnum cubantibus durare poteſt. Hæc

Error Pauli Æginetæ. *Lib. 1. ca. de Venereis.*

iſta

iſta identidem quies, opem, roburque utero abunde ſufficit, ut is quàm minimo negotio (deëſt namque Corporis motus) acceptum maris ſemen ſuis tunicis undique apprehendat includatque. Quin & ÆGINETÆ opinionem una hac ſententia HIPPOCRATES exploſit. *Labor, cibus, potus, ſomnus, venus, omnia ſunto mediocria.* Sic enim & unico epitheto ſingulorum modum, & ipſo orationis ordine convenientia tempora ſenex expreſſit. *Hipp. VI. Epid. I. VI. §. 6.*

Hæc firmis ſervanda ſunt, cavendumque ne in ſecunda valetudine adverſæ præſidia conſumantur.

¶ Aurea hæc eſt, ſuoque digniſſima Autore Sententia, qua docemur, ne dum rectè valemus, oppido quam rigidi ſimus Medicarum præceptionum obſervatores. Quin potius varia genera rerum per ſecundam valetudinem ſeſtemur, quò in adverſa earundem uſus, & adjumenti plus, & moleſtiæ minus adferat. Eſtque hæc oratio ſeu epilogus quidam eorum quæ ſuperius ſcripta fuere. Neque verò ignoro, aliam quoque præter hanc dari præſentis loci interpretationem poſſe. Scilicet ca-

 ven-

vendum eſſe per ſecundam valetudinem, ne ea præſidia conſumantur, hoc eſt, inutiliter uſurpentur, pereantque quæ adverſæ valetudini dicata ſunt. Scilicet minimè convenire, ut qui commodiſſima utitur valetudine, ſanguine per venam miſſo vacuetur, aut epoto pharmaco perpurgetur, ſed nec ſtatam aliquam tenuantis dietæ formulam anxiè obſervet, aut id genus aliquid eorum peragat, quæ ad malè valentes inventa præſidia ſunt. Siquidem optimo Corpori (de quo hic penitus agitur) quia omnium rerum ſymmetria quædam ineſt, nihil aut apponi debet aut adimi, quin contra potius in priſtino id naturæ ſuæ ſtatu conſervari poſtulat. Jam verò ſi ſanguis naturæ creditur theſaurus, adhæc, ſi ſano corpore præditi Medicamentis purgati cito exolvuntur, tum ſi nimis conſtitutum atque exquiſitum victum tantopere in ſanis HIPP. inſectatur, quis porrò dubitaverit iſta omnia per firmam valetudinem, ut nulla neceſſitate, ita non niſi maximo cum virium detrimento uſurpari unquam poſſe? At verò hæc iſta interpretatio ſit ne priori anteferenda, an minus ducenda genuina, neque poſſe facilè decerni neque permagni referre exiſtimo. Proin cùm utraque æquè ſit utilis, ſuum cuique liberum eſto de hac re judicium.

Temerè in ſanos ſumuntur quæ ægrotis debentur remedia.

Hipp. 2. Aph. 36. §. 1. Aph. 5.

CA-

CAPUT II.

Quæ *ſtomacho* imbecillis ſervanda ſint.

E*t imbecillis* ſtomacho (*quo in numero magna pars Urbanorum, omneſque penè cupidi literarum ſunt*) *obſervatio major neceſſario eſt: Ut, quod vel Corporis, vel loci, vel ſtudii ratio detrahit, cura reſtituat. Ex his igitur, qui benè concoxit, manè tutò ſurget: Qui parum, quieſcere debet; & ſi mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormire. Qui non concoxit, ex toto conquieſcere, ac neque labori ſe, neque exercitationi, neque negotio credere.*

Definitis omnibus quæ pertinent ad firmæ liberæque ſanitatis curationem, CELSUS ea præcepta protinus jun-

junget, quæ vitioſo ſeu corporis totiu ſeu unius particulæ ſtatui debentur, id- que ſumpto ab ſtomachi imbecillitate initio. Stomachi appellatione id Græ- cis communiter ſignificatur, quod ipſi propria aliàs voce οἰσοφάγον ac Latini *gulam* nominant, omnem illum cibi mea- tum, qui ori & ventriculo interjacet: At CELSUS illum καταχρηστικῶς hoc loco, ut (alias ſæpiſſimè) pro toto ven- triculo, tametſi & interdum (ut ſem- per GALENUS) pro ejus tantùm ore u- ſurpavit. Cæterum hujus partis tutandæ eo nobis cura major eſſe debet, quo e- jus offenſa graviori cùm tædio tum pe- riculo univerſum Corpus exercet. Eſt namque ventriculus primum concoctio- nis ciborum inſtrumentum, & omnium compagis humanæ partium quoddam ſeu commune promptuarium, cui ſi quis error circa munus concoquendi ſemel accidat, ejus illico particeps fit & re- liquum Corpus. Scilicet ſupra naturæ vires eſt, ut bonus in hepate ac venis ſanguis inſtauretur, malè coctis in ven- tre epulis, hoc ipſo, quòd unius con- coctionis vitium alterius robore nun- quam corrigatur. Quod verò ſtudio- ſos literarum imbecillus ſtomachus potiſſimum exerceat, hæc eſſe cau- ſa putanda eſt, quoniam intempeſti- vioribus ſtudiis (ſive hæc protinus à cibo, ſive noctu fiant) plus æquo

Stomachus quid.

Stomachi vitia quanti ſint.

Stomachus cur ſtudioſis imbecillus.

va-

vacant, tum quia dulcedinis diſciplinarum gratia libris continenter affixi, neceſſariæ ad ſanitatem exercitationis uſum ferè negligant: Hinc enim coïre intus pituitam: Hinc ſtomachum affluentium excrementorum multa ſaburra onerari neceſſe eſt, quandoquidem hæc iſta pars (ſicut GALENO viſum eſt) ut primùm ſemel labefactata eſt, protinus recipit ſuperfluam univerſi Corporis materiam. Eadem inſuper calamitas complures etiam oppidanos affligat, ut qui ob rerum omnium affluentiam diſſolutiùs victitant, otioque (re omnium perniociſſima) torpeſcunt. Ergo id genus hominibus omnibus CELSUS edicit, ne antea manè ſurgant, quàm pridianam cœnam ventriculus ſubegerit. Rectè enim ſemper negotia poſtponuntur concoctioni, quam quies, multoque hac magis ſomnus promovent, ſcilicet dormientibus, quia motionis ſenſùſque inſtrumenta ociantur, calor ſpirituſque penè omnis in penitiſſimis occulitur præcordiis, omnia ibidem, quæ concoctionis egent, perficiens, ſuoque veluti numine tutelari nulla non naturæ opera colluſtrans. Sanè hunc caloris ad interna receſſum ipſe indicat ſpiritus, qui per ſomnum trahitur & frequentiùs & altiùs. Ex quo ſciri poteſt, rectè id ab HIPPOCRATE poſitum fuiſſe, *Vigilans exteriùs calidior,*

Gal. 6. ſan.

Stomachus debilis recipit totius ſuperflua.

Somnns & quies adjuvant concoctionem.

Hipp. 1. Epid. IV. §. 33.

dior, intus frigidior: Dormiens contrà. Hæ iſta paulò accuratiùs conſideranti m rum videri deſinet, quod CELSU præcipit, tantiſper abſque omni negc tio eſſe quemque oportere, imò ſi lice etiam dormire, donec ventriculus i totum ſuo munere ſit perfunctus. Nar quis unquam dubitavit laborem crudi tati adverſari quietem certiſſimum au xilium eſſe, quatenus ſub hac aliment concoctio, ſub illo diſtributio magi vigent?

Ante exactam ventriculi concoctionem, non eſſe negociandum.

Qui crudum ſine præcor diorum dolore ructat, i ex intervallo aquam fri gidam bibere debet, *& ſe nihi lominus continere. Habitare verò ædificio lucido, perflatum æſtivum, hybernum Solem ha bente: Cavere meridianum So lem, matutinum & veſpertinum frigus; itemque auras fluminum atque ſtagnorum; minimeque nubilo cælo, Soli aperienti ſe committere, modò frigus, mo dò calor moveat: Quæ res ma-*

ximè

ximè gravedines deſtillationeſque concitat. Magis verò gravibus locis iſta ſervanda ſunt, in quibus etiam peſtilentiam faciunt.

Ructus malæ concoctionis index.

Ructus acidus quid, & quomodo moveatur.

§ Improbam ventriculi concoctionem ructus arguit. Hic ſi aſpero quodam acore fauces perſtringit (ὀξυρεγμίαν Græci nominant) frigidis cauſis innectitur, eſtque vaporoſus quidam ſpiritus ab invalido calore intus genitus, ſubindeque per os ſuprà exploſus. Dixi invalidum calorem, ejus primùm reſpectu, qui penitus oppreſſus victuſque cùm ſit, ſummam parit cruditatem: Quoniam potis non eſt cibos extenuare, neque diſſolvere, neque conficere, nedum halituoſos indè ſpiritus excitare. Jam verò qui calor nimius eſt, adeò omnia quæ ventriculo comprehenduntur, exurit tabefacitque, ut ne tantillum quidem reliquum faciat idoneæ ad craſſi frigidique vaporis generationem materiæ. Nimirum qui hîc ructus ſupervenit turbidus quidam, ſiccus fumoſuſque flatus eſt, propter vehementem caloris intemperiem (ut GALENUS ait) & paucus, & durationis non longæ. Tametſi non ignorem hunc quandoque ructum pertinaciorem evadere, utique

Ructus fumoſus. *Gal. 6. Sympt.*

ſi

ſi flava ab jocinore bilis in ventricu-lum mittitur, aut ſi quæ adſumuntur edulia, ſunt multi nidoris, ut allium, radicula, cepa: Seu facillimæ alteratio-nis, ut lac, oleum, ovum ſorbile, & ſimilia, quæ fervidus ventriculus pro-tinus extorret, vitiatque. Cæterùm (ut ad rem propoſitam veniamus) de iſtiuſ-modi ructus genere, minimè intelligen-da *Authoris* hæc oratio eſt. Nam quam hoc loco ipſe molitur retinendæ intus materiæ concoctionem, ea nidoroſo ru-ctui penitus futura eſt inutilis. Scili-cet quæ hunc movet materia, quoniam neque ullo naturæ beneficio fieri ſalu-taris neque in integrum reſtitui poteſt; qua via primùm licet, infra ſupravè exterminanda nullatenus (firmato fri-gida ſtomachus) intus cohibenda eſt, idque ne venas ſemel ingreſſa benignos quoque ſuccos ſua putreſcentia conta-minet. At verò acido ructui nulla hu-juſmodi opus vacuatione eſt, rectiùs concoctio adhibetur, quæ id quod pa-rum exactè alteratum eſt, perficiat. Nempe hoc fretus conſilio GALENUS materiam acidi ructus medicamine διὰ τριῶν πιπέρεων, concoquit, fumoſi ἱερᾶς πικρᾶς uſu expurgat. Acidum ructum eum intelligas oportet, qui ab infirmo naſcitur calore, ſive initium imbecilli-tatis cruda fecerint edulia, ſive humo-ris qui ibi coïit natura, ſive nuda etiam

Quem ructum Celſus hoc loco proponat.

Gal. 1. loc. affe.

ejus

ejus partis intemperies. Loquor hæc pituitæ cauſa, quæ ex capite in ventrem diſtillavit, quæque corruptione perdita non rectè intus tenetur: Spem enim concoctionis omnem effugit. Quis igitur jam non videt ſub crudi ructus appellatione eum denotari, cui GALENUS acidi nomen tribuit, quod certè crudo magis conveniens ptopriumque eſt? Quoniam, ut proximè dixi, calor parum validus cibos hîc quodammodo diſſolvit, at non omnino conficit, ex quo flatus moveri crudos naturale eſt. Sic profectò ut in aëris incidit tempeſtatibus, qui aër ſi per hyemem Boreali frigore riget, aut rurſus æſtivis horis ſub flagranti Canicula æſtuat, pacatus omnino viſitur, nubibus ac ventis in totum carens, idemque contrà mediis inter has conſtitutionibus nimbis, ac flatibus turbatur. Sed hæc poſuiſſe ſufficiat de propoſiti ſymptomatis natura: quare ejus jam nunc explicandum remedium eſt. Ac primo quidem illud jure quis mirabitur, quo modo potui ſumpta frigida, frigido ventriculo ſubveniat, cùm indubitatum tritumque Medicis axioma ſit, contrariorum uſu contrariis remedia dari. Adhæc ſi GALENUS in porrigenda Frigida uſque adeo cruditatem horruit, ut ne iis quidem, quos ardentiſſima febris extorret, eam ante concoctionem indulſerit, quanto

Ructus crudus idem quod acidus.

Gal. 6. Meth.

D ma-

majore reverentia metuque ſanis crudi-
tate vexatis largiare, quibus talis præ-
ſidii neque tam anceps eſt occaſio, ne-
que tam urgens neceſſitas. Quid ergo?
Errare potuiſſe CELSUM in tanta re
credimus? Minimè Hercule. Nam qui
unquam antiquorum virorum ſcripta tu
to condemnavit, utique cùm in his qua
in ſpeciem falſa ſunt, ea ſæpe diligen
inquiſitio rectaque ratio non ſolum
probabilia facit, ſed etiam firmiſſimo
veritatis robore ſolidet? Ergo CEL-
SUS Frigidam hoc loco potui dat, non
quidem continenter, atque ſæpius inte
cibos (ut fit) bibendi gratia, ſed pe
intervalla duntaxat. Sed qualia tem-
pora huic rei legi, aut quanta hæc eſ
ſe intervalla expediat, quoniam ipſ
Author non junxit, æquum eſt nos i
partim ex artis præceptis eruere, par
tim ex aliis hujus viri ſcriptis (ſi qua
fieri via poteſt) conteſtatum facere
Frigida, inquit AVICENNAS, inani ven
triculo pernicioſa eſt. Idem & ratio
oſtendet, ſi quis ejus potionis naturam
curioſius intueatur. Nam cruda cùm
ſit ac vehementi frigore aſpera, inanem
ventriculum protinus offendit ſeu ner-
vaceum, ipſumque ſuaptè natura frigi-
dum, nec ullo jam cibo adverſus crud
elementi vim communitum. Cujus quo-
que rei periculo adjicitur præſens ven-
triculi cruditas, quæ ſola prohibere u
ſum

Frigidæ potio quomodo crudo ructui ſuccurrat.

Frigida cur inani ventriculo noxia ſit.

ſum aquæ poteſt, utique ſi inter cibum potionis quotidianæ vice ſumitur. Sed ipſum fortè præſtiterit audire CELSUM, qui laxitatem ſubfrigidi ſtomachi curaturus,ſic inter cætera loquitur. *Legere clarè oportet, ambulare*, pila armiſve exerceri, non aquam, ſed vinum calidum jejunis bibere, uti poſt cibum frigidis potionibus. Adeo apparet quocunque te verteris, frigidam (ſi unquam hîc ea dabitur) non niſi proinus à cibo rectè dari poſſe, idque non tam ſedandæ ſitis (quæ hîc ferè nulla eſt) quam adſtringendi firmandique ſtomachi gratia. Verùm ne ſine validiore pondere argumentorum nova ondere dogmata, ac *παραδοξοποιός*, eſſe onnullis videar, non dubitabo partim probabili ratione, partim authoritate Antiquorum Medicorum uti, quibus d quod adſtruo, perſuaſum Lectori efciam, utique cum non deëſſe ſciam, ui diverſum ſunt opinati. Sed agerum, à quonam rectius ordiamur, quam o ipſo noſtro CELSO, qui luculenſſimis verbis (ut modo retuli) hanc em confirmavit? Tum proximis ab inc locis eandem repetit, ſaturis conlens, ſiquidem meliorem optent conoctionem, ut frigidæ poculo ſumptas apes includant. Extat alius in eodem *uthore* locus, ipſo meridie clarior, qui elut indice rem omnem hanc commonſtrat.

Lib. 1. Cap. 8.

Frigida urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda.

Lib. 1. Cap. 3. ſat. de vomit.

ſtrat. Scribitur ille de ventriculi im-
becillitate, quæ pituitæ vomitum ſecu-
ta eſt. Illic cùm primùm *Author* tena-
cem craſſumque humorem Hyſſopi, Ra-
diculæ, & ſimilium uſu tenuerât deter-
ſeratque, protinus citato vomitu pitui-
taque exempta infirmitatem ventricu-
correcturus, tum panem heſternum, tum
vinum auſterum, & meracum, item-
que carnes aſſas cibumque omnem ſic-
ciſſimum poſuit, ac noviſſimè poſtqu-
omnem comeſtionem tres aquæ frigid-
Cyathos bibendos eſſe præcepit. A-
miſſa faciemus, ſi voles, hæc omnia
potius (ne fortè uni errori fidem ſimi-
libus erroribus quæramus) HIPPOGRA-
TEM atque GALENUM duo Medicinæ lu-
mina ſuper hac re conſulturi. Ergo
GAL. *primo Sanitatis Tuendæ* adeò Frigida
potum à cibo non reformidavit, ut i-
pſis etiam pueris indulſerit, utpote im-
exhauſta ſemper cruditate propter aſ-
ſiduam voracitatem gravatis. Quipp-
huic malo ideo data à cibo frigida me-
detur, quod arctatis circum epulas ſto-
machi villis calorem includat breviqu-
in ſpacio coërceat, unde is protinus ac-
ceptis viribus invaleſcens cruda quæ in-
tus ſunt omnia promptius edomat, &
ad chyli perfectionem demutat. Adi-
eo apparet ut vix unquam quicquam
ita ne hoc quidem à vulgò temerè dici-
A frigido potu calidum ſanguinem in-
ſtau-

Frigidam Galenus ipſis etiam pueris à cibo conceſſit.

Frigida quomodo crudo ructui medeatur.

ſtaurari. Sanè quantas vires adſtringens
ıæc frigidæ vis cum ad cruditatem tum
ıd crudos Ructus ſanandos obtineat, iis
ıon obſcurum eſt, qui id genus ſym-
ɔtomatis nôrunt non tam alimenti con-
:oquendi imperfectionc quàm ventricu-
i ejuſque potiſſimum oris laxitate ac-
:idere conſueſſe. Scilicet humectarum
ıtque pinguium rerum à cibo uſus ma-
ıimè (ſi quid aliud) id genus ructus
novet. Quod in hoc, quo dixi mo-
lo, is præcipuè fieret, ſequeretur, in
ıullius non ventriculi concoctionem
ɔerpetuo incidere hunc oportere, qua-
enus parvis initiis cibus omnis ad le-
ˌitimi chyli perfectionem accedit. At-
ue haſce tam eximias frigidæ dotes ve-
uſtiſſimus Autor HIPPOCRATES duo-
us his verbis exhauſit. *Aqua vorax.* Cæ-
erùm magna cura opus eſt, ne eo lu-
u frigidum ventriculo cruditate vexa-
ɔ ingeratur, ut invalidas caloris in eo
ires opprimat, quod fieri proclive eſt,
milibus cauſis ſimul in unius affectus
ıcrementum conſpirantibus, ventricu-
nimirum intemperie, & frigidæ qua-
tate. Neque enim hæc per ſe acido
ıctui ſuccurrit, ſed (ut proxime dixi)
: accidente compreſſis ſcilicet ventri-
uli tunicis. Hoc dempto, quis un-
uam dubitavit ad comprehenſi ſym-
tomatis ſanationem calidis tum eduliis
ım poculis uti? Quo modo POLYBUS

Ructus crudus quomodo fiat.

VI. Ejud. Sect. IV. *§. 39.*

vinum meracum largius hîc eſſe bibendum Author eſt. Conſtat enim, inquit, ventriculum imbecillitatis frigoriſque vitio cibum concoquere non poſſe. Ex quo etiam loco ſciri poteſt, non niſi ultimo cibo frigidam aquam ſalubriter dari, tum cùm ejus eſt & urgentior neceſſitas & ſecuritas major. Etenim intus ſubſtantibus epulis multo maxime ventriculo ad munus concoctionis viribus opus eſt, quæ vires (ut toties dixi) frigidæ poculo juvantur. Neque ſubeſt interea ullum refrigerationis nimiæ periculum, utpote aqua moderate ſumpta, ac ventriculo calentibus tum ferculis tum potionibus egregie communito. Sed his abunde ut puto expoſitis, proximum eſt ad præcordiorum tranſire dolorem, quo ſubſtante inutilem frigidam CELSUS voluit: Hic dolor ſi ructui acido jungitur, at ea moveri ſolet, quæ corrupta intus pituita eſt, eroſis (ut GALENO placet) per hanc ventriculi tunicis. Jam quia putris hic humor nulla caloris inſiti energia fieri bonus poteſt, rectius citato vomitu ejicitur, quam firmato per frigidam ſtomacho intus tenetur. Quod ſi comprehenſum ventriculi pathema affectus aliquis inflammationi ſimilis invexerit, tum quoque frigido potu (niſi eryſipelas ſit) ſuperſedendum eſt, ut quæ ejus mali concoctionem tardant

Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. *Gal. 6. ſanit.*

po

poteſt, non poteſt juvare. Et quidem de frigida plus ſatis, cujus facultatem eo latius explicuimus, ut ſtudioſus lector intelligat, quanta ſæpe rerum fœcunditate polleant breviſſimæ atque in ſpeciem ſimpliciſſimæ veterum Autorum ſententiæ, quarum profecto elucidatio neſcias an plus exigat judicii, quam obſervatio ferat utilitatis. Tranſeamus jam nunc ad Quietem, ſecundum crudi ructus auxilium. Ipſa detentis circa penetiſſimas vitæ ſedes, ſanguine, calore, ſpiritu, ad crudæ quæ intus eſt materiæ concoctionem non parvo eſt adjumento. Qua profecto commoditate motio ſubſtante cruditate caret, ſemicoctos eliquans humores, ac magna vi in extimas membrorum partes quoquoverſus impellens: Unde obſtructiones, febres, ulceraque pullulare neceſſe eſt, juxta illud HIPPOCRATIS. *Ulcera erumpent, ſi impurgatus laboraveris.* Tum ipſe quoque GALENUS *complures ſibi viſos* narrat *cruditate humorum impeditos, qui dum quieſcerent, nihil ſentire ſe profiterentur, ac inſolatu aut lavacro accenſi, multoque magis labores aggreſſi illico alii inhorreſcere, alii rigere, multique febricula premi cernerentur.* Porro, his ita definitis, ſupereſt, Aërem domicilii addamus, ubi eum verſari oporteat, qui parum accurate concoquit. Ac primo quidem quod ad ejus pertinet qualitatem hunc eſſe

Quies crudo ructui opitulatur.

Motus cruditati inimicus.

VI. *Epid. Sect.* V. §. 50.

V. *de cauſomatum Sympt.*

Qualis aër cruditati ſit idoneus.

eſſe CELSUS vult temperatum, ſic ut neque frigore corpus ſtupefaciat, neque calore exurat. Ejuſque rei cauſa Author cavit, ne quis ſeſe meridiano Soli aut Matutæ Veſperique frigoribus exponat, tum ne, cùm nubilum cœlum eſt, Soli repentè ſe oſtentanti objiciat. Sicuti enim quævis temperata (qualiacunque tandem ea ſint) concoctionem crudorum juvant, ita quæ vehementiùs, vel calent, vel frigent, hanc pervertunt. A calido quidem cruda liqueſcunt, fluxaque fiunt, tum hinc per corpus omne diffuſa obſtructiones exilibus meſenterii vaſis ac viſceribus inferunt. A frigido autem eadem hæc magis incrudeſcunt, & concoctioni fiunt rebelliora. Sic quoniam utrinque ab extremis vitium eſt, rectè medium tenetur, ac domus deligitur, quæ per flatum æſtivum feneſtris receptat Solem hybernum. Cujus rei commoditatem neque ipſe præteriit ſilentio GALENUS, his præcipiens quos cruditas malè habet, ut *ædificium legant, quod hyeme caleat, ac frigeat æſtate.* Atque hæc de aëris qualitate. Subſtantiam eſſe convenit tenuem lucidum, atque purum, qui omnibus ex æquo naturis juxta ſalutaris eſt, utpote ſpiritus noſtri ſubſtantiæ quam reficit ſimillimus. Itaque fugiendus is erit, qui ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpirat, aut qui editis un-

Ut temperata quævis cruditati, præſidio, ſic intemperata nocumento ſunt.
11. *Meth.*

Quis aër omnibus æquo naturis proſit.
Quis aër fugiendus.

ındique montibus cavo incluſus loco ɔutreſcit, omnique afflatu ventorum caret, tum qui ſtagni aut paludis tetro ıalitu iufectus, aut proximi fluminis ɔccaſione nebuloſus eſt. Quo magis rrare vulgares conſtat, qui auræ ſalu- ɔritatem ſpatioſorum amnium vicinia netiuntur. Sicuti enim amæni decur- entium aquarum adſpectus oculos mul- a detinent voluptate, ita contrà u- ramque valetudinem maximis ſollici- ant incommodis. Verique ſimile eſt, ıon admodum quenquam ſub eo cælo valere poſſe, quod nebuloſum, quod craſſum, quodque redditis ab humecto lemento vaporibus impurum eſt. Vi- lelicet præcipua aëris dos ſerenitas utatur, ac proin præſtare creditur ru- ticus urbano, agreſtis pratenſi, medi- erraneus maritimo, montanus paluſtri, erreſtris fluviali, ſiccus pluvio, ſudus ıebuloſo, meridianus matutino, diur- ıus nocturno. Porrò quæ proximè omprehenſa ſunt auræ vitia, ut non- uam non ſunt cruditati moleſta, ita um quoque penitus fiunt perni̇tioſa, ùm inæquales cœlo tempeſtates impe- ant, ſic ut illud modò caleat, modò rigeat, ac modò ſudum ſit, modò rur- us obſcurum. Nempe hæc aëris varie- as concoctionem crudorum turbat, in- ue ſalubrioribus natura locis deſtilla- iones movet, in gravibus ipſam quo-

Aët propter vicinum flumen inſalubris.

Aëris præcipua dos ſerenitas.

Aër inconſtans quid noceat.

 que

Deſtillationes quo modo & quando maximé fiant.

qæe excitat peſtem. Deſtillationes urgent, ubi capitis ſuperflua vi frigoris genita concretaque, superveniente fuſa calore diffluunt, aut cùm eadem hæc calore priùs tenuata ab incumbenteque mox frigore ſtricta in ſubjectas capitis ſedes (ſeu ſpongiæ per manum humor) exprimuntur. Quos caſus tum demum incidere compertum eſt, cùm Auſter ac Boreas in vicem ſpirant. Ille cerebrum excrementis opplet, hic eadem exprimit, aut certè quæ Boreas priùs quadam quaſi congelatione ſtupefecit, Auſter fluxa reddit. Peſtilentia fit, cùm propter hanc tempeſtatum inconſtantiam tota aëris ſubſtantia vitiatur. *Ubi enim eodem die* inquit HIPPOCRATES *modò calor urget, modò frigus, autumnales morbi in proximo ſunt*, in quorum profectò Catalogo Epidemiæ (nam in his & peſtis eſt) facile primas tenent.

Peſtilentia quando fiat. *Li.3. Aph.4.*

Scire autem licet, integrum corpus eſſe, quum quotidie manè urina alba, dein ruffa eſt. Illud concoquere, hoc concoxiſſe ſignificat.

Vrina ſuper hepate ac venis ſignificat.

Commonſtratis hactenus tum notis tum remediis ejus cruditatis quæ ventriculo concoquenti accidunt, digre-

di-

ditur jam CELSUS ad declarationem ſecundæ concoctionis quæ in jecore ac venis abſolvitur. Ut autem ventriculi diſpoſitionem ructus arguit, ſic hepatis ac venarum urina. Quid enim fidelius concoctionis modum ipſis annunciet excrementis, quæ in unoquoque alterationis inſtrumento coire conſuêrunt? Ipſa verò Urina aquoſum hepatis ac venoſi generis ſuperfluum eſt, quod ſic à ſanguinis maſſa ſequeſtratur. Ejus humoris quantum corpori ad ſuccorum anadoſim inutile ſuperfluumque eſt, id è cava vena renes venis emulgentibus ſeu manibus quibuſdam attrahunt, atque hinc deinceps per ureteras in veſicæ cavum propellunt, ubi mole auctum aut alioqui mordaci qualitate affectum, recluſo eo qui in veſicæ collo eſt transverſo muſculo foras eliditur. Adeò apparet Urinam nihil aliud quàm ſanguinis quoddam colamentum eſſe, eoque haud dubia fide affectionem hepatis ac vaſorum (non intervenientiqus locorum ureticorum vitiis) indicare poſſe. Quo magis in febribus putridis (utique ſi nihil abditæ contagionis ſubeſt) Urina contemplanda eſt, tum quia hi morbi affectiones quædam ſanguinis Venarum ſunt, tum quia GALENUS affirmavit, *eorum quæ in profundi Corporis occuluntur penetralibus, nullum eſſe nec maneſeſtius nec evidentius ſignum unica uri-*

Vrina, à ſanguinis maſſa quomodo diſcernatur.

Vrina ſanguinis colamentum.

Vrina in putridis febribus ſpectanda eſt.

IV. *Galen. de ſanit.*

urina. Ergo in hoc genere excrementi,, quoniam hæc ferè ſpectari conſuêrunt,, ſubſtantia, moles, color & contenta,, viſum eſt operæ pretium ex ſingulorum animadverſione docere, quæ urinæ ſpecies integritatem concoctionis annunciet. *Laudatiſſimam* GALENUS cenſuit, *cui ſupra mediocritatem ſubſtantiæ juſtumque modum fulvus ſeu ruffus color, & hypoſtaſis alba, levis, & æqualis acceſſit.* Non meminit hæc omnia CELSUS ſolo coloris boni præſagio contentus. Ferè enim ſequitur, ut is comprehenſis indiciis jungatur. Et quis quæſo ſanus adeò curioſè iſta omnia quotidiè ſcrutari in urina ſuſtineat, cùm abundè ſit unicum attendere colorem, qui mejentibus primum datur ob oculos, quique ſi albus eſt, concoquere naturam: Si ruffus, concoxiſſe ſignificat? Priorem cave intelligas ex toto album, qualis in aqua viſitur & in eorum urina, quibus liberaliora pocula venas onerârunt. Iſte enim color ſummæ cruditatis argumentum eſt. Videlicet ubi inſitus hepati calor adducto per meſaræas chylo nondum evidens aliquod alterationis veſtigium impreſſit, vixque fieri cœptum eſt αἱματώσεως rudimentum, neceſſe eſt, ut quicquid humoris per id tempus inelaboratæ alimenti maſſæ deteritur, aquoſum id crudumque eſſe, ac ne tantulæ quidem particeps bilis, quæ ipſi ſplen-

Vrina optima quæ. IV. de ſanit. tuend.

Vrina alba cœptam concoctionem, ruffa perfectam ſignificat.

ſplendorem fulvique colòris gratiam conciliet. Eſt enim hic humor ex ſeſe nil niſi aqua ſive ad colorem ſpectes ſive ſubſtantiæ modum, quæ ambo nunquam ipſi demutantur, niſi aut bilis aut alterius humoris ſeu materiæ acceſſu. Et quidem in rectè valentibus ut plurimùm unica eam colorat bilis, ut quæ pro ſua tenuitate promptè unà cum ſero ad renes diffluit, ejuſdemque ſucci merito fit, ut in nobis urina tum fulveſcat tum acris appareat. Igitur omnis urinæ bonitas atque ’ευχροῖα in caſtigata conſiſtit ſuccorum ac proin flavæ quoque bilis productione, eſtque adeò quidam veluti gradus, juxta quem gradum plus accipiunt tum humores rudimenti, tum urina fulvi coloris, ſic ut quo tempore inchoäta in jecore concoctio eſt, hujus quendam ſeu characterem protinus urina monſtret, tum nonnihil quoque de ſuo albore amittat, accepta qualicumque bilis particula. Oriturque ſubindè color ex albo ruffeſcens Græcis ὠχρολευκὸς appellatus, qualem arte, puto, feceris, ſi aquæ lympidæ Sextario croci ſcriptulum miſceas. Hæc craſis colorem propoſitum oſtendet, cui apud Romanos nullum eſt inditum nomen, ideoque CELSUS ipſa re coactus, album dixit, quod etſi vehementer dilutum eſt, ruffedinis tamen principia quædam accepit. Ut primùm

Vrinam bilis colorat.

Vrina bonitas ex proba hæmatoſi eſt.

Cujuſmodi colorem Celſus album dixit, qui cœptæ concoctionis index eſt.

mùm verò ad ulteriorem perfectionem ſuccos alterando jecur perduxit, utique plus bilis urinæ affunditur, quatenus plus ejus in ſanguinis maſſa ineſt, protinuſque color exurgit exactè inter Album & Ruffum medius, Latini *Pallidum* id Græci ὠχρὸν appellant. At perductam ad umbilicum concoctione, nonus in urina color effloreſcit, quem GALENUS πυῤῥὸν HIPPOCRATES κιῤῥὸν, CELSUS *ruffum*, *Linacer fulvum* nominaverunt, eſtque hic omnium teſtimonio atque confeſſione probæ concoctionis infallibilis index. Procedit verò ſemper hæc iſta colorum gradatio unà cum incremento concoctionis, adeò ut ſuperexcoctis ſuccis rurſum excipiat flavus, atque hunc deinceps rubeus ob flavæ ſcilicet bilis affluentiam igneſcens. Prior Græcis ξανθὸς, alter ἐρυθρὸς eſt appellatus. Sed GALENI de hac re ſententiam proponere, ſatius eſt. Is ſic habet *primo criſewn.* Ὅσον δ' ἐστὶ τὸ πυῤῥὸν τοῦ ξανθοῦ λευκότερον, τοσοῦτον ἐκείνου τὸ ὠχρόν. Ὅσον δ' αὖ πάλιν ἧττον λευκόν ἐστι τὸ ξανθὸν τοῦ πυῤῥοῦ, τοσοῦτον τοῦ ξανθοῦ τὸ ἐρυθρὸν, quod eſt *Quantum autem ruffus color albedine ſuperat flavum, tantum pallidus vincitur à ruffo. Rurſus quanto minus albedinis ſortitur flavus ruffo, tanto quoque minus flavus rubeo.* Hæc ille. Porrò ad rem pertinet noviſſe hunc quem CELSUS probatiſſimæ urinæ colorem ſtatuit, non ita perpetuum

Color pallidus.

Color ruffus, probæ concoctionis index.

tuum eſſe, quin ſæpe pro cibi, protionis, ætatis, temperamenti, propoſiti vitæ, regionis, temporis, anni & ſimilium rerum differentia aliàs paulò albentior, alias ad flavum inclinatior appareat, qui nihilo minus optatæ concoctionis index eſſe certus poteſt.

Ubi experrectus eſt aliquis, paulum intermittere; deinde, niſi hyems eſt, fovere os multa aqua frigida debet. Longis diebus meridiari potius ante cibum; ſin minus, poſt eum. Per hyemem potiſſimùm totis noctibus conquieſcere. Sin lucubrandum eſt, non poſt cibum id facere, ſed poſt concoctionem.

¶ Quiſquis alimentum ventriculo exiſſe, jecurque ſuo probè fungi officio conſulta urina manè comperit, protinus è lectulo ſurgere, paulumque intermittere ſeu interquieſcere à vitæ negotiis debet. Quod ita præcipitur, ut cerebrum (cujus vires ſomno obrutæ ac quaſi ſepultæ jacuêre) paulatim ſeſe ad novas actiones erigat, utque miſſi non im-

Manè peracta ventris concoctione ſurgendum eſt.

impetu, at lento motu ſpiritus motionis ſenſuſque inſtrumenta jam tum excrementis feriatione collectis impedita, placidius permeent, diducant, repurgent, ac ſic functionibus reddant accommodatiora. Quibus ritè peractis non inutile eſt multa Frigida Os eluere; unde mirificè cerebrum firmari deprehenſum eſt, coacto intus auctoque in capite calore, ſic ut hujus beneficio ac robore, qui per noctem ibi coïerunt, ſuperflua tenuari pellique foras contingat. Eſt tamen hoc auxilii genus ita temperandum, ne pari per quævis tempora luxu tentetur. Nam cautiùs eo utendum, imò fortè prorſus abſtinendum erit, ſi hyems eſt, ſi cerebrum impenſè frigidum, ſi fauces propter imbecillitatem recipiendis fluxionibus opportunæ ſunt, ſi denique ipſa aura aſperrimo frigore rigens, idve genus alia circumveniunt, quæ crudi elementi occurſum excipienti palato viciniſque locis periculoſum reddunt. Etſi non diffitemur id Præceptum non ita eſſe perenne, quin pereat interdum, utique ſi neque diſſuetudo reclamat, neque copioſa adhibetur aqua. Porrò Meridiari, quod eſt ſomnum meridianum capere, iis apprimè conceſſum eſt, qui huc aſſuêrunt, tum quibus bona noctis anteactæ pars ducta inſomnis eſt, magiſque æſtivis menſibus, quum dies ut pro-

Experrectis Os eluendum frigida.

Quibus tutum ſic Meridiari & quo anni tempore.

productiores, ita ad meridiandum ma-
gis idonei ſunt. Nempe quoniam per
hæc tempora genuinus calor ſub æſtuo-
ſo cælo plus juſto diſſolvitur, corpus-
que ſupra modum inareſcit, non malè
his incommodis ipſo occurritur ſumno,
cujus ope tum calor antè per habitum
ſparſus, intrò rediens colligitur, tum
corpus compreſſis naturæ effluviis hu-
mectatur. Oportunius autem antè ci-
bum meridiatur, quia tum corpori de-
eſt, quod nocentem ſomnum diurnum
acit, ipſum ſcilicet alimentum. Quam-
quam plenioris humectationis gratia
non inutile fore crediderim, ſi quis an-
è tantulum aſſumat idonei cibi, quan-
ulum ventriculus ſub ultimum ſomnum
robè confectum reddat. Notum enim
ſt, ſomno jejunum corpus conſumi, id
uod æſtate adverſiſſimum eſt. Quòd ſi
atur aliquis de die ſomno ſe dederit,
uic profectò alterutrum ferendum eſt,
ut ſeptenas circiter horas continenter
ertere, aut còncoctionem experrectus
urbare. Primum ignavi hominis, al-
erum valetudinem negligentis eſt. Illi
mpora ſuperſunt, huic malè legun-
ur. Neque enim, cùm præproperè
urgitur, ad umbilicum ducitur conco-
ionis munus, ſed cibi crudi pars in
aput exhalat, pars ventriculum onere
quidem inutili premit. Unde pro-
nus capitis ac præcordiorum dolores,

Meridiandum ante cibum.

Somni pomeridiani incommoda.

ac

ac tenſiones fiunt, junguntúrque his ὀ-
ξυρεγμίαι & ventris ſonitus & nauſeæ,&
corporis mentiſque torpor, & ſi quæ
his paria ſunt ſomni pomeridiani tæ-
dia. Jam verò ſi ante cibum meridi-
andi facultatem negotia ſuſtulerunt, &
meridiari tamen animus eſt, haud abs
re videatur poſt ipſum id facere Meri-
diem, cibo priùs modicè guſtato, po-
tiſſimum, ſi corpus inſuper intemperie
ſicca imbecillum eſt. Et quidem hæc ob-
ſervatio æſtati debetur. Per hyemem
conſultum eſt miſſis lucubrationibus to-
tas noctes conquieſcere, quò tanto ac-
curatiùs cibus conficiatur, qui id tem-
poris valentior concoctionique magis
rebellis, & cumulatior eſt. Si qua ta-
men lucubrandi neceſſitas eſt, prima id
fieri noctis particula cautum eſt, idque
ne cruditas moveatur raptis è præcor-
diis ad mentis arcem ſpiritibus vitali-
bus. Proin ſeveriora ſtudia rectiùs ca-
peſſimus à ſomno ſubque ipſam auro-
ram, cùm ſpiritus animales quiete in-
ſtaurati, crudiſque cibi vaporibus jam
non ampliùs impediti, quin & copio-
ſo vitalis auræ à corde venientis affla-
tu recreati, ad res cognoſcendas men-
ti quàm feliciſſimè inſerviunt. Qua-
propter ſtudioſos literarum hoc loco
monitos velim, ne ſaturi altioribus a-
nimi intentionibus ſeſe dedant, quæ ni-
hilo minus concoctionem turbare quàm
vehe-

Hyeme totas noctes conquieſcendum eſt.

Qua noctis particula lucubrandum ſit.

A cibo laxandus animus eſt.

ehemens corporis motus ſolet. Quin otiùs quædam animi quaſi laxamenta uærant, quibus natura corporis deliita, longè cùm citiùs tum exactiùs onfectum dederit, quod intus eſt, aimentum.

Quem interdiu vel domeſtica, vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aiquod ſervandum curationi corporis ſui eſt. Prima autem eus curatio, Exercitatio eſt, quæ ſemper antecedere cibum debet: n eo, qui minus laboravit, & enè concoxit, amplior: In eo ui fatigatus eſt & minus conoxit, remiſſior.

Perdificile eſt Authore GALENO, *eorum ueri ſanitatem, qui privatis negotiis aut ciilibus ita deſtinentur, ut nullam ſui corpois gerere curam poſſint.* Quapropter hos el inſigniore intemperie (quæ tamen norbo vacet) affectos idem Autor ne raducere quidem ad meliorem naturæ ſta-

Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt.

ſtatum dignatur, utpote qui propoſitam vivendi normulam perpetuò ſequi per occupationes nequeunt, maleque audiri re faciunt remedia, quæ rectè uſurpantibus non infrugifera fuêre. Hortatur eos homines CELSUS, ne ita attente vel ſua vel aliena curent negotia, ut nihil interea proprii corporis ſalutem reſpiciant. Multum cùm ad animi voluptatem, tum ad ſanitatis tuitionem exercitatio poteſt. Nam & nativum calorem facultatis omnis autorem exauget, & corpus univerſum onere excrementorum levat. Quo minùs mirum eſt, degentes ruri Agricolas, Oppidanis magis firmos ac vitales eſſe. Iſtius ſiquidem rei facultatem præſtant labores, quos ipſi opere ruſtico faciundo in dies exhauriunt. Eſtque hujus rei tanta vis, ut valetudinis incommoda, quæ multa agricolas propter victus errorem circumveniunt, ſola minuat excludatque Exercitatio. Certè immenſa Gymnaſtices utilitas effecit, quod antiquitus ad curandam ſanitatem nihil ea habitum ſit prius, quodque eam ſcripto celebrarint vetuſtiſſimi quique Medicinæ Authores HIPPOCRATES, DIOCLES, PRAXAGORAS, GALENUS, ipſeque Ariſtotelis gener ERASISTRATUS. Ergo ſua cuique amplectanda Corporis Exercitatio eſt, non tantùm ut commodiùs verum etiam longius vivat, eaque non

Exercitationis facultas. Ruſtici cur magis vivaces ac ſani Oppidanis.

non

non niſi ante cibum eſſe utilis poteſt, quemadmodum ante CELSUM parens HIPPOCRATES docuit, his verbis: Πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν, id eſt, *Labor Cibum antecedat.* Cujus quidem Præcepti ratio ex ipſo motionis effectu colligitur. Nam ſi paulò validior motus (quem exercitationem vocamus) eorum quæ in alto ſunt abdita corpore, diſtributionem ad extima promovet, quis dubitet hunc corpori gravem fore, ſi qua cruditas ventriculum, jecur, venaſve ex inelaborato alimento obſidet? Neque enim ſemicocta liqueſcere, ac quoquoverſus in habitum corporis ferri expedit, ſed potiùs intus decet manere, viſcerumque robore alterati, & in ſanguinem non improbum verti. Idcirco priuſquam eſtur, exercitandi ſumma opportunitas eſt, tum ſcilicet, cùm cibus bis jam ſecundum totam alteratus ſubſtantiam eſt, ac jam denuo cibandi tempus inſtat. Simul verò & Alvi & Veſicæ onera ſi quæ premunt, per hæc tempora priùs Levanda ſunt, ne quid ex his motionis caloriſque vi tenuatum, in venas atque corporis molem feratur. Sanè propoſiti temporis nota ex urina petitur: Quæ ſi ruffa plus minus apparet, & optatum duplicis concoctionis finem, & commodum exercitationis adeſſe principium commonſtrat. Hunc temporis articulum quiſquis laborando

Exercitatio ante cibum adeunda.
v. *Epid. ſ.* IV. §. 53.

Alvus & veſica, ante exercitationem levanda.

Exercitationis apta tempora ex Vrina petuntur.

 non

non attigerit, neceſſe eſt, ut ſi infrà eſt, cruditate venas oneret: Si ſuprà; ſuccos ſolidaſque partes tabefactione violet. Atque hæc dixiſſe de exercitationis oportunitate ſufficiat. Ideoque proximum eſt, ut quis ejus eſſe per omnia debeat modus; videamus. In eo, inquit CELSUS, qui minùs laboravit, & bene concoxit, amplior ea eſſe debet, partim quia tutior utiliorque eſt, cùm quis probè concoxit, partim quia ei minùs futura moleſta eſt, qui parum laboravit. Rurſus qui minùs concoxit & fatigatus eſt, duplici itidem nomine prævegetum reſpuit exercitium, tum ne cruditatis obſtructioniſque occupet periculum, tum ne corpus antè feſſum, ac mox valentiore motu exagitatum penitus defatigetur. Siquidem afflicto, ut dici ſolet, non eſt ingerenda afflictio.

Suus cuique exercitationis modus ſervandus.

Commodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, curſus, ambulatio, atque hæc non utique plana, commodior eſt. Siquidem melius aſcenſus, quoque & deſcenſus, cum quadam varietate corpus moveat; niſi tamen id per quàm imbecil-

lum

ium eſt. Melior autem eſt ſub Divo, quàm in porticu; melior, ſi caput Patitur, in Sole, quàm in Umbra; melior in Umbra, quam Parietes aut Viridaria efficiunt, quàm quæ Tecto ſubeſt, melior Recta quàm Flexuoſa.

Enumerat jam CELSUS ea genera Exercitationum, quæ valetudini ſunt accommodatiores. Ex his aliæ alias atque alias partes magis permovent, alii tota æqualiter corpora. Ac Pila quidem Palmaria cæteris exercitii generibus longè antecellit, quatenus ſumma cum placiditate atque optima motionis proportione, ſineque omni eo periculo quod aliis exercitationibus non infrequens eſt, univerſi corporis membra permovet, indequè adeò fit, ut & Pueris & Senibus, ipſiſque convaleſcentibus (GALENO judice) non ſit inidonea. Cumque celer curſus grandis alicujus vaſis diruptionem minetur, ac voces altæ confertimque emiſſæ pulmoni totique thoraci negotium faceſſant, cumque inſuper meditatio armorum complures mutilet claudoſque faciat, noſtra profectò pila adeò eſt ab hiſce incommodis aliena, ut ſi qua imminent,

Exercitationum genera ac vires.

Pila aliis exercitationibus prævalet.

De uſu parva ſphera.

etiam arceat. Licèt enim in hoc genere luſus (ut GALENUS dixit) pro cujuſque arbitrio labores aliàs remittere, aliàs in ſummam vehementiam intendere, modò membra ſimul omnia, modò alia præ aliis ſtudioſius movere. Ad quas omnes ſpherulæ dotes ſeu prærogativas accedit, quòd nulla ſit alia exercitatio, quæ animum æquè vegetum æque alacrem, majoreque delinitum voluptate efficiat, Ideoque illud PLATONIS non poſſum non probare: *Nunquam rectè Corpus exerceri ſine Animo, neque Animum ſine Corpore poſſe.* Quid multis? Hic iſte pilæ luſus unus inſtar omnium eſt, omni ætati, omni fortunæ, ac negotio juxtà commodus, ejuſque rei cauſa uſque adeò fuit GALENO commendatus, ut de eo ſingularem compoſuerit Libellum, qui *de Uſu parvæ Spheræ* inſcribitur. Sed ad Claram Lectionem veniamus. Hæc partes omnes reſpirationi inſervientes exercet, utique ſi cum ingenti fit intonatione ſeu quodam vocis fragore. Tum namque iteratis ſæpe vicibus ſpiritus intrò ductus magno impetu magnoque pectoris conamine, continenter effertur, ex quo incidit, ut non ſolùm partes reſpiratoriæ incaleſcant, pandantur, ac repurgentur, ſed illæ etiam quæ juxtà ſunt, ipſæque ante omnes ventriculus, cui idcirco robur parari ſi imbecillus eſt, multa jam ex-

Pilæ prærogativa.

Clara lectio quid commodi afferat.

pe-

perientia ac CELSI teſtimonio credi- tum eſt. Cæterùm Armorum Meditatio corpus quidem totum, uti pila exercet, at motus habet juſto vehementiores, curſus, ambulatio, permovent quidem magis corporis inferiora, at motus hæc habet placidiores, ille planè vehementes. Curſus robuſtis, Ambulatio infirmioribus corporibus accommodatior eſt. Hæc paulò reddetur vehementior ſi aſperis fiat locis, ſic ut iteratò aliàs ſuperare Colliculos, aliàs per declivia ſe præcipitare neceſſe ſit. At CELSO quidem ea magis probatur Ambulatio, quæ ſub dio fit, quàm quæ in Porticu, quoniam illic puriore aëre corpus perflatur, Adhæc melior in Sole exercitatio eſt quàm in Umbra. Sic enim corpus ſolaribus radiis citiùs incaleſcit, ac patefactis cutis ſpiraculis promptior excrementorum fit exitus. At verò ſi caput præ imbecillitate ferre vim Solis nequeat, facileque effumationibus tentetur, tum utique præferenda fuerit Umbra ea quam viridaria aut parietes ſub Jove faciunt, non item quam tectum à cæleſti aura ſecludit: Illic namque Aër purus atque illuſtris, hìc craſſus, putidus, ac quodam veluti ſitu immundus eſt. Porrò quòd ambulatio deterior ſit flexuoſa, quàm quæ recto fit tramite ac proceſſu, hæc eſſe cauſa putanda eſt, quòd ob ſpirituum animalium

Arma quam vim habeant, itemque curſus, & ambulatio.

Quod genus ambulationis ſalubrius ſit.

 in

in cerebro oberrationem ſeu quandam vertiginem caput turbetur, eoque modo exercitatis tædium motionis quam ocyſſimè ſurrepat. Finem hic de ambulatione dicendi facerem, niſi id reſtaret explicandum, cur eadem hæc ſi aſperis ſit locis, corpori admodum imbecillo ſit inutilis. Qui locus ut rectiùs intelligatur, illud ante omnia ſcire convenit, ac certiſſimæ regulæ loco habere, motionem omnem viribus corporis perpetuò parem eſſe oportere. Itaque ſi hoc imbecille eſt, ut moderatis placidiſque agitationibus firmatur, ſic gravibus elangueſcit, ejuſque rei cauſa fit, ut qui robuſta Adoleſcenti ac Juveni labor eſt utilis, idem Puero, Seni, Convaleſcenti, vehementer officiat. Neque vero id tantùm de totis corporibus, ſed de ipſis etiam privatim particulis ſentiendum eſt. Nam quem ex levi cauſa. vertigo, epilepſia, lippitudo, deſtillatio, tonſillæ, angina, & id genus morbi tentant, iis profectò exercitationibus omnibus læditur, quæ caput fatigant. Tum eum qui cruribus parum valet curſus debilitat, cui preſſus thorax eſt, vociferatio periculoſa eſt, quem brachii robur deficit, jactus diſcus enervat. Id loquor genus motionis quod paulò validiùs eſt, quodque Græcis γυμνάσιον, Latinis exercitatio appellatur. Nam quod lene placidumque eſt, im-

Deambulatio aſpera, imbecillis contraria.

Generale omnis exercitationis Præceptum.

Lenis motio imbecillis idonea.

mbecillo tum corpori, tum particulæ
deò non officit, ut etiam magnopere
roſit. Quin etiam motionis hic pau-
ımmodo intendere ſæpe permiſſum eſte
tique ſi neque præſens morbus, neque
1 propinquo ſenecta eſt. Ægrotanti-
us enim particulis & Corporibus Sene-
centibus quoniam exigua vis eſt, aut
uies integra, aut motio nonniſi levis,
donea ſunt. Ac proin non ſine cauſa
CELSUS hoc loco monuit perquam
mbecillum eſſe corpus oportere, cui
ſpera ambulatio ſit nocitura. Poſui-
nus ea genera exercitationum, quæ ſa-
is ad curandam valetudinem ſufficiunt.
Quæ verò his violentiora ſunt, non tam
xercitia quàm opera vocanda ſunt, ut-
ote cum quis humum fodit, ſegetes
netit, vites putat, remigat, arat, ſa-
it, iter facit, diſcum jacit, onera
rægrandia geſtat, luctatur, conſertis
um alio manibus depugnat, aut ſimile
uid operis aggreditur, quod vires af-
atim exhaurit. Meritò autem CEL-
SUS iſta omnia, quoniam nimis vio-
enta ſunt, præteriit, ad paleſtritas ea
ejiciens quibus maximi roboris oſten-
atio prior tuta corporis valetudine eſt.
Etſi non diffiteor pleraque operum ho-
um non penitus hominibus firmis de-
rectanda eſſe, quin potiùs haud raro
plurimùm credam valere ad articulos
muſculoſque firmandos. Id quod GA-
LE-

Ægris atque longævis, aut quies aut non niſi levis motus idonea ſunt.

Exercitationes ſimul & opera.

Gal. gravia interdum opera ruri exhauſit.
11. *de Sanit. Tuend.*

LENUS optimè perſpiciens, ipſe ſeſe hujuſmodi laboribus nonnunquam duravit; quoties inter Agreſtes (ut ipſe refert) per hyemem aut ligna finderet, aut hordeum in pila contunderet, ac degluberet. Verùm meminiſſe convenit hanc rem firmis hominibus non niſi rarò prodeſſe, ſempet imbecillis nocere.

Exercitationis autem plerumque finis eſſe debet ſudor, aut certè laſſitudo, quæ citra fatigationem ſit; idque ipſum, modò minus, modò magìs faciendum eſt. Ac ne his quidem, Athletarum exemplo, vel certa eſſe lex, vel immodicus eſſe labor debet.

Labores quando finire oporteat.
Quid laſſitudo, quid fatigatio Celſo Galenoque ſit.

¶ Exercitationem omnem (ut proximè dixi) corporis viribus parem eſſe decet, quare ab illa protinus deſiſtendum, ut primùm hæ laborare cœperint. Laborant vires ſi poſt effuſiſſimos ſudores contractamque laſſitudinem ultrà quis exercitetur. Cæterùm noviſſe oportet laſſitudinis nomine non idem CELSO atque GALENO ſignificari. Hic enim fieri eam ſcribit per nimias exer-

xercitationes plus juſto ſiccatis calfa-
tiſque articulis & muſculis, ideoque
onfluentis eò cùm excrementi humo-
um tum partium liquamenti infartu
npeditis, dolentibus, atque ad motum
igris. Illud verò ſymptoma iis tan-
ùm, qui ſiniſtrè exercentur accidere
onſueſſe idem GALENUS *de San. Tuenda* *De San. Tuend.*
Author eſt. At totum quidem hoc
CELSO fatigatio eſt, habeturque laſ-
tudo id feſſorum artuum pathema, ſub
uo leniter quis dolet, quodque finitis
aboribus quàm mox ultro perit, & o-
nnibus ritè exercitatis accidit. Et hæc
is ſufficiant, qui de voce controver-
am movent. Quod ad ſudorem perti-
et, in ipſa etiam re proclivis error
ſt. Multos namque videas, vel pro-
ter aquoſi humoris redundantiam, vel
aram corporis texturam ad primos
uoſque labores effuſiſſimo ſudore dif-
uere, quibus ob id tamen finis exer-
endi non protinus eſt imponendus.
unt alii quibus contrarias ob cauſas
ix tandem ſudor perrumpit, cujus lar-
ior effluxus corpus conſumit. Ergo
liſcernere inter varia ſudoris genera
onvenit, ſcireque quem corporis na-
ura, & quem laboris nimietas magis
undat. Et quidem qui motionis initio Quis ſudor exercitio finem imponat.
bertim effluit abſque ulla corporis laſ-
atione aut vividi coloris detrimento,
s ſanè humecto excremento corpus ſca-
tere,

tere, aut perſpirabilem admodum habitum, aut utrumlibet oſtendit, neque antè laboribus finem præſcribit, quàm ejus jam in effluendo impetus deficere, guttæque frigidiores nec calido illo vapore ampliùs fumantes emanare, tum color decorque perire, corpus detumeſcere & ad motiones ſegnè fieri cœperint. Neque Hercle notas has, donec venerint, expectare convenit, ſed priùs quàm occupent, antevertere. Eo autem temporis articulo porrò ire, neque laborare deſinere prorſus alienum eſt, quoniam metus eſt ne conſumpto corpore tabes occupet. Cujus rei notam ipſe

VI. Epid. ſ. III. §. 13. etiam HIPPOCRATES in Epidemiis propoſuit, ſic loquens. *In Exercitationibus ſignum extenuationis ſudor ſtillatim effluens veluti ex tubis canalibuſque manans, vel concidentia ab extuberatione.* Cæterùm quia ſuus cuique corpori modus in exercitando ſervandus eſt, prout habitus, ætas, natura, & conſuetudo ferunt, non ſine cauſa junxiſſe CELSUS videtur, modò minùs laborari, modò magis oportere.

Non omnibus idem laboris modus convenit.

Neque enim omnibus omnis labor juxtà commodus eſt, ſed qui modicus bilioſo confert, idem pituitoſo adeò non prodeſt, ut difficilem ſæpe cruditatem utque obſtructionem conciliet. Ac rurſus, qui huic gravis conducit, illi pernicioſus eſt, adeò ut ſub hoc & tabeſcere corpus, & febres moveri

ri periculum ſit. Quemadmodum enim pituitoſus graviori labori eſt ſendo, ita huic vix aliud genus exertii convenit, quàm ambulationis, eis quæ adeò quoque ſit placida, ut ne boris quidem nomen mereatur. Neme calidis ſiccisque naturis ſolas comunis vitæ actionem abunde eſſe ad corporis exercitationem GALENUS ſcribit, t cùm quis in foro indies obſervatur, eceſſarios, fana, ſcholas, theatra, ærotos adit, aut domi ipſe ſuæ quid reum meditatur, quo vires corporis neuicquam convellantur. Quæ vitæ oficia HIPPOCRATES in comprehenſis orporibus adeò ab omni laſſatione vouit, eſſe aliena, ut ne tantillum quiem videantur ab conſummata quiete ifferre. Ipſe in *Epidemiis* ſic loquitur. *alidis naturis refrigeratio, potus aquæ, quies tilia ſunt.* Quæ poſthæc CELSUS de Athletico labore ſubjungit, ea ſuo loo abundè diſputata ſuperius ſunt.

Gravis labor pituitoſo, deambulatio lenis bilioſo conducibilis eſt.

v. de Sanit. Tuend.

v. Epid. ſ. IV, §. 34.

Exercitationem rectè ſequitur, modò Unctio, vel in Sole, vel ad Ignem; modò Balneum, ſed in conclavi quàm maximè & alto & lucido & ſpatioſo. Ex his verò neutrum ſæpe fieri oportet; ſed ſæpius al-

alterutrum, pro corporis natu-ra. Poſthæc paulùm conquieſcere opus eſt.

Exercitationis partes tres. Prima. ¶ Tres erant antiquis partes Exercitationis. Prima Frictiones continebat (Græci Τρίψεις appellant) quibus leviter corpus eouſque pertractabatur, donec floridus quidam color per cutem omnem diffunderetur, idque eo ipſi factitabant instituto, ut aptior habiliorque homo eſſet ad ſubſecuturos labores. Quippe Frictionis beneficio metus obſtructionis atque diruptionis vaſorum tollebatur: relaxato nimirum recluſoque habitu, tum ſuperfluis attenuatis ac fuſis, ipſis denique ſolidis calfactis ac præmollitis. Nempe ejus rei cauſa frictio hæc veteribus præparatoria vocabatur, proque varia corporis affectione, modò cum oleo, modò ſicca adminiſtrabatur, idque linteolis tota primùm cute, donec incaleſceret duriter celeriterque perfricta, ac protinus oleo, ſi videbatur, nutrita. Omnis autem frictionis hanc

Secunda. eſſe vim HIPPOCRATES Author eſt, quòd quæ dura eſt, corpus cogat: Mollis ſolvat, multa extenuet, pauca impleat. Secunda pars exercitationis ſummus ille erat Motionum Vigor (Græci ἀκμὴν

Tertia. dicunt, ſub quo ſpiritus intenditur, ſudorque calido vapori miſtus ubertim pro-

promanat. Noviſſima omnis exercitationis ritè factæ pars ipſa fuit, ut Author eſt GALENUS. Apotherapia, ea quam hoc loco CELSUS ab oculos ponit. Tota hæc olim intra unctiones ac balneas erat, tametſi compreſſus ſpiritus huc quòque agente inter mortales GALENO ſpectârit. Balnea excrementa membris eximunt, ſiccata humectant, tenſa remittunt, durata molliunt, eoque modo defeſſa ſanant. Unctiones tum hæc quoque præſtant, haud ſegniter, tum adductos in habitum ſuccos oblita cute includunt. Quanquam verò Athletas, fabros, meſſores, bajulos & ſimiles grandium operum magiſtros, laſſitudo & pejus & frequentius exerceat, quàm qui ſuæ pontis cùm ſint, ſoliuſque valetudinis ergò labores adeunt, modum ſibi finemque in exercitando certum conſtituunt, non inconſultò tamen hi quoque Apotherapiæ fructum captabunt, ſi non ob metum laſſitudinis, at certè excrementa purgandi gratia. Jam verò ut hæc res quàm curioſiſſimè obſervetur, perpetuum tamen in omnibus non eſt, finitis laboribus ungi pariter ac lavari. Carenter ambo noſtris hominibus conveniunt. Appulis atque Græcis quandoque etiam neutrum, ſæpiſſimè utriſque populis alterutrum, prout corpus ſit aut naturaliter affectum, aut labore

Balnearum atque unctionum Apotherapiarum vis.

Apotherapia nulli non poſt labores tentanda eſt.

ſiccatum. Inter has res probè adminiſtratas, ſecuturaque mox fercula CELSUS quietem interponit, ut ejus beneficio & aſcitus ab labore fervor paulatim in membris conſopiatur, & fatiſcentes corporis meatus conſidant. His enim ita antè cibum proviſis, efficitur ut pòſt neque cruditas neque obſtructio venis moleſta ſit.

A labore aliquantiſper conquieſcendum, antè quàm cibus ſumatur.

Ubi ad cibum ventum eſt, nunquam utilis eſt nimia ſatietas: Sæpè, inutilis nimia abſtinentia: Sæpè, ſi qua intemperantia ſubeſt, tutior eſt in potione, quàm in eſca. Cibus à ſalſamentis, oleribus, ſimilibusque rebus meliùs incipit. Tum caro aſſumenda eſt, quæ aſſa optima, aut elixa eſt Condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modò par eſt, tamen ægriùs concoquitur. Secunda menſa bono ſtomacho nihil nocet,

cet,

cet, in imbecillo coaceſcit. Si quis itaque hoc parum valet, palmulas, pomaque & ſimilia meliùs primo cibo aſſumit.

¶ En quàm concinna orationis ſerie omnem victus rationem CELSUS expediat. Nam animadverſis omnibus quæ pertinebant tum ad arcendam cruditatem ventris atque venarum, tum cujuſque exercitationis adminiſtrationem, protinus ad cibos venit, ut quibus eſſe convenit poſt illa omnia ſecundis. Nunquam inquit, utilis eſt nimia ſatietas, qua penitus naturæ vis conſumitur, oppreſſo cibis calore, adjectiſque corpori ſupra modum excrementis. Sæpè (addit) inutilis nimia abſtinentia, ſeu quæ ſalutares corporis ſuccos depaſcit, areſcentibuſque nimium ſolidis ſeniles annos ante tempus invehit. Arguunt hoc ſymptomata, quæ indies ſupervenire longiori inediæ conſpicamur, cujus notæ ſunt, Colliquatio ſolidorum, exuſtio ſuccorum, vigiliæ, inquietudines, καρδιωγμοὶ, pertinaces alvi & veſicæ retentiones, hiſque omnibus atrociores febres cùm ardentes tum hecticæ, atrophiæ, maraſmi, ſpaſmi comitales, & ſi qui his ſimiles ſunt morbi, quorum vis omnibus machina-

Satientas quid noceat, quid nimia abſtinentia.

Symptomata inediæ ſeveriori ſupervenientia.

mentis auxiliorum ſuperior eſt, ut non injurià quis poſſe dubitare videatur, debeat necne plenitas levior inanitione cenſeri. Sanè ita ferè in quaque re fieri ſolet, ut natura utcunque affluentiam, peſſimè egeſtatem ferat, ſicut in hac ipſa, ni fallor, re. Nam copia alimenti incommodet licèt venarum ſuccis, inopia tamen, ut hoc ipſo quoque malo non caret, ſic membra pariter ſolida violat. Adeò apparet plurimum ſemper intereſſe, utrum ſuperans an deficiens materia læſerit. Quanto enim expeditior ratio eſt, morbos plethoricos cacochymicoſve concoctione ac vacuatione extenuandi, quam ſolidorum ariditatem genuina humectatione corrigendi, tanto profectò levior ſatietas nimia frugalitate credenda eſt. Idque apud HIPPOCRATEM quoque invenio, qui in adverſa valetudine tolerabiliorem errorem juſto plenioris dietæ, quàm nimis contractæ exiſtimavit. Videlicet in his quæ ſuperant, eſt quod morbus demat: In his quæ deſunt, non eſt quod ipſum morbum ferat. Cæterum intemperantia, ſicubi incidat, quòd durior in potione ſit quàm in eſca, cauſas non leves habet. Primùm enim certa res eſt, pocula citiùs in venas & in extimos corporis artus penetrare ipſis cibis. Quippe hi avidiùs ſumpti ſi intus concoquuntur, non niſi ſimplicem (modò boni

Natura meliùs fert copiam, quàm inopiam.

Li. 1. *Aph.* 5.

Error nimis tenuis dietæ gravior, quam qui nimis plenæ eſt.

Intemperantia in cibo levior, quam in potione eſt.

boni ſint) adjiciunt plethoram: Si computreſcunt, uſus docuit ſæpius hos vomitu aut cita alvo præoccupari, quàm in venas ire, quò tamen ſi fortè penetrent, ſuccos quidem qualicunque corruptela laceſſunt, quæ tamen non adeò ſit cacoëthes, ut vel malignitate par, vel ſanationis facilitate iis ſuperior vitiis ſit, quæ concitare luxus poculorum conſuevit. Nam vinum ſub quo nomine pocula ſignificamus, largius ſumptum bis eſſe noxium conſtat, tum quod ocyſſimè venas oppleat, tum quòd ſua vi ac qualitate (quæ certè violentiſſima eſt) nervoſa in nobis corpora feriat, & principum partium robur violet, ſub qua calamitate hepar ac cerebrum cæteris membris & citiùs & graviùs affliguntur. Atque hinc tantus ſubindè malorum acervus coit, febres ardentes, hydropes, cachexiæ, inſaniæ, ſpaſmi, apoplexiæ, tremores, arthritides, paralyſes iiſque ſimiles morbi, qui fidos illos patris Bacchi Myſtas interdum trahere non ceſſant donec præcipitent. Quid, quòd ferè minor in cibo ſubſit repletionis occaſio, quàm in potione. Nam dapibus expleti homines vorare ulterius naturæ ductu recuſant, at vino graves magis magiſque novis cali cibus incumbunt, ac de poculorum certant magnitudine, creſcente nimirum potandi cupiditate à vini potentia ad

Vinum juſto liberalius ſumptum, quid noceat.

Vini largius ſumpti incommoda.

Intemperantiæ minor in cibo occaſio quàm in poculis eſt.

calidum ſiccumque ventriculi ſubſtantiam alterante. Atque ſic (ut PLINII verbis utar) bibendi conſuetudo auget aviditatem. Id quod tum multo maximè incidere compertum eſt, cum pocula intus corrumpuntur. Quippe hoc ſymptoma inexhauſta quædam comitatur ſitis, qualis eos urgere aſſolet, quibus aqua cutem ſubiit. Hujus enim pars in ventriculi ſpatium rejecta, quia corrupta eſt, tam inextinguibilem ſitim accendit, ut quò plùs ſint potæ, plùs ſitiantur aquæ. Putaverit aliquis illud HIPPOGRATIS nobis adverſari, Ῥᾶον πληρȣ̃σθαι ποτȣ̃ ȣ̃ σιτίȣ. i. *facilius eſt re opleri potui quam cibo.* Sed id non ita habet. Nam hoc Aphoriſmo repletionis promptitudo, non periculum ſignificatur. Videlicet poculenta cibique humentiores, ut promptiùs & venas intrant, & cocoquuntur nutriunturque ſic meliùs aridos vacuoſque homines ſeu analeptica præſidia reficiunt: De his namque vel ipſo atteſtante GALENO, ſuum hunc Aphoriſmum HIPPOCRATES ſcripſit.

Bibendi conſuetudo auget aviditatem.

Objectio. *Lib. 2. Aph. XI.*

Solutio.

Diximus de cibi ac potionis menſura, proximum eſt, quis eorum eſſe debeat ordo, proponere. Ergò ſic omnis menſæ inſtituenda ratio eſt, ut facilia concoctu duris, alvum laxantia, adſtringentibus, citò in corpus penetrantia tardè permeantibus, elixa aſſis, mollia duris pinguia macris, atque humida ſiccis ordi-

Quis ordo ciborum ſervandus in menſa ſit.

ordine priora ſint. Proin rectè CELSUS ſuam menſam à ſalſamentis auſpicatur atque oleribus: Hæc enim alvum lævigando, illa abſtergendo magis ſolvunt. Sumptis his ſolidus apponitur cibus, caro ſcilicet elixa vel aſſa, ſive ea ſit piſcium, ſive volucrium, aut terreſtrium denique animalium. Et inter hæc quidem omnis noſtri authoris menſa eſt. Nam condita ille non ſine cauſa expulit, ut quæ ægrè conficiuntur, ſuccumque ferè generant non bonum. Parentur ea hodie ex diverſorum animantium carne, alias minutim inciſa, alias integra, ac dulcibus obruta juſculus additiſque unà aromatis, & uvis paſſis, & prunis & zacharo & butyro, ejuſque generis aliis ſaporum illecebris. Coquuntur interdum ſub ſqualido furni calore cruſta piſtoria comprehenſa, interdum in olla ſuprà operculo, curioſè obſtructa: Et ſic ſuper prunam infervente. Hoc iſtud piſtorium opus penitus vitioſum atque inſalubre eſt, utique ſi ejus generis inditur caro, quæ difficilis craſſique ſucci eſt, qualem producit omne animal quadrupes domi natum, omnis grandis fera, quales ſunt capræ, cervus, aper: Ex volucribus omnis grandis avis, quales ſunt cygnus, & anſer, & pavo, & grus: Omnis bellua marina, ut cete, bos, canis: ex fluviatilibus piſcibus, anguilla, ſal-

Condita rejicienda ſunt.

Alimenta craſſi ac valentis ſucci.

ſalmo, & ſi qui his non impares ſunt. Itaque hæc genera ex æquo omnia, cum vix unquam per ſe ſanis proſint, tum ſic apparata multo maximè nocent, partim quòd ſub præfocante ſqualidoque ignis fervore ſuperexcocta, difficulter intus ſubiguntur, partim quòd dulcedinis cauſa vorentur majore cum voluptate, adeò ut ſi vel ex propriæ ſubſtantiæ natura ſæpe non ſint mala, luxu tamen operoſoque apparatu fiant non bona. Quid enim non deſignat δέλεαρ τῶν παντῶν κακῶν ἡ ἡδονή. Modo dixi ſumpta carne aut elixa aut aſſa, removeri menſas oportere: nam quæ ſecunda noſtris hominibus in uſu eſt, prorſus, ſi quidem valetudini couſultum velis, explodenda eſt, Γαστρίμαργοι enim iſti poſtquàm omni genere cupediarum ſeſe jam abundè expleſſent, eſſetque fames omnis exempta, irritare gulam novis artibus novaque ingluvie ſtuduerunt: Quoque honeſtiore titulo ſuam hîc intemperantiam tegerent, ſecundas menſas exçogitarunt, quibus bellaria ac dulciaria ponerentur. Utique in tanta rerum varietate facilè futurum indicaverunt, ut paulùm ex ſingulis deguſtando, gulæ facerent ſatis. Perditiſſimi me Hercle epulones, quorum ſtomachus quæ reſpuit, ea ne mens quidem ceſſet concupiſcere. Adeò ineluctabilis eſt ventris ſervitus, ubi animus ſemel cupi-

Secunda menſa noſtri ſeculi explodenda eſt.

cupiditate ſe devinxit mala. Bellaria hoc ſeculo aliter aliterque parantur. Quicquid artis in Apothecariis, quicquid in coquis induſtriæ eſt, totum id hìc ſemel effunditur. Veniunt placentæ, ex fructibus, pingui caſeo, ovis ſimilagine, largôque butyro ac ſacharo confectæ. Veniunt marcipanes, cremor lactis, amygdalatum venit, & ipſum purum ſacharum, idque in alicujus fructus, animantis, alteriuſve novæ rei ſpeciem curioſê fuſum, eo (opinor) inſtituto, ut non ſolùm gulam ſuavio deliniat, ſed ipſos etiam oculos paſcat. Sed hujus ſecundæ menſæ veteribus incognitæ inventrix inexplebilis noſtrorum hominum luxuria eſt. Sequitur altera quam CELSUS proponit, ex fructibus conſtare. Sub hac nunc & luxuria & error eſt. Nam cùm antiquitus mos obtinuiſſet, ut ultimo cibo ſtomachus adſtringente quopiam bolo firmaretur, eaque ratione fercula ad ventriculi fundum preſſa ſubſiderent, tum ipſe intus calor undique incluſus, ſtrictiſqne ventriculi villis coërcitus, exactiùs quæ aſſumpta erant demutaret, ſic ut nulla ructus aut inflationis aut fluctuationis relinqueretur occaſio, noſtri profectò majores id non perperam fruſto adſtringentis pomi factitarunt, quorum ſtudium hujus ſeculi homines ut non ſectarectentur modò, ſed etiam (ſi

Bellaria.

Secunda menſa veteribus uſitata.

 Diis

Luxus noſtrorum in ſecunda menſa fructibus ornanda.

Diis placet) ſuperarent, quæſitis toto orbe fructibus adornare ſecundam menſam cœpere, pomis, pyris, ceraſis, moris, prunis, uvis, ficubus, palmulis, caſtaneis, meſpilis, juglandibus, & ipſis qui vix edendo ſunt, fungis, multiſque id genus aliis gulæ irritamentis, quibus hodie divitum menſæ ſplendent, non tam ad ſtomachum firmandum (quî enim hæc omnia promiſcuè vorata firment) quàm oſtentationis aut voluptatis aucupio. Ergo rectè

Secunda menſa cur intus coaceſcat.

CELSUS ſecundam menſam in imbecillo ſtomacho coaceſcere ſcripſit. Nam acoris (qui non niſi diminutæ concoctioni ſupervenit) hæ adferri cauſæ poſſunt, fructuum iſtorum intempeſtivus uſus, luxus, varietas, ſuccique eorum cùm frigiditas tùm ad concipiendam labem promptitudo. At bono ſtomacho, utpote pro ſuo robore noxia ſuperanti, ut hæc rerum diverſitas interdum non eſt gravis, ſic nunquam non eſt inutilis. Omnes enim uno ordine fructus præcipuæque fugaces, ſeu temporarii (Græci ὡραίους vocant) ultimo cibo vorati nocent, niſi ſi qui ſint admodum adſtringentes, & ii tamen oppidò quàm parcè guſtati.

Poſt multas potiones, quæ aliquantum ſitim exceſſerun,

runt, nihil edendum eſt: Poſt ſatietatem nihil agendum. Ubi expletus eſt aliquis, faciliùs concoquit, ſi, quicquid aſſumpſit, potione aquæ frigidæ includit, tum pauliſper invigilat, deinde bene dormit. Si quis interdiu ſe implevit, poſt cibum neque frigori, neque æſtui, neque labori ſe debet committere. Neque enim tam facile hæc inani corpore, quàm repleto nocent. Si quibus de cauſis futura inedia eſt, labor omnis vitandus eſt.

¶ Qui fercula pluſculis potionibus condiunt, ii vix poſſunt optata amborum concoctione non fruſtrari. Siquidem innatant cibi, ſic ut eos, referente GALENO, ventriculi corpus propter interpoſitum humorem minimè contingat. Proin hæc regula ſeveris illis Bacchi cultoribus unicè obſervanda eſt, ne vino graves menſam petant. Nam ſi ſola pocula id damni naturæ dent, ut ea vix longo pòſt tempore defun-

Poſt pocula cibus noxius.
VII. Meth.

fungi ſuccorum concoctione poſſit, quanto magìs id eveniat, neceſſe eſt, ſi cibus etiam ſuperingeritur, qui & per ſe faceſſere negotium ventriculo poteſt, & jam tum crudus cruda cum potione in venas meare. Quæ profectò res inſitum calorem adeò vehementer affictat, ut is in coctionis munere nequaquam emicet, ſed devictus poculis epuliſque cedat. Neque enim ineruditè GALENUS calorem nobis ingenitum cum ignis flamma, & cibos poculaque cum hujus fomentis comparavit. Idem enim inſito calori uſuvenit, quod igni, quem intermori ac ſæpe prorſus interire conſpicamur cùm nimia obruitur lignorum ſtrue, aut certè ea præfocatur materia, quæ tum qualitate ipſum enecet, tum flammam ægrè concipiat. Porrò quod poſt ſatietatem nihil ſit agendum, ſuperioribus locis demonſtratum eſt, ubi concoctionem quiete gaudere, ac motu turbari propoſuimus. Quo magis falluntur, qui vel pranſi vel cœnati (quoniam id temporis vires magis conſtant) curſibus, ſaltibus, venationi, luctæ pugilatui aut id genus aliis corporis ſtudiis vacant, cùm hinc concoctio ſumpti recens alimenti turbetur, initiaque graviſſimis valetudinibus præbeantur. Neque enim his patrocinatur, quòd ea res non protinus noxas inferat: Nam tandem ubi cauſæ mali magnitudine cre-

Analogia noſtri caloris cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis.

Poſt ſatietatem nihil agendum.

Error eorum qui ſe à cibo exercent.

crevêre, eo graviùs lædit, quo diutiùs ſua ſemina intus occuluit. Quemadmodum GALENUS narrat iis qui intempeſtivè exercentur, cauſas indies ſeu quædam ſeminaria gravium morborum accreſcere, tandemque magna valetudinis jactura in pernicioſos effectus erumpere. Quæ poſthæc Author de potu frigidæ jungit, ea ſuperiùs abundè diſputavimus, eſtque hic locus inſtar omnium unus, qui noſtras ibidem rationes facit non modò ſimiles veri, ſed firmiſſimo ſolidat communitque argumento. Hauſta frigida pauliſper antequam cubetur invigilandum eſt, ne aſcito mox ſomno multa fiat crudi vaporis in caput exhalatio, ipſis nimirum epulis circa ſupernam regionem ventriculi hæreſcentibus, nec dum ad imum ejus fundum demerſis. Et hæc quidem cœnatis obſervanda ſunt Pranſis verò magna cura opus eſt, ne frigori, ne æſtui aut labori ſeſe objectent. Frigus namque juſto vehementius undequaque in corpus & tracto ſpiritu, & tranſpiratione cuticulari tranſmiſſum ingenito calori impedimento eſt, quo minùs probè quod intus eſt alimentum conficiat, & in ſalutares venarum ſuccos demutet. Scilicet frigidum nulli ex ſe functioni habetur utile, quare ne concoctionem quidem eo unquam adjuvari poſſe certum eſt niſi ex accidente, cùm

Sumptis epulis non protinus dormiendum.

Pranſis frigus, æſtus, ſavor, vitanda ſunt.

Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt.

cùm aut ſtricto in unum ventriculo (ſi intro vadit aut denſata undique cute: Si intrinſecus incidit, genuinum calorem intus coërcitum adauget. Quæ duo nec ipſum tamen ante efficere poteſt, quàm ubi moderate incidit: Nam contra ſi calorem viribus ſuperet, jam non ſolùm ſuperficiem corporis afficere, ſed intrò etiam ſeſe abdere, ac penitiſſima quæque viſcera ſua qualitate perſtringere conſuevit, idque adeò ſæpe validè, ut multos etiam frigore fuiſſe enectos conſtet. Nam & proceras arbores ita emori cernimus, omnemque exiguum ignem ſub dio expoſitum protinus extingui. Neque verò mirum videatur occurſum frigidi aëris graviorem ſemper à cibo eſſe, quo tempore præcipua caloris ac ſpiritus vitalis pars ad præcordia receſſit, quorum tum præſidio ſeu benigniſſimo numine privata extrema neque ſat validè vim gelidi elementi frangunt, neque quo minùs ea ad vitalia penetret, impediunt. Nimirum ab iſtiuſmodi refrictionis incommodo, ut eos qui frigida perluuntur GALENUS immunes redderet cutem priùs omnem, donec ea penitus caleret, multorum manibus perfricari jubebat, id ſcilicet veritus quod imparatis ad frigidam accidere ſolet, ſcilicet ne cruda ejus ſubſtantia aut certè vis per muſculos idoneo calore deſtitutos trajecta, quam mox

Multi ex frigore animam amiſerunt.

mox ad viſcera adſpiraret. Quod ſi aquæ facultas ita expeditè haud præmunita extrema penetrat, quid non aëris faciat, quæ tenuiori vehitur ſubjecto, eoque non tantùm per cuticulares meatus, ſed trachæam quoque arteriam in corpus eunte. Jam verò haud minore ſtudio ipſe quoque æſtus vitandus à cibo eſt, tum quia ventriculi robur laxando diſſolvit, tum quia inſitum calorem ex imis præcordiis in cutem evocando per halitum diſſipat, quibus de cauſis nil mirum concoctionem prohiberi. Quòd vero labor ſaturis etiam officiat, quia ſuperiùs abundè declaratum eſt, ſupervacuum ſit hoc loco repetere. Magis ad rem pertinet dubitandi cauſam multis adimere, cur tria hæc, frigus, æſtus, labor, plus inani corpori quàm repleto noceant. Putaverit aliquis locum hunc ἄντεχνον eſſe nedum CELSO dignum. Nam quis neſcit inane corpus intus foriſque caloris ac ſanguinis inopia fluctuare, ejuſque rei cauſa protinus ſub valido frigore graviſſimè lædi, tum æſtu atque labore penitus collabaſcere, & ad immedicabilem ſolidorum ariditatem perduci. Quippe hæc iſta pericula contemplatus HIPPOCRATES: *Iis quos fames præter ſolitum exhauſit, eodem die, & frigore, & æſtu, laboreque interdicendum eſſe* cenſuit. Idque apud AVICENNAM quoque (ſi qua ejus

Vtrum frigus, æſtus, labor magis inani, quam pleno noceant.

De victu aut. text. XVII. §. 1.

ejus viri apud doctos Authoritas eſt) luculentiſſimis verbis memoriæ proditnm invenio. Leviori ſemper periculo plenum corpus exerceri quam vacuum. Quo magis falluntur, qui ideo laborem, æſtumque minus nocere inani putant, quoniam omnis huic deſit contrahendæ cruditatis occaſio. Talis namque animadverſio recta non eſt. Utique temerarium eſt, gravioribus ſe malis implicare, ut vitentur leviora, ut in hac ipſa re, ubi plus ponderat diſſipati corporis periculum, quàm quæ propter cruditatis fugam ſecuritas eſt. Neque ignoro quoſdam dicere, ob id ſaturis inimicum frigus eſſe, quòd ſub hoc extrema calore privata malè afficiantur. Sed ne hoc quidem ſat probè etiam animadverſum eſt. Quid enim incommodi, ſi ſola extrema, partes planè ignobiles, algeant. Omne periculum in eo vertitur, quòd non calentibus externis, interna citius frigeſcant. Quòd ſi hæc mala ſaturis incumbunt, quid te quæſo ſperandum de vacuis eſt, quibus externa internaque omnia caloris ſanguiniſque penuria. Adeò apparet, frigora, æſtus, labores, ut ambobus corporibus nunquam prodeſſe, ita graviùs ſemper inani quàm pleno nocere. Quid ergo? Exorbitaſſe a vero CELSUM dicimus? Minimè Hercules. Quippe propoſitis duobus contrariis al-

alterius extremi nomen pro medio ipſorum is Autor uſurpàvit. Etenim plenum & inane ambo ſub eodem genere poſita extremè à ſe invicem diſſident, quorum medio nullum latini nomen dederunt, ideoque CELSUS pro antiqua illa dicendi brevitate periphraſi abſtinuit, id corpus inane vocans, quod inter hoc & plenum intervenit medium. Scilicet hoc ipſum per æſtus ac labores neque crudis infarcitur, ut ſaturum: Neque contabeſcit ut inane ac famelicum, tum nec frigore quoque æque ut hæc ambo, feritur, deductis nimirum in corpus omne jamdudum ſuccis, nec ipſis interim viſceribus vacuis, ſed de his ſatis. Supereſt nunc famis atque laboris συζυγία, quæ cur valetudini moleſta ſit, ipſa re patet. Utrumlibet enim ex ſeſe corpus exhaurit, ac proin facto congreſſu, etiam tabe conſumit, quod & antè CELSUM hoc Aphoriſmo nos docuit HIPPOCRATES. *Ubi fames, laborandum non eſt*,

Inane corpus quodnam Celſus vocet.

Inediæ ac laboris gravis copula.

Lib. II. *Aph.* 16.

CAPUT III.

Obſervationes quædam, prout res novæ accidunt, & prout corporum genera & ſexus, & ætates & tempora anni ſunt.

Atque hæc quidem penè perpetua ſunt. Quaſdam autem obſervationes deſiderant & novæ res, & corporum genera, & ſexus, & ætates, & tempora anni. Nam neque ex ſalubri loco in gravem, neque ex gravi in ſalubrem tranſitus ſatis tutus eſt. Ex ſalubri in gravem prima hyeme: Ex gravi in eum, qui ſalubris eſt, prima æſtate tranſire melius eſt.

Animadverſis in genere omnibus quæ circa cruditatem, cælum, exercita-

citationes, cibum, potionem ſomnum, vigiliam & id genus alia cùm ſpectare, tum obſervare quæque oporteat, poſt hac CELSUS & de his ipſis paulò ſubtiliùs magiſque particulatim diſſeret, & nova inſuper capita junget, quorum pleraque comprehenſis generibus affinia, alia aliena ſunt, perquam tamen neceſſaria ad valetudinem curandam. Quorum ſimul omnium varius uſus Autor oſtendet, prout novæ res incident aut corpora, ſexus, ætates atque tempeſtates anni ferent. Novæ res ſunt, quæ extrinſecus corpori ſupra conſuetudinem accidunt, quarum ſumma haberi ratio debet, ne temerè admiſſæ valetudinem convellant. Orſus autem CELSUS ab aëre eſt, ejus eſſe mutationem periculoſam ſcribens, etiam tum quoque cùm ex gravi tranſitus fit in ſalubrem. Cujus profectò rei cauſa cenſenda eſt innovata Couſuetudo, quæ nunquam non eſſe moleſta naturæ ſolet, quatenus ab inſuetis major paſſio corporibus ſemper ingeritur, ut contra aſſueta quia naturæ cognata ſunt, haud ita validè nos afficiunt, eoque nomine Conſuetudo priſcis illis Philoſophis quaſi altera quædam natura putata eſt. Jam verò ſi juxta HIPPOCRATEM *maximæ mutationes corporis maximè morbos pariunt*, quid non mutationes faciat aër qui perpetuò nobis circumfunditur, corpuſque uni-

Novæ res quæ dicantur.

Aëris mutatio periculoſa.

Conſuetudo ſubitò mutata, naturæ moleſta eſt

Conſuetudo altera natura.

3. *Aph.* 1.

verſum indeſinenter ad ſuæ qualitatis indolem demutat, de ſanis hæc intelligas, oportet. Nam contrà in malè valentibus plerumque quod conſilium negat, neceſſitas extorquet. Nam ſi longa ægrotatio ægrum conficit, utique ſub qua neque ſanitas in propinquo, neque exitium eſt, ſæpe ad convaleſcendum, peregrinum cælum non modò non grave, ſed & neceſſarium eſt. Videtur hoc uſus ipſe docuiſſe in morbo comitiali, apoplexia, tabe, hydrope, quartana & id genus longioribus malis, quorum ſanationi ferè plus opis ſolum mutatum quam medicamenta ferunt. Atque hæc teſte etiam HIPPOCRATE loquor, qui *terram in omnibus morbis longis mutari oportere* in Epidemiis docuit. Ergo ita ſentiendum eſt. Mutatam ſubitò cùm aliarum rerum tum aëris conſuetudinem, ſanis ſemper difficilem ægris ubi malum poſtulat, utilem, ſine neceſſitate pernicioſam eſſe. Quòd ſi ipſis jam valentibus aliqua neceſſitate cælum mutandum eſt, ſatius fuerit ab aëre frigido humidoque ad contrarium prima hyeme, & viciſſim ab hoc ad illum prima æſtate tranſire. Sic enim omnis intemperiei exceſſus optimè cavebitur. Cæterùm diu multumque ſuper hoc loco meditatus nondum conjectura aſſequor, quidnàm CELSUS ſub gravis loci appellatione intelligat. Si peſti-

Lib. VI. *ſ.* V. §. 36.

Quibus temporibus ad quæ loca migrandum ſit.

peſtiferum vult ut ipſe hujus libri capite partim ſecundo ubi de crudo ructu agit, partim omnium poſtremo uſurpavit tolerabilis utcumque videatur ſententia. Nam ad hunc locum commigrare (ſi ita res poſtulat, prima hyeme præſtat, eundemque rurſus prima æſtate protinus relinquere. Nimirum calores maximum ad excitandam peſtilentiam momentum habent. Certè ita *Julius Cæſar* in Comment. de Bello Civili gravis loci appellatione uſus eſt. Videturque hæc iſta locorum apud CELSUM diſtinctio ab ipſo etiam CICERONE obſervata, qui ſic lib. I. de Fato loquitur. Inter locorum naturas quantum interſit, videamus alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes. Atqui exoritur hinc nova ſtatim difficultas de tranſitu gravis loci in ſalubrem, quæ CELSUS periculoſum eſſe decernit, quod profecto extra omnem fidem eſt, ſi quidem grave reputes qui peſti ſit oportunus. Nam hunc vitare ut nunquam periculoſum, ita perpetuò neceſſarium eſt, eò quòd in hac lue (utique cùm totius ambientis vitium ſequitur) nullum neque optatius neque expeditius remedium ipſa ſit fuga. Quin etiam ipſe ſibi repugnare CELSUS videretur qui ſic aliàs loquitur. Peſſimum ergo cælum eſt, quod ægrum fecit, adeò ut in id quoque genus quod na-

Peſtilentiæ optimum remedium fuga.

natura pejus eſt, in hoc ſtatu ſalubris mutatio ſit. Fortè obſcuritatem exuet oratio, ſi locum & ſalubrem & gravem æſtimemus, elementarium aëris qualitatum non totius ſubſtantiæ reſpectu, ſic ut is ſalubris habeatur, qui ſiccus in primis eſt, in calore frigoreque attemperatus: Tum gtavis ſit, qui immodicè calet & in altera primarum qualitatum oppoſitione, plus juſto humectus eſt. Ac ſic quidem hactenus tutior foret ex uno loco ad alium ea tranſeundi ratio quam CELSUS proponit, niſi iterum hîc ſermo claudicaret ſi quando gravem eſſe locum contingat ratione frigidi humidique exceſſus, quem locum prima hyeme ingredi periculoſum eſt, ex hoc quòd comprehenſi climatis aër cum hyeme conſimilis in qualitatibus ſit exuperantiæ. Quid veri in hac re ſit, haud facile divinatu eſt, proin nodum hunc ſi non explicaſſe, ſaltem oſtendiſſe nobis ſat erit. Tametſi id his difficultatibus ſuperſit effugium. Si periculum mutatæ repentè ſedis per ſe intelligas, non loci in quem tranſitur reſpectu, neque comparatis inter ſe noxis quæ ab auræ vitio & ejus inſueto ſubitoque occurſu oriuntur, ſic ut qui ex gravi loco in ſalubrem tranſit, propter inſuetudinem lædatur, etſi hunc fortè graviora pericula maneant ſub eodem cælo moratum.

Ne-

Neque verò ex multa fame nimia ſatietas; neque ex nimia ſatietate fames idonea eſt. Periclitaturque &, qui ſemel, &, qui bis die cibum incontinenter, contra conſuetudinem, aſſumit, Item, neque ex nimio labore ſubitum otium, neque ex nimio otio ſubitus labor, ſine gravi noxa eſt. Ergo, cùm quis mutare aliquid volet, paulatim debebit aſſueſcere.

¶ Sanus ægroto poſitis aliis id intereſt, quòd illi vitium, ſi quod eſt: Magis paulatim, huic confertim dematur. Etenim qui morbo jam opprimitur, is moram in mutando vitio recuſat: At quibus etiamnum ſanitas morbuſque in ambiguo ſunt, eorum vitium tempus ut facit, ſic etiam ſolvit. Quod fieri oportere ſciendum eſt, ad excludendam novæ inſolitæque rei moleſtiam. Ea verò moleſtia in ægrotantibus non tanti putatur, quanti morbi depellendi neceſſitas, quæ magnitudine ſuperat eam quæ ſub lenta mutatione eſt, ſecuritatem.

Sano rectiùs ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur.

 tem.

Conſuetudo repentè mutata ſanis obeſt.
12. Meth.

tem. Ergo ſanis omnis conſuetudinis ſubita mutatio contraria eſt, idque non ſolum, ut GALENUS Autor eſt, quum præter naturam corpora afficiuntur, ſed in ipſo quoque ad naturalem ſtatum reditu, quemadmodum in iis luculenter apparet, quibus antè vehementer refrigeratis, ac mox ad flammam properantibus, digiti manus præcipuæque circa unguium radices graviter dolent. Hanc naturæ moleſtiam non tantum qualitatum activarum repentinus occurſus, ſed aliarum quoque rerum infrequens uſus adfert. Nam ut à victu ordiar, ex longo piſcium eſu ad carnes, & à vini potu ad aquam aut cereviſiam difficilis eſt inſolitus tranſitus. Itemque ex laborioſo vitæ. genere ad otium venire, aut contrà ab inertia ad negotio citò reverti naturæ grave eſt. Quod ſi iſtarum rerum quæ in loco uſurpatæ non officiunt, ſubita mutatio nocens eſt, quanto futura nocentior aliarum, quæ nunquam valetudini proſunt, nimiam dico ſatietatem atque inediam ex quibus hæc neceſſario alimento corpus privat, illa crudo infarcit. Quanti verò hæc incommoda ſint, eorum exemplo diſcitur, qui plenum victus genus aliqua calamitate parco commutarunt, ut qui in caſtris aut obſeſſa urbe omnibus antè defeſſi malis ac diutina fracti inedia, hincque protinus ad ſummam

Victus ſubitò novatus nocet.

mam affluentiam rerum omnium reducti, difficillimis interdum morbis conſumuntur. Jam quoque non ſolùm peccatur ubi juxta inediam protinus ſatietas eſt, ſed ubi rectus etiam ordo in ſumendo cibo negligitur. Sunt enim ſtati quidam ordinatique naturæ motus circa proprias actiones, ſic ut unum quodque concoctionis organum ſemel de die cibo refici ſuetum, tantum ex hoc ſibi in uſum nutritionis reſervet, ac ſuos intra ſinus ſeu pretioſum quoddam κειμήλιον recondat, quantum abunde eſt ad proximi ſolitique cibatus ventura tempora. Videlicet ita longus uſus unico paſtui ventriculum aſſueſecit, ut ſi ſæpiùs hunc dapibus infarcias, vehementer in concoctionis munere ſis offenſurus, quatenus *ſolitus non eſt* (ut inquit HIPPOCRATES) *bis tumeſcere, aut bis cibos coquere.* Rurſus quicunque prandere ſoliti, prandio ſe præter morem abſtinent, naturæ vires infirmant ac corpus plus juſto bilioſum reddunt, quo fit ut Autore HIPPOCRATE, protinus malè habeant, ac pigri ad quodvis opus fiant, quin & urinæ ſubindè his virides calidæque reddantur cumulata intus per inediam bile, alvique durentur ſiccato, & anadoſeos vi & caloribus oleto παρoχόλοις verò τὰ ἄνω os amareſcat cardialgiæ accidant, oculi excaventur, tempora palpitent, extimaque corporis

Viciſſitudo edendi mutata naturæ gravis.

De victu acut. ſ. xv. §. 7.

Quæ noxæ præter morem impranſis accidant. Vict. acut. ſ. xvi. §. 1.

ris frigeſcant. Atque his urgentibus propter omiſſum prandium ſymptomatis, ſi cœna ſuccedet, Author HIPPOCRATES eſt, ne tum quidem mala leniri conſueſſe, ſed acidum ructari præcordia gravitate, ventrem liquida dejectione exerceri. Terruit CELSUM veſcendi modus ac viciſſitudo repentè mutata. At nos non ſolùm iſta movere, ſed & cibi mutatum genus debent. Nam permagni intereſt quo quiſque cibo ſit uſus, & ad quod genus tranſeat. Nimirum, quibus eduliis longo jam olim tempore corpus alitum eſt, ea repente non abſque periculo liquuntur. Adhæc tutiùs ſemper à pravis ad meliora tranſitur, quæ tamen novatio adeò eſſe præceps poteſt, ut præſtiterit ſolita mala retinuiſſe. Ex hoc enim incidit, ut qui pauperculi oleribus, leguminibus radiculis & id genus pravæ notæ alimentis ſuam indies inopiam levant, nihil propter aſſuetudinem offendantur, iidemque rurſus ad ſplendidi viri menſam bona ſemel fortuna admiſſi, domeſticum olus ſomnient, inſolitoſque rerum bonarum uſus gravatè ferant. Atque hinc ſciri poteſt, hoc iſtud mutatæ in victu conſuetudinis præceptum latiſſimè, patêre, neque in dictis tantummodo generibus locum ſibi vendicare, verùm etiam in iis omnibus quæ corpori quoquo modo accidunt, ut ſunt

Non ſolum veſcendi modus atque ordo, ſed cibi etiam genus nocet repentè mutatum.

Pauperculi non offenduntur pravo cibo propter aſſuetudinem.

ſunt ſomnus, vigilia, repletio, inanitio, & quæ nominatim Author poſuit motus & quies. Nempe corpora laboribus inſueta, quies repentè excipiens multa cruditate aut plethora onerat. Rurſus ſi exantlare graviſſima opera protinus cœperint qui otio priùs diffluxêre, fieri planè nequit ut de vaſorum vel obſtructione vel diruptione non periclitentur. Ergò quò omnis noxa in commutato rerum comprehenſarum uſu caveretur, præceptum quoddam inſtar concluſionis ex commemoratis generibus collectæ CELSUS proponit, paulatim dicens aſſueſcere quemque debere cùm mutare aliquid volet. Id verò, Doctore HIPPOCRATE, didicit, qui in EPIDEMIIS ſic loquitur. *Contraria ſenſim adhibere oportet atque interquieſcere.* Tum *acutorum*, idem evidenter teſtatum reliquit, ubi præter ſolitum impranſos ita reficit. *Vitato* inquit *frigore, calore, labore, parciùs ſolito cœnent, cibuſque ſit humentior, potus ne ſit aquoſus, neque minor quàm ingeſtorum ratio poſtulat. Poſtridie parcè prandeant, ut acceſſione paulatim creſcente ad conſuetudinem redeant.* Eandem mutandæ conſuetudinis legem GALENUS quoque in obeundis laboribus ſecutus videtur, *à leviſſimis jubens motionibus ſemper auſpicandum eſſe, ſenſimque eas adaugendas, dein diem unum & item alterum interponendum, & in otio verſandum.*

Motus & quietis ſubita mutatio periculoſa.

Lib. VI. ſ. II. §. 47. Mutatio omnis de vict. ſ. XVI. §. I. paulatim fienda eſt.

Præter ſolitum impranſi quomodo reficiendi. Comment. in Epi. Col. cit.

Il-

Illud fateri jure poſſumus, nihil penitus in propoſita re aut CELSUM aut GALENUM reperiſſe, quod non antè à
51. l. 11. vetuſtiſſimo Autore HIPPOCRATE Aphoriſmo comprehenſum ſit. *Multum & repente vel vacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere periculoſum eſt. Omne enim nimium naturæ inimicum eſt: Paulatim verò quod fit, id tutum eſt, cùm aliàs, tum maximè, ubi ab uno ad aliud facienda mutatio eſt.*

Omnem etiam laborem faciliùs vel puer vel ſenex, quam inſuetus homo ſuſtinet. Atque ideo quoque nimis otioſa vita utilis non eſt; quia poteſt incidere laboris neceſſitas.

¶ Multùm cùm omnibus in rebus, tum in ferendo labore conſuetudo poteſt. Ejus rei argumentum longè efficaciſſimum eſt, quod cùm Pueri ac Senes propriæ naturæ ratione ad omnes voluntarias actiones ſint ineptiores, Adoleſcentes autem multò aptiſſimi, hos ta-

Pueri & ſenes ſolitum laborem ferunt, quo inſolito juvenes franguntur.

tamen inſoliti labores frangant quos illi modò huc aſſuerint ſuſque deque ferunt. Nimirum ita ſanè fit, ut otioſis articuli muſculique pigreſcant atque (ut ſic loquar) enerventur, laborioſis verò diutina exercitatione mutuoque attritu durentur. Ac proin *conſueta motio* (Authore etiam GALENO) *non ſolùm minimè laſſat, ſed delectat quoque*, ut contrà ſi inſolens eſt, protinus tum diſplicet, tum fatigat. Denique quid quæſo conſuetudo non poteſt, quæ non ad corporis modò curatîonem, verumetiam ad fingendos animos ipſius inſtar naturæ eſt. Quare hujus rei ſedula obſervatio neſcio quid ſalubris doctrinæ ad vitam componendam adferat, ſcilicet ut quiſque ſtatim à teneris annis poſtergatis fortunæ ludibriis, animum ad virtutis bonarumque artium ſtudium adjungat quæ duo ut & beare ſuum profeſſorem, & decorare certò poſſunt, ita longiore uſu hexin parere, & in ipſam tranſire naturam ſolent. Ut perquàm ſapienter FABIUS dixerit, *conſultum eſſe ab initio ſtatim optimis aſſueſcere.*

Inertia motionis inſtrumenta enervat, labor firmat.

Conſuetudo nihil non poteſt.

Γνωμή.

Si quando tamen inſuetis aliquis laboravit, aut multo plus, quàm ſolet, etiam is qui aſſuevit, huic jejuno

dor-

dormiendum eſt; multo magis, ſi etiam os amarum eſt, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejuno eſt, ſed etiam in poſterum diem ita permanendum, niſi citò id quies ſuſtulit. Quod ſi factum eſt, ſurgere oportet, & lenté paululum ambulare. At ſi ſomni neceſſitas non fuit, quia modicè magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquantum eodem modo debet.

¶ Symptoma quod ſuccedere laboribus ſolet, aut immodicis aut inuſitatis laſſitudo eſt (κοπὸν Græci nominant) calfactis ſcilicet ſupra juſtum articulis & muſculis, ſicque nimium tum ſiccatis tum excremento intra hæc attracto præpeditis. Huic affectui ſiquid aliud ſomnus opitulatur, non ſolùm, quia feſſa

Laſſitudo quid.

Laſſitudini ſomnus medetur.

feſſa labore membra quiete recreat, verum etiam quia arefacta humectat, rigidula emollit, impedita excrementis liberat. Ac primum ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Ubi corpus laborare cœperit, quiete laſſitudinem protinus levari.* Quòd ſi id quies facit, quanto magis neceſſe eſt Somnus faciat, qui ſicuti cum illa ἀνάλογος eſt, ita ad iſthæc omnia longè eſt efficacior. Is namque in hunc uſum nobis à natura tributus eſt, ut ſpiritus animales jugi à cerebro defluxu circa motionis voluntariæ munus inſumpti reficerentur. Id namque ex eo conſtat, quòd poſt gravia excercitia proclivitate quadam naturæ ultra cum ad ſomnum feramur tum altiùs dormiamus, ſic ut præſentiſſimum contra pervigilia remedium in unico ſæpe labore poſitum ſit, quemadmodum HORATIUS hoc metro innuere viſus eſt. *Trans Tyberim nanto, ſomno quibus eſt opus alto.* Atque hæc à quiete feſſis artubus commoditas accedit. Neque hac levior cenſeri debet, quæ ſomni beneficio integritas concoctionis eſt Dormientibus enim calor ſpiritusque vitalis inaugeſcit, atque intus circa munus concoctionis diſtinetur, quo fit ut omnia naturæ effluvia ſiſtantur, meliuſque ſubindè alteretur, quicquid in ventre ac primoribus venis crudi ineſt alimenti: Quas ſanè cauſas, nil mirum

Li. 2. Aph. 48.

Somnus cur à natura tributus animantibus ſit.

Somnum labor conciliat.

Somnus quo modo concoctionem juvet.

rum ſi totius humectatio ſequatur. Jam ſiquid motivis organis liquamenti aut craſſioris humoris inſedit, id quoque per hæc tempora tenuatur, ſubigitur, æquatur, & ad exhalandum fit idoneum, qui fructus (ut patet) omnis ab exaucto per ſomnum calore procedit. Ipſe calor viribus jam tum omnibus expeditus, liberè agit, ſeſeque agendo confirmat augetque, ad nulla amplius motionis organa diſtractus. Videlicet ut multa actione facultates voluntariæ minuuntur, ita naturales contrà invaleſcunt. Rurſus ut hæ dormientibus validiùs, & vigilantibus ſegniùs agunt, ita illæ è diverſo per ſomnum magis feriantur, & vigilibus in aſſidua ſunt functione. Porrò dormiendum hîc jejuno potiùs quàm ſaturo eſt, idque ne natura ad conficiendum ventriculi alimentum diſtracta, tardiùs reſolvat, quod articulis muſculiſque laſſitudinis affectum intulit. Neque verò hæc ipſa natura (quum in fatigatis ſuprà proprias vires ſit afflicta) ſatis commodè utrique vacabit officio, & concoquendo exceptum ventriculo alimentum, & æquando diſcutiendoque id excrementi, quod per vehementes labores ad organa motionis tractum, ibidem impegit. Quandoquidem inſitus nobis calor (quem naturæ etiam nomine dignamur) admiſſis in ventrem epulis paulo minus omnis ad

Laſſatis non eſt à cibo dormiendum.

Cibo in ſtomachum recepto, calor intrò fertur.

ad ima penetralia corporis recedens, extrema deſerit, ſuoque afflatu ſeu numine aliquo tutelari privat. In quibus tamen extremis cum laſſitudinis affectus potiſſimum figatur, fieri ægre poteſt, ut à cibo dormientibus quicquam fatigatio levetur. Ut Somnus labore feſſis nunquam eſt inutilis, ita tum demum ſalutaris habetur, ubi corpus natura calidum ac ſiccum eſt, ut quod tanto liberaliori eget humectatione, quanto graviùs ſemper labore offenditur. *Omnibus* enim *ex ſiccitate laborantibus Somnus* (Authore GALENO) *maximè idoneus eſt*, ſicut Vigilia contrà apprimè inimica. Qua re adductus CELSUS exiſtimavit majore fiducia dormire à labore jejunum poſſe, ſi os amarum eſt, ſi oculi caligant, aut venter perturbatur. Indicant enim ſigna hæc cumulatam in vaſis bilem inque ventriculi ſpatium effuſam præ exercitationis nimietate fuiſſe, qui nimietas non ægrè calidis ſiccisque corporibus accidere ſolet. Ergo os amareſcit, quoniam hujuſmodi ſapor bili flavæ proprius eſt, eumque ventriculus gulæ totique intus ori communis tunicæ meritò impartit. Oculi autem caligant, cum qui ex bile reſolvitur halitus è ſtomacho ad caput ſubvolat ac falſis imaginibus viſivos ſpiritus intus ludit. At alvus fuſa redditur depreſſo ad inteſtina amaro excre-

Somnus exſiccatis utilis, Vigilia inimica.

7. Meth.

Signa effuſæ in ventriculum bilis.

H mento,

mento, quorum vim excretricem ſua iſtud acrimonia provocat ac veluti ſtimulo ſuppungit, Sanè his apparentibus notis, neque laſſitudinis affectu ſub prima quiete diſcuſſo, non tantummodo jejunis (ait CELSUS) dormiendum eſt, ſed in poſterum quoque diem permanendum, ut omni ratione ac via corporis humectatio quæratur. Quanquam tamen ſeveritatem illam Veterum in jejunando non uſquequaque ſemper hic oporteat ſectari, quin potiùs modùm aliquem propoſitis rebus adhibere, ne corpus immodicis ſiccatum laboribus, & nutrimenti ſubindè fluctuans inopia, non ſolùm nullum ex ſomno humectationis fructum percipiat, ſed contrà potiùs indè penitus tabeſcat. Cujus rei graviſſimum Authorem habemus HIPPOCRATEM, qui ſic ait. *Somni jejunum attenuant, humidum quod ineſt vacuantes.* Siquidem hac ſola ratione corpus humectari ex ſomno contingit, quòd hoc durante ea quæ parum cocta ventri vaſiſque ſuperſunt calor validiùs edomet, & in utiles ſuccos partiumque nutrimenta fœliciùs convertat. Id quod minimè futurum eſt corporibus ſupra modum inanibus: Nam tum deficiente venas ſanguine, illa per ſomnum excoqui immodiceque areſcere ſolent, ali humectarive non item. Quippe non alia via eos ſæpe in habitus ſymmetriam

Li. 2. de dieta. ſ. 37. §. 1.

Somnus jejunos extenuat.

triam vindicamus, qui nimia carnis atque adipis mole onerantur, quàm ſomno à laboribus matutinis & ante cibum imperato. Ergo ſi extenuationis periculum ex hoc genere ſomni defeſſis corporibus impendet, ſatiùs utique fuerit pauculum quid atque humidum priùs cœnare, ac tum demum ſomno ſe dare. Talis enim cœna quia concoquitur faciliùs, haud æquè diu naturæ operam diſtinet: Quia verò pleniùs humectat, meliùs quoque ariditatis per motiones contractæ vitium corrigit. Porrò ſoluta per quietem laſſitudine, ſurgere convenit ac lentè paululum ambulare, ut placida hac membrorum dimotione impacta ipſis ſuperflua ſomniſque jam ope tenuata commodiùs exhalent.

Communia deinde omnibus ſunt poſt fatigationem cibum ſumpturis, ubi paulùm ambulaverunt, ſi Balneum non eſt, calido Loco, vel in Sole, vel ad Ignem ungi, atque ſudare: Si eſt, antè omnia in tepida-

pidario reſidere: Deindè, ubi paulum conquieverunt, intrare & deſcendere in ſolium, tum multo oleo ungi, leniterque perfricari; iterum in ſolium deſcendere: Poſthæc, os aqua calida fovere, deindè frigida. Balneum his fervens idoneum non eſt. Ergo ſi nimium alicui fatigato penè febris eſt, huic abundè eſt, loco tepido demittere ſe inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adjectum ſit: Deinde totum quidem corpus, maximè tamen eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum & paulum contriti ſalis ſit adjectum.

¶ O-

¶ Omnibus exercitatione defeſſis humectatio ſalubris eſt. Ipſa (ſi ſub otio ac ſomno arefactionis vitium non conquievit) unctionibus quoque ac temperatis balneis rectè quæritur. Magnas hæc iſta vires ad levandas ſolandaſque laſſitudines ſortita ſunt. Nam ſolidis plus juſto ſiccatis ſalutarem madorem immittunt, durata emolliunt, tenſa relaxant, ideoque ab omni dolore vindicant, tum quæcunque ſubcutaneis in locis coiërunt tenuia ac fuliginoſa excrementa foras per cutem exigunt, & proclivitatem ſomni qui paulò poſt cibum vehementer ſit profuturus, inducunt. In quibus penè omnibus plus unctione valere balneas intelligendum eſt. Cæterùm noviſſe oportet, hæc iſta præſidia non niſi cibum ſumpturis conducere, ſaturis verò cruditatis atque obſtructionis cauſam præbere. Qua namque ratione ſuccos permovent habitumque corporis accendunt, eadem profectò & crudum alimentum huc è primis venis ante tempus pertrahunt. Quod incommodum ut effugeret HIPPOCRATES, eos *lavatione prohibebat, qui non longo ante tempore vel ptiſanæ cremorem ſorpſerant, vel quippiam biberant.* Sed agedum fatigatorum hominnm curationem proſequamur. Ac primùm quidem deficiente Balneo, non male conveniunt Unctio atque Sudor, illa ad

Balneæ dulces & Vnctiones fatigatis utiles.

Balneæ & Vnctiones ſaturis officiunt.

De vuſ. acut. ſ. 32. §. 3.

rigeſcentium tenſarumque partium emollitionem, hic ad fumoſi excrementi vacuationem accommodatior. Fieri verò iſta oportet in Sole aut ad ignem, ut horum ope illorum vis atque energia juvetur. Sudores tamen non expedit eſſe effuſiſſimos, ne quid ſecum benigni humoris exigant, quod cum nulli utile, tum pernitioſum quoque defatigato eſt. Verùm ſi balneæ ſuppetunt, non alienum erit & his etiam laſſatos uti, ut quæ ad propoſitos ſcopos per omnia ferè ſint unctione potentiores. Sed harum vires atque partes exponere operæ prætium eſt, ut conſtet quæ in ſingulis generibus animadverſio neceſſaria fatigato ſit Ergo balnei partes, ſi quis curioſiùs æſtimet, quinque apud antiquos Scriptores reperire eſt. Ex his Tepidarium prima erat, ædificium concameratum omnique ex parte, ne quà pateret, occluſum, ac ſiccis ab igne redditis vaporibus calens. In hoc balneis uſuri tantiſper verſabantur, donec habitus calorę aſcito rareſceret, idque ne imparati in calidum poſteà ſolium deſilirent. Hoc enim errore horror movetur denſatis ſubitaneo calore cutis ſpiraculis, actiſque violenter per muſculos acribus excrementis Quæ incommoda facilê cavebuntur, ſi antè calentes undas æqualis per totum corpus calor diffundatur, cujus beneficio, ma-

Balnei partes quinque. Prima.

materiæ vacuandæ liqueſcerc, cutis meatus patefieri, aſpera, lævigari, tenſaque laxari poſſint. Sequitur ſecunda Secunda.
balnei pars priore ferè per omnia ſimilis, niſi impenſiùs hæc ferveret, eoque nomine *ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν* Græcis *ὑπόκαυστον*, CELSO, CALIDARIUM, aliis LACONICUM appellata eſt, eratque ſudoribus fuſiùs evocandis dicata, GALENUS decimo Therapeutices, Tepidarii ac Laconici diſcrimina confudit, quoniam ſola ferè caloris intenſione ac remiſſione, non re ipſa diſſident. Succedit Tertia.
his tertia pars, calentis ac dulcis aquæ lavacrum aliàs Solium appellatum, eratque vas aut ciſterna calidis undis impleta. Ea non uno nomine juvat. Nam partibus ſi ſiccatæ ſunt utilem madorem impartit, ſi refrigeratæ aſcititio calore mediocritatem temperamenti reddit, adhæc excrementa vacuat, & ſomnum accerſit. Proxima lavacro Pi- Quarta.
ſcina Frigidæ quarta balnei pars erat iis potiſſimùm corporibus ſubveniens, quorum intererat humorem balnei potiùs quærere, quàm caliditatem. Nam omnem intemperiem abigit à lavacro antè contractam, tum molem corporis denſat, ac veluti communit, quô minus externis injuriis fiat opportuna. Mox verò ipſa quoque naturæ virtus ab hac denſatîone cutis invaleſcit, intrò pulſis, calore, ſanguine, ſpiritu, efficaciſſimis na-

naturæ adminiculis. Quæ ſanè cauſa eſt, quare eos cernamus, qui ſeſe frigida decenter perluerunt, plus appetere, meliùs concoquere, ac minus ſitire. Reſtat ultima balnei pars, quæ tota movendis ſudoribus erat deſtinata. Sic enim ſuperflua ea meliùs exhalabant, quæ calor primo frigidæ appulſu intrò fugatus, ac mox ab imo rurſum corpore acceptis intus viribus emergens ſecum in habitum vexerat. Eliciebatur ſudor partim Quartæ balnei partis uſu, partim multa veſte univerſo corpori circumdata. Et quidem intra hæc omnis balnei adminiſtratio antiquitus erat, tametſi non idem omnium uſus ſemper erat neceſſarius, ſed ſuus cuique corporis affectioni proprius, peculiarem in ſingulis generibus obſervationem exigens: Quemadmodum in ipſis quoque fatigatis fieri ſolitum eſt. Igitur his (Authore CELSO) non inutile Tepidarium eſt, idque iis de cauſis quas proximè propoſui. Hîc ubi aliquantiſper cunctatum eſt, intrare & deſcendere in ſolium convenit, quod ſit aut temperatum aut mediocriter calens. Nam hoc & excrementa commodè vacuat, & partes labore ſiccatas humectat, & incenſas grato refrigerio demulcet; idque aquæ in habitum ingreſſæ merito, quæ depoſito ibidem adventitio calore quam mox ad naturam quæ refrigerans eſt,

Quinta.

Balneum quo modo fatigatis adminiſtrandum.

eſt, redit. Fervens verò balneum fatigatis adverſiſſimum eſt. Scilicet hos in balneas deducimus non tam vacuationis alicujus gratia, quàm ut emolliatur ac madeſcat quicquid in corpore immoderatiùs exaruit. Proin qui ſeſe ferventibus in balneis elixant, non ſolùm his commoditatibus non fruuntur, ſed nova etiam ſibi mala conſciſcunt. Nempè corpus antè laboribus accenſum extorretur, totaque undequaque denſata cute nec madeſcere partes ab humore balnei poſſunt, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere. Etenim nihilo ſegniùs aqua fervens, quàm frigidà adſtringit. Poſthæc jam ſolio egreſſos hos non ſine cauſa CELSUS ungit: Nam hoc modo, ſolida labore ſiccata madefiunt, & hiantia cutis ſpiramenta pinguetudine infarta fideliùs retinent, quicquid inter lavandum receptæ fuerat in corpus aquæ. Tum autem perfricuiſſe etiam leviter corpus inter unguendum jùvat, ut eò àltiùs oleum in carnes demittatur, fructuſque humectationis ſit uberior. In quem finem vel ſecundò balneum repetere CELSUS non dubitavit. Peractis his fovendum os aqua primùm calida, dein frigida eſt, illa quidem ad præmuniendas fauces, ne ſucceſſura mox frigida violentur, hac verò ad caput lavacro rarefactum contra ambientis injurias du-

Solium fervens fatigatis contrarium.

Unctio fatigatis utilis.

Fatigatis os frigida à balneo fovendum.

durandum, ambo ad levandam ariditatis moleſtiam, quæ durante lotione in ore contracta eſt, elatis nimirum eo ferventibus ab commoto ſanguine vaporibus. Jam ſi fatigatis caloris ſiccitatiſque vitium improbi labores adeò grande fecerint, & ejus rei cauſa tantùm non febris ſit, tùm profectò aut iis id duntaxat partibus admovendum, quæ longiùs ab hepate cordeque abſiſtunt. Quippe metus eſt ne ſi ferventis aquæ vis aut ſubſtantia præcordia attingat, febrem moveat. Rectiùs ergo tales, ut CELSUS præcipit, loco tepido in calidam aquam inguinibus tenus demittuntur: Quoque is humectationis fructus largior ſit, non abs re & olei paulùm aquæ inditur: Sic enim humor & magis refrigerat, & diutiùs in membris inhæreſcit. Poſthæc corpus inungendum eſt, lenta pariter adhibita frictione, addendumque oleo ſalis momentum ut qua nimia licèt calfactionis occaſione laſſitudinis affectus quàm maturrimè ſolvatur. Conſultò autem hic frigidæ lavatio, quæ quarta balnei pars erat, præteritur, tùm quòd fatigatis, adeò naturæ vires laborent, ut frigidum non ſufferant, tum quòd balneo relaxatum corpus ac ſuccis exinanitum, ſed & plurima tenellæ carnis atque adipis portione privatum ſit, ut hinc vitæ principia crudi frigidique e-

Frigidæ lavatio defatigatis inutilis.

le-

lementi illapſu promptè feriantur. Sunt namque hæc iſta pericula omnibus iis communia, quorum viſcera, laboribus, inedia, vigilia, aut tabido aliquo affectu extenuata non ſat muniminis retinuere adverſus irruentis frigidi vires. Quanquam tamen GALENUS ſatis confidenter ipſos etiam hecticos frigida lavarit, præſtabilius eſſe ratus in frigidæ intemperiei diſcrimen eos conjicere quàm in maraſmum labi ſinere. Quippe ſi in eum jam res rediit locum, ut ibidem, minima, periturus, qui ſic laborat, æger videatur, niſi temeraria quoque via fuerit adjutus, deficiant verò alia quæ ſalutem ſpondeant remedia, ſatiùs eſſe GALENUS putavit anceps auxilium experiri quàm nullum, multaque in præcipiti periculo rectè fieri poſſe, alias omittenda. Ipſe dccimo Therapeutices in hunc ferè ſenſum loquitur. Quemadmodum hectica febre conſumpti, ubi ad balneum accedunt, niſi in frigidam ſint dimiſſi, nihil juvantur, ita graviſſimè iterum offenduntur, ſi frigidæ vis aut ſubſtantia omnino integra ad viſcera pertingat. Cæterùm GALENI hæc medicatio ut non optimum, ſic tamen ſecundum remedii genus adhibet, ipſaque adeò quoniàm nihil aliud eſt quàm præſenti malo aliis malis, ſed minoribus remedia dare, non uſquequaque fatigatis hominibus ſe-

Hecticos Galen. cur in frigidam deduxerit. 10. Meth.

ſectanda eſt, ut quibus hæc deſunt, aut ſi ſunt, uno (ut alias CELSUS ait) die finiuntur. Nares acutæ, collapſa tempora, oculi concavi, frigidæ aures, cutis circa frontem intenta, reliquaque monſtrorum hecticorum ſpecies. Ac proin licitum quoque eſt cùm levioribus tum ſecurioribus auxiliis contractos ab labore ardores tollere. Jam quoque ut laſſatis frigida poſt ſolium natatio, ita & ſudor nocent. Exigitur enim per cutem, quicquid dulcium undarum lavacrum ſolidis immiſerat.

Fatigatis ſudor inutilis.

Poſthæc, omnibus fatigatis aptum eſt, cibum ſumere, eoque humido uti; aqua, vel certè diluta potione eſſe contentos; maximeque ea, quæ moveat urinam. Illud quoque noſſe oportet, quòd ex labore ſudanti frigidæ potio pernitioſiſſima eſt: Atque etiam, cùm ſudor ſe remiſit, itinere fatigatis inutilis. A balneo quo-

quoque venientibus Aſclepiades inutilem eam judicavit. Quod in his verum eſt, quibus alvus facilè, nec tutò, reſolvitur, quique facilè iuhorreſcunt: Perpetuum in omnibus non eſt, cùm potiùs naturale ſit, potione æſtuantem ſtomachum refrigerari, frigentem calefieri. Quod ita præcipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem cauſa ſudanti adhuc frigidam bibendam eſſe.

¶ Quibus ſucci præter modum accenſi attenuatique ſunt, maximum iis (inquit GALENUS remedium eſt, humidum nutrimentum, quare id fatigatis quoque commune eſt, qui quoniam plus æquo diſſolvuntur, citò refici poſtulant: Quia verò debilitantur, cibo facilis concoctionis egent. Utrumlibet optimè humecto conſit alimento, ut quod

7. Meth. Fatigatis humectum nutrimentum idoneum.

quod ad concoctionem ſui non tantum ac ſi ſolidum eſſet exigit à natura roboris, nec tantum moræ ad corporis nutritionem. Quæ cauſa eſt, cur laſſatis non modò cibus humidus, ſed & diluta potio conducant. Etenim meraca etſi plus diluta nutrit, labore tamen accenſis quia calet inimica eſt. Aqua uti intrepide poſſunt juvenes boni habitus ('ευσάρκους Græci dicunt) idque eo ſemper confidentius, quo magis eam potare ſoliti ſunt. Cæteris diluta pocula aptiora ſunt, ex aliquo genere vim urinas moventis διουρητικόν Græci nominant. Hoc enim expeditè venas permeat, ideoque citiùs vacuatos reficit. Adde quòd minus etiam calefacit ac putria bilioſaque ſuccorum purgamenta per urinas exigit. Porrò frigida ut immodicè laſſatis perquàm raro prodeſt, ſic nunquam non pernitioſa eſt iis, qui hanc profluentibus etiamnum ſudoribus bibunt. Patefactis enim undique in corpore meatibus, facillimè ad viſcera tranſit quicquid in ventrem crudæ potionis ingeſtum eſt, ſic ut hæc eadem nequicquam nativi caloris robore edomita fractaque primo ſtatim impetu principia vitæ perenneſque illos naturæ fontes impetat, omnia violenter ſua qualitate percellens. Videtur hoc ipſe quoque uſus docuiſſe, quoties hepatis atque lienis hinc violati occaſione hydrops, aut

Fatigatis quæ potio conveniat.

Frigida potui data ex labore ſudantibus pernitioſa.

aut nervoſorum corporum affectu convulſio, tremor, dyſpnæa & ſimiles morbi gignuntur. Porrò itinere defeſſis etiam tum frigida nocet, cùm ſudor ſe remiſit. Nam his diutina itatio vires attrivit, ſimileque veri eſt, multum carnis mollioris, adipis ſanguinis & ipſius denique genuini caloris periſſe, quibus detractis præſidiis ventriculus, hepar, lienis, totaque precordia irruentis frigidi injuriis cædunt. At verò extra periculum ſunt, qui balneas egreſſi, frigidam aquam finîtis ſudoribus hauriunt, utique ſi bona ſunt corporis habitudine præditi, neque extenuationc affecti, neque ſenio debilitati, magiſque ſi conſuetudo non uſquequaque reclamat. Horum etenim viſceribus maximi muniminis ſeu tutiſſimi præſidii loco ipſa nativi caloris abundantia eſt, quæ ſanè facit, ut non ſolùm non noceat frigida, ſed augendis naturæ viribus etiam vehementer inſerviat, idque extincto penitus ardore, quem ſolium viſceribus intulerat. Nimirum recreatæ hinc ſolidæ particulæ ipſeque antè omnes ventriculus, protinus & accuratiùs alimentum concoquunt, & promptiùs, ſi quæ putria in iis excrementa coiërunt, excludunt. Porrigere loco frigidam cùm ſit expeditiſſimum artis medicæ gnaro, tum imperito difficillimum eſt, ut in propoſi-

Itinere feſſis potus frigidæ inutilis.

Frigidam à balneo haurire non eſt alienum.

ta

ta re, ubi tantis aquæ dotibus tanta ſunt quæ ex oppoſito reſpondeant vitia, quando hæc cùm non oportet, aut ab iis quibus inutilis eſt hominibus bibitur. Nam ſi cruda putriſve materia venas habitumque obſidet, ſic ut homo vel labores aggreſſus, vel lotus, itemque Solis ardoribus objectus illico inhorreſcat, temperandum à frigidæ potione eſt, ſeu quæ obſtructiones venarum adauget, ſuccoſque malè coctos crudiores facit. Jam ſi tumor aliquis præter naturam (dempto eryſipelate) aliquod viſcerum exercet, nec tum quoque utilis eſſe frigida poteſt, quandoquidem hæc, ut HIPPOCRATES teſtatur, *frigida partiumque craſſarum eſt, ob idque & ægrè concoquitur, & tarde permeat*, ut nihil mirum ſit, ſi illapſas loco affecto materias altius implicet, & ad ferendam concoctionem faciat rebelliores, utique ſi tumore jecur aut lienis premitur, quibus præcipuè viſceribus quia exilia vaſa obtigêre, à frigida negotium fieri, eodem Authore HIPPOCRATE diſci poteſt. Addam his & tertium genus, quod jure tamen omnium eſſe primum oportuit, ſcilicet totius aut partis alicujus principis imbecillitatem. Etenim quæcunque profutura ſemel frigida eſt, naturæ noſtræ viribus inferior ſit neceſſe eſt, ex quo adeò fit, ut itinere fatigatis, gravi labore fra-

Frigidæ potui quæ reclament.

Victus acutorum. XXX. §. II.

Frigida quibus inutilis.

fractis curis, vigilia, atque inedia confectis, diutina ægrotatione jactatis, decrepitis, infanribus, tum (ſi ad partes ſpectes) propter imbecillitatem ventriculo ad diarrhæam, hepati ad hydropem, lieni ad ſchirrum, inteſtino ad colicos dolores, ac præcordiis ad dyſpnæam propenſis poculum frigidæ omnibus ex æquo inimicum ſit. Siquidem hæc intrò ſemel per os demiſſa, aut à natura ut ſuperetur, aut hanc ipſa protinus ſuperet, neceſſe eſt. Ideoque ſi ventriculo quæ hæc primum intrat tenendi vis adeò ſit imbecillis, ut quicquid aſſumptum eſt aliàs imperfectum, aliàs ne concoqui quidem cœptum protinus diffluere per alvum ſinat, quis dubitet hoc rerum ſtatu frigidum obeſſe, tum quod partis infirmitatem ſua qualitate adaugeat, tum quod nutantes in fluxum materias ſtrictis ſuperioribus ad anum impellat, præcipitetque. Scilicet frigiditatis eſt, corpora quibus incumbit, preſſare ac velut manu ſtringere. Quomodo & medicamenta frigida ſupra pectus foris impoſita, fluxionem ſanguinis per tuſſim rejecti incitant, compreſſis nimirum ab horum qualitate pulmonum vaſis. Porrò ASCLEPIADES *inutilem à balneo frigidam* cenſuit. Quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta ſecutus eſt CELSUS, recte tamen damnavit. Neque

Frigida alvo fuſæ inimica.

que enim bibitæ aquæ periculum in ipſo balneo, ſed in corporis loti ineptitudine vertitur. Nam detractis modò enumeratis incommodis quid præſtabilius, aut quid magis naturale eſt, quàm æſtuantem ſtomachum gelida potione refrigerari. Scilicet mutatio omnis fit à contrario atque in contrarium. Et ſunt etiam contraria remedia contrariorum. Æquè profectò ut naturale quoque fatebimur, frigentem ſtomachum calida potione juvari.

Solet etiam prodeſſe, poſt varium cibum, frequenteſque dilutas potiones, vomitus, & poſtero die longa quies, deinde modica exercitatio.

Alimentum tribus de cauſis intus conputreſcit.

¶ Corruptionis ciborum tres ſunt primæ ſeu generales differentiæ. Una fit per proprios ventriculi morbos. Altera à vitioſis, qui intus coïerunt, humoribus. Tertia alimenti ſequitur vitium, quoties in ejus quantitate qualitate aut veſcendi modo delinquitur.

Cibi copia modica.

Exuperantem quantitatem, ventriculi calor ſuperando non eſt, quare protinus ab ea is ſuperatur, æquè profectò ut ab immoderata lignorum copia flamma ignis

gnis tum obruitur tum etiam tota deletur. Inepta qualitas in excedente potiſſimum caliditate aut frigiditate, tum univerſæ ſubſtantiæ pravitate ſpectatur, quæ omnia ingenitum nobis calorem impediunt, quò minùs cibos poſſit ſuo robore edomare & in utiles ſuccos alterando convertere: At in modo veſcendi peccatur, ſi aut præpoſtero ordine aut nimia varietate alimenta aſſumuntur. Quippe non poteſt concoctio non vitiari, quum facilia concoctu duris, pinguia macris, ac laxantia adſtringentibus poſtponuntur. Tum quæ nimium varia ſunt fercula contrariiſque inter ſe qualitatibus pugnantia, ventriculus neque arctè ſuis tunicis apprehendit neque pari concoctionis proportione alterat. Alia enim aliis citiùs, alia tardiùs conficiuntur, quæ promiſcuè omnia inter ſe coëuntia miſtaque, facilè computreſcunt atque omnem concoctionis legem ſubvertunt. Ergo tribus hiſce ventriculi noxis maximum promptiſſimumque remedium vomitus eſt, quo id quòd naturæ incommodat, extra corpus elidunt. Nam ſi quod intus alimentum eſt, copia ſui malè habet aut alioqui computruit, nullo certè modo melius ſuccurritur. Nunquam enim prava malè pelluntur, ſæpe bona haud tutò retinentur, quoniam periclitari hæc non expedit, ne nimio luxu

Cibi inepta qualitas.

Cibi ſumendi ordo præ poſterus, aut nimia varietas.

Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utiliſſimus.

ventriculi vim laceſſant, ueve caloris noſtri deſtituta afflatu, vitientur, ac ſic tandem venarum excepta oſculis, benignos etiam ſuccos contaminent. Quæ de cibo diximus, eadem de ſimili quoque potione intelligenda ſunt, ut
Lib. I. c. 33. rectè *Æginetam* ſcripſiſſe arbitrer, maturum *vomitum ſaluberrimum eſſe temulentiæ remedium.* Porrò quoniam propoſitis ventriculis affectibus cruditas neceſſariò copulatur, conandum omnibus erit ut concoctio fiat, ad cujus facultatem multis abundè eſt longiuſcula quies, & poſt hanc modica corporis exercitatio. Illa calorem intus coërcitum in concoctionis officio tenet, hæc eundem excitat abſque crudorum tum liquatione, tum in habitum raptu.

Si aſſidua Fatigatio urget, in vicem modò aqua, modò vinum bibendum eſt, raroque balneo utendum. Levatque laſſitudinem etiam laboris mutatio; eumque quem novum genus cujuſdam laboris preſſit, id, quod in conſuetudine eſt, reficit.

cit. Fatigato quotidianum cubile tutiſſimum eſt: Inſolitum contrà, laſſat. Quod enim contrà conſuetudinem eſt, nocet, ſeu molle, ſeu durum eſt.

¶ Fatigatio (quæ quidem exercitiis ſupervenit, quæque excedens quædam ac pertinacior eſſe laſſitudo creditur) nihil aliud eſt, quam triſtis quidam ſenſus corporis immodicè exerciti, accenſis nimirum articulis atque muſculis, idque nervaceis horum fibris aliàs vehementer tenſis atque ſiccatis, aliàs excremento ſibi circumfuſo præpeditis, adeò ut motis particulis moleſtus indè ſenſus alicujus ſeu ulcerationis, tenſionis vel contuſionis quaſi phlegmones oriatur. Tenſio nudam ferè ſiccitatem labore contractam, ulceratio excrementi membris infixi qualitatem: Contuſio, copiam magis ſequuntur. Jam id excrementi quod influxit ſi tenuè eſt, facilè diſcutitur, tum balneis, tum ſudationibus. Si verò crudum, craſſum, plurimumque eſt, reſolvere id non uſque adeò proclive eſt, ex quo laſſitudo in vetuſtatem incidit, ideoque aſſidua CELSO nominatur, altiùs ſcilicet par-

Aſſidua fatigatio quando fiat. ticulis immerſo excremento. Urgetque hoc pathema ea potiſſimum corpora, quibus aut plethora aut ſuccorum cruditas ſubeſt. Quemadmodum 6. Epip. ſ. 3. § 47. rectè dixit HIPPOCRATES, *nequaquam à cibi parſimonia laſſitudinem fieri.* Itaque propoſitum ſymptoma, quia cruditatis ſoboles eſt, fruſtrà aut balneo, aut alio quopiam calfaciente remedio oppugnabitur, ut quod particulas priore labore accenſas gravius etiam inflammat & materias ipſis impactas (quia concoctione nondum tenuatæ, æquatæ atque ſubactæ ſunt) minimè elicit, ſed permovet duntaxat, quò fit ut hinc laſſitudinis ſenſus quàm maximè adaugeatur. Jam ſi per hæc tempora intus quoque latet (ut ferè fit) ſuccorum vel crudorum vel putrium illuvies, quis hîc non ſibi temperet à balneis, quarum vi noxia hæc ad ægrotas particulas trahuntur. 4. ſanit. Cavit religioſè GALENUS, ne cùm pariter & laſſitudo urget, & venæ crudis ſuccis refertæ ſunt, ea quæ extra ſunt, intrò vocemus: Neu quæ intus ſunt, foras. Concoctio laſſitudinis aſſiduæ remedium. Ergo omnis diutinæ laſſitudinis remedium unica in concoctione poſitum eſt, quam concoctionem Vinum laſſatis aliquot nominibus utile, aliquot inutile. non parum ipſum adjuvat vinum, utpote ingenito nobis calori ſimilitudine ſubſtantiæ accommodatiſſimum, ut ne dicam interim, perquàm idoneum id eſſe ad corrigendam ſiccitatem, quæ ſolidis

lidis particulis propter ſuperfluos labores contracta eſt. Sed ut nihil penè omni ex parte beatum eſt, ita & hîc quoque inter tot vini commoditates, unicum hoc intervenit incommodum, quòd (quia diureticum id eſſe convenit) crudos putreſve humores ad motionis organa ſecum abducat, ac ſic fatigationis propoſitæ ſymptoma exaſperet. Videlicet hac permoti cauſa iis quoque vinum omne ac præcipuè diureticum circuncidimus, quos jam nunc podagræ, chiragræ, coxendices aut id genus alterius arthritidis dolores tenent. Nihilo vino melior aqua ſic fatigato corpori eſt, utpote cruda planè exiſtens atque omni naturæ functioni ex ſeſe inutilis, cumque diu circa præcordia cunctetur neque in corpus eat, reliquum eſt, ut eos qui hîc abduntur malè cocti humores, adaucta cruditate reddat pejores. Quòd ſi vel celerrimè ad articulos penetraret, ne ob id tamen eorum ſanare affectum quiverit, quin potiùs debuerit in venis hærere, omniaque cruda ſua qualitate pertinaciter adſtringere. Quid igitur inquies factu opus eſt? Dicam: Si viciſſim modò aquam, modò vinum potui des, ſic ut hujus vim atque impetum illa tardet, ſimulque vinum inter tot venarum ductus ſeu in via moratum ſuccos nequaquam concitet, ſed potiùs iis qui-

Aquæ incommoda.

bus diſtinetur locis opem ad concoquendum impartiat, planè rem feceris, ac voti fueris compos. Neque verò perinde erit, ſi in vicem alternationis hujus aquam vino miſtam præbeas. Iſta enim amborum per tota craſis efficit, ut quæ priùs ſimplices eſſent à vino meraco noxæ, per lymphati uſum protinus geminentur. Hoc enim non ſolùm crudos humores ſecum ad extima vehit, verum etiam materias organis impactas motivis validiore frigore, quàm aqua pura adſtringit. Nam hæc etſi plus vino diluto refrigerat, lentè tamen fertur in corpus, totaque priùs devicta noſtro calori eſt, quàm eò pertingat: At contrà vini ſubſtantiæ toti immiſta tanquam acceptis ab hoc alis frigida crudaque ocyſſimè ad extrema penetrat. Atque hinc vel ipſius vulgi experimento deprehenſum eſt, ſitim quæ corporis totius ariditatem ſequitur, citiùs vino lymphato, quàm ſyncero fonte levari. Et multis vehementi ardore afflictis hydropiſis initium attulit aqua vino miſta, quos eas aliàs ſola non læſit. Sed miſſis his, ad ſequentia fatigationis auxilia veniamus. Hanc itaque CELSUS levari mutatione laboris ſcribit, id quod minimè obſcurum eſt, functiones intuenti muſculorum, qui cuique motus differentiæ privatim inſerviunt. Siquidem alii mem-brum

Sitis citiùs vino diluto quàm pura aqua ſedatur. Fatigatio uſu novi laboris levatur.

brum extendunt, alii reflectunt, alii obliquè intorquent, alii aliis motionibus cient. Itaque planè fit, ut qui diu fuere exerciti, tum optimè ferientur, cùm contrarii laborant. Proin laſſitudinis haud ſola perpetuò quies, ſed & nova interdum laſſitudo medela eſt. Quemadmodum qui ab extentis diu brachiis dolent, ab iiſdem contractis protinus ſolamen remediumque mali ſentiunt. Æquè profecto, ut POLYBUS eos quoque juſſit, qui ex curſu laborant, luctari, & viciſſim currere, quos lucta fatigavit. Id autem laſſationis lenimen efficacius erit, ſi prior labor inſolens, ſecundus in conſuetudine fuit. Conſueta enim ſicuti naturæ ſunt magis affinia, ita melius citiuſque nos reficiunt. Ac proin fatigato ne molle quidem cubile idoneum eſt, ſi duro inſuevit.

Fatigatio una alteri medela eſt.

De victu Idiotarum.

Propriè quædam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc reficit in ipſo quoque itinere frequens frictio: Poſt iter, primum ſedile, deinde unctio; tum calida a-

qua aut balneo magìs interiores partes, quam ſuperiores foveat. Si quis verò exuſtus in ſole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt, perfundemdumque oleo corpus & caput: Deinde in ſolium bene calidum deſcendendum eſt, tum multa aqua per caput infundenda, priùs calida, deinde frigida. At ei, qui perfrixit, opus eſt in laconico primùm involuto ſedere, donec inſudet; tum ungi; deinde lavari: Cibum modicum, potiones meracas aſſumere.

Fatigatis itinere quæ conveniant.

¶ Qui iter facit, huic inferiora corporis magis laborant, ut quæ onus totius corporeæ molis ſuſtentant, ac porrò

rò transferunt. Itaque ſi hic laſſitudo incidit, curandum eſt, ut quæ partes nimia itatione inaruerunt, emoleſcant: Itemque reſolvatur, ſi quid acrioris excrementi iis inhæreſcit. Utrumque hoc crebra frictione confiet, in ipſo etiam, ſi opus eſt, itinere adminiſtrata. Tametſi hoc auxilio efficaciora ſint unctio atque balneum, quæ non niſi poſt abſolutum iter commodè tentantur. Antè tamen arrepto ſedili conquiſcendum eſt, ut defeſſa membra utcunque hac feriatione recreentur, utque contractus in his per itinera ardor placetur ſopiaturque ante calentis tum-balnei, tum unctionis uſum. Cæterùm hæc iſta lavatio quantum ſiccatis articulis humectatione confert, tantum rurſum laxatione incommodat, quæ laxatio ipſorum firmitudini contraria eſt. Ergo (ut CELSUS monet) ſatius erit ſuperiora corporis magis quàm inferiora calidis undis fovere. Facientibus iter, ut non alias obſervanda, ita duo hæc imprimis vitanda ſunt, ardor ſolis, & immodicum frigus. Sol namque ſi juſto vehementiùs æſtuat, ſudore corpus exhaurit, creſcenteque ejus virtute, tandem etiam denſat, & inſtar corii ſqualens aridumque reddit. Simul vero & acrium pariter excrementorum tranſpiratus impeditur, ex quo febris aut diariæ aut putridæ metus eſt. His abolen-

Facientibus iter, ardor ſolis, & frigus nocent.

lendis incommodis nihil æquè conducibile, ut temperatum balneum eſt: Humectat enim areſcentes particulas, & adſtrictas relaxat. Quò verò idem balneum humectando diutiùs ſufficiat, perfuſio quoque olei per totum corpus adhibetur, quæ ſupra propriæ humectationis beneficium, id inſuper commodi adfert, quòd obſtructis pinguetudide cutis ſpiraculis carnes fideliùs retineant quicquid à balneo benigni madoris acceperunt. Omnis per itinera ſole exuſtornm noxa periculumque in immodica corporis ſiccitate vertitur, cujus profligatio tanti habetur, ut non dubitarit CELSUS prioris balnei, atque unctionis madorem vel calentiſſimis balneis intra habitum includere, longè ſatius eſſe ratus, qualemcunque ardorem fatigato corpori conſciſcere, quàm remediis parum efficacibus fructum humectationis ſinere perire. Etenim propoſiti corporis refectio in àppoſitione ejus conſiſtit, quod defluxit, quæ profectò evenire nequit cute nimiopere laxa. Adſtringi igitur denuo hæc poſt temperati balnei atque olei uſum, ferventiore ſolio debebit, cùm præſentiſſimo tum unico ad hanc rem præſidio. Nam ipſa re patet adſtrictionem omnem longo itinere debilitatis periculoſam eſſe quæ frigidis materiis quæſita eſt, multoquə maxime frigida

aqua,

aqua, quæ vehementia ſuæ qualitatis externa internaque corporis omnia facilè violat, multo nimirum ſqualore ac vacuitate imbecilla. His itaque proviſis, capitis quoque habenda ratio eſt, ut cui radii ſolares præ cæteris partibus negocium faceſſunt. Id enim quia carne utcumque nudatum eſt, & in alto corpore poſitum, facilè ſuccorum halitus jam Sole inflammatum tum admittit tum attrahit. Ergò ſtudioſe lavare id poſt ſolium expedit, primùm quidem calida, dein frigida aqua. Illa qnidem tum ad humectandum, quod in ipſo nimis exaruit: Tum ad diſſipandum, quod ab imis præcordiis eò ſublatum acris vaporis eſt: Ac tertio, ut cerebrum calore quopiam præmuniatur adverſus illapſuræ mox frigidæ impetum: Hæc autem frigida infunditum partim ad comparandum cerebro robur compulſo ſcilicet intrò calore ejus nativo, partim abolendi ardoris gratia, qui ardor à Sole, à lavacro, calidæque aquæ perfuſione erat aſcitus. Quo etiam inſtituto ÆGINETA ad hunc modum Sole aduſtis inter cætera ſuaſit, *ut vultum, manus, & crura gelidis undis irrigarent.* Porrò vehemens in itinere frigus corpus longa motionis perſeverantia & laxum & invalidum ut facilè ita & periculoſè penetrat. Ideoque hunc protinus qui ſic refrixit moderatè calfa-

Capiti Sole exuſto quomodo proſpiciendum.

Lib. 1. C. 4.

Curatio ejus qui perfrixit in itinere.

facere donec inſudet, properandum eſt, præterea ungere, cutis meatus frigore ad ſtrictos calentibus undis patefacere, ac ſic tandem modico quidem cibo, at ſæpiùs oblato, meraciſque potionibus nativum calorem ambientis qualitate afflictum refocillare.

Is veró, qui navigavit, & nauſea preſſus eſt, ſi multam bilem evomuit, vel abſtinere cibo debet, vel paulum aliquid aſſumere. Si pituitam acidam effudit, utique ſumere cibum, ſed aſſueto leviorem: Si ſine vomitu nauſeavit, vel abſtinere, vel poſt cibum vomere.

S. IV. Aph. 14. Vomitus naviganti-bus perutilis.

¶ Quòd navigantibus turbetur corpus HIPPOCRATES in Aphoriſmis Author eſt. At quòd hujus turbationis occaſione vomitus fiat, ipſa re patet. Neque enim his tranquillo, ſed turbulento duntaxat mari cietur, quum crebris fluctuum ictibus navis ſuccuſſatur. Ma-

Magno autem valetudinis commodo hic vomitus ſi moderatus eſt,erumpit: Nam ventriculum & poſt hunc veluti conſecutione quadam reliquum corpus ſuperfluorum onere levat. A vomitu parum alimenti guſtandum eſt, quò faciliùs id ab labefacto inter vomendum ventriculo ſuperetur, quoque minor ſit ad vomitus iterationem proclivitas. Quippe notum eſt, ſàtura ſemper ventre promptiùs quàm famelico vomi. Itaque ſi quis hîc multam bilem extudit, cibo abſtinendus eſt, aut certè minimum quid ejus aſſumet. Nam ut iſte humor ſtomachum magis quàm acida pituita laxat, ſic vomitioni opportuniorem facit: Unde fit, quòd effuſo hoc frigido excremento, etſi ſolito levius, omnino tamen edendum quid eſſe CELSUS præcipiat, contraque fit poſt ejectam bilem, ubi cibus etſi minus quàm illic requiritur, negligitur, quia majore periculo præbetur. Quippe ſtudioſè cavendum eſt, ne per longam vomitionis perſeverantiam ſtomachi vis collabaſcat, ac benigni quoque ſucci non tantum excrementa vacuentur. Jam ſi irritus navigantibus ad vomendum ſit conatus, quod pathema nauſeam inanem dicimus, non perperam cibo caretur, idque ne ventriculus excrementis imbutus, probæ nutritionis commoda corruptis epulis fruſtre-

Vomitus pleno quàm vacuo promptior.

ſtretur. Quanquam non penitus alienum ſit, plenius quid eſſe, ac mox deinceps evomere, ut qui ventriculo putris inſedit humor, unà cum cibo extundatur.

Qui verò toto die, vel in vehiculo, vel in ſpectaculis ſedit, huic nihil currendum, ſed Lentè ambulandum eſt. Lenta quoque in balneo mora, dein cœna exigua prodeſſe conſueverunt.

Seſſione fatigatis quomodo ſubveniendum.

¶ Qui diutina ſeſſione laſſantur, iis muſculi qui crus movent, otio obrigeſcunt, quare paulàtim inflecti calfierique Lenta ambulatione debent, ut ad priſtinum habitum redeant: Nam hos ſi violento motu cieas, periculum eſt ſolidarum partium quampiam ruptum aut convulſum iri. Ergo pluſcula in balneo trahenda mora eſt, ut eò magis quæ obtorpeſcunt, emolliantur. Opus verò tenui cœna eſt, tum quia corpus ſedentibus minùs diſſipatum eſt, tum quia naturæ calor longiore otio utcunque elanguit.

Si

Si quis in balneo æſtuat, reficit hunc ore exceptum, & in eo retentum acetum. Si id non eſt, eodem modo frigida aqua aſſumpta.

¶ Acetum quoniam facultate frigidum eſt, ardoris à lavacro contracti moleſtiam ſolatur, ore diutiùs contentum? Nam etſi multas partes acres calidaſque obtinet, frigidæ tamen in eo excellunt: Unde præſentius id remedium calidis affectibus quàm frigidis eſt. Ac notatu dignum eſt, quòd ore id oporteat contineri. Quippe hæc pars præcipuis viſceribus conſentit, cerebro quidem per foramen colatorium, ac latentes ſubſtantiæ corporis meatus. Ventriculo autem communis tunicæ meritò quæ ſimul huic interiorem ſubſtantiam condit, ſimul omne intus os veſtit. Jam verò ſic refrigerato ventriculo proclive eſt, ea quoque quæ juxta ſunt viſcera in ſuæ conſenſum affectionis pertrahere. At pulmonibus, cordi, ſeptoque transverſo os conſentit, ducti intrò ſpiritus occaſione, ipſoque in itinere aceti facultate obiter refrigerati. Neque iſti liquori par eſſe

Aceti vis.

Os omnibus penè viſceribus conſentit.

virtute frigida cenſenda eſt: Nam hujus qualitas craſſiore ſubjecto, illius contrà longè tenuiſſimo includitur, quò fit, ut quàm ocyſſimè ſuprà infraque ad commemoratas particulas adſpiret. Equidem rectè à GALENO ſcriptum arbitror, omnium quæ novimus poteſtate refrigerantium acetum longè eſſe tenuiſſimum, Atque ad hunc uſque locum CELSUS res novas, aëtem, exercitia, cibos, & quæ his paria ſunt, latiore ſermone tractavit: Poſthac autem eorum omnium obſervationem ac varium uſum, pro differentia naturarum ſeu corporum ætatis, temporum anni, affectarumque ſeorſim particularum ad calcem uſque libri proſecuturus.

10. Meth. Acetum omnium tenuiſſimnm eſt.

Ante omnia autem ſcire convenit naturam corporis: Quia alii graciles, alii obeſi ſunt; alii calidi, alii frigidiores; alii humidi, alii ſicciores; alios adſtricta, alios reſoluta alvus exercet. Rarò quiſquam non aliquam partem corporis imbecillam habet.

¶ Sa-

¶ Sapienter à SOCRATE præceptum eſt γνῶθι σεαυτόν quæ ſententia corporis quoque naturæ accommodari non tantum animo poteſt. Nam quid illiberalius, quàm quid hæc cujuſmodique ſit corporeæ molis fabrica quam circumferimus, neſcire. Cumque nonnulli propenſiſſimis animis in res incumbant quam plurimas atque maximas cognoſcendas, eoque ſtudio omnem ætatis partem conſumant, qui quæſo hos non pudeat, omnia ſcire cum velint, ſui ipſorum oblitos eſſe, propriæque naturæ cognitionem ignorare, eam ſine qua valetudo neque proſpera tueri, neque profligari adverſa commodè poteſt. Equidem hanc Medicinæ partem quæ de humani corporis natura tractat, omnibus literarum cupidis atque ingenio non malo natis ſcitu neceſſariam arbitror, utpote cujus contemplatio & multæ utilitatis & inexhauſtæ cujuſdam dulcedinis eſt. Qua re impulſi vetuſtiſſimi quique Philoſophi paucis ante HIPPOCRATEM ſeculis hanc quoque ſcientiam agitarunt, ex quibus clariſſimos, PYTHAGORAM & EMPEDOCLEM, & DEMOCRITUM fuiſſe accepimus, ſic ut & ſapientiæ ſtudium, & rerum naturæ contemplatio ſub iiſdem Autoribus nata ſint. Ergo quoniam de corporis natura dicere propoſitum eſt, ſcire licet ſub ejus appellatione multa

Jucunda naturæ.

vulgò ſignificari, quorum pleraque hoc loco veluti πάρεργα ſciens prætereo, ac Grammaticæ Profeſſoribus diſputanda relinquo, ea tantùm daturus ſignificata, quæ ſunt ex noſtræ artis uſu. Primùm itaque omnis memoriæ clariſſimi Medici eorumque facilè Princeps HIPPOCRATES, naturam vocarunt univerſam illam ſubſtantiam atque craſim calidi, frigidi, humidi, ſicci, quæ ex omnibus Mundi Elementis juſta inter ſe lege coëuntibus conſurgit: Eſtque hæc corpori humano cum cæteris animantibus ac plantis communis. Quippe ſua cuique rei genitæ natura eſt, ideoque à Græcis φύσις eſt appellata ἀπὸ τοῦ φύειν, quod eſt naſci. Conſit autem ex dicta elementorum craſi communis illa hominum natura inter certos fines ſeu gradus primarum qualitatum humanæ ſpeciei proprios incluſa, quæ nunquam non eſt calida & humida. Talia nempe omnia eſſe animantia GALENUS dixit, quæ pluſculo ſanguine affluunt. Jam quoque in ipſa hominum ſpecie propoſitæ craſeως non idem perpetuò eſt modus: Nam in miſtione modò hoc, modò aliud elementum alia ſuperat, aut ab iiſdem ſuperatur, ſic ut pro qualitatum primarum temperatura alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii ſicci, aliique εὔκρατοι, id eſt, probè attemperati ſint. Porrò ex legitima hac elementorum mi-

Natura quid.

Communis Hominum Natura.

miſcella, quidam veluti genius conſurgit ſingulorum temperiem atque indolem nactus, ſuffultuſque naturali ſolidarum partium humido tanquam vinculo ac baſi totius corporeæ compagis, quæ & ipſa quoque ex elementis conflata eſt. Eſt autem hic genius Autor omnis naturalis functionis, quatenus principiorum naturæ vires habet. Vocaturque cùm à ſapientiæ Profeſſoribus, tum à Medicis alias calor naturalis, alias ipſa quoque natura. Quemadmodum GALENUS memoriæ prodidit, naturam animantium nihil aliud eſſe quàm calidum innatum, quod ſemini inexiſtens corpus ab initio efformavit, auxit, & ad finem uſque vitæ enutrivit. Hoc integro calido, ſanitas, afflicto morbus dominantur, ejuſque rei cauſa pro ipſa ſæpe facultate id quoque uſurpatur. Sicuti verò duplex habetur caloris naturalis acceptio (alter enim Inſitus eſt, quem jam nunc propoſuimus, alter Influens in corde genitus atqne hinc in omne corpus ſparſus) ita & uterque pariter naturæ nomen pro loquentium uſu accepit. Siquidem ad corporis loca aliquo doloris morſu percita naturam accelerare dictitamus, calorem intelligentes vitalem copioſo ſanguine ſtipatum, ut id quod nocet, depellat. Eſt enim nihil aliud hæc natura quàm vitalis ille calor continenter à

Calor naturalis Natura appellatur.

Calor naturalis duplex.

Calor vitalis quid.

corde ſeu perenni fonte ſcaturiens, ac puriſſimo vectus ſpiritu in totum corpus quoquoverſus dimanans cæleſtique inſtructus facultate vigorem incolumitatemque omnium operationum conſervans. Itaque hujus quoque caloris opus eſſe perhibemus quod corpus in aëre quantumvis temperato actu calens ſentientibus occurrat, quodque epulis intrò in corpus receptis, tum ſomno oppreſſis metu perculſis febriculæ acceſſione rigentibus, frigidaque aſperſis interna magis caleant, externa minùs. Et contrà lætitia exultantibus, ira accenſis, pudore ſuffuſis, ſolio egreſſis, tota cutis vivido calore eſfloreſcat. Ac tot quidem ſunt apud Medicos vocis naturæ acceptiones, quibus ea quoque non perperam jungetur ſub cujus nomenclatura paſſim occulta ſeu Arcana Proprietas ſignificatur, quæque extra omnem mentis humanæ captum poſita, ſola noſci experientia poteſt. Cuilibet (inquit GALENUS) corpori proprietas quædam temperamenti ineſt, quæ huic quidem naturæ ſit conſentiens, ab alia autem diſſentiens, unde fieri arbitror, quod ut vulgò dicitur, tot ferê ſint Palata, quot Homines. Alii namque caſeum, alii butyrum, plerique bubulam, plures ſuillam, alii aliud cibi genus aut appetunt magis aut faſtidiunt, ac (quod magis mireris) nonnulli

Proprietas arcana, etiam natura dicta.

3. Temper.

Palatorum diverſitas.

nulli etiam deleteriis innoxiè veſcuntur, ut anus illa quam GALENUS refert Athenienſis, cui ſoli quæ omnibus exitio Cicuta eſt, ne per aliquot quidem annos eſitata nocuit. Hanc reconditæ naturæ in victu proprietatem GALENUS ſexto Sanit. Tuend. luculenter expreſſit. Duplex eſt inquit victus genus, unum quod ſecundum ſimplices qualitates, aliud quod ſecundum totam ſubſtantiam conveniens eſt. Illo utimur quando intemperiem mutare conſilium eſt, hoc ſola experientia diſcernitur. Hæc ille. Sanè tanta vis latentis hujus naturæ eſt, ut etiam rationis expertes animantes, ad ea quærenda pabula incitet, quæ ſibi ſunt magis idonea, jumenta nimirum ad herbas, leones luposque ad carnem, & id genus pecudum unumquodque ad familiares ſibi eſcas: Atque hinc tanta ſubindè exoritur naturarum contrarietas, ut quod uni animanti erat non ingratum, id ipſum alteri non bruto ſolùm, ſed etiam homini interdum lethale ſit. Cicuta namque homini venenum, Sturno nutrimentum eſt: Ferrum Struthiocamelum reficit, cæteris animantibus inutile eſt: Elleborus homini pharmacum, coturnici conveniens eſca eſt. Atque abdita hæc incomprehenſibiliſque naturæ vis in uſu aliarum penè rerum omnium non tantùm in victus differen-

Duplex victus genus, unum ſecundum ſimplices qualitates, alterum ſecundum Occultam Proprietatem conveniens.

Naturarum in veſcendo diverſitas.

tia ſpectatur. Pertinetque ad Medicum omnium hominum proprietates noſſe, aut certè ſi id perdifficile eſt, ut quam plurimorum nôrit. Sunt enim qui omnem Medicinam horrent, nonnullis contra gravis ejus nidor etiam voluptati eſt. Sunt quibus per inciſam venam vel primus quiſque exiliens cruor leipothymiam adfert, ſunt quos ne vicenæ quidem ejus effuſæ unciæ exaniment. Hanc certè naturæ appellationem GALENUS I. ad Glauc. uſurpavit, docens non ſolùm communem omnium hominnm naturam, ſed & cujuſque propriam noſſe Medicum oportere. Habes jam omnia rerum genera, quæ naturæ vocabulo continentur. Itaque his cognitis, promptius poſthac erit conſtituere, quid cuique homini adhiberi, quid detrahi, quid immutari aut conſervari expediat.

Medico noſcendæ ſunt hominum proprietates.

Tenuis verò homo implere ſe debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens ſiccare, ſiccus madefacere. Itemque alvum firmare is, cui fuſa; ſolvere

vere is, cui adſtricta eſt. Succurrendumque ſemper parti maximè laboranti eſt.

¶ Irrefragabile tritumque Medicorum axioma eſt: *Omnia ſimilibus conſervari, contrariis aboleri.* Ex quo colligere eſt, hæc corporibus vitioſis, illa valentibus admovenda eſſe, Quæ tamen lex ut in morbis perpetua, ita per ſanitatem egens limitationis eſt. Multos enim in ſanorum numero reperias, quibus ſimilium uſus morboſam intemperiem conſciſcit, tantum abeſt, ut priſtinum naturæ ſtatum conſervet. Sed ut iſtarum rerum diſcrimina omnibus nota ſint, ſciendum eſt, primam propoſiti axiomatis particulam in iis tantùm obſervari oportere, qui aut abſolutè temperati, aut ſaltèm non admodum calido humidove intemperati ſunt. Nuſquam enim rectè frigiditas (ut proxime docebitur) aut ſiccitas ſervantur, quòd hæ qualitates noſtris principiis ex toto repugnent, interituſque mortalium cauſæ ſint. At calidis humidiſve hominibus, ſi ſuà cuique intemperies ſecundum naturam eſt, cur talis non merito conſervetur? Cur verò nutritio (quæ aſſimulatio quædam eſt nutrientis,

Conſervatio ſimilibus, curatio contrariis perficitur.

Frigiditas, ſiccitaſve temperamenti nuſquam rectè ſervantur.

Nutritio quid.

in id quod nutritur) non fiat ab iis, quæ & qualitate & tota ſubſtantia ſimilia ſunt, quum talis ſemper materia corpori debeat apponi qualis defluxit? Quippe hac nos impulſi ratione pueris lac, vinum dilutum, calidaſque lotiones: Adultis verò panem atque carnem, at ſenibus meracum præbemus. Ac ferè hiſce omnibus uſuvenit, ut appetitus non impar ſit cibi potioniſque qualitati. Semel diximus de iis nos hactenus agere, quibus naturalis imperies non eſt admodum inſignis. Nam contrà ſi qualitatum luxus adeò crevit, ut ſanitati vehementer incommòdet, tum utique contrariis (abſente quuntumvis morbo) intrepidè pugnandum eſt, idque ne ſimilium uſu exceſſus temperamenti exeat in immenſum, ac morbo corpus exerceat. Cadit autem idem hic exceſſus potiſſimum in eas primi ordinis qualitates quæ cæteris efficaciùs agunt, ſuntque hæ (teſte ARISTOTELE) càliditas & frigiditas. Earum ergo alterutra ut primùm ſine modo invaluit, neceſſaria protinus contràriorum erit uſurpatio. Facilis enim hic eſt ad morboſam intemperantiam lapſus. Atque hæc iſta HIPPOCRATE atque GALENO Authoribus loquor, quorum hìc 6. *Sanit Tuendæ* eadem hæc ſub iiſdem penè verbis ſcripſit, ille *Libro de victu acut.* luculenta oratione docuit ſic eſſe inſtituendam dietam,

Vehemens qualitatum exceſſus contrarium victum exigit.

Victus contrarius ſit calori & frigori, idque corporis ætatis temporis anni.

tam, ut calori ac frigori contraria ſit ratione habitus, ætatis, & temporum anni. Nec unquam defuit qui huic animadverſioni reſpondeat, ſucceſſus. Nam hyeme calidum, æſtate frigidum victum majore valetudinis commodo amplectimur, tum Senibus meraco potio, Juvenibus diluta accommodatior eſt, corpora bilioſa frigidis, pituitoſa calidis feliciùs nutriuntur, Senes æſtate, Juvenes hyeme tutiores ſunt. Et inimicior adoleſcentibus æſtas, hyems longævis eſt. Vix dignum admonitione putamus, quòd hoc loco cùm calidos contrariò victu alimus, non id nos calidum notare quod ſecundum naturam eſt, ſed quod aſcititium naturæque repugnans eſt, hoc namque (quod aboleri debet) juvenes magis pollent, illo (quod ſervandum eſt) pueri ac proin his moderatè calida, illis frigida convenientiora ſunt. Duplex hoc calidum HIPPOCRATES quoque ſcriptum nobis reliquit. Nam cùm *Aphoriſmorum volumine* ſic ait. *Qui creſcunt, plurimum habent calidi innati:* Id calidum expreſſit, quod à ſemine ortum prorſus benignum naturale, omniumque operationum efficiens cauſa eſt. At in EPIDEMIIS aliud calidum notavit, ita loquens, Θερμοκοίλιοι, id eſt, *ventre calidi, frigidæ carnis & graciles, hi conſpicuis venis & iracundiores ſunt.* Et idem eodem libro: *In ca-*

Calidum duplex.

Lib. I. Aph 14.

VI. Epid. ſ. IV. §. 45.

§. 34.

calida natura, refrigeratio, potus aquæ, quies. Hoc ſanè calidum igneum prorſus eſt ſqualidum, febrile, ac naturæ ex toto contrarium, maximeque in nobis viget, ubi æſtas, ubi temperatura bilioſa atque ætas virilis eſt. Atque hîc (ut proximè dixi) contraria victus ratione pugnandum eſt, ne ſimilium alimentorum uſus temperamenti vitium in immenſum efferat. Quæ res (ut modò retuli) non minore cura in frigidis quoque obſervanda eſt. Nam hæc nobis cæleſti illo calore afflatis ex toto contraria ſunt, ejuſque rei cauſa nulli functioni (ut GALENUS ait) prodeſſe, nulliſque rebus genitis (ut ARISTOTELES) unquam miſceri niſi ex accidente conſuêrunt. Porrò in intemperantiam labi humiditati non adeò proclive eſt, ut quæ qualitas ſuperioribus ignavior eſt atque ad patiendum magis quàm agendum comparata, indeque protinus fit, quòd pueris humida conveniant, ſeu nullum intemperiei diſcrimen minantia, quatenus humiditas ipſis omnis ſecundum naturam eſt: Adde quod optime quoque talia inſerviunt, tum corporis humecti nutritioni, tum incremento. Quam rem ſagax natura perſentiens lac matris in uſum humentis alimenti ipſis præparavit. Hæc ipſa nimirum humiditas genituræ atque ſanguini primis noſtræ vitæ initiis maxi-

Frigiditas temperamenti ſemper abolenda.

6. Sympt.

Frigiditas ex ſe nobis inutilis.

Humiditas ſimilem ferè victum poſcit.

mè affinis familiariſque eſt, tantoque impenſius ejus fruitione pueri juvantur, quanto generationis ſuæ primordiis ſunt propiores. Porrò etſi conſtat præhumidos natura homines magis eſſe longævos: Ac ſanitate, ubi ætate jam proceſſerunt, inconcuſſa plus cæteris frui, uſus tamen venire interdum poteſt, ut hiſce quoque humoris nimietas utcunque extenuari poſtulet, utique ſi corpus fluxionum, putredinis ac redundantiæ vitiis facit opportunum. Tum enim non veritus GALENUS eſt, uſu pluſculæ exercitationis, frequentis antè cibum balnei, medicaminum purgantium, diureticorum atque errhinorum temperamenti luxuriem reprimere. Idipſum & in quibuſdam fieri mulieribus plus juſto pituitioſis oportet, ut quibus humida intemperies facilè in morbum exreſcit, unde fieri arbitror, quod POLYBUS victum his omnibus ac potiſſimùm cum utero gerunt, ſimpliciter ſiccum inſtituerit, utique ſi non ultima ſunt imprægnationis tempora, cùm in una muliere duo grandia ſimul corpora continentur. Itaque conceptionis initio tenuans ſiccanſque victus ratio ſatis commoda eſt, eò quòd tum corpus excrementis non uno nomine gravetur, quando & menſes præter ſolitum deficiunt, & pauculum nutrimenti in novelli fœtus alimoniam inſumitur. Jam ve-

Humidi magis vitales.

Humiditas quandoque corrigenda.

6. Sanit.

De victu Idiotarum.

Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis.

verò quod ad temperamenti ſiccitatem attinet, vix ſcio an uſquam ea debeat ſervari. Eſt enim per ſe naturæ prorſus adverſa, primaque ſecum mortalitatis noſtræ ſeminaria trahit, ac proinde quæ occupat corpora in præcocem ſenectam præcipitat. Quò magis GALENUM miror, cùm is *ſexto volumine Sanitatis Tuendæ* qualitates proponeret, quæ victum ſemper contrarium exigunt, calidi & frigiditati non protinus adnexuiſſe & ſiccitatem, quæ nihilo illis eſt innocentior, nec in ullo corpore aut ætate rectè ſervatur. Quippe nullo rerum caſu ſicca ſiccis rectè foventur, ſive hominis temperamentum ſive ætatem, ſeu anni denîque tempora ſpectes. Quis enim unquam per æſtatem juvenis bilioſus, quis ſenex melancholicus per Autumnum ſiccis tutò eſt uſus, ſive horum unumquodque per ſe ſubeſt, ſive omnia pariter coëunt, tum ſive ingens intemperantia ſive levior eſt? In calida (inquit idem ille) frigidaque intemperie, contraria ſemper dare expedit. At ſi ſiccius quodvis membrum efficias, nihil manifeſtè læſeris. Probat vero hanc rem per modum nutritionis. quam eſſe ſcribit ejus quod nutrit in id quod nutritur aſſimilationem, idque ut perquàm rectè diſerteque protulit, ſic quod ſicca (ut ipſe colligit) citiùs ſiccis uniantur quàm humida, neque conſentaneum rationi

Siccitas ſemper inutilis.

Galeni incuria.

tioni neque fide aut GALENO dignum eſt. Nam cùm nihil antè nobis queat aſſimulari, quàm per concoctionem aptum nutriendo corpori redditum ſit, ſequitur, ut quo quæque materia minùs facilè concoquitur, eo tardiùs quoque aſſimiletur. Concoquuntur autem longè faciliùs humida ſiccis, quòd his natura ad recipiendam alterationem rebellior, illis promptior ſit. Ideoque ſenes, & hecticos, & longa invaletudine exhauſtos, & aliqua animi ægritudine tabeſcentes, humido alimento cum optimè tum celèrrimè reficimus. Scio equidem talem corpori debere ſubſtantiam apponi, qualis defluxit, ut priſtinus naturæ ſtatus ſervetur. At hîc non ſervare habitum, ſed in meliùs mutare ſtudendum eſt. id quod ſimiliùm uſu adeo non conſequaris, ut priorem etiam ſiccitatis intemperantiam auxeris. Neque his etiam repugnat vulgatum hoc Medicorum placitum. Similium uſu ſanitatem omnem conſervari. Id enim ita in temperatis corporibus fieri certum in intemperanter ſiccis aut frigidis, quantumvis leviter ſic affectis non uſquequaque tutum eſt. Nam ut vel maximè detur idipſum licere primo qualitatum ordine intemperatis ſeu qui minus facilè in exceſſum intemperantiæ labuntur, non video ſanè, qua via quis duo hæc incommoda effugiat. Primo, quo-

quoniam corporum & cauſarum ſalubrium par eſſe exceſſus gradus debet: quis ita amuſſim ſingulorum inter ſe modum comparet, quando vis rerum neceſſario corpus alterantium ſæpè temerè nobis etiam imprudentibus, etiam invitis exeat in immodicum, cujus rei occaſionem cùm in cibo ac potu corrupti ſeculi hujus mores, tum in aëre infinita tempeſtatum varietas præbent. Alterum incommodum eſt, quod non vulgares modò, verum etiam ipſos ſæpe rei medicæ artifices ſui fugiat temperamenti modus, ut abſurdum ſit ita anxiè ubique ſimilia ſtudere metiri, patente latiſſimo contrariorum campo, quibus non ſubeſt error tam aut facilis aut periculoſus. Quid enim gravioris noxæ ſiccis hominibus paulò quid crebriores attulerint potabilium aquarum balneæ, quid liberaliora vini diluti pocula? Quid effuſior animi Lætitia? quum his contrà ſalſa lavacra, vinum meracum ac potens, ſolicitudines etſi leviter incidant, tædii tamen periculique pleniſſima ſint? Adeo apparet parum roboris in iis intemperantiæ ſervandæ Præceptis ineſſe, quæ GALENUS partim *ſexto Sanit. Tuendæ*, partim *tertio Technæ* proponit, eaque magis otioſa diſputatione agitari, quàm conſiſtere uſu poſſe. Ergo ſicci rectiùs ſemper humidis inſiſtent, quorum uſu caveatur, ne

ne quod indies in corpore indeſinenterque ſiccescit, minùs properè ſiccetur. Eſtque hoc præceptum ubique perpetuum, ſeu vehemens corpora ſiccitas, ſeu levis occupet. Quid enim: Si humiditatem (quæ quidem naturalis ſit) ſemper tueri ſeu preciofiſſimum naturæ theſaurum jubemur, quo tandem rerum ſtatu oppoſitam ipſi ſiccitatem non corrigere fas erit. Neque Hercle video quidnam hìc GALENO noſtro prætexam, quoniam is *Libro de Sanitate Tuenda* varius eſſe ipſeque à ſe diſſidere videtur tot modis ſiccitatem corporis inſectans, eamque eſſe referens, cujus culpa omne genitum corpus mortale ſit. Jam ipſos quoque natura ſiccos peſſimè ſemper excipi ſolere eodem volumine propoſuit, ſcilicet quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id his ſtatim ab initio contingere. Sed miſſa in præſens hæc fortè aliis temporibus reſervabimus. Siccitatem longè reddit formidabiliorem juncta frigiditas. Amborum enim coitus rectiſſima ad præcox ſenium via eſt. Proin quum hæ qualitates junctis viribus corpus oppugnant, tum profectò ſi unquam alias, contrariis confidenter inſiſtendum eſt. Infelicem hanc copulam luculenter in ſenibus videre eſt, quos idcirco calidis humidiſque indeſinenter fovemus. Etſi enim iis per ſanguinis vaſa multum indies fluctuat a-

Senes calidis & humidis reficiendi.

quoſi excrementi, adeò ut hoc per urinas, per nares oculos ac palatum effuſo corpus in ſpeciem humectum ſit, ſolidæ tamen partes grandi ſiccitatis vitio jactantur. Superflua igitur hæc (ut

5. Sanit.

GALENUS docet) educere oportet, ſolidas autem ipſas calefacere atque hu-

Quale vinum ſenibus utile.

mectare, id quod rectè quis vino præſtiterit, & meraco ſimul & diuretico. Sanè excrementis modò narratis inten-

De vict. Idiot.

tum fuiſſe POLYBUM credibile eſt, cùm victum ſenibus inſtitueret ſicciorem quod ejus ſcriptum fide careret, niſi ejus reſpectu rei quam diximus legatur. Quamquam enim ſenes ob immodicam vim pituitæ ea ſæpius cogantur aſſumere quæ ſiccent & incidant, rever-

5. Sanit.
Generalis totius victus regula.

tendum tamen his Authore GALENO ſine mora ad humectantem victum eſt. Atque his ita definitis, remanet illa quam initio poſuimus incolumis ſtata nec ullis diſputantium machinis violanda regula: Sanorum probam temperaturam ſimilibus ſervari, intemperiem verò calidam aut humidam, quæ non valde efficax ſit, & his quoque iiſdem quæ vehemens, eaque omnis contrariis extenuari ſemper oportere. Dico, quid cuique factu ſit opus, non ignarus tamen idipſum haud perpetuò propter externa impedimenta fieri poſſe. Si-

5. Sanit.

quidem ita GALENUS ſentit, ut omnis ſanorum intemperies aut per otium au-

fe-

feratur, aut ſervetur propter negotia. Proin qui ſic occupationibus diſtringuntur, ut in mutando temperamento ſingula ſuo peragere tempore nequeant, iis priſtina retinenda intemperies eſt, atque omni ejus demutatione ſuperſedendum. Ergo plenus, ſi à negotiis vacat, ſeſe extenuabit, tenuis implebit, calidus refrigerabit, frigidus calefaciet, madens ſiccabit, ſiccus madefaciet. Porrò non ſine cauſa CELSUS maximè laboranti ſeu imbecillæ ſollicitus eſt, utpote quæ cæteris citiùs ac pejus ſemper afficitur, idque tam ab internis quam externis ærumnis. Facilè enim recipit quicquid natura ſuperflui humoris ſeu inutile ſibi onus in eam excuſſerit. Quinetiam GALENUS Author eſt ſæpe abſque omni ſuccorum noxa ſolam partis imbecillitatem gravis inflammationis cauſam extitiſſe. Atque hactenus CELSUS in genere docuit, id eſſe immutandum quod naturæ modum excedit. Poſthæc verò exponet, quibus præſidiis unumquodque eorum corrigere genus oporteat.

Temperamentum per occupationes non mutandum.

Particulæ imbecillæ maximè proſpiciendum.

De cauſis quæ implent corpus.

Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior qui es, unctio, &c., ſi poſt pran dium eſt, balneum, contracta alvus, modicum frigus hyeme; ſomnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones maximè dulcia & pinguia, cibus frequentior, &, quantum pleniſſimè poteſt digerere.

Gracilitas quid & unde contrahatur.

¶ Gracilitas (quæ deficiens quædam nutritio eſt) contrahitur aliàs ab intemperie ſicca, cui modò frigiditas ſociatur, aliàs ab imbecillitate facultatis tum diſtributivæ, tum nutricis. Proin iis illa remediis probè curabitur, quæ &

& humectant & alimenti in corpus diſtractionem (ἀνάδοσιν Græci dicunt) vimque partium nutricem juvant. Ad quorum omnium facultatem apprimè confert modica corporis exercitatio ut quæ ſanguinem ex penitiſſimis viſceribus in extimas venas ac ſummam corporis molem quoquoverſus effert ſine valida ejus diſſipatione, unde efficitur ut habitus faciliùs capax ex oblato cibo novæ materiæ ſit. Id ſiquidem modico labori proprium, immodico negatum eſt, quoniam hic quantum adjuta anadoſi prodeſt, tantùm viciſſim nimia nocet diſſipatione, quæ gracilibus ex toto contraria eſt. Nempe his implere habitum, non extenuare propoſitum eſt, idque ſanguinem bonum (ex cujus abundantia omnis confit corpulentia) in corporis molem trahendo, tum vim firmando nutricem, ſimulque ut quàm minimum ejus quod attractum eſt, exhalet proſpiciendo. Quæ omnia ut conſequeretur GALENUS non ſolùm modicam exercitationem, ſed & frictiones, perfuſiones, verberationes, picationes, gracilibus particulis adhibebat, fœlicique eas eventu in ſymmetriam ac naturalem habitum vindicabat. Ad eaſdem res & moderata quies confert, qua durante, ut ſuccorum inſtauratio melior, ita minor quoque corporis difflatio eſt. At moderata

Quæ corpus impleant. Exercitatio modica.

Corpulentia ex multo fit ſanguine.

12. Meth. Modica quies.

quies eſto, ne non diſtracto in venas alimento, ejus fruitione corpus fruſtretur. Nam hac ratione multos opinione citiùs emacruiſſe & experimenta & GALENUS teſtantur. Efficaciſſima gracilibus ex unctione medela eſt. Namque hæc cum molli adhibita frictione multam ſanguinis vim in carnes attrahit, pinguetudineque ſua cutis obſtruit ſpiramenta iterque claudit, quo id quod eò ſucci pertractum eſt, promptè alioqui diffletur. Ad quam rem picatione quoque non tantùm unctione GALENUS utebatur, eoque ſe rèfert præſidio multos ἀτροφοῦντος paucorum ſpacio dierum carnibus impleſſe. Tanto namque picatio cæteris maciei remediis præſtat, quanto fideliùs intra habitum id quod affluxit ſanguiuis, includit. Sequitur poſthæc balneum à cibo adhibitum, in quo maximum extenuatis repoſitum adjumentum eſt. Primùm enim membra quæ ſiccitate rigeſcunt, id emollit: Et quæ connivent, recludit, adhæc calorem toto habitu movet, cujus ope celer nutrimenti pridem elaborati nec dum tamen in nutritionem interiorum inſumpti, attractio, promptaque aſſimilatio fiunt: Poſtremo omnibus grato perfuſis humore incrementum ſiccitatis tardat. At magna cura opus eſt ne longiore in balneo mora corpus conſumatur. Sed neque hoc ſilentio quoque

6. Epid. Comment.

Unctio.

Picatio.

5. Sanit.

que prætereundum, non eſſe tempeſtivam lavationem, quæ cibum protinus excipit. Nam metus eſt ne hæc iſta nimia maturatio cruditatem obſtructionemque viſceribus ac vaſis conciliet. Permotus eſt hoc incommodo Princeps AVICENNAS, ideoque non antè in balneum deduci macros jubet, quàm epulis ad unguem à ventriculo confectis. Sed nec ipſum præteribo GALENUM, qui etſi ad maciei depulſionem tantopere balneas à cibo commendat, periculi tamen nos etiam atque etiam commonefecit, quod exilibus meſenterii ac jecoris vaſis ab obſtructione impendet. Succedit balneo dura alvus, ideo macilentis non leve præſidium, quòd ſic totus penè oleti mador in venas abeat, vix tantilla ejus portione cum arida ventris ſaburra ad alvum demiſſa. Medetur inſuper gracilibus modicum hyemis frigus, ut quod diſſipationem corporis cohibet abſque valida ſuccorum ad interna pulſione. Quod quidem beneficium immodico frigori negatum eſt, quoniam gracilibus habitum penitus minuit, conſtrictis intrò in corpus ſuccis, ut ne dicam etiam vehementi hujus qualitatis potentia facilimè hic interna violari. Sequitur implentium ordine ſomnus, is qui plenus ſit, ac neque nimium longus neque brevis Pleno namque corpus affatim humectatur, crudis

Non ſtatim à cibo gracilibus lavandum.

Dura alvus

Modicum hyemis frigus.

Somnus plenus.

omnibus vi concoctionis in probum ſanguine converſis. At longo calor inſitus emoritur, cruda accumulantur, impeditaque ſuccorum anadoſi corpus nutritione fruſtratur. Perbrevi concoctio probè fieri cœpta interrumpitur, ſicque humores inſtaurantur ad felicem nutritionem inidonei. Adeò apparet nullum gracilibus conducere ſomnum poſſe, niſi plenum. Porrò molle cubile his quoque ſubvenit, emollito ac relaxato inde habitu, ideoque ad multam vim ſanguinis recipiendam adparato Sicuti contra durum cubile cutem adſtringit, & ſuccos quo minùs facilè ad carnes ferantur, impedit. Ita enim omnium noſtrum comparatum naturæ eſt, ut ſeſe ad res jucundas ea explicet, quoquoverſus circa ipſas extenſa, rurſuſque refugiat omnia, quæ aliqua contriſtatione moleſta ſunt. Quæ profectò cauſa eſt, quòd ex aſperarum rerum contractu corpora denſeſcant: molliantur verò fundaturque ab iis, quarum voluptuoſus gratuſque occurſus eſt.

Molle Cubile.

Adnumeratur gracilitatis auxiliis & animi ſecuritas, quatenus in omne corpus naturam longè lateque diducit explicatque. Naturam voco, ſanguinem, calorem, atque ſpiritum, quæ per inamœnas illas ſollicitudines in profundum corporis demerſa ſqualido ibidem calore mareſcunt, totumque ſubindè corpus

Animi ſecuritas.

pus in ſuæ affectionis conſenſum pertrahunt, ut optimè dictum hoc à *Sapiente* ſit. *Animus gaudens ætatem floridam facit. Spiritus triſtis exſiccat oſſa.* Sequuntur ordine dulcia & pinguia, quæ quoniam ſubſtantia nobis ſunt perquam ſimilia, ocyſſimè pleniſſimeque nutriunt, ac corpus in tumorem attollunt. Quippe omnium eorum quæ nutriunt communis Autore GALENO dulcedo eſt, ſuntque ob id dulcia naturæ ſemper acceptiſſima, ut contra guſtui inſuavia ac naturæ ingrata, amara, acria, acida atque auſtera. Atque hinc adeò fit, ut dulcia reliquis citiùs viſcera obſtruant, & venenis miſta ſumentis exitium accelerent. Siquidem avidè hæc à natura propter ſubſtantiæ quandam veluti cognationem expetita, celerrimè in venas abripiuntur. Quid, quòd humidum id naturale radicitus nobis inhæreſcens, quo ſolidæ partes corporis ſeu baſi ſtabiliuntur, prorſus dulce pingueque apparet, ita profectò ut oleaceæ eorum dejectiones atque urinæ teſtantur, quibus ob hecticas ſeu ardentes febres ſolida liquantur. Cæterum quòd cibus & plenus & frequens vehementer nutriat, ex iis eſt, quæ ipſa re patent. Rectè tamen CELSUS adjecit, quantus pleniſſimus poteſt concoqui. Nam ſi alioqui copia ſuperat ventriculi vires jam non implere corpus, ſed ſæpe etiam ex-

Proverb. 17. v. 22.

Dulcia & pinguia.

4. Symp.

Dulcia citò obſtruunt.

Cibus plenus & frequens.

tenuare aſſolet, dejecta antè concoctionem per alvum eſca, aut ſi hæc fortè intus retinetur, generato inde ſanguine ad probam nutricationem inidoneo.

De his, quæ extenuant corpus.

Extenuat corpus aqua calida, ſi quis in eam deſcendit, magiſque ſi ſalſa eſt: In jejuno balneum, inurens ſol, & omnis calor, cura, vigilia, ſomnus nimium vel brevis vel longus: Lectus, per æſtatem, terra; hyeme, durum cubile; curſus, multa ambulatio, omniſque vehemens exercitatio, vomitus, dejectio, acidæ res & auſteræ, & ſemel in die aſſumptæ epulæ,

&

& vini non perfrigidi potio jejuno in conſuetudinem adducta.

¶ Aquæ calidæ contraria inter ſe ſunt officia, & implendi corpus & extenuandi. At non eodem utrumque fit tempore, nec in ſubjecto ſimiliter utrobique affecto. Nam initio corpus implet, pellectis in habitum ſuccis tum profectò, cùm his intima viſcera etiamnum affluunt. At multo poſt eadem lotio corpus quoque extenuat, quatenus plus diſſipat ſuccorum, quàm trahit. Neque enim viſcera plus ſanguinis à ſe divelli ſinunt, utpote prioris balnei tractu vacuata, ac proin ipſa quoque ſuccorum egentia ſuam inopiam ſtrenuiſſimè tutantur, quo fit, ut cum nihil ex his venit, & lavatione tamen non abſtinetur, habitus certè univerſus concidat, exinaniaturque: Cujus rei graviſſimum teſtem habemus HIPPOCRATEM, qui ſic in Epidemiis loquitur. *Quæ pars calidis undis fovetur, primùm tumet, poſt gracileſcit.* Ergo ubi corpus extenuare conſilium eſt, id continenter lavandum tantiſper erit, donec quod priùs intumuit, ſubſidat, longeque expeditior hæc fuerit vacuatio, ſi aqua ſit ſalſa, ut quæ in ſiccando eſt mul-

Aqua calida aliàs implet corpus, alias extenuat.

VI. Epid. ſ. 3. §. 48.

1. ad Glauc. multo potentiſſima, adeò ut GALENUS quendam ſibi viſum adfirmet, qui falſo innixus judicio hujuſmodi lavationis uſu ita habitum ſui corporis ſiccârat, ut tandem difficillima conſumptus tabe perierit. Poſthæc extenuat & balneum jejunis adminiſtratum, eodem modo, quo ſuperiùs demonſtravimus inanibus viſceribus per calidas lotiones corpus conſumi. Jam quod inurens ſol habitum minuat, ſiccetqne documento ſunt ii quibus in eo diutiùs apricatis tota cutis ſubjectaque huic proxima caro areſcit, inſtatque lori dura ac ſtrigoſa redditur, tametſi id ſit non tam caloris quàm ſiccitatis illi annexæ opus. Atque hic immodici duntaxat Solis effectus eſt: Nam contrà qui mediocriter calet, fundit humores, cutem lenit, ac ſubjectam ipſi carnem ſolito reddit molliorem. Ventum eſt ad curas, ſub quarum appellatione omnia perturbati animi pathemata complecti plenioris doctrinæ cauſa non alienum eſt. Singula enim horum ita ut curæ, hominem conficiunt. Ejus generis ſunt, triſtitia, timor, ira, ipſaquc quavis Erynnide pejor invidia. Nam rectè habet Epigramma. *Livor tabificum malis venenum. Intactis vorat oſſibus medullas. Et totum bibit artubus cruorem.* Et *Julius Cæſar malè natos*, *invidos* notans, *cavendum* dixit *à macilentis*, qualis Brutus erat, qui ipſi tan-

Balneum jejunos emaciat.

Inurens Sol extenuat.

Cura corpus conficit.

tandem lethali vulnere latus hauſit. Sed agedum harum rerum cauſas exponamus. Omnes animi affectus unà cum animo ipſo in corde reſidere apud Philoſophos in confeſſo eſt. Animo autem ad affectus commodè exſerendos depromendoſque ſpiritus vitalis ut idoneum inſtrumentum inſervit, calore uberrimo ſanguineque puriſſimo tamquam præſidiario milite ſemper inſtructus, eſtque hujus ſpiritus officium præcipuum animo ſeu potentiſſimo corporis Monarchæ continenter aſſiſtere, ac modò foras confertim erumpens, modò iutrò in ſuam veluti arcem ſeſe recipiens omnibus ejuſdem animi paſſionibus famulari. In mœrore, triſtitia, metu, idem ſpiritus ad cor vadit, ubi imbellis animus velut cavea clauſus terrentis rei occurſum effugit, eoque fit, ut timentibus ac mœſtis extrema frigeant. Contrà verò in ira ſpiritus cor petens collectis ibidem viribus confertim ſeſe foras ad ſumma corporis effundit, idque eo, ut ait GALENUS, motionis modò, quo calor revocatur iis, qui frigida loti ſunt. Duplex enim cùm his, tùm iratis motus eſt. Primo enim ſpiritus ad ſedem animi revocatur, averſati rei bilem moventis indignam præſentiam, eodemque temporis articulo extrema palleſcunt. At paulò poſt impellente animum judicio, ſpiritus penè omnis ebul-

Animus ejuſque affectus in corde conſiſtunt.

Spiritus vitalis officium in affectibus animi.

5. Symp.

ebullienti ſanguine fervidoque calore tanquam auxiliariis copiis ſtipatus, aſtatim foras ad cutem emergit, ut id ſcilicet perſequatur quod mens ultione dignum exiſtimat. Jam verò quid de invidia dicam, qua ne Siculis quidem Tyrannis inventum majus tormentum eſt. Hæc alterius virtute ac læto rerum ſucceſſu excitata ſpiritum ad cordis ſpecum adſciſcit, ubi malis incurſibus furiatus animus ſuos ſecum dolores noctes dieſque evolvit, multum in hoc ſpiritus inſumens, neque quicquam ejus in extimum ferri corpus ſinens. Ideoque fit ut ſicut invidorum animus infernali caligine horridus eſt: Ita vultus quoque totuſque habitus cadaveroſo pallore fœdetur. Omnibus hiſce animi emotionibus commune eſt, quod interpoſito ſpatio corpus extenuent, tametſi omnes eodem id non faciant modo, nec efficacia pari. In timore enim ac mœſtitia (quæ nullo alio inter ſe differunt, quàm quod hic lentus, illic celer ſit motus) ſpiritus vitales ad ſuam ſcatebram refluunt, ubi compreſſi marcidoque calore incenſi tabeſcunt, ex quo corpus frigidius tandem ſicciuſque reddi neceſſe eſt, depaſcente nimirum ſqualido febrilique calore (nativus enim tum indies intermoritur) inſitam cordis humiditatem, quod deinceps viſcus ſuæ affectionis conſenſu reliquum corpus,

Per invidiam quid ſpiritus patiatur.

Animi turbati pathemata corpus omnia extenuant.

Triſtitia ac metus quomodo hominem conſumant.

pus afficit. Siquidem mœſtis, Authore GALENO acrimonia potius caloris, quàm abundantia ineſt. At verò, ira (ſi quidem ea perſeverantior eſt) corpora extenuat diverſa penitus ratione. Nam cum hæc ſit juxta PLATONEM ſeu ebullitio quædam ſanguinis circa cor, vehementius corpus inflammando diſſipat. Nempe in hoc pathemate calor neque intus, ut în timore fit, occulitur neque ibidem emarcet: Sed contrà potius juxta fontem caloris primum exardeſcens quàm mox ex imis precordiis foras ubertim erumpit, ſeſeque quoquoverſus in omne corpus diffundit. Ideoque rectè GALENUS dixit iraſcentibus caloris abundantiam ineſſe, & ob id nunquam quemquam ex hoc pathemate animam amiſiſſe. Cæterum invidia medullitus cor exedit, ubi malus animus rerum ſe augentium imagines aſſiduè verſat, per quas actiones ſpiritus ſqualido incenſus calore, ipſum quoque cor & poſthoc univerſum corpus marcidum reddit, ſic ut tandem omnis ipſi color decorque pereat. Qui verò curis altioribuſque mentis cogitationibus conficiuntur in iis ſpiritus è vitæ principio ad mentis arcè correpti multaque ibidem functione accenſi, primò quidem cerebri ſubſtantiam, mox verò cor, ac tandem ipſum quoque corpus reliquum per mutuæ ſympathiæ legem hectico ſqua-

1. Ad Glauc.

Ira quid & quo modo extenuet.

1. Ad Glauc.

Invidia cur aliquis macreſcat.

Curæ quomodo corpus tabefaciant.

ſqualore obterunt, actioneſque naturæ omnes evertunt. Rectè enim GALENUS ſcripſit συμπάσχειν ἀλλήλοις ἁπάσας τὰς διηκούσας τὸ ζῶον δυνάμεις. Poſſet his jure addi res ſoliciti plena timoris amor, quo vix ſcio, an quicquam magis hominem conficiat. Nam ſpiritus vitales variis modis oppugnat exercetque, modò iras excitans, modò vanos timores fingens, interdum invidia, ſæpe odiis immortalibus animum excrucians. Quin etiam ipſam impetens mentem, inſaniæ, dementiæque cauſam præbet. Quid multis? Omnia ſurſum deorſum in corpore agitat, ut nil mirum ſit, tantopere hinc aliquem contabeſcere. Atque hæc de animi emotionibus dixiſſe ſufficiat.

Amor Venereus extenuat.

Sequuntur in extenuantium ordine, vigiliæ, nec ſine cauſa. Nam vigiles ſenſus quia nunquam eſſe poſſunt otioſi, quieſcente quantumvis corpore, ſpiritus primùm animales, atque hinc conſequutione quadam vitales etiam multo uſu obterunt, tabefaciuntque. Adhæc vitalibus ſpiritibus jugiter in cerebrum aſcitis perfectio, tum chyli in ventriculo, tum chymi in hepate ac vaſis labefactatur. Suprà namque demonſtratum eſt hunc vitæ ſpiritum ad concoctionis integritatem perquam neceſſarium eſſe. At verò imperfectam concoctionem, nulla ſequitur proba nutritio, ut quæ tota in aſſumpti alimenti

Vigiliæ hominem emaciant.

aſſi-

aſſimilatione poſita eſt, cumque nihil coaleſcere corporis ſubſtantiæ poſſit, niſi plurima ſubactum victumque alteratione, corpori alendo factum ſit idoneum, quid miri, ſi fruſtratam concoctionem extenuatio membrorum ſequatur. Neque alia ratione, ſomnus quoque, ſi vel nimium brevis eſt vel longus, corpus emaciat, quàm quòd concoctioni incommodet, juxta illud HIPPOCRATIS. *Gravis vigilia, potus ciboſque tum crudos tum incoctiores reddit: At ea quæ in contrarium fit tranſmutatio, corpus diſſolvit* &c. De duro cubili ſuo loco dictum eſt. Eademque ratio habetur de lecto per æſtatem terra, tametſi id cubationis genus tutius fuerit Græcis atque ultimis Italis, quam noſtræ regionis incolis. Quòd autem vehemens exercitatio corporis molem atterat, & ſuprà abundè monſtratum eſt, & ab HIPPOCRATE in Epidemiis, his verbis approbatum. *Extenuatio, curſu, luctatione, multis celeribuſque obambulationibus efficitur.* Adhæc cur vomitus & dejectio idem poſſint, ipſa re notum eſt. Ambo enim hæc ex genere ſunt maximarum corporis vacuationum. Adde quòd neceſſum planè ſit, digeſtioni alimenti in corpus aſſidua ventris dejectione minui, aſſuefacientibus nobis nutritionis inſtrumenta, quæcunque continent ea ſtatim peſſum impellere.

Somnus nimium brevis aut longus extenuat.

De vict. acut. t. 24. §. 27.

Vehemens exercitatio, corporis molem atterit.

VI. ſ. 3. §. 7.

Sic enim neque urina commodè fieri, neque ali corpus cibo poteſt. Porrò acidæ res atque auſteræ ob id extenuant, quod ut jam pridem dixi, ad nutriendum ſint ineptæ. Idem poſſunt & rariùs aſſumptæ epulæ, ex quibus ſcilicet parcior eſt ſuccorum proventus. Noviſſimum hoc ordine locum habet, vini neque energia, neque facultate per frigidi potio jejuno in conſuetudinem adducta: Hæc enim corpus cùm per halitum, tum per urinas digerit.

Cum verò inter extenuantia poſuerim vomitum & dejectionem, de his quoque propria quædam dicenda ſunt. Rejectum eſſe ab Aſclepiade vomitum in eo volumine, quod de Tuenda Sanitate compoſuit, video: Neque reprehendo, ſi offenſus eorum eſt conſuetudine, qui qnotidiè ejiciendo vorandi facultatem moliuntur. Paulò

etiam

etiam longiùs proceſſit. Idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et ſunt hæ perniciosæ, ſi nimis valentibus Medicamentis fiunt. Sed hæc tamen ſubmovenda eſſe, non eſt perpetuum: Quia corporum temporumque ratio poteſt, ea facere neceſſaria, dum & modo, & non niſi cum opus eſt, adhibeantur. Ergo ille quoque ipſe, ſi quid jam corruptum eſſet, expelli debere confeſſus eſt. Ita non ex toto res condemnanda eſt. Sed eſſe ejus etiam plures cauſæ poſſunt: Eſtque in ea quædam paulò ſubtilior obſervatio adhibenda.

¶ Optimo jure CELSUS errorem notat ASCLEPIADIS qui vomitionis atque dejectionis uſum ſanis ademerat, non alia fortè permotus cauſa, quàm quod nonnullis hæc iſta uſurpantibus, gravis quandoque orta noxa ſit. Iſtud verò quam ſit iniquum judicium, nemo non videt, qui venæ quoque ſectionem, exercitium, balneas, unctiones, & id genus ſalutaria utriuſque valetudinis præſidia fuiſſe ſæpe pernicioſa reputat, non quidem ſuapte ipſorum natura, ſed utentium errore. Sanè id pro lege putare, quod raró evenit, hominis parum circumſpecti eſt, quæ verò rerum abuſus vitia profert ea ipſis tribuere rebus, etiam imperiti eſt. Neque verò obtinere ASCLEPIADES ſi viveret, unquam poſſet, quod nulla ſanis incidat, vomendi purgandive corpus neceſſitas, cùm tanta ſit temperamentorum vis, tanta eduliorum varietas, tot ab aëre, motu, quiete, ſomno, vigilia cæteriſque id genus rebus alterationes nos indies circumveniant, afficiantque, ut fieri planè non poſſit, quin ſæpe ex aſſidua horum omnium conſuetudine, vitium aliquod in ventre, aut in ipſis venarum ſuccis vel imprudentibus nobis ſuccreſcat, quo ſi quid jam ſemel imbutum faceſſere negocium naturæ cœpit, cur non liceat infrà ſupráve excludere? Quaſi verò hanc vacuandi

Vomitus temerè ab Aſclepiade rejectus.

cuandi licentiam non ſolum Medicinæ lex rectaque ratio nobis permiſerit, ſed ipſa etiam non monſtravit natura, quæ ſæpiùs in ipſis quoque ſanis abſque pharmaco noxios humores modò per os, modo per alvum ſuapte ſponte ejicit. Neque verò illud HIPPOCRATIS ASCLEPIADI ulla in re patrocinabitur. Qui integra ſunt corporis valetudine medicationes ægrè moleſteque ferunt. Sed neque illud quicquam arguerit. *Elleborus ſanas habentibus carnes periculoſus.* Iſte enim Aphoriſmus de iis ſcriptus ſanis eſt, quos nullum urget cacochymiæ vitium: His enim vomitum, aut purgationem commodam eſſe nemo qui ſapit, putat. Quanquam ſi vel maximè vitium valentibus aliquod ſubeſt, ne ob id quidem convenire elleborum cenſemus longè ſynceriore materia medicaminum reperta catharcticorum quæ partim energiæ placiditate, partim compoſitionis fœlicitate ut majore fructu, ita periculo minore, quod corpori ſupereſt, demunt. Ideoque Barbarorum ſcholis Benedicta ſunt appellata. Ergo ob id vomitus ſanis prodeſt, quòd ventriculo ſordes, tum pituitoſas, tùm bilioſas eximat. Cujus vacuationis quantus ſit fructus, ipſum ventriculi munus oſtendit: Quod ſi in aliquo ſit diminutum, totius illico corporis nutritionem fruſtrabitur. Scilicet nec hepati nec ſo-

Li. 4. Aph. 16.

Vomitus quare utilis. Suam quæque particula concoctionem tantùm perficere, non alterius emendare potis eſt.

ſolidis membris proclive eſt χυλώσεως vitium corrigere, quatenus unaquæque particula concoctionem expedire duntaxat ſuam, non item alterius emendare nata eſt. Jam vero & tota ſæpe corpora non unicum ſemper ventriculum vomitus expurgat, cùm aut potentibus emeticis cietur, aut fortuito ab ipſa provocatur natura, ſanguinis totius colluviem (ut per febrium criſes fit) in ventriculi cavum effundente.

Vomitus totum etiam corpus vacuat.

De Vomitu.

Vomitus utilior eſt hyeme, quam æſtate: nam tum & pituitæ plus, & capitis gravitas major ſubeſt. Inutilis eſt gracilibus, & imbecillum ſtomachum habentibus, Utilis verò plenis & bilioſis omnibus, ſi vel nimium ſe replerunt, vel parum concoxerunt. Nam, ſive plus eſt, quàm quod concoqui

qui poſſit, periclitari, ne corrumpatur, non oportet: Sive jam corruptum eſt, nihil commodius eſt, quàm id, qua via primum expelli poteſt, ejicere. Itaque ubi amari ructus cum dolore & gravitate præcordiorum ſunt, ad hunc protinus confugiendum eſt. Idem prodeſt ei, cui pectus æſtuat, & frequens ſaliva, vel nauſea eſt; aut ſonant aures, aut madent oculi, aut os amarum eſt. Similiterque ei, qui vel cœlum, vel locum mutat; hiſque, quibus, ſi per plures dies non vomuerunt, dolor præcordia infeſtat. Neque ignoro, inter hæc præcipi quietem, quæ non

ſemper contingere poteſt agendũ neceſſitatem habentibus: Nec in omnibus idem facit. Itaque iſtud luxuriæ cauſa fieri non oportere confiteor: Interdum valetudinis cauſa rectè fieri experimentis credo. Commoneo tamen, ne quis, qui valere & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.

Vomitus unde & quæ vacuet. 6. Sympt. Ventriculi proprium excrementum cur pituitoſum.

¶ Vomitus educit (Authore GALENO pituitoſa, bilioſa ac ſeroſa excrementa quæ tum in ventriculo genita, tum aliunde in ipſum ſunt derivata. Primo itaque ventriculum, ſecundariò ac quadam veluti conſecutione univerſum etiam corpus exinanit. Proprium ventriculi excrementum pituita eſt, partim quia nervacea frigidaque ejus partis ſubſtantia eſt, partim quia omnium prima ſuſtinet rudimenta ciborum, ubi veriſimile eſt crudas frigidaſque ſordes magis coire quàm in reliquis concoctionum officinis. Ergo ut vomitus nunquam non ſublevat ventriculum pituita

tuita gravem, ita tum præcipuè juvat, cum tempus hybernum ſuperantis materiæ luxuriem fovet. Tum enim & cælum frigore, & cibus luxu magnam ventriculo ad cruditates feneſtram patefaciunt. Atque hac re (ut Author eſt GALENUS 5. de uſu part.) permoti veteres vomitum à cibo alii bis, alii ſemel duntaxat in ſingulos menſes per hyemem cieri jubebant, quo pituita videlicet omnis ex ventre pelleretur. Ea enim paulò longiùs intus morata computreſcit, ventriculi tunicas erodit, & caput vitiatis halitibus tentat. Neque verò his repugnat HIPPOCRATES, *æſtate ſuprà, hyeme infra purgandum* docens. Hoc enim Aphoriſmo eum humorem notavit, qui ex omni undequaque corpore in aliquam ventris regionem defluit, qui verò ibidem genitus inſedit, non item. Quippe hujus derivatio pro communi vacuationis lege per os ſeu proximiorem locum molienda eſt. Græci iſtud παρoχέτευσιν appellant. Ejuſque rei teſtis HIPPOCRATES ſic loquitur: *Supra ſeptum transverſum dolores purgationis egentes per ſuperna purgandum eſſe ſignificant, qui verò intra ſunt per inferna.* Hæc ille: At verò influentis in ventrem humoris impetus, quacunque ultro pro more ſuo effertur, eò ſequendus eſt juxta illud HIPPOCRATIS. *Quò natura inclinat, eò ducere convenit.* Ergo ut æſtate bilis & hye-

Cur hyeme vomendum.

Frequens antiquis per hyemem vomitus. Li. 4. Aph. 4.

Li. 4. Aph. 18.

Humoris fluentis impetus ſequendus.

Lib. 1. Aph. 3.

hyeme pituita magis toto corpore luxuriant, ita hîc dejectio, illic vomitus (ſi quidem humor ad ventrem è venis aut ultro repat, aut medicina ducatur) promptiora ſunt. Bilis enim pro ſua levitate facilè surſum evolat, ut pituita contrà pondere laborans ſuo ad ima ſidit. Tametſi hæc iſta motionis lex ſæpe fallat, ac neque ſemper bilis ſurſum vergat, neque deorſum pituita. Nam Eudemo Philoſopho (ut refert GALENUS) ſuprà pituita, infrà bilis. Paulo Rhetori contraria via exuberabant. Propterea ne qua reſtet erroris in purgando occaſio, præſtare arbitror humoris vacuandi impetum non tam ratione inveſtigaſſe, quàm ipſo didiciſſe experimento. Atque hæc quidem temporibus atque humoribus in vomendo obſervatio debetur. Corporum vero non parva quoque habenda ratio eſt. Neque enim omnibus juxta aut utilis eſt aut proclivis vomitus. Conducibilem CELSUS ait plenis ac bilioſis, quod ut probe intelligatur, paulo latiorem exigit explicationem. Plenos itaque AUTOR intelligit carnoſos, ut alias ſignificat ſic inquiens, *Tenuioribus magis ſanguis, plenioribus magis caro abundat.* Nimirum corpulentia carnoſa (eſt enim & altera adipoſa) à calido humidoque contrahitur. Ideoque in primo ortu calor thoracem dilatavit, humor multa

Quibus vomitus utilis.

Lib. 2. cap. 10.

Corpulentia duplex.

ta carne intexuit, ut hoc nomine commodus faciliſque vomitus fiat. Siquidem id plenis natura ineſt, quod HIPPOCRATES alias in difficulter vomentibus arte quærebat pluſcula, *eos quiete et copioſiore cibo ante vomitum humectans.* Li. 4. Aph. 13.

At vero hujus præſidii neceſſitas tum multo maxima eſt, cùm quid ſtomachum gravet, ſeu pravus aliquis humor, ſeu corruptum aut corruptioni proximum alimentum hanc partem obſederit. Proin rectè CELSUS tum demum his eſſe vomendum dixit, cùm ſeſe nimium replerunt aut parum concoxerunt, ſimul indicans & facilitatem vomitionis & opportunitatem. Quando convenientior vomitus.

Videtur his refragari HIPPOCRATES ſic inquiens. *Ægre vomentes, & modicè carnoſos infernè purgato, devitans æſtatem:* Cujus Aphoriſmi interpretationi, neque GALENUS neque ejus commentatores fecerunt ſatis. Li.4. Aph.7. Hipp. Locus difficilis ejuſque explicatio.

Ille cur æſtas hîc obſervari debeat, duntaxat expoſuit, cur mediocriter carnoſis vomitus noceat, diſſimulavit. Hi viliſſimorum mancipiorum inſtar ab domini veſtigiis ne latum quidem (ut ajunt) culmum diſcedere auſi tranſeunter ejus ſcripta tanquam canis Nilum delibant, neque ponere quod ab eo Authore præteritum, neque amplificare, quod nimis contractum eſt ſuſtinent. Ergo μέσως 'εὐσάρκους (ſic enim HIPPOCRATES loquitur)

καὶ

καὶ δυσεμέας, id eſt, utcunque carnoſos unaque difficulter vomentes intelligemus ipſos apprimè pituitoſos, ac deinde aliqua ex parte melancholicos. Pituitoſi enim propter humiditatem temperamenti carnis quoque bonam portionem non tantùm adipis habent, tametſi ea caro neque adeò firma, neque adeò multa ut ſimpliciter carnoſis ſit, ac proin his facilis, illis vomitus difficilis jure cenſetur. Pituitoſos intelligo non φλεγματιάς τὰ ἄνω, ſeu ſtomacho tantummodo tales, ſed toto corpore. Nam prioribus quoniam pituita circa ſtomachum multa redundat, per os ſeu locum viciniorem rectiùs purgatio quæritur. Nempe eo nomine hyeme quoque utiliter vomi ſuprà demonſtravimus. Aliis verò καθόλου pituitoſis, cùm propter ſtomachi firmitudinem thoraciſque anguſtiam, tum quia nulla humoris supernè vacuandi neceſſitas eſt (totius enim corporis inutilis pituita rectius infrà purgatur) vomitus omnis inidoneus eſt. Jam verò melancholicorum nonnullis (naturæ frigiditate efficacia ſiccitatem ſuperante) habitus utcunque attollitur, ſic ut in ſpeciem carnoſi viderentur, niſi lividus eos color, nigrumque capillitium ac tenues venæ proderent. Et ii quoque reliquorum melancholicorum exemplo difficulter vomunt, tum quod humoris acidi occa-

Frigidis pariter & humidis vomitus inutilis.

Melancholici ægrè vomunt.

occaſione firmus his ſtomachus ſit, eoque minus ad vomendum pronus, tum quod melancholia omnis ſuapte impetu ad inferna potiùs ſidat, ut ne dicam etiam cunctos uno ordine melancholicos preſſiore pectore eſſe, ideoque de ruptione alicujus in eo vaſis ubi vomunt periclitari. Superſunt modò bilioſi, qui cur non ægrè vomant, proximè dicetur ubi de gracilibus agemus. Bilioſos intelligas oportet, non ſolùm toto corpore, ſed etiam τὰ ἄνω duntaxat πικρόχολους, qualem Paulum Rhetorem fuiſſe ſuprà retulimus, ob pravam ſcilicet meatus biliarii in ventriculum implantationem plurimum indies bilis ſuprà per os effundentem, cætera tamen pituitoſum. Hic niſi vomitu amarum excrementum antè extudiſſet quam cibum caperet, nullum concoctionis fructum ſentiebat. Cùm horum πικροχολῶν, tum reliquorum omnium ſymptomata, ſeu notas quaſdam quibus ii noſcantur, CELSUS in præſentia proponit. Ac primum quidem ructus amari, unà cùm præcordiorum dolore (καρδιωγμὸς Græcè dicitur, gravitateque excrementi bilioſi ibidem redundantis acrimoniam ſequuntur. Iiſdem de cauſis pectus æſtuat, & frequens tenuiſque ſaliva & nauſea eſt, quæ duo jam jam in foribus eſſe vomitum denuntiant, præſertim oborta jam capitis do-

Signa picrocholorum.

Signa vomitionis mox futuræ præſaga.

dolore ac vertigine agitatoque labro inferiore. Cæterùm ut ſemper qualiſcunque nauſea vomitum antecedit, ita non uſque ſequitur vomitus nauſeam.

Nauſea inanis unde fiat.

Quoties enim præ tenuitate altiùs immerſi ac veluti imbibiti humores ventriculi tunicis ſunt, aut alioqui propter lentorem tenacius affixi, nauſea inanis, irrita, ſeu quæ abſque vomitione fit, movetur, & ipſa quoque ſub hac Autoris comprehenſa regula.

Aurium ſonitus. Lachrymæ.

Aurium verò ſonitus & obortæ oculis lachrymæ fiunt, ſubvolante è ſtomacho ſurſum verſus bilioſo halitu, qui acris admodum mordaxque cùm ſit, haud aliter quam fumus ab igne redditus aut acris vapor ab inſpecta cæpa reſiliens oculos pungit, roditque ut hinc exprimi lachrymas nihil adeò mirum ſit. Idem quem diximus halitus per aures ſubinde foras elapſus auditus organon obiter verberat, tinnitumque facit non diſſimilem ei quem ædunr pulſata templorum æra.

Oris amaritudo.

At os amareſcit ob continuitatem ſubſtantiæ faucibus cum ventriculi interna tunica communis, ejuſque rei cauſa haud raro compertum eſt, contenta in ventriculo multa bile vel dulciſſima quæque maximè amara eſſe videri. Atque hactenus de bilioſorum ſymptomatis, ſatis ſuperque quorum præcipuam partem HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo complexus eſt: *Non febrili*

Li. 4. Aph. 17.

tanti

tanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa, & oris amaritudo, purgatione per ſuperna opus eſſe ſignificant. Sequitur mutatus aër, qui tum demum vomitionem non inutilem facit, quum ad contrariæ temperaturæ loca fit tranſitus. Aliud enim hîc cælum, alius cibus aliaque ſæpe vivendi norma, omnes corporis actiones innovat, ex eaque re orta in venis turbatio ac neſcio quid inſoliti tumultus, interveniente naturæ opera, inutiles, ſi qui ſunt humores à bonis ſequeſtrat, quos humores ſubinde vomitus (tum quia ſubſunt hi, tum quia permoti fluxui auſcultant) ſummo cum valetudinis commodo exhaurit. Juvat vomitus & hos inſuper, quibus is pluſculis diebus præter morem intermiſſus eſt. Tum enim præcordia dolor exercere conſuevit, ſuperfluis in ventriculo retentis eumque tum qualitate ſeu ſtimulo, tum copia ſeu gravi pondere moleſtantibus. Huc enim vaſorum illuviem natura pro conſuetudine pellit, aut certè ventriculus intra ſe cumulatius gignit purgari vomitione ſuetus. Hactenus quibus corporibus vomitus idoneus ſit propoſuimus, proximum eſt quibus incommodet, id quoque jungere. Exiſtit hoc loco quæſtio ſubdifficilis, manifeſtaque inter HIPPOCRATEM atque CELSUM pugna, quæ ut incolumi utriuſque viri authoritate

Vomitus cœlum mutanti utilis.

Vomitus ſalutaris iis qui hunc præter morem neglexerunt.

Vomitus quibus noxius.

ritate dirimatur, non inutile fuerit paulò altius rem omnem inſpicere. Vomitus omnis depravata ventriculi expulſio eſt ingentique fit fibrarum ejus transverſarum connixu, ut quæ ſtringendo ſurſum verſus materiam per os extundunt, ideoque hic expulſionis modus quia naturæ repugnat nunquam fieri niſi ventriculo malè affecto poteſt. Quomodo enemata (teferente GALENO) aliquando per os rejecta ſunt ac per lethales volvulos ipſum etiam oletum. Ut enim ventriculi tunica interna rectis fibris toti gulæ atque ori contiguis cibos trahit, ſic externa transverſis contexta fibris, quemadmodum deglutioni quoque inſervit, ita vomitum ſola perficit, nullis ſubſtantibus quæ in os trahant fibris. Ideoque faciliùs eſt devorare aliquid quam revomere. Quæ omnia ſi ita habent, quis dubitet vomitum non poſſe citari abſque valida non ventriculi ſolum, ſed & pectoris ſediumque quæ juxtà ſunt concuſſione, eaque de cauſa ſtomacho invalidis ac pectore gracilibus ſummopere (ut CELSO viſum eſt) adverſari, ſeu his alicujus vaſis diruptionem, illis imbecillitatis incrementum minitantem. Non reclamat his HIPPOCRATES, ſic inquiens. *Graciles & ad vomendum faciles ſuperne purgare convenit.* Nam is Autor *biliosos* hoc loco inaudit, non item eos qui

Vomitus quid, & quomodo fiat.

Enemata per os reddita, itemque alvi fex.

Lib. 4. Aph. 6.

qui vel aliqua occaſione extabuêre, vel à prima origine temperamentum frigidum ſiccumque ſortiti ſunt. Ambobus enim his pectus macrnm preſſumque eſt, ut periculum ſit non modò difficilem vomitum fore, ſed etiam aliquod ſanguineorum vaſornm diruptum iri. Eos enim ut hoc Aphoriſmo excluderet HIPPOCRATES illam adjecit ad graciles appendicem. Et facile vomentes. Tales verò ſunt ante omnes bilioſi, præcipueque quos πικροχόλȣς τὼ ἄνω appellamus, conſumpti verò ac melancholici, minimè. Ideoque HIPPOCRATES duos alios Aphoriſmos eodem penè orationis contextu rectè junxit. Ex his alter ſic habet: *Obnòxios pthiſi ſuprà ne purgato.* Alter iſte eſt: *Melancholicus infrà vehementius purgabis.* Nem n his materia ad inferna magis ſidit, quare eo etiam arte ducenda eſt. Ad hæc temperamenti vitio gracile pectus rigidum arctumque natura ab initio finxit, adeò ut hos vomere cogere planè abſurdum ſit. At verò bilis propter lenitatem minimo negotio per os exfunditur, unde fit, ut perquam eruditè alibi CELSUS ita ſcripſerit. *Vomitus ut in ſecunda quoque valetudine ſæpe neceſſarius biliosis eſt, ſic etiam in his morbis, quos bilis concitavit,* Ineptiunt hîc plerique Neotericorum, cùm inter natura graciles & eos qui vi morbi ſunt

Li. 4. Aph. 8. 9.

Li. 2. cap. 15.

tales diſcernunt, illis vomitum utilem, his inutilem decernentes. Næ iſti me Hercle parum intelligunt, quam nihil interſit ad vomitus difficultatem natu- rave quis gracilis factus ſit, an morbo: modò ſemel gracilis ſit. Eadem eſt in- quit GALENUS providentia acquiſiti af- fectus, & naturalis intemperiei. Ita- que ſi propter ingeniti frigoris ſiccita- tiſque exuperantiam thorax ab ipſo or- tu naturæ emacruit, aut tum quoque bonus, poſt tamen tabido affectu con- ſumptus eſt, quæ (te quæſo) res vo- mitum hic inidoneum, illic idoneum fecerit, ſubſtantibus utrobique cauſis quæ vomitioni adverſantur, iiſdem. Sed hoc eſt iſtorum acumen qui hodie in- ter ſcriptores palmam affectant, qui- que nulla neceſſitate ambages ſecuti e- mendicatis hinc illinc abſque ſtudio at- que arte ſcriptis magno conatu magnas nugas dicunt. Sed his valere juſſis, ad rem redeamus. Peracta vomitione re- ctè quies imperatur, cujus benefici- componantur turbati in corpore ſucc- afflicteque inter ejiciendum particulæ a- egeſtiſque oblæſæ materiis refocillen- tur. Neque verò luxuriæ cauſa vome- re cotidianum habere convenit. Ho- namque robur ventriculi ſolvit corpu- que plus juſto exinanit ut nil mirum ſi- eum qui ſic continuat neque valere nequ- ſeneſcere admodum poſſe.

Poſt vomitum quid agendum.

Q

Qui vomere poſt cibum volet, ſi ex facili facit, aquam tantum tepidam antè debet aſſumere; ſi difficilius, aquæ vel ſalis, vel mellis paulum adjicere. At, qui manè vomiturus eſt, antè bibere mulſum, vel hyſſopum eſſe, aut radiculam debet, deinde aquam tepidam, ut ſuprà ſcriptum eſt, bibere. Cætera, quæ antiqui Medici præceperunt, ſtomachum omnia infeſtant.

¶ Medicamenta ἐμετικὰ, id eſt, vomitum cientia pro actionis robore atque infirmitate in triplici ſunt differentia. Quædam enim adeò blandè leviterque ſolvunt ut ventriculum ac loca quæ juxta ſunt, quàm minimum laceſſant, cujus generis aqua tepida eſt, per ſe potui data, aut ſi quis ob vacuandæ materiæ lentorem ægrius vomat, quæ

Triplex vomitivorum differentia. Blanda emetica.

participeſ ſit modici ſalis ſeu mèllis ut tanto nimirum efficacius affixas ventriculo ſordes detergat. Ad hunc ordinem ſpectant hordei decoctum, ficus recentes, oleum crudum extremis digitis aut penna in gulæ caput demiſſum, ipſumque hauſtum hydræleum. At ſecundæ claſſis emetica aliquanto his ſunt potentiora, quapropter junioribus mediocria nominantur, ut quæ modum quendam in ſolvendo obtinent, neque ita ſunt invalida, ut ſuperius comprehenſa, neque rurſus ita violenta, ut quæ poſtremò mox ordine ſequentur. Ejus generis habentur radicula, atriplex, ſive ſemina horum ſumes ſive radices. Semen anethi, naſturtii, erucæ, melonum, radix betonicæ, & cucumeris ſativi. Tertio ordini adſcribuntur uterque elleborus, nux vomica, ſuccus corticis ſambucini, radix cucumeris agreſtis, & hujuſmodi, quæ ſimul omnia actionis ſuæ vehementia ſtomachum ſubvertunt. Proinde rectiùs CELSUS emeticorum quæ ſanis uſui eſſe poſſunt, duplicem ordinem proponit: Primoque ea collocat, quæ & mitia ſunt, & facilè vomentibus præbentur, qualis aqua tepida eſt tum ſyncera, tum mellis ſaliſve pauxilli particeps. Secundum autem ordinem ea tenent quæ potius manè vomituris conceduntur, ut radicula ex oxymelite ſumpta, mulſum, decoctum

Mediocria.

Violenta.

Emeticorum juxta Celſum duplex ordo.

Primus.

Secundus.

ctum hyſſopi, & id genus alia permulta quorum facultate humores tenacius ventriculo affixi diſſecantur abſterguntur que, ut epota paulò pòſt tepida, minore negotio exigantur. Id ſe comperiſſe in quodam ÆGINETA narrat, qui cum indies inappetentia ac nauſea laboraret ructumque inſuper acido atque præcordiorum inflatione (quia pituita in ventre coierat) aſſiduè torqueretur, *ſumpta* (inquit) *ex aceto mulſo radicula incredibilem vim ejus humoris evomuit, atque ita protinus ſanitatem recuperavit.* Porrò quoquot præter hæc ſunt emetica priſcis illis Medicinæ Autoribus uſurpata (in quorum claſſe primas ferè tenebat Helleborus) omnia ſanis fugienda, ægris non niſi per morborum maximas neceſſitates & in aliorum defectu remediorum præbenda ſunt. Etſi enim magnas ea ſæpe vires oſtendant in morbis longis ac febre carentibus (ſicut in Epilepſia atque Inſania Helleborus) ſuſpectus tamen uſus iſtorum omnium eſſe debet. Quemadmodum optimè alias CELSUS dixit. *Iſta non ſemper ægrotis prodeſſe, ſemper ſanis nocere.*

Lib. 1. c.41: Hiſtoria cujuſdam vomentis pituitam.

Violenta antiquorum emetica ſanis fugienda, ægris rarò ſumenda ſunt.

Lib. 2. cap. 13.

Poſt vomitum, ſi ſtomachus infirmus eſt, paulùm ci-

bi, ſed hujus idonei, guſtandum; & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi ſunt, ſiquidem vomitus fauces exaſperavit. Qui vomuit, ſi manè id fecit, ambulare debet, tum ungi, deinde cœnare: ſi poſt cœnam, poſtero die lavari, & in balneo ſudare. Hinc *proximus cibus mediocris utilior eſt: iſque eſſe debet cum pane heſterno, vino auſtero meraco, & carne aſſa; cibiſque omnibus quam ſicciſſimis. Qui vomere bis in menſe vult, meliùs conſulet, ſi biduo continuârit, quam ſi poſt quintum decimum diem vomuerit; niſi hæc mora pectori gravitatem faciet.*

¶ Vo-

¶ Vomitus omnis ſive îs ſumpto pharmaco moveatur, ſive ſponte naturæ erumpat ſtomachum ſemper plus minus convellit. Quare hoc finito ſtudendum roborando ventriculo eſt. Itaque ſumpto priùs modico cibo (multus enim imbecillam facultatem ſuperat) haurire gelidum fontem ad tres uſque Cyathos expedit. Unde laxatum ventriculi os roboretur. Cyathus juxta PALÆMONEM duodecima Sextarii pars eſt. Ipſe ſic ſcribit *Sextarii Cyathus pars eſt, quæ eſt uncia libræ.* Sextarius autem qui octodecim unciarum capax eſt (etſi Romanis Authore GALENO, viginti contineat) duas Cotylas ſeu Heminas facit, quemadmodum idem innuit PALÆMON hoc metro. *At Cotyle Cyathos bis ternos una receptat.* Ex quo ſequitur, ut tres Cyathi quia non niſi dimidiam implent Cotylen, in totum pendeant uncias menſurales quatuor & ſemis quod eſt Acetabuli duplum. Sed definitis his, agendum de aſperitate faucium eſt. Ea inter vomendum contrahitur ab acore pituitoſi excrementi fauces atque omnem gulam ſuprà infraque in ipſo tranſitu percellentis ulcerantiſque, quæ quidem affectio etſi à bilioſo quoque vomitu poteſt excitari nequaquam tamen hujus occaſione in præſens fieri putanda eſt. Nam CELSUS de vomitu hîc agit, qui ventriculo propius eſt, quique ge-

Vomitus ſtomacho moleſtus.

Li. de pond. & menſ. Cyath.

Sextarius.

Cotyle.

Fauces cur vomendo exaſperentur.

genitam in eo pituitam (naturale ſibi excrementum) non bilem ex alto corpore huc confluentem extundit. Huic ſententiæ medicamenta ſubſcribunt, quæ initio hujus de vomitu ſermonis ad expeditiorem materiæ purgationem Author propoſuit, ut ſunt hyſſopus, radicula, mulſum & id genus calida remedia alia, tum incidentia tum abſtergentia. Sed & jam nunc finito vomitu meracum, carnem aſſam, ciboſque omnes quam ſicciſſimos imperat, quæ tamen omnia poſt flavæ bilis effuſionem maximè fuerint aliena. Agedum igitur cauſam ſcrutemur, cur poſt hujuſmodi vomitionem præſcripta remedia conferant. Pituita omnis quæ quidem cocta ſubdulciſque eſt, nequaquam exaſperare loca quæ contingit, ſolet, ſed contrà potiùs quæ ulcerata ſunt, linire, lævigare, ac lento gratoque humore imbuere. Quum verò eadem hæc parum probè cocta acida ſalſave reddita eſt, tum certè Gulam tranſiens facilè exaſperat. Ergo quæ hanc vomitio induxit aſperitatem, quoniam cruditatis ſoboles eſt, quid novi ſi ea poſtulet auxilia quæ concoctionem adjuvant, qualia ſunt tum ambulatio, tum ante cœnam (ſi quis manè vomuit) unctio, aut ſi veſpere id à cæna fecit, poſtridiana lavatio ſudorque in balneo. Duo hæc poſtrema cautius ſemper adminiſtranda ſunt,

Pituita dulcis lenit: Acida aut ſalſa exaſperat.

Gula per acidum vomitum exaſperata quid agendum.

ſunt, ne hinc quæ primis venis cruda inhæreſcunt, liquentur, priuſque in omnem corporis habitum ferantur, quàm facta ſint per maturam concoctionem utilia. Itaque longè majore fiducia calentibus undis corpus perluetur evictis vaſorum cruditatibus: Id quod manè iis eveniſſe credibile eſt, qui heſternæ cænæ vomitu ſublevati tota pòſt nocte probè dormierunt. Minus periculi per cruditates in ambulatione aut unctione eſt. Nam hæc calorem inſitum moderatius excitant abſque vehementi ſuccorum turbatione & in habitum raptu, quæ profectò cauſa eſt, cur hæc vel non interveniente ſomni beneficio veſperi ante cænam ab eo rectè tententur, qui manè vomuit. Ut enim in hoc fortè homine imperfectior etiamnum fuerit concoctio, quam in alio qui per noctem dormivit, ita rurſus rapiendorum in corpus crudorum minor ſubeſt occaſio. Nimirum certa res & calentiore balneo validius ſuccos permoveri, quàm aut ambulatione aut unctione. Jam verò quod ad cibum à vomitu porrigendum attinet, ſcire licet mediocrem illum eſſe oportere, nam multo langueſcens cruditate calor opprimitur, perpauco deficit. At heſternus cibus, caro aſſa, vinum auſterum & meracum ejuſque ordinis alia conducunt, quoniam ventriculi robur firmant (εὐςόμαχα hæc Græci

Cibus à vomitu quis utilis.

ci dicunt) frigiditatem minuunt, & excrementitium ejus humorem abſumunt, his enim ille incommodis per crudas vomitiones urgetur. Sequitur poſthæc de menſtrui vomitus iteratione integer HIPPOCRATIS Aphoriſmus, cujus interpretationem ſiquis requirit, ex GALENI in hunc locum commentario, ſi volet, petat. Illiberale enim eſſe arbitramur commentarios ſcribere more complurinm Neotericorum, quos non pudet veterum monumenta bona tot inconditis paginis ad nauſeam uſque malè retexere, adeoque miſerè ſe ſtudere alieno potius fuco, quàm propriis dotibus ſpecioſos videri.

De ſal. decer. text. VII. §. 13.

De Dejectionibus.

Dejectio autem à Medicamento quoquè petenda eſt, ubi venter ſuppreſſus parum reddit, ex eoque inflationes, caligines, capitis, dolores, aliaque ſuperioris partis mala increſcunt. Quid enim in-

inter hæc adjuvare poſſunt quies & inedia, per quæ illa maximè eveniunt. Qui dejicere volet, primum cibis viniſque utatur his, quæ hoc præſtant. Dehinc, ſi parum illa proficiunt, aloën ſumat. Sed purgationes quoque, ut interdum neceſſariæ ſunt, ſic, ubi frequentes ſunt, periculum afferunt. Aſſueſcit enim non ali corpus; & ob hoc infirmum erit: Cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas ſit.

¶ Compreſſa diutius alvo dejectio nunquam non neceſſaria eſt at non ſemper utilis, quæ ſumpto pharmaco quæritur. Hæc enim tum demum permiſſa eſt, cùm aut præſentis aut imminentis ſymptomatis exigit neceſſitas. Tantaque ſæpè hujus vacuationis vis eſt, ut non ſanitas tueri, non curari morbus abſ-

Dejectio pharmaco petita quando utilis.

Maxima ſuſi ventris commoditas.

abſque ejus præſidio commodè poſſit. Oſtendit hoc naturæ in condendis inteſtinis ſcopus, quando hæc ſeu canales quoſdam ſentinaque ejus ipſa fecit colluviei, quæ à viſceribus totoque venoſo genere huc indies derivatur. Quod quidem facilè in ipſis perſpicere ſanis eſt, in quibus bilis utriuſque ſuperflua propriis meatibus tanquam ductibus hac via foras una cum fecibus effluunt. Longeque idem apparet luculentiùs in ægris, quoties per ſingulas febrium acceſſiones, multoque magis per acutorum morborum criſeis natura antecedentis materiæ ſpurcitiem venis exterminat, inque ventris cavum affatim effundit unde ea mox vomitu dejectioneve exigitur. Et quam igitur præclaro beneficio ASCLEPIADES cùm hæc iſta præſidia ſuſtulit ſanos privavit, quorum neglectus excrementa intus fovet, & ſpatio interpoſito graviſſimis valetudinibus initia præbet. Jam verò ſi vel abſque ſuccorum labe venter obriguit, ne tùm quidem etiam abſurdum fuerit commodo vel cibo vel medicamine dejectionem moliri. Quippe concoctionis primæ ſuperflua æquo diutius intus morata penitus areſcunt, inſtarque lapidis durantur tranſeunte paulo minus omni in meſareias chylo. Adde quod ab iis ad hunc modum incluſis putrique calore accenſis acres effumationes ad cerebrum aſpi-

Alvo diutius compreſſæ quæ ſuperveniant noxæ.

aſpirant, unde protinus & capitis dolores & oculorum caligines, idque genus ſuperioris partis mala poſſunt & fieri & increſcere. Cumque hæc alvi tarditas ἀναδόσεως robur, idque aut ob ineptam inteſtinorum formationem, aut calidam intemperiem hepatis renum ac ſedium quæ juxta ſunt ut plurimum ſequatur, planè incidit, ut & ſic affecta viſcera, & durata alvus mutuas inter ſe operas præbeant ad malum, viſcerum quidem intemperie madorem ventris partim attrahente partim depaſcente. Ipſis autem alvi fecibus memorata loca altiore inteſtinorum tumore prementibus ſuoque veluti fotu magis magiſque extorrentibus, ut nil mirum ſit quod CELSUS ſcripſit, ſuppreſſa alvo inflammationes increſcere. Sive autem Inflammationes ita ut nos intelligas hepatis ſeu renum ardores (φλογώσεις Græci dicunt) ſeu propriè dictas φλεγμονὰς, id eſt, inflammationes, equidem non magni referre arbitror, nam pari ratione utrumlibet affectum adſtricta alvus exaſperat. Quid, inquit CELSUS, notans ASCLEPIADIS opinionem, adjuvare inter hæc poſſunt quies & inedia, quibus nimirum priſca illa ſimplicitas quoslibet extenuare ſe poſſe morbos vanè ſperabat, commodeque in hunc uſum inventum à ſe eſſe Diatriton illam gloriabatur. Erat autem ejus dogmatis præcipuus Autor ASCLEPIADES qui ini-

initio morborum tortoris vicem exhibebat, inedia, luce, vigilia, ſiti, cubantis vires convellens. Quaſi verò hæc iſta propoſitos affectus haud dicam juvent, ſed non exaſperent quoque: Quando deficiente venas nutrimento, totus ab his chylus ad unguem exugitur, ſiccataque excrementa, & propter inediam pauca intus cunctantur, ſanguis omnis qui vaſis ſupereſt, afflictaque intemperie viſcera exuruntur, cæphalalgiæ ac caligines ſubeunte in caput bile invaleſcunt, in ſumma, robur naturæ conſumitur, quò nil priùs nil antiquius cùm aliàs ſemper, tum in viſcerum internorum phlegmonis haberi unquam debet. Sed ASCLEPIADE valere juſſo agedum auxilia ſcrutemur, quis tutò per ſecundam valetudinem alvus ducitur.

Quibus auxiliis alvus ſanis ducenda.

Primùm inquit CELSUS cibis viniſque utendum eſt his quæ hoc præſtent, ἐκκοπρωτικὰ intelligit, ac ventrem mollientia, ea quæ nullum peculiarem humorem venis eximere nata ſunt, eaque duntaxat poſſunt quæ inteſtina ac vias quas vocant communes obſident, educere. Id verò præceptum utinam, hodie tam religioſè ab omnibus obſervetur, quam eſt humano generi apprimè ſalutare.

Error vulgarium Medicorum.

Quid enim non deſignat perdita impoſtorum medicaſtrorum audacia, quid non & nobilium quorundam (ſi Diis placet) Medicorum cæca confiden-

ſidentia tot tantiſque purgationum machinamentis, non ſine gravi cubantium clade, ſummaque artis medicæ infamia, adeò ut vulgò jam olim dici cœperit. Summam eſſe Medicinam non uti Medicina, & beatum eſſe ventrem quem illa nunquam intrârit. De ſanis loquor, quibus citra vitiati humoris redundantiam alvus comprimitur. Hæc namque ſi ſupra modùm ſemel inaruit, quid commodius aut denique præſtabilius, quàm humidis lubricantibuſque cibis ac poculis, ſqualoris hujus vitium auferre, ac ſic fuſam alvum facere. Nimirum ut facultati inteſtinorum retentrici, ſiccitas, vigorem addit, ita expultrici humiditas. Nempe hoc inſtituto, inteſtina quæ feces tot impeditas aufractibus tardatura videbantur, ſagax natura mucco pituitoſo intus illevit, ut ejus lævitate fluxum oletum promptius ad anum properaret. At Empiricis, quorum omnes ſpes opeſque repoſitæ in lucro medicinæ purgantis ſunt, ſupervacanea eſſe hæc videtur obſervatio, ut qui tum demum mirum quàm ſuperbè gloriantur, ſi quam plurimum tum hujus muccoſæ pituitæ, tum tenuis è venis ſaniei detraxerint. Nec verò intelligunt effrenatis illis catharcticis ut alvum quidem egregiè ſolvi, ita benigno quoque venarum ſuccos detrahi con ſueſſe. Quippe medicamen iis deſtitutum

Siccitas vim retentricem firmat, humiditas expultricem.

Noxæ vehementium catharcticorum.

tum humoribus, quos ad ſe trahere natum eſt, ipſa etiam ſana (ut ait GALENUS) invadit, ſanguinem atque carnes eliquans; Jam ab huc præclara ſcilicet dejectione, omnia tum in corpore magis ſiccantur, tum ſolito pertinacior, ventris aſtrictio ſuccedit. Et ne hoc parum ſit, hanc iidem boni viri ſecundò ducere validioribus medicamentis parant, quaſi per priora parum profectum ſit, ſicque ex ſimplici malo geminum faciunt, & ut ait FLACCUS. *Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.* At fortuna tamen nonnunquam bona, imò ingenita naturæ vis tyrannidem hanc omnem edomat, ſic ut ſubinde ſecundæ valetudinis initium, beneficio corporis, non Medicinæ fiat. Qua re protinus evenit ut illi tortores ſervaſſe homines, cum non occiderint, videantur. Flagitioſi me hercle, impoſtores, quam nequitia perditi cum non ſuis rebus frugi eſſe, non alienis didicerint, præſtare in animum inducunt, per facinora incognitas artes agitare, quam inglorios aut inopes ſe vivere: Tum dira potius crudelitate experimenta per mortes agere quam ſalutis humanæ præſidem artem per miſericordiam didiciſſe, Invalidæ ad hæc ſanguinaria capita ſugillanda literæ: Invalidæ (proh dolor) ad punienda leges, quorum ſceleribus jacentem hodie videmus Medicinam,

Lib. Quos purg. ſport.

Deteſtanda Empiricorum nequitia.

cinam, tot nobis ſudoribus, tot pulcherrimi temporis jacturis: Tanto vigoris corporei, tanto rei hæreditariæ detrimento quæſitam. Beat illos multorum nece obſirmata temeritas, noſtros dolores, & juſtitia querelæ & vindicis impia manſuetudo acerbiores facit. At valeant iſta nequiſſimorum hominum portenta, quorum error (ſi quidem non potius nefas quam error dicendus eſt) ex cauſæ pendet ignoratione, unde ſiſti ventrem contingit: Eſtque hæc inconſiderantia pleriſque etiam celebrium Medicorum frequens, quam ſanos pariter atque ægros ſæpe cum opus non eſt purgationibus excarnificant, quique eò pervenerunt ſtoliditatis, ut non animadvertant quo magis ſic perpurgare corpus ſtudent, eo minus pro ſententia rem ſibi omnem cedere. Nonnulli inquit GALENUS ſumpto pharmaco in præſens gaudent ſi copioſius dedederint: Verum quanto magis ſunt vacuati, tanto his venter ſequentibus diebus magis adſtringitur. Nempe id incommodi ut idem Autor in iis effugeret quibus ſiccitatis occaſione alvus nihil reddit, non validis catharcticis, ſed ſolo per inferiora infuſo oleo alvum ciabat. Eo enim (inquit) ſiccum excrementum madeſcit, & tranſitus efficitur lubricus & inteſtinorum tunicæ emolliuntur. Ergo ut CELSI quoque

5. Sanit.

Alvum ſiccatam quo modo Gal. ſolverit.

que conſilium non tantum GALENI ſe-
quamur contractam alvum rectè laxabi-
mus primum cibis ac poculis ad hoc
idoneis, his quæ ſimul & alant & ven-
trem molliant, cujus generis habentur
pinguia juſcula, atque olera, decoctum
cicerum rubrorum, jus carnis, præſer-
tim gallinaceæ aut vervecinæ, quæ alias
ſalſa eſſe alias recens poteſt, ac modo
quidem mellis, modo zaccharis parti-
ceps. His accedunt, lac cùm integrum
tum ſecreto caſeo ſeroſum, percolatum
ptiſanæ cremor cum oleo & melle, pri-
mum braſſicæ decoctum adjecto oleo ve
butyro vinumque dulce & craſſum, in
ſumma omnia (ut CELSUS alibi do-
cet) *tepida, dulcia, pinguia, elixa, jurul-*
Lib. 2. cap. 29. *lenta, ſalſa, diluta.* GALENUS præſtan-
tiſſimum ἐκκοπρωτικὸν parabat, ex beta
lente cum ſale & garo. Iſta verò o-
mnia ut ventrem permoveant, paulò li-
beralius ſumenda ſunt, futura alioqui
inefficacia, ſic ut pleraque ad libram
unam, alia ad ſeſquilibram, multa bi-
nis etiam libris ſumere oporteat. Quo
ſi per hæc parum perficitur, tum utique
Aloës eximias dotes. (judice CELSO) veniendum ad Aloe
eſt, quæ ut vires ſuprà hepar non exe-
rit, ita inter cætera purgantia ſola e
innocentiſſima. Quum enim alia ca-
tharctica ſtomachum ſemper plus minus
labefactent Aloë adeò id non facit u
Lib. 2, cap. 12. hunc etiam (Authore GALENO) corro-
bore

boret. Ejuſque rei cauſa CELSUS alibi præcepit *purgantibus omnibus Aloën perpetuè miſcendam eſſe.* Jam verò ſi hîc nihil quidem ex toto trahere corpore propoſitum eſt at ventrem duntaxat aliqua ex cauſa tardiuſculum provocare, quid optatius quam iis id compleri catharcticis, quorum vis non niſi ventrem attingit, aut ſiquid porrò tendit vaſa tantum meſenterio intexta vellicat. Cæterum noviſſe hoc loco commodum eſt, pro vario ventris affectu Aloë utendum eſſe aliàs lota, aliàs illota. Hæc namque purgat magis, ſed roborat ventriculum minus, illa contrà. Quin etiam majore ſæpe cum fructu ſumetur medicamen Dialoës, id eſt, ex aloë compoſitum, Græci ἱερὸν πικρὸν vocant, cujus Author ipſe ſit GALENUS. Iterum moneo hanc in ſanis dejectionem non ita ſtatam eſſe oportere, quin ſæpe ea quoque fiat utilis quæ aſperioribus Medicamentis tentatur. Nam ut CELSUS proximè ſcripſit, & corporum & temporum ratio eam facere neceſſariam poteſt. Etenim ſi cacochymia ſuccos venarum contaminavit, quæ non victu curari, non exercitatione, non balneis, nedum inedia commode poteſt, quis quæſo adeò præfractus, aut denique ita ſtultè meticuloſus, ut id non audeat purgante medicamento tentare, quod aliis fieri poſſe remediis negatum eſt.

Aloë purgantibus omnibus miſcenda.

Aloë lota plus roborat, ſed purgat minus, illota contra.

Medicamen Dialoës.

6. Sanit. Alvi ductio pharmaco petita, non nunquam ſanis neceſſaria.

Neque enim vehementi malo ſuccurre-
re niſi æquè vehemens auxilium poteſt.
Quid ſanguiniſve redundantis luxuriem
extenuare inciſa vena licebit: Ejus ve-
rò HIPPOCRATES, ejuſque fidus inter-
pres GALENUS vernalibus horis ſanos
quoque non modo ſanguinis onere inci-
ſa vena levare, ſed perpurgare etiam
dubitarint, quos propter multitudinem
fuſorum humorum anniverſarii catharr-
ri, arthritides, hæmorrhoides aut id
genus ſimiles morbi exercebant. At-
que hæc cum ad præſentis loci illuſtra-
tionem, tum ASCLEPIADIS cauſa lo-
quor, cui nihil ad ſanitatem conduce-
re purgationem placuit. Porrò quod
poſthæc CELSUS de nimia dejectio-
nis iteratione docet, quia ejus ipſe ra-
tionem abundè explicat, altius hic re-
petere non ſatis cauſæ putamus.

De his, quæ calefaciunt & refrigerant corpus.

*Calefaciunt unctio, aqua ſalſa, magiſque ſi cali-
da eſt; omnia ſalſa, vinum au-
ſterum. Contra refrigerant, in*

je-

jejuno, amara, carnoſa, ſi poſt cibum eſt balneum, & ſomnus, niſi nimis longus eſt, & omnia acida; aqua quam frigidiſſima; oleum, ſi aquæ miſcetur & lotus.

¶ Proſequitur jam CELSUS quem prius inſtituerat ordinem cum doceret ſuam cuique naturam cognitam eſſe oportere, ut hanc vel calefacere, ſi nimium friget, vel ſi immodice calet refrigerare tentaret. Itaque calefacientium tractationem jam nunc aggreſſus, primo loco unctionem ponit, quæ duobus ferè nominibus hanc vim adepta eſt, partim quoniam calente cum oleo quadamque corporis pertractione adminiſtratur, partim quia oblita pinguetudine cute, calòrem intus includit, quoque minus ſucci exhalet impedit, Succedit aqua ſalſa, quæ communi omnium ſalſorum lege calefacit, id quod & amaris & acribus juxtà commune eſt. Sequuntur carnoſa, quæ profectò non alio nomine calefaciunt, quam quòd præ cæteris eduliis potentiſſimè nutriant. Quid enim novum habeatur, calo-

Calefacientia.

Unctio.

Aqua ſalſa.

Carnoſa.

Calor acceſſu alimenti augetur.

lorem nobis inſitum acceſſu nutriment augeſcere, quum & ignem magis arde re aggeſtis in eum lignis minimè mire mur. Nempe recens ſuccus ex plen cibo, eoque temperato vel paulò qui calidiore genitus ſubſtantiam nativi ca loris inſtaurat affuſo ſolidis partibus, i quibus ille totus in exiſtit novo ſangui ne, ac ſpiritibus ſubinde vitalibus e ejuſdem ſinceriore particula recupera tis, ut rectè creditum veteribus ſit. San guinem eſſe naturæ theſaurum. Nequ verò hæc ita accipias licet quaſi ex quo vis cibo incrementum accedere calor putandum ſit. Nam is contrà à ſucc lactucæ qui tamen nutriens eſt, mani feſtè minuitur. Proin alimentum e gregiè calfacturum ejus generis eſſe de bere perhibemus, quod ſuapte natur calidum eſt unaque multum ſanguinem producit, qualis eſt animantium car copioſo ſanguine præditorum, hæc e nim (teſte GALENO) omnia ſunt calid Ac tanta profectò carnium in calfacien do corpore vis eſt, ut ipſum quoque a nimum in evidentiſſimam pertraha ſympathειαm. Si namque (ut GALE NUS Author eſt) animi mores tempe raturam corporis imitantur, quid ade mirum ſit homines à crebro carnium e ſu, ut corpore magis calidos ſic anim ferociores reddi. Oſtendit hoc Anthro pophagorum ac gentium Lybiæ effer

Sanguis naturæ theſaurus.

Quodnam alimentum calorem augeat.

Lib. quod animi mores ex.

Carnis uſus corpus calidum, animum ferocem efficit.

ſe

ſevities, quorum venter crudis hominum artubus & obſcænis onagrorum leonumque viſceribus ſaginatur. Sanè impulſum hac eſſe cauſa PYTHAGORAM exiſtimo, quòd tantopere carnes horruerit. Nimirum facilè is tanta fretus ſapientia perſpexit, ex hoc genere victus mortalium animos efferari, ac neſcio quid pecuinæ atrocitatis induere. Itaque ut rude vulgus ab pecudum eſu abſterreret, haud inſcitè puto, finxit hominum in beſtias Metamorphoſim, poſt fata cujuſque fieri, ejuſque rei cauſa intactas ac veluti ſacras animantium carnes eſſe volens, ſic apud NASONEM exclamat. *Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi.* Sequitur nunc adhibitum à cibo balneum, quod cur calfaciat diſputatum ſuperius abundè eſt. Succedit vinum auſterum, quod tamen accipiendum non eſt, pro eo quod recentiores eſſe aſtringens, & Græci ϛυπ]ικὸν dicunt, hoc enim inter cætera vini genera minus calet. Fortè rectiùs hîc auſterum intellexeris id vini, quod potentes habet vires ab HIPPOCRATEque οἰνῶδες, i. vinoſum appellatur, & ὀλιγοφόρῳ opponitur, natumque eſt & caput halitibus ferire, & corpus univerſum incendere. Quemadmodum ſanè auſteri nomine vulgò id ſignificatur, quod rigidum, immite, atque aſperum eſt. Hujuſmodi vina potiſſimum colore ru-

Pythagoras non temerè carnes rejecit.

7. Meta.

Lib. de vict. acut. text. xxv.

bra, ſubſtantia craſſiuſcula ſunt, quall
è Gaſconum patria ad nos importatum
quod Rhenano albo minus urinam citt
& corpus totum magis inflammat. Et
calefacientium quidem ratio expoſita
eſt. Nunc de his dicam quæ corpus refrigerant. Incipiam à balneo, quod in jejunio ſit adhibitum. Id præterquàm quod propter inanitatem venarum nullo nutritionis fructu ſolida afficit, ita ad inſuper ſucci diſſipat quod ſubter cutem carnibus inhæreſcens, nondum his ſat probè coaluerat, ſicque humoribus undique couſumptis æquè frigus corpori dominatur, ac ſi quis inciſa vena factus exanguis ſit. Refrigerat præterea jejunos & ſomnus, quatenus alimento probè jampridem confecto atque partibus unito, calor per quietem intus coërcitus omniaque ibidem vacua offendens naturalem ſolidorum madorem, non tantum venarum reſiduum ſanguinem atterit conſumitque, ſed & idem hinc ſubinde calor intermoritur privatus ſcilicet idoneo tum fomite, tum ſubjecto. Sanguis enim hunc reficit, ſolida continent. Optarim hîc aliquanto fuiſſe oculatiores σχολιογράφους atque excudendorum voluminum caſtigatores, quos mendum orationis propoſitæ ſubterfugit. Scilicet in omnibus quæ videre licuit exemplaribus pro eo quod ſcribi de ſomno oportuit, ſi nimis longus

Quæ corpus refrigerent.

Balneum jejunis adhibitum.

Somnus poſt inediam.

Locus mendoſus.

gus

gus eſt, ſupponitur, converſa in diſjunctivam, conditionali. Quis enim neſcit abs quovis immoderato ſomno ſive is famelicum ſive ſaturum tenet, corpus ſemper refrigeſcere. Confirmat eam rem HIPPOCRATES ſic inquiens. *Gravis vigilia alimenta cruda reddit, ut ea quæ in contrarium fit mutatio corpus diſſolvit.* Idemque *Author* ibidem ſic ait. Somni *jejunum extenuant, humidum quod ineſt vacuantes.* Paria poteſt in jejunio & brevis ſomnus, ſed minus quam longus efficaciter, proin ille à CELSO præteritus, hic evidentioris energiæ cauſa notatus fuit. Ut ne dicam etiam rarò jejunis ita vacuum corpus eſſe quin lateat in vaſis neſcio quid nondum percocti humoris, quem perficere brevis ſomnus, ſuper excoquere atque conſumere longus ſolet. Quæ poſthæc jam CELSUS refrigerantia recenſet, pars eorum per ſe clara, pars ſuperioribus in locis enarrata eſt. Unica ſupereſt aqua, quæ ſic, ut CELSUS loquitur, quàm frigidiſſima. Hæc talis eſſe reſpectivè dicitur ad caloris noſtri vires, quas ſi illa robore ſuperat & frigidiſſima eſſe, & corpus refrigerare haud perperam dicetur. De aquæ perfuſione ac piſcina loquor, quæ etſi friget, non ſemper tamen nos totos refrigerat, quin ſæpe etiam ex accidente calefacit, facto caloris propter ejus augmentum ad

Lib. de vict. ac tenr. XXIV. §. 16.

Lib. de Diæta 2. tenr. XXXVII. §. 1.

Aqua quàm frigidiſſima.

extrema recurſu, qui fieri recurſus, non niſi copioſo calore intus dominante po-teſt. Ergo ſenibus, convaleſcentibus ac longa ægrotatione exhauſtis, idque brumalibus potiſſimum horis, invalidum calorem, occurrens frigida extinguit; tantùm abeſt ut intro compreſſum re-dire iterum in habitum cum auctario faciat. Ideoque in his non catharros ea levare, non tetanos, non podagram poteſt, ſicque hæc ſubinde ut non uſque refrigerat, ſic iſtorum reſpectu corpo-rum, quia nunquam calefacit meritò eſſe quàm frigidiſſima dicetur.

De his, quæ humidant, & ſiccant.

Humidum autem corpus efficit. Labor minor quam ex conſuetudine, frequens balneum; cibus plenior, multa potio; poſthæc, ambulatio & protinus cibus adjectus; ea genera eſcæ, quæ ex locis veniunt fri-

frigidis, & pluviis, & irriguis. Contrà ſiccant immodica exercitatio, fames, vigilia, unctio, ſine aqua calor. Sol immodicus, frigida aqua, cibus exercitationi ſtatim ſubjectus, & is ipſe ex ſiccis & æſtuoſis locis veniens.

¶ Hujus orationis ſeries in exemplaribus ad unum omnibus ita depravata eſt, ut hanc ne ipſe quidem Autor ſi viveret eſſet agniturus. Sic enim aliorum habent codices. Locus vitiatus.

Humidum autem corpus efficit labor major quàm ex conſuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio, poſthæc ambulatio, & vigilia, per ſe quoque ambulatio

latio multa & vehemens, & matutina exercitatio, & non protinus cibus adjectus, ea genera eſcæ, quæ veniunt ex locis frigidis, & pluviis, & irriguis. Contrà ſiccat modica exercitatio, fames, unctio ſine aqua, calor. Sol modicus, frigida aqua, cibus exercitationi ſtatim ſubjectus, & is ipſe ex ſiccis & æſtuoſis locis veniens.

¶ Sed quam iſte orationis contextus ſit inſulſus & à ſenſu Medico alienus, nemo adeo rudis eſt, quin intelligat. Quo minus Neotericorum incurram reprehenſionem quòd locum hunc ita pro lubito digeſſerim meo. Nempe hoc duntaxat ordine Medicus eſt, ac CELSO dignus, POLYBIque verbis unde mutuatus videtur conformis. Porrò de eorum quæ humectant aut ſiccant natura, pluribus agere non ſatis cauſæ puta-

Li. de vict. Idiot.

ta-

tamus, quatenus iiſdem ferè rebus aliquis humectatur quibus impletur, ac ſicceſcit, quibus extenuatur. De his tamen nonnulla dicenda ſunt. Matutina exercitatio, ubi vehementior eſt, ob id ſiccare creditur, quod corpus (modò id jejunio vacuum ſit) plus juſto diſſipet. Nam cum fructum nutritionis, attractis per motionem in habitum ſuccis, membra ſentire debeant, non ſolum eo ipſa fruſtrantur, ſed proprium etiam humorem unà cum affluente ſanguine amittunt. Poſthæc ſiccat & cibus longiore poſt exercitationem tempore ſumptus. Etenim hac interpoſita mora, concidunt oſcula venarum propter motionis vim antè hiantia, ideoque nec ita properè nec æquè ubertim, ut alias, eſcam trahunt. Nempe hoc inſtituto PAULUS quoque ÆGINETA, iis quos extenuare ſtudet *balneo jam egreſſis non protinus cibos offert, ſed aliquanto pòſt tempore.* Cæterùm quod unctio ſine aqua exſiccet, comparativè ſcriptum eſt, ad eam quæ cum ea ſit. Sicut enim nulla non unctio quæ communi cum oleo adminiſtratur humectat, ita ea id demum facit efficaciſſimè, quæ adhibitam priùs aquam intra habitum includit. Siccantibus adnumeratur, & frigidæ lavatio, tum quia aſtringendo madorem carnis exprimit, tum quia cutem denſando calorem, ſpiritum, ſuccos, neceſſaria na-

Exercitatio matutina ſiccat.

Li. 1. cap. 57.

Frigidæ lavatio cur ſiccet.

naturæ nutrientis adminicula, ab extremis intrò violenter in profundum corporis contrudit, ex quo nil mirum eſſe habitum emacreſcere.

De his, quæ alvum adſtringunt & ſolvunt.

Alvum aſtringit, labor, ſedile, creta figularis corpori illita, cibus imminutus, & is ipſe ſemel die aſſumptus ab eo, qui bis ſolet: Exigua potio, neque adhibita, niſi cum cibi quis quantum aſſumpturus eſt, cœpit: Poſt cibum quies. Contrà ſolvit aucta ambulatio atque eſca, motus qui poſt cibum eſt, ſubinde potiones cibo immixtæ.

vi. Epid. ſext. 6. §. 2. Corpus undique tranſpirabile eſt.

¶ Ut corpus (teſte HIPPOCRATE) intus foriſque tranſpirabile perviumque eſt,

eſt, ita mutuus quoque liquorum eſt ex una corporis regione in aliam per omnia confluxus. Hujus occaſione, omnium ſæpiſſimè, alvus ſiſti in rectè valentibus ſolet, translato ſcilicet in venas excrementorum ventris humido. Nempe inter naturales Potentias Retentrix & Attractrix ſemper (Authore GALENO) robuſtiores ſunt in aridioribus calidioribuſque inſtrumentis ſive naturali qualitate, ſive aſcititia ſint talia. De perfectè ſanis loquor, ac nullo in viſceribus inſignis intemperiei, aut formationis vitio afflictis. Etenim quis neſcit alvos quoque poſſe contrahi aliàs à vehementi jecinoris aut renum ardore, aliàs ab inteſtinorum quoque vitio cum naturaliter ea admodum aut ſicca, aut hebetis ſenſus, aut in nimios intorta gyros ſunt, qnin etiam idem ſæpe poterit ab ipſius accidere biliarii meatus obſtructione, aut prava in ventriculum inſitione, nec raro etiam ab infirma muſculorum qui in ſepto transverſo & abdomine ſunt, actione (nam ii quoque ad celeritatem dejectionis adjuvant) multiſque aliis id genus cauſis, quæ vitioſos corporum ſtatus ſequuntur. At verò rectè valentibus ab iis ferè cauſis alvus adſtringitur quæ ventris humiditatem partim conſumere partim digerere in venas natæ ſunt. In his principem locum tenet exercitatio per quam ac-

6. Sympt.

Alvus unde comprimatur.

Labor.

accenſis motionis organis chylus in habitum corripitur, & undequaque accenſo corpore abſumitur. Cæterum cum ſedile ventrem retineat ſuperioribus locis demonſtratum eſt. Idem facit creta figularis ſeu terra Lemnia, adeò in aſtringendo potens ut ſanguinem undecumque promanantem retineat, & quamvis aliam fluxionem compeſcat, ſive foris illitum ſive intrò in corpus ſumptum. Ejuſque facultatis merito alvum comprimit. Jam quod à cibo imminuto tardus venter pigreſcat, ipſa re patet. Vix enim hic ullo pondere excrementum inteſtina premit, quò fit ut hæc ipſa gravi ſaburra ſeu ſtimulo carentia, ſuique veluti muneris oblita, lentè ad dejectionem levis oneris inſurgant. Quod ſi ita eſt, quid miri, ſi ſimile quoque eveniat à cibo ſemel per diem aſſumpto ab eo qui bis ſolet. Sic enim præter ſolitum, ut HIPPOCRATES loquitur, detumeſcit ſubſiditque ventriculus, tum etiam κρεμᾶσθαι δοκέει τὰ σπλάγχνα, id eſt, viſcera pendula eſſe videntur correpto ſcilicet in venas omni chylo ipſiſque ſubinde fecibus minima mole reſiduis ac lapidis inſtar ſiccatis. Quare rectè GALENUM monere arbitror, tum demum pauciora quàm ex proportione multitudinis ciborum excrementa dejici, ubi plus ex ipſis tranſit in anadoſim. Sequitur exigua potio, quæ quia non

Sedile.

Creta figularis.

Cibus imminutus.

Cibus non niſi ſemel per diem ſumptus.

2. de vict. acu. text. XVI. §. 5.

6. Sympt.

Potio exigua.

non ſat madoris ferculis adjicit, dejectionem tardat, idque multo faciet efficacius, ſi non ſæpius (ut moris eſt) inter edendum iteretur, ſed tota ſemel à cibo ſumatur: Sic enim oſculo ventriculi innatans nequaquam epulis tota totis miſcetur, ideoque eas humectare quidem potis eſt. Noviſſimum eorum quæ alvum ſiſtunt, quies à cibo eſt, qua fit ut aſſumpta edulia nequaquam concuſſa ſupremo ventri inhæreſcant, minuſque properè ad imum ſidant. Proximus nunc eſt eorum ordo quæ alvum citant, in quibus eſt motus poſt cibum, adeò in hac re potens, ut graves interdum diarrhæas moveat. Porrò aucta pariter ambulatio atque cibus, potiones cibo immixtæ, & id genus alia cur alvum ſubducant, ex eorum patet conſideratione, quæ hanc cogunt. Contrariorum enim ut ſunt cauſæ contrariæ, ita doctrinæ ratio eadem eſt.

Quies à cibo.

Alvum ſolventia.

Illud quoque ſcire oportet, quòd ventrem vomitus ſolutum comprimit, compreſſum ſolvit. Itemque comprimit is vomitus, qui ſtatim poſt cibum

eſt : Solvit is, qui tarde ſuper-venit.

Vomitus cur compreſſum ventrem ſolvat.

¶ Vomitus ob id ventrem ſolutum comprimit, quòd materias ad alvum inclinantes infernè ſurſum avertit. Nempe hujus ἀντισπάσεως cauſa vomitus ab HIPPOCRATE GALENOque in iis probatur morbis, qui inguina, renes, coxas cæteraque ventris inferioris loca exercent. Optimè enim materia quæque revellitur ubi alia parte prorumpens, alia emittitur. Quod præceptum HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo ſtabilivit. *Longo alvi perfluvio laboranti, ſponte vomitus ſuperveniens morbum ſolvit.* Jam verò quod viciſſim compreſſum ventrem vomitus moveat ex concuſſione fit inteſtinorum quorum facultas expultrix ad proprium munus hoc modo excitatur. Ea tamen hæc omnia lege fiunt, quò qui ventrem compreſſurus vomitus eſt protinus à cibo cieri debeat, qui verò laxaturus longo pòſt tempore. Hic enim excrementa ad imum ventris jam antè demerſa agitatis vomitione inteſtinis per ſedem ſeu proximum locum erumpunt, illic verò alimenta priusquam pyloro exciderint, aut inteſtina majore pondere ad expulſionem ſollicitaverint, ſuprà per os egeruntur.

Hip. li. 6. Aph. 15.

D

De Ætatum varietate.

Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè ſuſtinent mediæ ætates, minus juvenes, minimè pueri, & ſenectute confecti. Quo minus fert facile quiſque, eo ſæpius debet cibum aſſumere; maximeque eo eget, qui increſcit. Calida lavatio, & pueris & ſenibus apta eſt. Vinum dilutius pueris, ſenibus meracius, neutri ætati, quæ inflationes movent. Juvenum minus, quæ aſſumant, & quomodo curentur, intereſt.

¶ Fames ſic oritur. Quum triplex noſtri corporis ſubſtantia aſſidua nativi caloris actione diſſipetur, ſagax, pro- Fames quomodo excitetur.

 vi-

vidaque rerum natura ſingulis particu-
lis facultatem protinus ab initio contu-
lit, qua defectum alimenti percipere
aliudque ex proximis unaquæque locis
attrahere valeant. Ea verò facultas à
penuriæ ſenſu (modò is ſenſus dicendus
ſit) oritur, atque naturalis appetentia
vocatur, omnibus animantibus atque
plantis juxta communis. Jam quia in-
ſenſibilis hæc corporis difflatio (Græci
ἄδηλον διαπνοὴν appellant) extremas par-
tes primò exhaurit, (propiores enim
cuti per quam exhalatio fit, remotio-
resque à ſuccorum officinis ſunt) planè
accidit ut hæ quoque primæ egeſtatis
ſenſu perſtringantur, quare alimentum
è proximis locis trahere properant, ac
mox illæ rurſus ex ſibi vicinis, hæque
deinceps ex aliis atque aliis, ſicque dum
undequaque rapto vivitur, ſit ut hoc ce-
leri tractu vaſa ad ventriculum perti-
nentia tandem exinaniantur, quæ & i-
pſa tum quoque ejus viſceris tunicas vel-
Appetentia animalis. licare atque exugere incipiunt. Atque
moleſtus hic ſuctionis tractioniſque ſen-
ſus ut primum os ventriculi, partem
ſupra omnia ſenſibilem, percelluerit,
ipſa ſtatim oritur animalis appetentia,
quam inediam ſeu famem appellamus.
Inediæ primaria cauſa. Declarant hæc longè evidentiſſimè quòd
præcipua omnis appetentiæ cauſa ipſa
ſit corporis difflatio, quòdque hæc à
calore fiat innato, tum quod primariæ
cau-

cauſæ energiam promoveat corporis ad diffiationem aptitudo. Ergo quicumque & multo naturæ calore affluunt, & rara ſunt mollique corporis textura, ocyſſimè inedia urgentur pariterque hanc egerrimè ferunt. Tales apprimè ſunt pueri, juxta illud HIPPOCRATIS. *Qui creſcunt plurimum habent calidi innati, itaque plurimo egent alimento, alioqui corpus conſumitur.* Porrò diſcernere inter eòs homines oportet, quam citius eſuriunt, & quam ab inedia pejus afficiuntur. Etenim perinde non eſt neque iiſdem ſemper innectitur cauſis citò à fame lædi. Pituitoſi enim celerrimè cibum concupiſcunt, quos tamen inedia adeò non offendit, ut magnopere etiam juvet corpore (ut ait GALENUS) ex crudis quos continet ſuccis alto. Rurſus tum ſtomacho tum reliquo corpore bilioſi, haud ta promptè quidem fament, cibo tamen non ſine noxa diu carent. Adhæc enes tardius quidem eſuriunt, inediæ amen impatienter ferunt, quatenus his qui pauculus ſupereſt calor emoritur niſi ugi modicaque alimonia ſeu fomeno ſuſtentetur. Juxta illud HIPPOCRAIS *Senibus parum calidi innati ineſt, & ob d paucis egent fomentis*: Ubi tamen ſubntelligas, ſæpius quoque repetitis. Siuidem ipſorum calor ἀνάλογος eſt cum mbecilla lampadis flamma, quæ proinus interit, oleo aut juſto parcius, aut

Lib. 1. Aph. 14.

Diſcernendum inter eos quos fames citius urget & quibus pejus nocet.

Inedia pituitoſis prompta & utilis.

Bilioſis fames & tarda & gravis eſt itidem & ſenibus.

Loc. cit.

Inedia quibus maximè infeſta ſit.

uberius idque confertim affuſo. In ſum-
ma hos inedia maximè debilitat, qui ob
corporeæ texturæ raritatem facilè diſ-
ſolvuntur, ut pueri, quique tempera-
menti calidi occaſione promptè inflam-
mantur, ut juvenes, & quam propter
naturæ imbecillitatem celeriter defici-
unt, ut ſenes. Hæc intuenti omnia
quo quæſo obſcurum ſit inediam, ut

Quinam omnium facillimè jejunant.

CELSUS docet, facillimè à mediis
ſuſtineri ætatibus. Sub mediis ætati-
bus ipſos comprehendimus adoleſcentes
qui jam annum quintum & viceſimum
nondum triceſimum ſextum exceſſerunt.
Nempe hi præterquàm quod increſce-
re jampridem deſierunt, inter reliqua-
rum ætatum homines planè ſunt medii.
Itaque longiore abſtinentia non ita diſ-
ſipantur, ut pueri neque tantopere in-
cenduntur ſiccanturque quantopere ju-
venes, neque tam facilè elangueſcunt
quam ſenes. Iterum moneo, hæc iſt
de inediæ noxa non promptitudine in-
telligenda eſſe. Quod quidem ſenum
ac juvenum cauſa loquor, quos inedia
ut peſſimè excipit, ſic tardè premit

Lib. 1. Aph. 13. Hippo. in ſpeciem Celſo contrarius quoad inediæ tolerantiam.

Tum quoque ne pugnare CELSUS cum
HIPPOCRATE videretur, qui ſic ait. Se-
nes facillimè jejunium ferunt, ſecundo
loco qui ætatem conſiſtentem habent,
minus adoleſcentes, omniumque mini-
mè pueri. Enimverò ſic fit, ut quo qui
duriore minuſque difflabili corpori

com

compage eſt, eo tardius cibum appetat, ideoque juxta præſentem HIPPOCATIS Aphoriſmum *pueri citiſſimè eſuriunt, atque his minus cito adoleſcentes, poſt quos multo quoque minus juvenes omniumque minimè ſenes.* Maximè tamen ſecundum hunc CELSI locum inedia offenduntur (cum pueris) ſenes, atque his minus juvenes, minimeque omnium adoleſcentes. Sed obſtrepent, nobis, ſat ſcio, Neoterici, illos dico qui devotis animis quocunque jure, quæcunque injuria in verba GALENI jurarunt novam hanc eſſe interpretationem clamitantes, & à GALENI commentatione alienam. At hos primum rogo, æqui judices in re controverſa uti ſint, quod ſi non impetro utique nihilo minore audacia illorum ego protervis oppedero vocibus, quam ipſi cognitam oppugnant veritatem. Ergo cur GALENI interpretatio in hunc quem proximè retuli Aphoriſmum minus arrideat, operæ precium eſt, compendio oſtendere. Quoque id fiat commodius, præſtiterit ætatum diſcrimina ſeu alicujus hypotheſeos loco prius exponere ut quid de quaque earum parte ſenſerit cum CELSUS tum HIPPOCRATES, manifeſtum ſit. Ut mundi annique totius ætates quatuor, ſic & hominum ſunt. Prima eſt Pueritia ab ipſo ortu ad quintum ferè & decimum annum porrecta, ſub qua multo calido

Humanæ vitæ ætates quatuor.
Pueritia.
Adoleſcentia.

 do

do humidoque corpus affluit. Hanc excipit Adoleſcentia, ubi jam pubes ve-ſtire inguina, & decorare faciem barba incipit, quam vitæ particulam Græci ἥβην & ἡλικίαν μειρακιῶν CELSUS me-diam nominaverunt, eſtque GALENO ju-

Juventus. dice, omnium temperatiſſima. Tertia ætas Juventus eſt, latiſſimè hac illac pa-tens, diciturque Latinis conſtans, Græ-cis καθεστηκυῖα eſſe quoniam ſub ea omne incrementum corporis ſiſtitur. Dixi hu-jus ætatis ſpacia latè porrigi, nam quæ prima ejus pars intra quintum vigeſi-mum annum, & trigeſimum quintum in-cluditur, viribus florentiſſima eſt, ac Martis Venerisque Paleſtræ aptiſſima, ſuntque in ea quos Græci νεανίσκους vo-cant. Plus hi quàm adoleſcentes ca-loris: Minus humiditatis habent. Se-cunda pars, quæ ferè intra compræhen-ſum terminum prioris, & quadrageſi-mum ſecundum annum eſt, Viros pro-fert, maturis conſiliis, prudentiaque pollentes, Græci ἀνδρείαν, nos ætatem virilem dicimus, eſtque oxuperanter calens & ſicca. Finis juventutis omnis παρακμὴν, id eſt, declinantem ætatem habet, ad quadrageſimum nonum an-num extenſam. In hac bilis atra domi-natur, ea quam exuperans calor ex fla-va retorridam fecit, acciditque hic, ta-beſcente propter defectum humoris ca-lore, corpus refrigeſcere, ſiccumque

ac

ac penitus ſenile fieri. Peſſimo exemplo, omnes propè dixerim. Neoterici juventutem in complures diverſi inter ſe generis partes diſtraxerunt, parum memores ejus ARISTOTELICI, τὰ τῷ μειζόντε καὶ ἧττον διαφέροντα ἀλλήλων, εἶδος οὐκ μεταβάλελειν. Nempe ſciſſe hos oportuit ætatum diſcrimina pro totius temperamenti demutatione non ſpaciis annorum circumſcribi oportere. Quis enim neſcit omnem juventutem calere ſiccamque eſſe, tametſi prima ejus pars plus nativi caloris minusque ſiccitatis, noviſſima hujus plus minus illius quam media poſſidet. Quod ſi primam temperatam dices, adoleſcentia ea erit non juventus ſi poſtremam frigidam ſiccamque cenſebis, ipſa erit malorum plena Senectus. Eſto aunorum curricula ætates, non temperamenta corporum faciant, at cur ipſi quæſo ſenectam itidem in ſua non diſtraxerunt membra, cur non alteri cuivis liceat longè plures quàm ſex vitæ partes ſtatuere, rerumque multitudine diſcentem obruere. Quippe eſt & pueritiæ ſua infantia, eſt & adoleſcentiæ ſua pubertas ſeu ephebia. Juventa primum νεανίσκους mox viros, poſtremò declinantes profert. Quin ſenectus & ipſa quoque in totidem (ut mox audies) diducta partes, ætatum differentias in totum decem efficiet. Hæc vitæ ſpatiorum circumſcriptio, non ſolum

Neotericorum error in diſtinguendis ætatibus.

lum inartificioſa, ſed in ipſum quoque peccans HIPPOCRATEM eſt. Nam ipſe ſic ea diſtraxit. Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι, δεύτερον οἱ καθεστηκότες, ἥκιστα μειράκια πάντων δὲ μάλιστα παιδία. Hunc virum ſeu Præceptorem haud pœnitendum cùm alias ferè ſemper tum hic quoque rectiſſimè ſecutus CELSUS, quatuor ætates, hominum non plures numeravit. Supereſt ultimus vitæ terminus Senectus, recta ad interitum via, propterque intemperiem corporis frigidam ac ſiccam, nec non ingraveſcentem naturæ imbecillitatem multis referta amaritudinibus. Ejus pars quæ circiter annum 50. ultimæ copulatur juventuti virens eſſe dicitur, obeundis etiamnum vitæ muniis par. Græci in hac conſtitutos ὠμογέροντες appellant, duratque hæc ipſis ferè vix ad annum ſexageſimum, cum jam deficere homines incipiunt, & corporis pariter atque animi officia concidere vitæ omnis cataſtrophe, decrepitos ſenioque confectos continet, Græci hos πεμπέλους vocant. Incipit ab anno ſeptuageſimo, duratque uſque ultimum vitæ diem. Et ſic quidem poſitis ætatum diſcriminibus, proximus eſt ad rem propoſitam redire. Primum itaque non video cur HIPPOCRATES, ut GALENUS vult ſub appellatione τῶ γερόντων magis ὠμογέροντες, id eſt, virentes ſenes, quam ἐσχατογήρως ſen-

Margin notes: Li. 1. Aph. 13. — Senectus. — Parum firma Galeni in libri 1. Aph. 13. interpretatio.

ſeu decrepitos inaudierit. Neque enim ſimile veri eſt tanti nominis Autorem, vel tam malè fuiſſe ſedulum, ut diſcrimina, ita neceſſaria præterierit, vel adeò denique ſui oblitum moris ut particulam orationis, aliquam adjecerit, qua ſenectutis pars certa notaretur, quod quidem cùm alias toties, tum evidentiſſimè eo Aphoriſmo obſervavit, qui Lib. 2. Aph.
ſic habet, Βράγχοι καὶ κόρυζαι τοῖσι σφόδρα 40.
πρεσβύτῃσιν οὐ πεπαίνονται, id eſt, Raucitates & deſtillationes in valde ſenibus ad maturationem non perveniunt. Jam verò fac intellexerit HIPPOCRATES primos duntaxat ſenes, at quid porrò cauſæ GALENUS juvenibus prætexat cur hos clariſſima voce HIPPOCRATES declarârit facilus adoleſcentibus jejunium ferre. Quo errore vix ſcio an quicquicquam in Medicina magis pudendum, aut indignius HIPPOCRATE ſit. Etenim certa res eſt, conſiſtentes ſeu juvenes, ut ſunt immodicè calidi ſiccique, tardiſſimè quidem famere: famem verò difficillimè, hoc eſt, maxima cum offenſa pati. Et quis verò jam non videt quàm parum circumſpectè ne dicam verè in hunc Aphoriſmum illud dixerit GALENUS. Spectatur ejuſmodi ferendæ inediæ facilitas in non appetendo, nihilque inde noxæ ſentiendo. Ex contrariis æſtimatur difficultas. Perſtat igitur inconcuſſa cum CELSI tum HIPPO-

POCRATIS quam nos primi de fame dedimus interpretatio. Neque verò ſuperflua eſt hæc iſta HIPPOCRATIS tolerandæ inediæ obſervatio, quæ ob id ab eodem Autore mandata literis eſt, ut conſtet cibandi tempora pro corporis neceſſitate, non ſemper famis promptitudine legi oportere. Quemadmodum enim cibo indigentibus, nunquam non cibus eſt utilis, ſic aliis hunc non aventibus dari, appetentibus negari ſæpe expedit. Nam ſi ex cruditate adoleſcenti pituitoſo morbus eſt, etſi deſideratus, inutilis tamen datus cibus eſt. Si bilioſo juveni ex labore ac vigilia febris eſt, ut certa ἀνορεξία, ſic certum per ἀσιτίαν periculum eſt. Hæc eum accuratè & ſcire & diſcernere oportet, quiſquis eruditè de fame diſſerere volet. Porrò generale omnibus præceptum CELSUS proponit, ut inediam quo minus innoxiè fert quiſque, eo ſæpius cibum aſſumat. Id verò ſanis pariter atque ægris juxtà commune eſt. Nam tanta hujus rei vis eſt, ut interdum etiam in medio febris impetu, etiam intempeſta nocte cibum extorqueat, idque exitii metu, quod in propinquo eſſet, ni protinus ægrotis alimento ſubventum ſit, videlicet duobus ex malis, quod magis urget, ad id dirigi curantis conſilium debet. Tum quoniam cubantis vires ſervare, nihil aliud quam ipſam ſer-

Maximi uſus eſt Hippocratis Aphoriſmus 13. Libri 1.

Exhibendi cibi generale præceptum.

ſervare vitam eſt, ſequitur ut nullo non tempore is qui deficit, ſit ſuſtinendus. Cæterum ætate increſcentibus liberalior cibus apprimè utilis eſt, quia copioſo hi calore affluunt, rariore corporis ſunt textura, & non ſolum nutritionis ut cæteræ ætates, ſed & auctionis egent. Quibus nominibus calidæ quoque lotiones his ſunt conducibiles, ut quæ humectato affatim corpore, præproperæ ſiccitatis periculum arçent. Nec inutilis quoque hæ ſenibus creduntur, tametſi alia ratione iis conferant quam increſcentibus. Senes enim quoniam exuperanter ſicci frigidique ſunt, calida lotio ſeu analepticum ac correctorium præſidium exigunt. Contrariis namque omnis cum alteratio tum ſanatio perficitur. At increſcentibus eadem hæc ut conſervativa temperamenti convenit. Conſervatio namque ſimilibus qualitate ac tota ſubſtantia auxiliis completur. Unicam hîc demas poſtremam ſenectam, cui lavacra minus ſint idonea. Decrepitorum nempe corpora non ſolum parum colligunt fumidi excrementi (cui exigendo dulces unde potiſſimum inſerviunt) ſed vires etiam poſſident infirmiores, quàm ut balnei laxantis vim ſint ferundo. Quapropter TELEPHUS ille Grammaticus ingraveſcente jam ad centeſimum uſque annum ætate, non niſi bis hyeme, quater

Increſcentes liberalius nutriendi.

Calida lotio cur pueris & longævis utilis.

Gal. 5. ſanit.

ter æſtate, ac ter vere. Autumnoque in menſes ſingulos lavabat, cæteris mortalibus ea tempeſtate indies lavare ſuetis. Atque his ita definitis, ad vinum

Vinum dilutum pueris aprius eſt.

accedamus, quod CELSUS nutile eſſe pueris ſcribit, niſi ſufficienti dilutum aqua ſit. Græci ὑδατώδεις appellant. Ea opinio maximis innixa rationibus eſt. Ut enim meracum immodicè tum conſumit tum inflammat tenellum pueri corpuſ, ita dilutum contrà hujus omnis expers incommodi efficaciter humectat.

Plato ſvino pueros ex toto abſtinendos cenſuit.

Sanè conſtat PLATONEM adeo in pueris vinum horruiſſe, ut ejus uſum ex toto ipſis circumciderit. Nempe ſi potens hic Bacchi liquor ipſi etiam virili animo ſeu improbus quidam Tyrannus imperat, quid non de pueris futurum ſperes, quorum tenella mens fragili illigata corpuſculo rebus quàm minimis violatur. Idque ſanè Grammatici illius Romani puer evidenti teſtatus exemplo eſt,

2. Locorum aff.

quem puetum GALENUS narrat, ſolus domi abſente præceptore cum eſſet, vehementius ſitiſſe, cumque deficiente aqua vinum pervetus à Grammatico repoſitum liberalius hauſiſſet, vigilem illico permanſiſſe ac dein febricitaſſe, moxque oborto delirio periiſſe.

Meracum ſenibus accommodum eſt.

Ut vinum dilutum pueris ita meracum utilius longævis eſt. Eſſe vero hoc ipſum oportet colore fulvum ſubſtantiaque tenue, ex quo triplex hic fructus

ſeni-

ſenibus obvenit, felicior nutritio, membrorum omnium calfactio, ac ſeroſi excrementi per urinas expurgatio. Jam quod aſtringens vinum eſt, quodque vehementer craſſum, tum quod nigrum pariter ac dulce eſt, jocinori, lieni, & renibus obſtructionem inferunt, eaque de cauſa ſi liberalius ſumuntur hydropem atque calculum generant, ut hoc nomine ſenibus quoque futura pernicioſa ſint, quos ſenes nullum juvare aliud vinum poteſt, quam quod ſupra meracitatem ſit etiam diureticum. Neque verò his ipſis tantum, ſed & pueris vina nocent, quæ craſſa ſunt dulcia, nec per ætatem ſat defæcata; Nimirum & flatus iſta movent, & exiles vaſorum meatus facilè obſtruunt. Quod jam omnium poſtremò CELSUS docet, minus juvenum intereſſe, quæ aſſumant, & quo modo curentur, ii facile concedent, quibus obſcurum non eſt naturam multo robore fultam nihil propemodum non poſſe, imbecillam parvis etiam ærumnis ſuccumbere. Illa pollent magis adoleſcentes, ac juvenes, hac fluctuant ipſi ſenes. Pueris etſi natura per ſe non eſt invalida, quia tamen raro fluxoque comprehenſa ſubjecto eſt, nihilo magis quam ea quæ ſenes regit, erroribus par eſt ſuſtinendis.

Quale vinum jecur lienem, & renes obſtruat.

Senibus nullum vinum confert, quod non ſit diureticum.

Natura potens magnos caſus ſuperat, invalida parvis ſuccumbit.

Qui-

Quibus juvenibus fluxit, alvus, plerumque in ſe-
20. Libri 2. *nectute contrahitur. Quibus in adoleſcentia fuit aſtricta, ſæpe in ſenectute ſolvitur. Melior eſt autem in juvene fuſior, in ſene aſtrictior.*

¶ Integer hic eſt HIPPOCRATIS Aphoriſmus quem quia prolixo doctoque commentario GALENUS illuſtravit, non ſatis cauſæ putamus ſecundò exponere, ac multorum exemplo nulla neceſſitate ambages ſequi. Quare ad ea quæ ſequuntur, transeundum.

De varietate temporum.

Tempus quoque anni conſiderare oportet. Hyeme plus eſſe convenit; minus, ſed meracius bibere; multo pane uti, carne potius elixa, modicè

dicè oleribus; ſemel die cibum capere, niſi ſi nimis venter aſtrictus eſt. Si prandet aliquis, utilius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum eſt, vel calorem moventibus. Venus tum non æquè pernicioſa eſt.

¶ Spatia omnis temporis pro ſyderum exortu & occaſu Græci metiuntur. Veri enim initium Sol Arietem attingens, finem ortæ Vergiliæ faciunt. Æſtas hic incipiens apparente Arcturo finitur. Sequiturque ordine Autumnus, & poſt hunc anni ſenectus hyems, ille Vergiliarum occaſu, hæc inde orſa Æquinoctio verno terminantur. Atque hæc temporum anni apud HIPPOCRATEM, DIOCLEM, atque GALENUM circumſcriptio eſt. At verò ARABS AVICENNAS in definiendis temporibus non aſtra, ſed præſentem intuetur aëris tem-

Anni tempora quomodo Græci diſtinguant.

Avicennas aliter atque Græci anni tempora notavit.

peſtatem, idque tempus Æſtatem reputat quod exuperanter calidum ſiccumque eſt, id Hyemem, in quo his contraria dominantur, id Autumnum quod ſiccum & in altera qualitatum oppoſitione inconſtans eſt, id denîque Ver, quod inter cætera maximè attemperatum eſt. Sanè hæc iſta AVICENNÆ computatio etſi parum eſt Aſtronomica, non videtur tamen uſquequaque rejicienda eſſe: nam omnibus ex æquo Gentibus inſervit, cùm illa contrà quæ apud HIPPOCRATEM atque DIOCLEM eſt, non niſi Græcis atque eorum ſynæcis eſſe uſui poſſit. Etenim frigidis regionibus hyemes productiores, æſtates contractiores ſunt, calidis contrà. Quin etiam ipſe GALENUS profitetur anni tempora ab aëris notari tempeſtatibus, non item à vocum nomenclatura. Juxtaque hanc rationem, non hyemem nobis occidentes facient. Vergiliæ, ſed cælum perſeveranti humiditate ac frigore aſperum. Tum igitur ut CELSUS præcipit plurimum eſſe convenit, quoniam innatus calor, ab ambientis qualitate in viſcera fugatus, ibique multa ſanguinis ac ſpirituum copia ſtipatus augeſcit. Comprobavit enim id HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo. *Ventres hyeme ac vere naturâ calidiſſimi ſomnique longiſſimi ſunt, quare per hæc tempora cibi copioſius ſumendi.* Neque verò ſolius caloris ergò plus edendum hye-

Anni tempora non voces, ſed cœli tempeſtas facit.

Hyeme plurimum eſſe confert.

Lib. I. Aph. 15.

hyeme eſt, ſed etiam muniendorum viſcerum cauſa adverſus ſævientis brumæ injurias. Calidis enim multiſque epulis intus incluſis, ventriculus hepar lienis cæteraque corporis penetralia in tuto ſunt. Quod nec HIPOCRATES in EPIDEMIIS ſilentio præteriit, ſic inquiens. *Cibus ac ſomnus viſceribus conferunt.* Sed & POLYBUS hyeme utendum ſuadet copioſo ſiccoque alimento. Sic enim inquit, *præfigido hoc tempore optima valetudine uteris minuſque rigebts.* Quæ profectò cauſa eſt, quòd non ſolum plus eſſe, ſed & meracius bibere conveniat. Id enim nihilo ſegnius atque cibus ab externo frigore viſcera tutatur. Jam quia corpus id temporis partim ambientis vi, partim voracitate hominum multa pituita oneratur, pocula parciora ac multus panis utiliora ſunt, illa enim minus adjiciunt humoris, hic potenter ſiccat & valentis nutrimenti eſt. Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non abs re fuerit panis omnes differentias enumerare, ut conſtet, qui maximè ſalubris, quî noxius ſit. Ergo is paratur ex his frumentis quæ panificia vocant, triticum dico, milium, hordeum, ſiliginem & hujuſmodi. Siliginem voco non puriſſimam illam farinæ particulam, quæ demptis furfuribus ſupereſt, ſed id frumenti genus quòd vulgò Robus, Gallicè du Seigle nominatur.

VI. Epid. ſect. 5. §. 16. de vict. Idiotarum.

Hyeme meracius ac parcius bibendum.

Panis multus per hyemem utilis.

Ex quibus conficiatur panis.

Panis ex quo frumenti genere probatiſſimus.
Panis primum genus.
Secundum.
Tertium.
Quartum.

Optimus panis ex tritico eſt, poſt hunc ex ſiligine, uterque alias ex tota farina, quanta eſt pinſitur, eſtque omnibus penè familiis maximè frequens. Græcis αὐτὸ, πύρος & συγκόμιστος appellatus. Poſt hunc ſequitur alius, cui bona furfuris pars non omnis detracta eſt, vulgò ſimilaceus ac ſemidalis dicitur. Accedit tertium genus, quod ex ſola ſiligine conficitur ſecreto per cribrum furfure, unde & ſiligineus, & vulgò candidus appellatur. Noviſſimum locum is panis tenet, qui ex puro propemodum furfure pinſitur, detracta farinæ paulo minus omni ſiligine, eſtque omnium viliſſimus, dictuſque ob id furfuraceus ac cibarius. Atque hæc genera panum apud nos hodie omnia ſunt in uſu, quibus GALENUS quintum genus adjicit: quod ejus ætate ex polline frumenti tenuiſſimo ad molæ parietem adhæreſcente indeque multis cum ſordibus deterſo confiebat. His omnibus ita definitis, ſaluberrimum panem eſſe perhibemus, qui ex optimi tritici tota farina confectus, juſtamque fermenti ac ſalis portionem adeptus, ac probè ſubactus moderato clibani aut furni calore permcoquitur. Hic enim, non ita imbecilliter nutrire ut furfuraceus neque ita ægrè ad alvum ſidere, ut ſimilaceus, neque adeò vehementer obſtruere ut candidus ſolet. Poſtremum hunc non ſolum

Panis ſaluberrimus quis.

Panis candidus vitioſus.

lum propria ſubſtantia, verum etiam àpparatus obſtruentem facit. Nempe piſtores ἄζυμον inflatum ac guſtui (ſi Diis placet) ſuaviorem reddere ſtudentes loco fermenti, ac ſalis peſſimo exemplo plurimum cereviſiariæ fæcis maſſæ affundunt. Adde quod idem panis parum probè ſit piſtus, ex quo vis ejus obſtruens augetur. Quicunque enim panis (ut ait GALENUS) neque fermenti neque ſalis juſtam portionem accepit atque minus accuratè coctus eſt craſſum efficit & glutinoſum ſuccum. qui obſtructiones in jocinore, liene, ac renibus parere ſolet. Atque hæc de panum differentia ac viribus dixiſſe abundè ſit. Quod autem poſthæc CELSUS de carnis elixæ per hyemem uſu præcipit, id eo loco diſputabitur ubi de æſtate agetur. Ventum eſt ad olera, quæ ſi ex frigidis, mollientibuſque herbis ut violis, ſpinachia, mercuriale, atriplice & ſimilibus conſiunt, parcius hyeme guſtanda ſunt. At verò non inidonea primo cibo cenſentur, quæcunque in horto naſcentia boni odoris veſcaque ſunt, quale eſt, cherefolium, hyſſopus, betonica, apium, euſraſia, menta, petroſelinum, & ſi quæ his alia non imparia ſunt, utique ſi ſatis quoque acceſſerit momentum. Tum enim non ſolum ſeroſos humores per urinas pellunt, ſed & lentam ventris pituitam,

Olera qualia hyeme ſalubria ſint.

quæ id temporis maximè cumulatur, diſſecant, detergentque. Porrò quòd ſemel duntaxat hyeme cibari expediat, & difflationis facit exiguitas, & caloris nativi integritas. Rectè tamen CELSUS addit, niſi ſi minus aſtrictus venter eſt. Præſtat enim cibo ſæpius dato viribus ſubvenire crebra dejectione periclitantibus. Cæterum qui verſus Septentriones incolunt & Orientem Solem fortè hanc per hyemem veſcendi normam haud temerè reſpuerint, tum quia pro ingeniti caloris copia voraciores aliis nationibus ſunt, tum quia exinanita ſemel eorum viſcera frigentis auræ intemperie facilè violantur. *Prandendum* igitur his quoque erit, idque ſiccum planè, ut CELSUS præcipit, ac ſine multa potione, ad minuendum ſcilicet pituitæ proventum. Qua itidem de cauſa, tum quoque uti conveniet omnibus calidis, ut vino meraco, thermis, exercitatione, acribus Medicamentis. & hujuſmodi generibus aliis quorum vis calfaciens partim propria in ſubſtantia vehitur, ut meraci, partim tota perpeſſo aliquid ab iis corpori debetur, ut exercitationis, frictionis, quæ ob id CELSUS calorem moventia nominavit. Venus id eo per hyemen ſatis commoda eſt, quod corpus ſiccet, calfaciatque, idque poſtremum non vacuati ſeminis facit occaſione;

Hyeme rarius edendum.

Hyeme celitus cibis ac poculis utendum.

Venus per hyemem non omnino inutilis.

ſione (ſic enim refrigeraret) ſed propter contentionem illam quam Venus ciet omnium corporis artuum: Quod quidem & effuſi per id tempus ſudores & invaleſcens ſpiritus teſtantur. Ut rectè dixerit in EPIDEMIIS HIPPOCRATES. Venerem affectibus omnibus pituitoſis opitulari. Tametſi ſæviente ſupra modum bruma aut natura ex morbo plus juſto debili rectè GALENUS Venerem damnet, ut quæ tum corpus facere magis frigidum atque imbecille poſſit, non poſſit vegetum.

vi. Epid. v §. 39. Venus affectibus pituitoſis utilis.

At vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, ſed dilutius tamen bibendum eſt: Magis carne utendum, magis oleribus, tranſeundum paulatim ad aſſa ab elixis. Venus eo tempore anni tutiſſima eſt.

¶ Ver quoniam inter cætera anni tempora optimè attemperatum eſt, rerum omnium in victu mediocritatem quantum in ſe eſt, poſtulat, proin cibo

Ver totius victus poſtulat mediocritatem.

bo hyberno qui plenus admodum erat demendum, ac potioni quæ pauca, ad-jiciendum eſt. Dixi, quantum in eſt, corporum quorundam cauſa, qui-bus id temporis frugalior victus rati conducibilis eſt. ad arcendum plethc ræ diſcrimen, quod fuſio humorum qu per hyemen uberius cumulati quaſi com creverant, minatur. Ejuſque rei cau ſa nonnulli non ſolum parcius eſſe, ſe etiam Medicamento perpurgari, au inciſa vena ſanguinis plenitate levar Primo vere debent, ne ſcilicet cum ho præcipitat, aut certe æſtas viget, febri hæmorragia, puſtulæ, catharrus, pleu ritis, angina peripneumonia, aut alteri momentaneæ partis alia inflammatio va letudinem turbet. Tum enim (ut a libi CELSUS teſtatur) quæcunque hu moris motu novantur maxime in me eſſe conſuêrunt. Quæ profectò res fi dem facit, non piè ſolum, ut ſemper Verum etiam medicè vernali tempor inſtitutum ab Eccleſiæ Rectoribus jeju nium fuiſſe, quo tempore (ſi unquar aliàs) moderata abſtinentia plæriſqu omnibus conducit. Venturarum enir id ſæpe remedium ægritudinum eſ Tametſi non deeſſe ſcio, quibus ea vi ctus ratio viſa ſit inutilis. Atque HIP POCRATEM (ſi Diis placet) teſtem ad ducunt, qui ventres dixit hyeme ac ve re magis calere, ideoque plenius eſitan dum

Vere nonnullis parcius victitandum eſt.

Vere ſæpe utiliter ſanguis mittitur aut purgatur.

Li. 2. cap. 1.

Jejunium vernum medicè quoque non tantum piè inſtitutum.

Error Fu[illegible], in præſcriptione cibi Vernalis.

dum id temporis eſſe. Quaſi verò parum, probè, id quoque nos intelligamus, nec ita, ut res eſt, putemus. Tale veri convenire jejunium, quale neque nimietate calorem affligat, neque paucitate ſuperfluis impar ſit tollendis, ac proin ſuum quemque naturæ æquum cenſorem hîc eſſe oportere, ne hac ſcilicet periclitante unquam quicquam jejunetur. Id namque non modò corpori inimicum, ſed ipſi etiam ingratum Deo eſt. Jam verò ſi corpus per æſtatem tot modis diffluens inedia peſſimè tum accenditur, tum diſſipatur: Si per Autumnum ſuccorum corruptelæ, ac peſtilentibus morbis ſit oportunum, ſi denique hyeme rigentis brumæ intemperantia intus foriſque citò violatur. Horumque malorum auctarium inanitio imbecillitaſque naturæ eſt, quod tandem tempore jejunare fas erit, ſi non verno, quum ſuprà comprehenſa deſunt incommoda, ac tanta ab hac evacuatione expectantur commoda. *Adventante* (inquit ÆGINETA) *vere, hic quidem vomitionibus alius alvi ductionibus, alius ſanguine miſſo vacuetur.* Quid, tantane admittemus etiam ſani remedia, inediam verò reformidabimus, quæ his omnibus, ut minus vehemens ita magis tutum auxilium eſt. Nec verò illud nos movet ſub inedia, ut nullum periculum, ita levius præſidium eſſe, nec poſſe ve- Lib. I. cap. 53.

hementi malo, niſi æquè vehemens auxilium ſuccurrere. Quaſi verò iis qui etiamnum valent tam repentina, tamque effuſa vacuatione ſemper adeò ſit opus, ac non ſæpius jejunio, exercitiis, balneis, & hujuſmodi, quæ paulatim ac placidè, quod naturæ supereſt demant. Ipſum verò jejunium, aut quia non æquè omnibus propter vitæ intemperantiam acceptum eſt, aut propter ſummam plethoræ ſyndromen parum efficax, nonnunquam miſſo per venam ſanguine, pharmacove dato GALENUS penſavit ſæpiſſimè (ubi copia humorum præcipiti, vacabat diſcrimine) ſolum imperavit. Non attinebit ulteriore diſputatione hujus loci probationem ſcrutari, ſi ipſum ſemel GALENUM luculentiſſimis verbis ita diſſerentem audierimus. *Medio autem adhuc Vere, magisque ſi Æſtatis initium in propinquo eſt, & pauca eſſe, & ex magno intervallo convenit. Siquidem videntur homines hac tempeſtate non longe à plethorica affectione abeſſe propter fuſionem humorum, qui proxima hyeme collecti ac denſati fuerant.* Hæc ille. At hos tandem refractarios mittamus, quorum voces inſcitiæ comes error extuderit an invidia, incertum eſt. Porrò quod CELSUS adjiciendum eſſe potioni docet id hyemis reſpectu intelligas oporter. At dilutius bibendum rectè præcipit. Nam tum ut corpus attemperatius

Comment. in li. 1. Aph. 17.

Vere dilutius bibendum.

tius eſt, ita omni qualitatum exuperantia offenditur. Quemadmodum enim reliqua anni tempora, propter eminentem intemperiem contrarium victum exigunt, ita Ver contrà ſuæ temperiei ſimilem, proin tum neque aquam bibere, ut æſtate, neque meracum, ut hyeme, ſed vinum dilutum oportet. Caro autem aſſumenda eſt, propter nativi caloris, quod tum viget robur, & ſucci qui ex hac provenit bonitatem. Illud jure aliquis mirabitur, ecquid CELSUS carnem, in qua plus valentis alimenti, quam in ullo alio eſt. Veri potius accommodârit, quàm hyemi. Neque enim piſcium (ut quidam autumant reſpectu, ſed hyemis loquitur: Nam ſi non hyemis, cujus tandem rei intuitu, magis oleribus, magis potione, magisque ea diluta utendum ſcriberet. Ergo hîc aut aliquis latet error aut carnem animalium cicurum & recentium quæ natura humidior eſt, CELSUS cogitavit. Nempe quæ ferarum eſt, quæque ſalibus durata quoniam potenter ſiccat, & concoctioni rebellior eſt, hyemi profectò convenientior cenſetur. Ventum eſt ad Venerem, quæ ſi unquam alias certè vernantibus naturæ rebus, longè eſt ſaluberrima. Tum namque uberior ſeminis proventus eſt, & corpus multo nativi calòre robore pollet, & ipſum denique tem-

Spinoſus locus de eſu carnis per horas vernales.

Venus durante vere ſaluberrima eſt.

Bruta tempore Veris coitum magis appetunt, & magis fœta ſunt.

tempus moderatum, placidumque eſt ſic ut corpus venereis caloribus relaxatum neque ſubito frigore excipiat, ut hyems neque plus juſto diſſipet, ut æſtas, neque verò debilitet, ut Autumnus. Sane hujus temporis commoditatem natura quoque brutorum oſtendit, quæ verno tempore, magis tum coitum appetere, tum fœta eſſe conſueverunt.

De diæta ciborum potionumque.

Æſtate verò & potione, & cibo corpus ſæpius eget; ideo prandere quoque commodum eſt. Eo tempore aptiſſima ſunt & caro & olus: potio quam dilutiſſima, ut & ſitum tollat, nec corpus incen-incendat: frigida lavatio, caro aſſa, frigidi cibi, vel qui refrigerent. Ut ſæpius autem cibo utendum, ſic exiguo eſt.

¶ Æ-

¶ Æſtatis temperatura calida admodum eſt & ſicca, quare hac tempeſtate ab ambiente & corpus validè reſolvitur, & innatus calor foras diſperſus labefactatur. Quoniam autem multæ difflationis cauſa copioſo quidem nutrimento corpus eget. Infirmus verò calor, non niſi pauca conficit, neceſſum eſt, ut cibus & ſæpe & exiguis portionibus aſſumatur. Quæ cauſa eſt, quare non ſolum prandere ut CELSUS monet, ſed forte etiam jentare conveniat. Haud enim aliter quam bilioſam naturam inedia peſſimè afficit. Ita eadem ipſa quoque id anni tempus maximè reſpuit quod humorem adjicit bilioſum. Ac ſic de æſtivi cibi quantitatem ſentiendum eſt. Qualitas autem ad frigidum & humidum inclinare debet, quo corporis retundat ab aëre contractam intemperiem. Cujus rei cauſa potio quàm dilutiſſima, tum quoque commodior eſt, ut quæ ſitim pellit, & corporis ardores mitigat. Durum videatur quod de carnis multo eſu ſcribitur, nam ſuperioribus locis demonſtratum eſt carnoſa ante omnia penè ciborum genera, ut plus alere, ita magis quoque calfacere. Fortè offerenda, caro eſt amplioris nutritionis gratia, cujus maxima per æſtatem neceſſitas eſt, ac ſi quod ſit nimiæ calfactionis à carne periculum id frigidis oleribus id dilutiſſi-

Æſtate corpus calorque diſſolvitur.

Æſtate ſæpius, at parcius edendum.

Qualitas cibi per æſtatem frigida & humida.

Potio dilutiſſima.

Locus ſubdifficilis.

tiſſima potione minuatur. Aut hoc ſenſu locus hic intelligendus, aut mendo obnoxius eſt, quod quidem ita eſſe, non levis ex eo conjectura eſt, quod uno loco bis carnis Author meminerit. Olerum per æſtatem maxima vis eſt, ſive ea ex frigidis mollientibus ſive ex acribus diureticis parabuntur: Hæc enim ſuperfluam bilem per urinas exigunt; illa hujus acrimoniam refrigerio minuunt, alvum movent, & corpus humectant. Per hoc tempus frigidæ quoque lavatio multis nominibus confert, nam infracto calore extraneo, nativi integritatem tutatur; adhæc corporis difflationem, quæ tum effuſiſſima eſt cohibet, pulſis intro ſuccis, cuteque foris denſata, ut ne dicam quoque nullam corpori vim à frigidis undis inferri carnibus, undequaque omnibus per ambientem calfactis ac ſic crudam, frigidam, ne interna violet prius edomantibus. Ventum eſt ad carnem aſſam, quæ an per æſtatem præſtet elixæ in controverſiam veniſſe apud multos video, habetque ſuos utraque opinio haud ſpernendos Authores. Ex his multi ſic ſentiunt, ut ſimilia ſemper ſimilibus conſervantur, ita corpora quæ rebus incoquuntur humidis fidelius nativam cuſtodire humiditatem, ac proin aſſas carnes, dum æſtas eſt, elixis ſeu humentioribus poſthabendas eſſe. Nituntur hi

Olera per æſtatem convenientiſſima.

Caro aſſa debeat necne elixæ per Æſtatem præferri.

hi authoritate duorum Medicinæ columinum HIPPOCRATIS atque GALENI, quorum uterque uno ore aſſa hyemi, elixa æſtati obſonia dicavit. Refragantur iſtis ARISTOTELES ac CELSUS hic Romanorum Medicorum, ille Græciæ Philoſophorum facile princeps. Eorum hæc fuit ſententia. Quoniam aſſatarum carnium ſuperficies omnis ab objectis prunis denſatur factaque per uſtionem eſchara clauditur, ob id naturalem, his ſuccum intus includi, neque per duratos violentiore igne muſculos tranſmitti poſſe, eoque protinus fieri, ut multo elixis ſint humidiores, quibus omnis penè humor in aqua perit, aſciturque novus, qui ignavus planè nec coctæ ſubſtantiæ proprius eſt. Utrius verò partis ſententia probabilior ſit, nec facile, nec tutum dicere eſt. Cui enim unquam dubia fuit iſtorum virorum authoritas, cui rurſus non perſpecta tot hodie rabularum prona ad cavillandum malevolentia. Libuerit tamen vel candidi lectoris gratia meam hic opinionem interponere, idque juris mihi poſcere, quod omnibus dari æquum eſt. Scrutandæ ſine ambitione veritatis ſtudio, recta dicenti fidem, erranti veniam deberi. Ergo totus & mente & animo in majeſtatem CELSI atque ARISTOTELIS intentus, non video neque cur hos danem, neque quid roboris

De ſal. diæt. text. 1. §. 5. 17.

boris opinioni adferam HIPPOCRATIS atque GALENI, quibus argumentorum penuria undique laborantibus unica hæc ſupereſt, ad evadendum via, ut ſi fortè carnes elixas, ac jurulentas pro eodem habuerint. Jurulentas noſtri paſſim nominant, quæ pingui obrutæ jure ſupra prunas, diu multumque infervent. Elixas verò, quæ ſumuntur ſine jure, ſine pinguedine penitus ut coctæ in aqua ſunt ſinceræ, decocto in oſſas prima menſa iuſumpto, Jurulentæ humidiores, elixæ ſicciores ſunt, illæ plus, hæ minus alunt. Iſta autem carnium diſcrimina apud CELSUM quoque invenio

Lib. 2. Cap. 18. in hunc modum ſcripta. Tum res eadem magis alit jurulenta, quàm aſſa, magis aſſa qnàm elixa. Et quidem poteſt iſtorum virorum ætate, carnis jurulentæ Græcis, elixæ. Romanis uſus fuiſſe. Sed hic prætextus fortè non omnibus fecerit ſatis, qui de hac re controverſiam movent. Itaque contra CELSI adverſarios prima hæc conſtituatur machina, cujus vel ipſe fabricator GALENUS eſt. Nullum eorum corporum quæ elixantur proprium humorem retinere poſſe. Quòd ſi verum eſt, ſequitur imbecillas humectandi vires elixis carnibus naturaliter ineſſe. Iſta verò omnia ſic accidunt. Quoniam aqua ſubjectis ignibus fervens in omnem ſeſe carnis partem tranſmittit, proti-

nus

nus rarefacit, reſolvitque nativam ejus humiditatem. Subit verò in vacuata carnis ſpatia novus mador ab ipſa qua cum decoquitur aqua aſcitus, qui quidem diluere utcunque ſolida poteſt, at vera implere humiditate non poteſt. Cæterum aſſæ carnes nequaquam his ſubjacent incommodis: Nam arctè fideliterque propriæ ſubſtantiæ madorem, ſervant aſtricta per uſtulationem ſuperficie, quo fit cum intro ſumuntur ab his plenius quam elixis corpus madeſcat. Quid enim efficacius, quid fœlicius, ſiccitate attrita ſolida humectet, quàm quod nutriendo id facit. Nimirum ſi humiditas illa naturalis ſolidis partibus ſeu ros quidam circumfuſus admodum æſtate perit, hanc verò corpori iterum inſerere ſine nutrimento non eſt, quis dubitet per hæc tempora, iis potiſſimum opus eſſe cibis qui abſque vehemente calore vehementes ad ſolida genuino hnmore reficienda vires poſſident. Humectat corpus frigidæ poculum, humectat unctio, humectant & potabilium aquarum balneæ, at non perinde fœliciter, ut ova aut gallinaceorum teſticuli. Illa ignavum partibus humorem affundunt, quo utcunque cavent, ne properè corpus ſicceſcat, hæc cùm id præſtent quoque, tum ejus inſuper quod ſiccitate obtritum eſt, ſubſtantiam eximie reſarciunt. Hanc opem æſtivis

 men-

menſibus maximè requirimus, quum corpus non tantum areſcit, ſed immodicè etiam diſſipatur. Jam verò quanto præſtabilius eſt ſiccitatem tardari reſtituto humido, quam hoc vix adaucta ne nimium ejus in poſterum pereat, duntaxat caveri, tanto utique optabiliorem carnium aſſarum humiditatem, ea quæ ab elixis venit, credendum eſt. Quippe ſuus elixis penè omnis humor periit in coctam unà cum ipſis aquam depoſitus. Cujus pars ſuperficiei aquæ ſuperinnatat, offis & oleribus parandis dicata, pars in totam decoctæ aquæ ſubſtantiam extenſa eſt, cujus occaſione jus carnis elixæ tantopere nutriens eſt. At hic iſte humor in aſſis ſervatur. Ideoque medici ex eo analepticum auxilium convaleſcentibus parare volentes, carnem ab igne etiamnum calentem cultello profundis ictibus inſecant, ac mox latè circumdatis, ſi opus eſt ferramentis preſſant, inter quæ protinus roſcidus ille liquor ubertim emanat ſalutiferum extenuatis futurum remedium. Neque verò his repugnat quod in Anaſarca, aſſatis, in febribus acutis magis elixis utamur. Non enim in his tam nutritionem quàm morboſæ qualitatis alterationem ſpectamus, adeoque ſine aliquo naturæ rictu ſub ...alimenti maximam Medicamenti potentiam experimur. Non ita obnix... pu...

Analepticon ex aſſis carnibus remedium.

Objectio.

Solutio.

pugnandum contrariis in homine ſano eſt, cui ut æſtas functiones nondum vehementer debilitavit, ita calfactionis ſiccationiſque, ſi quod initium aſſa dederint, id frigidæ aquæ potu, id frigidis oleribus adimitur. Ipſa verò in anaſarca aſſis utimur ſeu minus quàm elixa ignavi âquoſique humoris adeptis, qui humor in hoc genere morbi affluentiſſimus eſt. Repetam id quod antè argumentis & ratione & ſenſu ſtabilitis oſtendi, cum ad hujus rei faciendam fidem, tum ad totius diſputationis concluſionem. Elixas carnes aſcititio humore plus humectare, aſſas ingenito, his majores vires ad nutritionem, illis ad alterationem obtigiſſe.

Autumnalis diæta.

Per Autumnum verò, propter cœli varietatem, periculum maximum eſt. Itaque neque ſine veſte, neque ſine calceamentis prodire oportet, præcipuæque diebus frigidioribus,

bus, neque ſub divo noctu dormire, aut certè benè operiri. Cibo verò jam paulò pleniore uti licet; minus, ſed meraciuſ bibere. Poma nocere quidam putant, quæ immodicè toto die plerumque ſic aſſumuntur, ut ne quid ex denſiore cibo remittatur. Ita non hæc, ſed conſummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus, quam in his noxæ eſt. Sed his uti non ſæpius, quam alio cibo convenit. Denique aliquid denſiori cibo, cum hic accedit, neceſſarium eſt demi.

Autumni temperatura.

¶ Autumnus natura ſiccus eſt, at in caliditate, & frigiditate varius. Nempè unus ſæpe dies calet, alter friget, interdum eadem quoque die meridies æ-

ſtuo-

ſtuoſus, aurora, nox, Veſpera frigore aſperrima ſunt. Inordinata hæc tempeſtatum varietas Autumnum maximè formidabilem facit. Nam modò calorem perpeſſi humores modò frigus parvo ſubinde momento vitiantur, ex quo Epidimiæ graſſari in populum ſolent. Omnibus enim id periculi juxtà commune eſt, quatenus uno omnes cœlo regimur. Proin rectè obſervavit HIPPOCRATES. *Ubi eodem die modò calor, modò frigus urget Autumnales morbos in propinquo eſſe.* Aliud per hæc tempora incommodum eſt, quod CELSUS ſecundo libro adnotavit, cùm corpus & præterita æſtate, & ſubinde meridianis Autumni caloribus relaxatum, ſubito frigore excipitur, eaque de cauſa cum HIPPOCRATES noſtroque hoc Authore Autumnum perhibemus periculoſum ac morbis exitioſis obnoxium Is enim ferè diutinis malis fatigatos interimit, aliosque novis morbis ac diuturnis implicat, ſic ut tracta ſæpe univerſa hyeme vix ultimo tandem vere ſaneſcant, quod cùm aliis in morbis fortuitum, tum ferè perpetuum Antumnali quartanæ eſt. Ergo ut inæqualis hæc aëris noxia levior fiat. CELSUS cavet, ne quis ſine veſte, ſine calciamentis prodeat, aut noctu ſub Jove quieſcat. Adjicitur Autumnalis auræ periculo multus pomorum uſus, quæ Græci ὀπῶρας &

Autumnum quid reddat periculoſum.

Li. 3. Aph. 4

Autumnus periculoſus.

Fructus fugaces, ſeu temporarii.

καρπȣ̃ς ὡραίȣς, nos fructus fugaces ſeu temperarios appellamus. Hos intemperantius ediſſe, gravis interdum valetudinis initium facit. Id quod in ſe ipſe comperiſſe GALENUS ſcribit: Qui cùm nondum puberem ætatem egreſſus hòreis fructibus inter ſuos æquales præter modum veſceretur, & quotannis ferè ob id febricula aliqua conflictaretur, non ante ſe rectius valuiſſe refert, quam defuncto patre jam tum per ætatem plus ſapiens ſolitam victus rationem mutaſſet.

Poma ex ſe ſe non ſemper nocent. Lib. 1. cap. 53.

Illud tamen imprimis noviſſe oportet, non ita poma (ut ÆGINETA exiſtimat) perpetuo nocere, quin ſæpius ſint quoque extra noxiam. Sunt enim ex his permulta ſaporis guſtuſque nomine naturæ gratiſſima, facillimeque horum ſuccus (ſuſtantia enim tota ferè alvo ſubtus exit) à ventriculo ac venis concoquitur.

Poma unde fiant noxia veſcentibus.

Unicum id incommodum eſt, quod eorum qui per ſe ſæpe innoxius ſuccus eſt, interdum vel propter nimium luxum, vel ei cui uon expedit ventriculo ingeſtus, nocens reddatur. Sanguinem enim aquoſum, tenuemque, ut ipſe eſt, facit, qui ſanguis quia citò alteratur, citæ quoque corruptioni opportunus eſt, ideoque ardentiori exceptus ventriculo bileſcit, frigido coäceſcit. Æquè profectò, ut lac in calido ſiccoque ventre bilioſum, in pituitoſo acidum redditur, non quia tale

tale ante ſumptionem fuit, ſed quia abs quavis vehementiore qualitate promptiſſimè demutatur, adeò ut hac de cauſa GALENUS omnes uno ordine fructus Antumnales habuerit, ſucci pravitatem ipſis tribuens. Tametſi quæ poma impenſè ſunt acida ut frigidos oblædere ſemper, ita nunquam calidis nocere depræhenſum eſt. Hic enim ſapor caloris vires ferè ſpernit, imò ſuperat quoque, & ob id ſole aut febri exæſtuantibus ardores minuit, ac ſitim levat. Quæ verò poma ἄποια quæque mitia, aut inter hæc media ſunt, omnia narratis incommodis ſubjacent. Nam quod ab his nutrimenti corpori accedit, cùm ſit humectum, atque ſubtile, promtè in calido ventriculo vitiatur, concurrentibus ambabus corruptelæ omnis cauſis calore ſcilicet, & humiditate unaque etiam ἐξ ἐπιμέτρου accedente totius ſubſtantiæ ad patiendum proclivitate. Sic enim humida calore incenſa celerius putreſcunt. Ideoque rectè GALENUS dixit horæos fructus, ſi in ventre corrumpuntur, ſimiles fieri lethalibus venenis. Poma igitur nocentia, non ſua natura, ſed hominum abuſus facit, qui hæc reclamante corporis natura ingerunt, aut ea etiam aſſentiente, toto die ſic aſſumunt, ut nil ex denſiore cibo remittatur. Vix enim omnibus his ſuperandis abundè eſſe natura poteſt. Sed

Poma acida frigido corpori noxia, calido ſemper utilia.

Pomorum ſuccus facile corrumpitur.

Poma nocentia abuſus facit.

& ſolidus cibus quia tardè vincitur: pomorum autem ſuccus hoc longè promptius, protinus fit, ut vel immoderatius, vel præpoſtero quoque ordine ſumpta, ex facili ambo ſimul corrumpantur, nihilo ſanè minùs, quam ſi quis intemperantius lac cum ſuilla, aut piſces (ut Germanorum mos eſt) cum bubula eadem ſumere menſa ſuſtineat. Ergo ſic victitantibus poma non per ſe, ſed (ut disertè CELSUS ſcripſit) conſummatio omnium nocet, ferculorum ſcilicet ac fructuum. Hæc iſta intuenti, manifeſtum eſt, ſic veſci pomis quemque oportere, ne ad hæc ſæpius quam ad alium cibum feratur, tum ne dum iis veſci in animo eſt ſolitam alterius cibi portionem retineat. Huc addas, quod proximo ante hoc capite CELSUS admonuit, poma melius ſemper primo cibo aſſumi: Nam poſt ſumpta coaceſcunt, flatus movent & cibos corrumpunt. Tametſi non ignoramus, ſi quæ valdè aſtringentia ſunt, ea modicè guſtata remotis menſis utilia eſſe ad cogendum roborandumque ventriculi oſculum. Atque hæc de pomis ſufficiant. Reliquum eſt, quæ cibi menſura Autumno conveniat proponere. Hæc duabus ferè de cauſis plenior eſſe debet, primò quod calor proxima æſtate affatim diſperſus, remittente ſe jam aëris fervore, paulatim ad

Pomis quomodo veſcendum.

Autumno cibus plenior convenit, & quibus de cauſis.

ad interna repere, atque ibidem ſumere vires incipit, ideoque cibum magis tum exigit, tum coquit. Secunda cauſa eaque præcipua eſt, incipiens quædam humorum corruptela ab tempeſtatum inæqualitate genita, quæ niſi novo ſæpius chymo contemperetur, protinus in evidentiſſimum putredinis vitium excreſcit. Rectè namque GALENUS ſic affectis humoribus alternatim modò labem purgatione demit, modò novum ac probum nutrimentum affundit, eſtque hæc ab eo curandi ratio ἐπίκρασις appellata. Nec pugnat illud HIPPOCRATIS. *Impura corpora, quò magis nutries, eo magis lædes.* Nam iſtud proditum eſt, de exacta cacochymia, quæ purgationem, non attemperationem poſtulat. Minus hic ſed meracius bibendum eſt, comparatione æſtatis, qua minus Autumnus corpora tum calefacit, tum ſiccat.

πικρασις. Li. 2. Aph. 10.

Autumno & minus & meracius bibendum eſt.

Neque æſtatė vero, neque Autumno utilis Venus eſt. Tolerabilior tamen per autumnum: æſtate verò in totum, ſi fieri poteſt, abſtinendum eſt.

Venus quando potiſſimè utilis.

¶ Venus id temporis, & ſalubris & tuta maximè cenſetur, quum propter caloris integritatem vires optimè conſtant, ac ſemen abundat, eaqne cœli temperies eſt, quæ laxatis hac contentione corporibus nullum vel diſſipationis, aut refrictionis periculum minetur. Ergo per æſtatem tribus de cauſis Venus nocet, nam tum & imbecillus calor eſt, & vehementius corpora diffluunt, ac tertio parciſſimus geniturae proventus eſt. Et quis jam igitur dubitet, concubitu cum æſtas eſt in totum ſi fieri poteſt, abſtinendum. Idem concubitus Autumno, etſi non perinde gravis, ſemper tamen inutilis eſt, tum quia aër corpus arefecit, tum quia calorem ingenitum nubium inconſtantia debilitavit.

Venus per Æſtatem nocentiſſima eſt.

Venus Autumno, non uſquequaque conveniens.

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant.

Ac primum de his quibus caput infirmum eſt.

Proximum eſt, ut de his dicam, qui partes aliquas

cor-

corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum eſt, is ſi bene concoxit, leviter perfricare id manè manibus ſuis debet; nunquam id, ſi fieri poteſt, veſte velare, aut ad cutem tondere: Utileque lunam vitare, maximèque ante ipſum Lunæ, Solisque concurſum: Sed nuſquam poſt cibum progredi. Si cui capilli ſunt, eos quotidie pectere, multum ambulare; ſed, ſi licet, ſub tecto, neque in Sole; ubique autem vitare Solis ardorem, maximèque poſt cibum & vinum; potius ungi, quàm lavari; nunquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit,

nit, ſub veſte primum paulum in tepidario inſudare, ibi ungi, tum tranſire in calidarium; ubi ſudarit, in ſolium non deſcendere, ſed multa calida aqua per caput ſe totum perfundere, tum tepida, deinde frigida; diutiuſque ea caput quam cæteras partes perfundere; deinde id aliquandiu perfricare; noviſſimè detergere & ungere.

¶ Hactenus CELSUS eas affectiones poſuit, quæ in totis conſiſtere videntur corporibus, ſeu illæ intemperies ſeu indecentis habitus vitia eſſent. Nunc verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, ſi id imbecillum eſt, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura ſimul imbecilla ſunt. Difficilis noxa eſt, ubi partes alicujus trium vitæ principiorum famulantes intemperatæ ſunt. Difficilior, ubi ipſa principia contrario inter ſe temperamento diſſident, veluti cum caput friget, hæpar calet. Nihilo hoc levius ma-

Partium imbecillarum prophylaxis.

Pugnantia inter ſe principum partium temperamenta valetudini incommoda.

malum eſt, ſi non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Poſtrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis eſt. Aliorum frigidus Venter bile affligitur; aliorum calidus pituita. Qui ſic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii ſunt, adeò ut ſi vel ipſum his præfeceris ÆSCULAPIUM, noxam tamen vix ulla arte ſtudioque effugiant, neque admodum eſſe vitales poſſint, aut certè, ſi fortè ſenectam attingant, perpetua invalitudine fluctuent Nimirum ſic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela eſt, ea protinus alteri pernicies ſit, ut neſcias alterutri ſuccurrere, niſi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipſo tranſitu violant quæque rurſus huic medenter ea jecinoris intemperantiam, exaugent. Eadem incommoda ſunt, ſi acris ex calido capite ſanies in ventrem defluat, aut ex hoc rurſum craſſus cruduſque halitus in illud tendat. Inde enim in capite ſuperflua coëunt, in ventriculo concoctio ſubvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (ſi voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio poteſt. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo ſauguini ineptum attrahit.

6. Sanit. Quinam maximè valetudinarii, ac minimè vitales ſint.

Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculoſus.

In-

Inde adeò longo jam uſu compertum
eſt, per hepatis ac renum ardores aſſi-
dua cruditate ventrem urgeri. Ita pr-
fectò ut mutua in his viſceribus perm
cies ſit, quæ eſſe inter ſe oportuit b-
neficio mutuo devincta. Ergo ſic affe-
ctarum particularum procuratione
CELSUS aggreſſus, à capite incepi
cujus male affecti curatio periculoru
ac tædii plena numerari inter difficil-
mas poteſt. Capiti enim imbecilla v
obtigit, cùm ad cavendum excremem
proventum, tum ad proprios affecti
diſcutiendos, quatenus per ſe ſuffrig
dum, ac longius ab caloris inſiti fon
remotum eſt. Quippe ejus rei incom
modum præſentiens parens Natura, plu-
rimos maximoſque canales cerebro con
tulit, quibus id indies expurgaretu
nares dico, palatum, aures, calvæ com
miſſuras, ipſoſque aliqua ex parte ocu
los. Adjicitur affectionum periculo ip
capitis ſitus. Nam id quia in alto cor
pore poſitum eſt, ſubjecta loca, ſupe
fluorum, quæ multa naturaliter colli
git, defluxu promptè affictat. Ind
adeò, ut ARISTOTELES hominem eſ
quaſi ſubverſam arborem dixerit, par
corporis omnium humectiſſima ſup
cervices impoſita, ideoque hominem
præ cæteris animantibus maximè deſt
lationibus urgeri. Scilicet ipſe Dem
cum prona (ut ait NASO) ſpectant a

Capitis affectus, cur difficiles.

Homo quaſi arbor ſubverſa.

ni

nimantia cætera terram. *Os homini ſublime dedit.* Sanè hujuſce deſtillationis tanta vis eſt, ut nunquam non difficiles, ſæpe exitioſos quoque morbos inferat. Leviſſimum malum eſt, ubi in narium ac palati ſpatia fluxio decumbens emunctione ſpuitioneve extunditur. Hoc minus leve, ſi oculos, ſi aureis, aut dentes tentat. Grave admodum eſt, ubi gulam ac ventriculum impetit. Graviſſimum, ſi larinx hanc aſperaque arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim ſi ignavum eſt, quod influit, vocem violat, ſi acre, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipſos etiam pulmones, adeò ut hinc ſæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem ſpacio conſumit. Si verò in ventrem deſtillans humor illabitur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac ſemper quæcumque aſſumpta ſunt alimenta corrumpit, ſæpeque ſi acris eſt, ventriculi tunicas erodit, ac diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius ſidens, jejunium inteſtinum, atque colon affligat, ipſasque interdum meſareias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput ſeu fontem unde iſta ſcaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas ſedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis cau-

Meta-morph.

Deſtillationis pericula.

Capitis imbecillitas unica eſt propinqua cauſa.

cauſis, etiam contrariis pendet, ita unam veluti proximam nunquam non conſequitur, quæ eſt proprii caloris imbecillitas. Quippe calor innatus virtutum functionumque Author eſt, quæ impediri abs quavis intemperie poſſunt. Itaque ſolius imbecillitatis CELSUS meminit ſine cauſæ alicujus adjectione. Nam ea qualiſcunque demum fuerit, contrariis abolenda eſt, quemadmodum ipſemet Author ſuperius ſatis inſinuavit, quando calidos dixit refrigerari, calfieri frigidos oportere. Tum quarto poſt hoc volumine luculenter docet, permagni referre, quæ cauſa dolorem moverit, neque perînde eſſe, initium morbi calor attulerit, an frigus; aliaque auxilia urgente calore, alia frigore dominante neceſſaria eſſe, videlicet præſentes morbos ſanare nemo poteſt, qui unde hi ſint, ignoret. Proin idem Author alias monuit, ubi cauſa quoque mali incognita eſt videre oportere, refrigerantia magis, an calefacientia leniant, & his uti quæ experimentum approbârit. At verò hîc quia CELSUS proponit auxilia cujus imbecillo capiti æquè convenientia ſunt, quia ingenitum ipſi calorem concoctionis Authorem tutantur. Quemadmodum paulò poſt à noſtro CELSO docebitur. Concoctionem omnibus vitiis ſuccurrere, aliis autem calorem, aliis

fri-

frigus. Sed illud quoque ante omnia ſcire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet ſanitatis tuendæ profeſſionem excedens) ſed quibus abſque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, ſic ut hinc facillimè id ægrotet. Ergò ejus incommodi præcautio ipſius roboratio capitis eſt. Ac roboratur quidem id iis cauſarum ſalubrium generibus, quæ quoquo modo calori ejus, tum tutando, tum augendo inſerviunt. Ille verò hoc deinceps ordine ſequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile eſt, ex quo inſitus ipſi calor excitatur, rarefactaque cute, ſi quæ ſubtus hac latent ſuperflua tranſpirant. At verò id fieri non niſi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emiſſis furſum vaporibus affligat. Adhæc caput quoque ſi fieri poteſt, nunquam veſte velandum eſt. Nam ſic cuivis aſſuefactum aëri, contra omnes ejus injurias duratur. Etſi id tentare ſæviente bruma parùm tutum eſt, ac perniciosſum quoque, ſi aliquo jam morbo caput ægrum eſt. Tum enim undecunque laboratur imbecillitate, morbo, frigore. Atque hæc animadverſio per graviores etiam æſtus neceſſaria eſt.

Quæ caput firment.

Frictio lenis.

Caput imbecillum per hyemem minimè detegendum.

Per velationem intelligas oportet, cu riosam capitis cuſtodiam multis operi mentis indulgentius quæſitam. Nam pileolo id leviter integere non alienum eſt. Jam verò neque ad cutim tonden caput expedit, ne capillitii munimin deſtitutum ad propulſandas cœli inju rias, fiat invalidum, tametſi æquè pro pemodum inutile eſt, idipſum ingen pilorum ſylva fovere, unde ſuperfluo rum intercipiatur exhalatio. Utile per petuò eſt Lunam vitare, ut quæ vin nacta eſt humores commovendi, atqu his loca quæ irradiat, implendi. Quip pe hæc antè cæteros planetas humid potiſſimum elemento dominatur. Nam interpoſitis temporibus mare modò in flat, modò contrahit, tum menſes i mulieribus commovet, oſſium medull quibuſdam in beſtiis adauget, cruento que madore aſpergit, nonnullis turbat cerebro inſanias affert, quos ob id Lu naticos appellamus. Adeò apparet re ctè id ceciniſſe *Lucanum*. *Luna ſuis v cibus Thetin, terrenaque miſcet.* Ergo u hæc præ cæteris mundi elementis aquam magis permovet, ita in hoc nòſtro co puſculo ſeu quodam μικροκόσμῳ eam pa tem gravius infeſtat, quæ reliquis h midior ſimul & frigidior eſt, ipſum v delicet cerebrum, quod ſi per ſe inſi per imbecillum eſt, protinus per aſp rantem Lunam multo humido eoq tu

Caput debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma.

Luna capiti infirmo vitanda.

Luna humido elemento dominatur.

turgente oppletur, id quod eorum quoque exempla docent, quibus ſub hac quieſcentibus caput gravatur, & interdum cruor è naribus manat. Porrò nuſquam poſt cibum progredi, ſed quieſcere oportet, ne quis inutilis vapor ex permoto ventriculo ſurſum aſpiret. Jam capillos etiam non alia de cauſa indies pexos eſſe convenit, quam qua caput perfricandum propoſuimus. Præter hæc confert multa quoque ambulatio, tum quia id exercitii genus ſuccos minus turbat, tum quia ſuperfluorum corporis impetum ad inferiora magis avertit, ne quicquam mentis arcem ſollicitans. Supra enim ex GALENO demonſtravimus, ſupernæ partis affectus, inferiorum exercitatione juvari. Fieri verò iſta ambulatio ſub tecto debet, ubi aër & quietior & temperatior eſt, moderatius æſtate calens, atque hyeme frigens. Sol quoniam caput tum incendit, tum excipiendis ſuccorum halitibus exponit, curioſè vitandus eſt. Ἔγκαυσις enim omnis imbecillo capiti ſiquid aliud nocentiſſima eſt, idque poſt cibum præcipuè ac vinum, quæ promtiſſimè id temporis eò ſubvolant. Modò oſtenſum eſt, ſuccorum corporis commotionem infirmo capiti adverſari, ex quo conficitur, unctionem potiorem balneo hìc eſſe oportere, ut quæ hoc minus ſuccos exagitat, nec perinde caput

Dormientibus ſub Luna caput grave fit, & ſanguis è naribus ſtillat.

Sol infirmo capiti inimicus.

Capite imbecillo unctio balneis anteferenda eſt.

put vaporibus laceſſit. Eadem cauſa eſt, quare nunquam ad flammam ungi raro ad prunam expediat. Tepeſcens enim aër ad hæc omnia commodior eſt, quia minus inflammat. Nec verò alio ſpectat, quod corpus ubi ad balneam ventum eſt, uequaquam ſolio committere tutum ſit, ſed totum poſt modicos ſudores poſtque unctionem per caput expediat multa calida aqua duntaxat perfundi, ut ſic excrementa tranſpirent turbatis quam minimum ſuccis. Poſt calidæ affuſæ uſum CELSUS primum tepida, mox frigida aqua per totum corpus irrigat, quo recluſa ſpiracula deferveſcente capitis ardore paulatim coeant, idque ne ſubſequens frigida violenter intrò ruens cerebrum violet. Ab hac caput diutius cæteris partibus diluendum eſt, ut inſitus ipſi calor ab extraneo frigore intrò fugatus vires exſtipatione colligat, multoque tandem copioſor ad cutim ex alto recurrat, quod ut quidem citius eveniat, caput poſt affuſam frigidam aliquandiu perfricabitur His ita adminiſtratis, caput detergitur, ne qui toti undique comæ inhæreſcit mador cerebrum frigòre tandem affligat. Novîſſimè autem eadem pars inungitur, quo fidelius caloris per frigidam aucti ſubſtantia intra habitum incluſa teneatur.

Solum infirmo capiti noxium.

Caput debile primum tepida, dein frigida aqua lavandum.

Ca

Capiti nihil æquè prodeſt atque aqua frigida. Itaque is, cui hoc infirmum eſt, per Æſtatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu ſubjicere. Semper autem, etiamſi ſine balneo unctus eſt, neque totum corpus refrigerari ſuſtinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad cervices aqua deſcendat; eamque, ne quid oculis, aliisve partibus noceat, defluentem ſubinde manibus ad os regerere. Huic modicus cibus neceſſarius eſt, quem facilè concoquat; isque ſi jejuno caput læditur, aſſumendus etiam

medio die eſt; ſi non læditur, ſemel potius. Bibere huic aſſiduè vinum dilutum lene, quam aquam magis expedit; ut, cum caput gravius eſſe cœperit, ſit, quò confugiat: eique ex toto, neque vinum, neque aqua ſemper utilia ſunt: Medicamentum utrumque eſt, cum invicem aſſumitur. Scribere, legere, voce contendere, huic opus non eſt, utique poſt cænam: poſtquam nec cogitatio quidem ei ſatis tuta eſt; maximè tamen vomitus alienus eſt.

Frigida infuſa cui infirmo capiti utilis.

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecillo prodeſt, quòd nativi caloris, quem prius intrò pepulit, reverberationem incrementumque efficiat. Inde enim ſolidis ejus particulis, quibus idem ipſe calor inexiſtit, operationum robur ac-

acquiritur. Cæterùm (uti ſuperius admonui) ſtudioſè cavendqm eſt, nè frigida partis virtutem ſua vi ſuperet. Sic enim longè hæc fit debilior ad ſummam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut careatur, præſtiterit non niſi æſtate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænat: Confertque hæc iſta perfuſio (nequis hunc locum aliqua ex parte claudicare exiſtimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic aſcitium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adverſus cœli intemperiem omnem communit. Nuſquam igitur hoc negligendum auxilium eſt, adeò ut ſiquis unctus duntaxat balneo abſtinet, etſi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raròque (ſi res patitur) guſtandus eſt, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione laceſſit. Dixi ſi res ita patitur, affecti ventriculi cauſa, qui ſi fortè nimio jejunio bileſcat, protinus cibus ipſo etiam meridie ſumendus eſt. Levius enim hic conceſſi alimenti quàm negati periculum eſt. Nempe Authore GALENO conſtat ventriculum quavis ex cauſa debilem totius venoſi generis

Frigida tam frigido quàm calido, capitis vitio opitulatur.

Capite infirmo cibus parcè raroque offerendus.

6. Sanit.

Ventriculus imbecillus totius corporis ſuperflua recipit.

excipere immundiciem, quæ ſi hinc Fa
cilè in caput evaporat, non adeo mi
rum eſt, maxima inter has partes interr
cedente ſympatheia. Potus vinum di
lutum eſto ac tenue (Græci ὑδατώδεις i
appellant) ne ſcilicet caput halitu fe
riat. Aptiſſimum puto, fuerit, quo
GALENUS 5 loc affect proponit, tenue
album, & modicè aſtringens, quale no
ſtrum fortè Rhenanum eſt, utique ſ
non excoctum ardentiore Sole eſt. I
enim ventriculum firmat, & caput mi
nimè lædit. Nihilo hoc incommodior
imò longè forſan præſtantior ſincer
eſſet aqua, niſi hæc melius in ea reſer
varetur tempora, quibus caput jam æ
grotare manifeſtè cœpit: Nimirum u
ſit quo afflictis in rebus confugiatur
Siquidem frigidæ vires infrequens uſu
auget, propterea quod inſueta omnia
ut vehementius naturam afficiunt, ita
quas ea contraxit noxas magis efficaci-
ter tollant. Porro vinum meracum ac
potens, quod HIPPOCRATES οἰνώδες HO-
MERUS αἴθοπα οἶνον vocat, prorſus inuti-
le eſt, nam capiti, hoc, ſi quod aliud,
apprimè grave moleſtumque eſt. Quod
ſcriptio, lectio, cogitatio, & ſi quæ
ſimilis eſt negotioſa animi, aut corpo-
ris actio poſt cibum noceant, ex ſpiri-
tuum concoctioni deſtinatorum ad men-
tis arcem raptu contingit, cui incom-
modo, tum quoque non ægrè congre-
ditur

Quale vinum capiti imbecillo idoneum.

Aquæ potus capiti infirmo utilis.

Vinum potens languido cerebro inimicum.

Omnis negotioſa actio capiti infirmo inutilis, idque à cibo potiſſimum.

ditur crudi alimenti evaporatio. Cur item vociferatio à cibo officiat in promptu cauſa eſt. Nam agitatis præcordiis concoctio ventriculi, quæ ſummam optat quietem labefactatur, unde ſtatim ipſum caput vaporibus laceſſitur. At vomitus nocet, tum propter capitis agitationem, tum ſympatheiæ cauſa quæ huic cum ventriculo grandium nervorum interventu, longè maxima eſt. Vomitus debile caput offendit.

CAPUT V.

De his, qui lippitudine, gravedine, deſtillatione; tonſillisque laborant.

Neque verò his ſolis, quos capitis imbecillitas torquet, uſus aquæ frigidæ prodeſt; ſed iis etiam, quos aſſiduæ lippitudines, gravedines, deſtillationes, tonſillæque male habent. His autem non ca-

put tantum quotidie perfunden-dum; ſed os quoque multa fri-gida aqua fovendum eſt; præ-cipueque omnibus, quibus bo-utile auxilium eſt, eo utendum eſt, ut gravius, cælum Au-ſtri reddiderunt. Cumque o-mnibus inutilis ſit poſt cibum aut contentio, aut fatigatio a-nimi, tum his præcipuè, qui ve-capitis, vel arteriæ dolores ha-bere conſueverunt, vel quosli-bet alios oris affectus. Vita-ri etiam gravedines, deſtillatio-nesque poſſunt, ſi quàm minimè is, qui his opportunus eſt, aë-rem vel loca aquaſque mutat; ſi caput in ſole protegit, ne incen-datur, neve ſubitum ex repen-

tino

tino nubilo frigus dimoveas: Si poſt concoctionem jejunus caput radit; ſi poſt cibum neque legit, neque ſcribit.

Lippitudo Græcis ὀφθαλμία dicta, inflammatio eſt tunicæ oculorum adnatæ, ab influxu multi ſanguinis vel humorum acrium, flatulentorumve excitata. Deſtillatio Græcè κατάῤῥος ſeu κατάςαγμος appellata, fit, ubi humor fauces ac palatum impetit. Tametſi vulgò cuivis rheumati commune ſit catharri nomen, ubi ſi extima membra, ſi aſperam arteriam ac pulmones invadat, ex illo enim motionis torpor ac paralyſis, ex hoc & raucitas (Græce Βράγχος) & tuſſis exulceratoque ſubinde pulmone tabes fiunt. Tonſillæ autem tumores παρισθμία ἀντιάδες vocantur, ſuntque inflammationes glandium, quæ in fine oris utrinque linguæ adjacent, factæ ab alicujus à cerebro materiæ defluentis incurſu. At gravedo (non multum diſtans à deſtillatione malum) Græcè κόρυζα appellata, fit, quando crudus humor in nares deſtillat. Qui ad hæc fluxionum vitia proclives ſunt, omnes ex æquo (ut CELSUS Author eſt, effuſa in caput frigida juvantur, idque nulla alia

Lippitudo.
Deſtillatio.
Καταῤῥος
Ὀφθαλμία.
Raucitas
Βράγχος
Tonſillæ.
Gravedo κόρυζα.
Capiti deſtillationibus ob noxio infuſa frigida utilis.

alia de cauſa, quam quod hanc partem ut ſupra comprehenſum eſt) ea rob... ret, communiatque quò minus excr... menti vel in ſeſe gignat, vel aliun... recipiat. Nempe ejus imbecillitas un... ca omnium horum anſa malorum eſt. ... taque intus quoque in ore non tantu... extrinſecus id tentandum auxilium eſ... fovendumque multa frigida palatum... ut ſupra roborationis beneficium aſtr... ctis undique meatibus, neque caput a... mittendum excrementum, neque com... præhenſa loca ad excipiendum prom... ſint, eritque illud majore cura faciun... dum. Ubi grave cœlum Auſtri reddi... derunt. Tum enim ambientis qualita... te caput excrementis maxime conflicta... tur, juxta illud HIPPOCRATIS. *Auſt... auditum hebetat, caliginem oculis obduc... caput gravat.* Quo modo GALENUS quo... que Romanos catharris opportunos e... ſe ſcripſit, propter aëris qui ibide... ſpirat miſtam caloribus humiditatem... Porrò quod omnis meditatio animi ... corporis catharroſis protinus à cibo a... verſetur, ſupra compræhenſum eſt. Ja... non hos modo frigida affuſa juvat, ſe... eos etiam quibus dolere vel caput v... arteriæ ſolent. Siquidem hæc iſta ma... la ſi adſunt, exaſperant, ſi conquiever... denuo ſuſcitant emiſſi in caput vapore... Utique ſi craſſi hi crudique ſunt, qua... les venter tam ubertim ejaculatur, cùm... qu...

Per capitis imbecillitatem fovendum os aqua frigida.

Li.3. Aph.5.

Romani catharris obnoxii.

Omnis animi aut corporis actio catharroſis à cibo inutilis.

quis ejus concoctionem intempeſtivo vel animi cogitatu, vel corporis motu interturbat. Per capitis & arteriæ dolores intelligas oportet, Cæphalæam & Hemicraniam, qui affectus ægrè admodum ſolvuntur, ſæpè aſſiduè cruciant, interdum intermittunt quoque, ſed protinus ſtrepitu, vini, potu ſplendore luminis, motu, odoramentis aliisve rebus caput opplentibus recrudeſcunt, quæ omnia Cephaleæ, cum promptiora tum graviora ſunt. Porrò catharros declinandi ratio, ex tertio hujus libri capite diſcenda eſt. Nam cum hos calida cauſa nonnunquam moveat, excrementa capitis ſolvens, fundensque, nemo dubitet quin caput expediat à Sole, ne accendatur, protegere, cumque eadem mala frigus quoque invehat, humores ſtringens, ac veluti manibus exprimens, res ipſa vetat, ne corpus poſt repentinum nubilum frigoribus objectetur, Ubi enim ſic tempeſtates variant, periculum capiti infirmo maximum eſt, ac proin nec loca quidem aut aquas mutare tutum eſt, utique ſi contraria inter ſe qualitate atque indole diſſident. Etenim cavendum, ne aut id quod frigore obſtupuit, calore fundatur, aut quod hoc fluxum eſt, illo exprimatur. Jam quod nec ſaturo caput radi, imò nec ſeria legere, aut ſcribere, tutum ſit, ſupra demonſtratum eſt.

Cephalææ frigida ſubvenit.

Quæ cauſæ catharros moveant, & quomodo hi arceantur.

Capite catharroſo nequaquam aut aquæ aut loca mutanda ſunt.

CA-

CAPUT VI.

Ad ſolutam alvum remedia

Quem verò frequenter citt alvus exercet, huic oo pus eſt pila, ſimilibusque ſupe riores partes exercere; dum je junus eſt, ambulare; vitare So lis nimium ardorem, continu balnea, uugi citra ſudorem non uti cibis variis, minime que jurulentis aut leguminibus, oleribusve his, quæ celeriter de ſcendunt; omnia denique fuge re quæ tardè conquoquuntur. Venatio, durique piſces, & ex domeſticis animalibus aſſa ca ro maximè juvant. Nunquam vinum ſalſum bibere expedit, ne te-

tenuè quidem, aut dulce, ſed auſterum, & plenius, neque idipſum pervetus. Si mulſo uti volet, id ex decocto melle faciendum eſt. Si frigidæ potiones ventrem ejus non turbant, his utendum potiſſimum eſt. Si quid offenſæ in cœna ſenſit, vomere debet; idque poſtero quoque die facere: Tertio, modici ponderis panem ex vino eſſe; adjecta vua vel olea, vel ex defruto ſimilibusque aliis: Deinde ad conſuetudinem redire. Semper autem poſt cibum conquieſcere, ac neque intendere animum, ntque ambulatione, quamvis levi dimoveri.

Remedia lubrici ventris. Pilæ luſus. ¶ Sunt hæc, quæ CELSUS propo-nit lubrici ventris remedia. Ac pri-mum quidem pilæ luſus eſt, omnequ- id exercitii genus, quod ſuperiores pa-tes magis cæteris movet. Per hæc eni- humoris ad fluxum proni impetus i- contrariam regionem avertitur, ipſu- ſcilicet corporis habitum. Idemqu-

Matutina ambulatio. præſtat ambulatio, ſed quæ jejuno fia- ſtomacho. Nam ſi cibum hæc excipi- non modò non comprimit alvum, ſe- etiam præcipitat. Scilicet per motio-nem peſſum impulſæ epulæ pyloro prom-ptius elabuntur. Nemo exiſtimet du- hæc quæ retulimus auxilia, profluen- jam nunc ventri conducere. Nam qui- materias fluentes magis concitant, o-

Li.4. cap.19. id etiam obſunt. Neque enim CEL-SUS hoc loco præcipit, quo mod- mederi malo, ſed qno modo occurrer- oporteat. Eodemque Authore diſci po-teſt, in hoc affectu corporis jam ur-gente, neque ambulatione, neque fri-ctione opus eſſe, vehiculo ſediſſe, au- equo, præſtare.

Sol ardens. Porrò vitandus vehe-mens omnis inſolatus eſt, quoniam den-ſato habitu materias liquidas in viſce-ra ventremque compellit. Modicus au-tem Sol non aſtringit, ſed potius laxa- habitum, ſuccoſque ab imis præcordii- ad carnes ſine vi evocat.

Continua balnea fuſæ alvo inimica. Nocent in-ſuper continua balnea, non alio ſan- nomine, quam quòd corpus copioſ- hu-

humore imbuant, nutanteſque in fluorem materias calore fundant permoveantque. Scilicet ejus rei cauſa in quovis morbi genere, quem fluxio excitat, rectè balneis abſtinetur. Verumtamen quoties fluxio non eſt, ſed timetur, rarius tentata hæc profuiſſe depræhenſum eſt, quoties abſque momentanea corporis madefactione, atque turbatione (rarentur cum adhibeantur) humores verſus extremas partes quadam ἀντισπάσεὼς via, ex imo corpore alliciunt. Sic ut hujus remedii ſalubritatem commendet rarior uſus. Jam quod unctio lenis ſeu quæ fit citra ſudorem, non inutilis ſit, reſpectu ejus ſcribitur unctonis, quæ ad ſudoris eruptionem uſque adminiſtratur, hæc enim, quia ſuccos turbat nocentiſſima, illa quia placida eſt, tuta cenſetur. Quod autem ciborum varietas vomitum & dejectionem tum requirat, tum facilem efficiat ſupra eo loco retulimus quo ciborum ratio expoſita eſt. Tum etiam quod idem efficiant, & jurulenta, & ea olera quæ celeriter deſcendunt. Omnia enim hæc molliendo, alvum citant. At quæ tardè concoquuntur idcirco aliena ſunt, quod ventriculus hæc nequaquam vincere potis, pro ſuperfluis habeat, protinuſque ſeu pondus inutile in alvum excutiat. Venationem ſeu carnem ferinam ſiccitas uti-

Unctio lenis lubrico ventri utilior eſt.

Cibus varius aut duræ concoctionis adhæc jurulenta & olera alvo fluidæ inimica.

Caro ferarum ventri fluenti utilis, itemque piſces duri.

tilem facit. Hac enim qualitate tenem
di vis omnis firmatur, ut contrà humi
ditate ſolvitur. Si piſcibus quoque v
ſci animus eſt, duri ſint oportet, i
que tum apparatu, ut aſſi, tum pr
pria natura, qualis anguilla eſt, qu
lis ſalmo & hujuſmodi. Neque alia
cauſa, aſſata quoque domeſticorum
nimalium caro accommodatior eſt, qua
quia ſiccior eſt. Domeſtica CELSU
rectè dixit, nam quæ ferarum caro eſ
ſatis ſuperque per ſe ſicca eſt, neq
aſſationis admodum egens. Vinum b
bere convenit neque ſalſum, neque du
ce: Hoc namque humectando lubric
tandoque ventrem provocat, illud m
dendo. Fugiendum etiam id quod t
nue eſt, nam protinus diffluit, parva
que ſiccandi vires habet. Utilius pr
pter aſtrictionem auſterum eſt, quod
plenius aliquanto bibere convenit,
totis undequaque ferculis immiſtum nu
lam non partem inteſtinorum attinga
Idipſum auſterum nequaquam perver
eſſe debet, nam id jam tum planè d
ceſcit. Si poſtulante re aliqua, mul
utendum eſt (nam mulſum omne, ve
trem movet) paratum id eſto ex d
cocto melle. Iſtud enim (Authore G
LENO) ut magis nutrit, ſic & min
alvum ſubducit. Frigidæ potiones qu
niam aſtringunt, juvant. Pleriſque t
men alvum magis impellunt, quos h
m

Aſſa caro cicurum animalium nimiis dejectionibus idonea.

Vinum quale fugiendum.

Quale expetendum.

Mulſum.

Frigida potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.

mines, tertio capite libri hujus notavimus. Siquid cœna ventriculum laceſſivit, protinus vomendum eſt, idque ne malè gratas epulas ventriculus in alvum ejectet, ideoque hujus rei principia maturo vomitu præoccupare, non alienum eſt. Poſt vomitum etiam poſtridie repetitum reficiendus roborandusque ventriculus eſt, quod cibis exequemur, partim moderatè aſtringentibus, partim temperatis, unaque concoctu facilibus. Confert igitur modicum panem ex vino aut defruto eſſe, quæ ut non gravant ventriculum, ſic probè reficiunt, tum his adjicere, vel uvam vel oleam oportet, quæ ſtomachum vomitione laxatum firment. His enim fructibus præſertim immaturioribus haud parva aſtringendi vis obtigit. Porrò altioribus animi à cibo intentionibus multus ſpirituum vitalium ad cerebrum acceſſus, huic rei ventriculi, cruditas, cruditati: Gravamen, gravamini, celeris aſſumptorum omnium dejectio ſuccedunt. A cibo item quies neceſſaria eſt, adeo ut ne leviſſima quidem ambulatio tuta ſit. Nam alimentum alioqui ventri fluenti grave dimoto corpore non poteſt non ad alvum ſubſidere. Quies verò in conſuetudinem ferendi oneris inteſtina deducit.

Vomitus à cæna conducibilis.

A vomitu firmandus cibo ventriculus.

Quies à cibo fuſo ventri utilis.

CAPUT VII.

Remedia ad Coli dolorem.

At ſi laxius inteſtinum do-lere conſuevit, quod κόλον nominant, cum id nihi[l] niſi genus inflationis ſit, id a-gendum eſt, ut concoquat ali-quis; ut lectione, & aliis ge-neribus exerceatur; utatur bal-neo calido, cibis quoque & po-tionibus calidis; denique omni-modo frigus evitet, item dul-cia omnia, leguminaque, & quicquid inflare conſuevit.

De quo doloris colici genere Celſus agat.

¶ Non de eo colici doloris genere CELSUS hic agit, quem laxioris in-teſtini inflammatio, aut facta ab acri-bus excrementis eroſio movet, ſed qui cauſam ſequitur frigidam, ſive crudus ali-

aliquis vapor inteſtini membranas diſtenderit, ſive etiam præfrigidus humor, qualis ante omnia, vitrea pituita eſt, ſua qualitate violentius perſtrinxerit. Scilicet inæqualis intemperies noviſſimam hanc doloris ſpeciem Authore GALENO efficit, quem idem in ſe ipſe acutiſſimum expertum narrat, Colo vitrea pituita obſeſſo. Neque verò eſt quod magnopere quis miretur tam atroces dolores inteſtinis accidere poſſe: Nam horum tunicæ quia ex villis nervaceis conſtant, exactiſſimum tactus ſortitæ ſunt ſenſum, qui ſenſus ſub hoc morbo adeò ſæpe graviter afficitur, ut multos coëgerit doloris immanitate victos, vitæ ſuæ durius conſulere. Coli dolorem hunc ferè invehunt, frigida tum flatulenta, ipſaque ſubinde Coli inteſtini naturalis, aut fortuita frigiditas. Ad hujus ergo ſymptomatis προφύλαξιν quidnam conducibilius ſit, quam per claram lectionem aliasque exercitationes tum ventriculi tum reliqui corporis totius concoctionem moliri. Quod denique optatius, quam Coli intemperiem calidis, & balneis & eduliis potionibusque infringere, ipſumque corpus, frigidi aëris inclementiæ ſubtrahere, tum ea fugere genera ciborum, quæ dolorem, ſi is non eſt, excitare, ſi eſt, intendere conſuerunt, cujus ordinis omnia habentur dulcia, eo quod ſua na-

De inæquali intemperie. 2. Loc. aff.

Inteſtinis quare dolor adeò gravis accidat.

Quæ cauſæ doloris colici.

Auxilia, quibus Coli doloribus occurritur.

Dulcia Coli doloribus inimica.

natura cum ſunt multum aërea ac ſpi-
rituoſa inflationes movent. Pariaque
his ſunt inflandum omnia penè legumi-
na, in quibus facile princeps eſt faba.
Cætera quibus inflandi vis ineſt, uſu
obſervanda ſunt, utpote omnia juru-
lenta, omnia pinguia, muſtum, & id
vinum cui nihil ætatis acceſſit, tum re-
cens craſſaque cereviſia, ficus virides,
uvæ recentes, omnisque caſeus, lac ra-
pæ, bulbi, & ejus farinæ ſexcenta a-
lia.

Inflantia Colo dolenti inimica.

CAPUT VIII.

Quæ agenda ſint ſtomacho laborantibus.

Si quis verò ſtomacho laborat, legere clarè debet; poſt lectionem ambulare; tum pila, vel armis, aliove quo genere, quo ſuperior pars movetur, exerceri. Non aquam, ſed vinum calidum bibere jejunus. Cibum

bis

bis die aſſumere; ſic tamen, ut facilè concoquat. Uti vino tenui & auſtero, & poſt cibum frigidis potionibus potius.

¶ Stomachus (ſub quo nomine CELSUS nuſquam ferè non ventriculum ſignificat) aut propriæ intemperiei, aut materiæ in ſe confluentis vitio imbecillus eſt. Intemperies, ſi naturalis eſt, difficulter eruitur. Quis enim facile mutet naturam, ſi verò aſcititia eſt, minimo ſæpe negotio tolli poteſt. Moleſtius eſt, ubi alienorum humorum appulſu ſtomachus vitioſus eſt, longeque peſſimum, ſi in calidum ventrem tenuis pituita irruit, vel in frigidum bilis. Ac ſupereſt adhuc aliud ſtomachi malum alias à CELSO deſcriptum, quo id viſcus reſolvitur, cibique, ut idem Author ait, tenax non eſt, ſoletque ſub hoc deſinere ali corpus ac ſic tabe conſumi. Ferè verò hic incidit, ut alimenta minus accuratè concoquantur, quin ſtomacho potius innatent, nauſæamque, vomitum, ructus, inflationes ventris, aut ſonitus moveant, tum alvus quoque ut plurimum ſiſtatur propter ſuperioris partis laxitatem ne quicquam compreſſis ad alvum epulis. Hoc

Stomachi imbecillitas unde contrahatur.

Stomachi reſolutio.

Li. 4. Cap. 5.

affectus genus nunc CELSUS explicat: aliorum προφύλαξιν, quæ evidentem nudamque ferè intemperiem ſequuntur: proxima abhinc ſententia expoſiturus. Itaque ejus qui nunc præ manibus habetur affectus periculum omne in ſtomachi laxitate vertitur, cui ferè humiditas comes jungitur, mirificè ad quævis laxanda membra potens qualitas. Hanc præter nulla fermè hîc alia intemperies eximiè dominatur. Tametſi promptius hic ſit frigiditatis quàm caloris periculum. Quo minus putandum eſt CELSUM de laborante bilioſo ſtomacho hic agere, cui nimirum alta lectio, pila, multoque magis arma & vinum aliena ſunt. Ergo duorum generum hoc capite remedia proponuntur, quorum uſu compræhenſis malis ſubvenitur. Primum quod ſtomachum quoquo modo firmat, ſive ingenitum ejus calorem excitando, ſeu tunicas ejus comprimendo. Secundum genus eſt, quod excrementitios ventriculi humores conſumit. Clara igitur lectio utilis habetur, quod motis thoracis ſeptique transverſi muſculis, loci proximitate ventriculum quoque permoveat, ex quo inſitus ipſi calor augeſcit, ſuperfluæque humiditatis vitium corrigitur. Poſt lectionem ordine effectuque ſecunda ambulatio eſt, cujus rei cauſa eo loco enarrata eſt, quo propoſuimus ſupe-

Stomacho imbecillo idonea auxilia.

Clara lectio.

periorum partium affectus, infernorum exercitatione juvari Poſt hæc non male conveniunt, & pila & validorum armorum meditatio, aliudve. Quod genus exercitationis, qua ſuperior corporis regio magis dimoveatur, id enim (ut alibi CELSUS Author eſt) in omnibus ſtomachi vitiis aptiſſimum eſt. Jam verò quoniam ſemper ferè aliqua hîc urget cruditas, fugere convenit ea omnia quæ concoctionem tardant. Idèoque frigidæ potio jejunis prorſus inutilis eſt, ut quæ ſtomachum crudo frigore plus offendat, quàm aſtrictione juvet. Ex quo colligi poteſt, manè potui vinum & facultate & energia calidum rectius dari, quod ſtomachum ſuo calore partim aſcititio comprimit, partim naturali refocillat, & utrolibet intemperiem ejus, cum frigidam tum humidam delet. Cæterum bis cibum capere expedit eò quod infirma ventriculi vis jugi ſuſtentatione indigeat. Tum nec eo luxu ponendus cibus eſt, ut onere huic viſceri moleſtus ſit. Potui vinum tenue præſtandum & auſterum. Illud enim infirmum ventriculum minimum laceſſit, hoc aſtrictione roborat Cujus rei fructus ut ſit cumulatior non dubitavit CELSUS poſt ultimum cibum, frigidum quoque poculum præbere.

Pila & armorum meditatio.

Lib. 4. Cap. 5.

Frigida potio jejuno imbecilloque ſtomacho inutilis.

Ventriculus imbecillus ſæpius reficiendus.

Stomachum autem infirmum indicant, pallor, macies, præcordioram dolor, nauſea, & nolentium vomitus, in jejuno dolor capitis. Quæ in quo non ſunt, is firmo ſtomachi eſt. Neque credendum utique noſtris eſt, qui cum in adverſa valetudine vinum aut frigidam aquam concupierunt, delitiorum patrocinium in accuſationem non merentis ſtomachi habent. At, qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu ſitire conſueverunt, antequam conquieſcant, duos trèsve cyathos per tenuem fiſtulam bibant. Pro-

deſt

deſt etiam adverſus tardam concoctionem clarè legere, deinde ambulare, tum vel ungi, vel lavari; aſſiduè vinum frigidum bibere, & poſt cibum, magnam potionem, ſed, ut ſupra dixi, per ſiphonem: deinde omnes potiones aqua frigida includere. Cui verò cibus aceſcit, is ante eum bibere aquam egelidam debet; & vomere. At ſi cui ex hoc frequens dejectio incidit, quotiens alvus ei conſtiterit, frigidapotione potiſſimum utatur.

¶ Exequitur CELSVS ea nunc Stomachi vitia, quæ evidens aliqua caloris aut frigoris intemperies invexit. Orſusque à notis eſt, quibus cognoſci utrumlibet genus poſſit. Hæ verò quas retuli notæ, quia ſeorſim unaquæque per ſe poſitæ, pleriſque aliis quoque mor-

morbis nonnullis communes ſunt, copulatim accipi omnes debent, æqui profectò, ut neque ſola tuſſis pleuritidem facit, neque pungens lateris dolor, neque febris continua, neque ſpiritus difficilis, ſed omnia hæc ſimul coeuntia Et quis igitur non ſuſpiciat ſummum noſtri Authoris in docendo artificium, quis non pulcherrimis fæcundam rebus brevitatem exoſculetur qua is nobis ſimul bilioſi pituitoſique ventriculi notas expreſſit. Scilicet iſte mos cum priſcis viris omuibus, tum noſtro CELSO ſervatus ſemper fuit. Omnia breviſſimis ſententiis, ſeu quibuſdam aphoriſmis memoriæ prodere, quæ ſedula pòſt animadverſione limitari, ac veluti ſubtilius excoli à viris Medicinæ gnaris poſſint. Igitur pallorem (ut ab hoc primo ordiar) improba fecit ἀιμάτωσις, quæ à chylo parum rectè cocto cæpiſſe initium poteſt. Sæpe enim antè propoſitum eſt, unius viſceris in concoquendo vitium, alterius integritate non caſtigari. Eædem cauſæ & maciem poterunt conciliare, quoniam fruſtrata concoctione, nulla fit bona nutritio, ad hujus enim integritatem illa viam ſternit, quatenus nihil aſſimilari ſolidis poteſt, niſi antè probè alteratum confectumque ſit, ſic ut tota nutritio nihil aliud quàm ipſa ſit aſſimilatio. Præcordiorum dolor contenta intus

Stomachi infirmi notæ Pallor.

Macies.

Præcordiorum dolor.

tus excrementa ſequi poteſt. Nec diſſimilibus cauſis nauſæa ſuccedit vomituſque nolentium, ſeu ſponte naturæ erumpens. Capitis in jejunio dolor, biliofos potiſſimum exercet, evaporante ad cerebrum bilioſa ſanie, quæ per inediam ad ventrem confluxit. Poteſt idem dolor & pituitoſis accidere, qui tamen non ita ut prior pungens eſt, ſed gravans potius, ac plerunque etiam diſtendens. Atque his ſignis infirmi ventriculi, veluti in conſpectum quendam adductis CELSUS prophylactica ejus auxilia nunc exequitur, ſtatuitque duplicem infirmatis differentiam. Prima intemperiem calidam, altera frigidam ſequitur. In hac præcordia (nequid ſpinoſior orationis contextus improvidum fallat) inflantur. In illa autem propter ventriculi ardorem multa per noctem fit ſitis. In ambobus vitiis (ut curioſè locum inſpicienti patet) ſumptas dapes recenti fonte includere permiſſum eſt. In frigido quidem, quoniam compreſſis ventriculi tunicis, ſimul cibus ab his arctius comprehenditur, ſimul nativus viſceris calor inter coërcitus vires ad concoquendum aſſumit. At verò bilioſo ſtomacho, ut omnia hæc eveniunt bona, ſic illud quoque velut ἐξ ἐπιμέτρου accedit, quòd ſqualidus ille calor quî velut ignis quidam ventriculum extorret, frigidæ potentia

Nauſea.
Vomitus ſpontaneus.
Capitis in jejunio dolor.

Quomodo ſtomachi infirmitas caſtiganda.

Bilioſo ſtomacho quid utile.

tia extinguatur. Proinde ſic affecto ſ macho utile eſt, tum ungi, tum aſſi lavari, ſimul vinum actu frigidum potestate imbecillum bibere, atque à bo magnam potionem per ſyphon haurire, protinusqne tum epulas, mnesque potiones aqua frigida int cludere. Scilicet omnia hæc bili ventriculo eximiè ſubveniunt. At ſ

Stomachi frigidi præſidia.

gido idoneum eſt alta voce legere, m tumque ambulare, ungi verò parum tile eſt, lavari noxium. Quis enim ſcit cruditati balneas adverſari. In triſque, ut proximè dixi, conveni eſt ultimo cibo, aquæ frigidæ poculu

Stomacho infirmo quid frigidæ hauſtum impediat.

Huic unicum impedimentum eſt vent cum facilè, tum periculoſè profluen qui ſi jam nunc urget, aut denique ſ turus timetur, utique frigido omni p tu ſuperſedendum à cibo eſt, quod c ita præcipiatur, eo loco cap. 3. doc mus, quo frigidæ bibendæ ratio exp ſita eſt. Eo fluore venter immodicè c lens raro tentatur, utpote omnibus ejus fervore exuſtis epulis, ac ſic m nus ad fluendum propenſis. Sæpiſſi is fluor urget, ubi cibus intus coäcu qui promptè aut vomitu, aut deject ne elabitur, tum quia humectus eti mnum eſt, cruduſque ac nequicqua calore adæquatus, tum quia & pond re ventriculo gravis eſt, & imbecil ter ab eodem continetur. Ejuſque

ca

cauſa CELSUS tum præcipuè vomitum citat, cum cibus contracto acore vitioſus eſt. Ex qua concoctionis imperfectione, ſi frequens dejectio eſt, abſtinendum frigida à cibo eſt, ut quæ ventrem magis fluidum reddere poteſt, non poteſt firmum. Ergo hoc conſtante nuſquam perperam frigidum à cibo bibitur. Adeò apparet hoc CELSI præceptnm calido frigidoque ſtomacho juxta commune eſſe. Siquis noſtra ætate diverſum ſentiet, equidem non mirabor, cum ejus notæ refractarios complures extitiſſe, vivente etiam CELSO conſtet, qui aquam in adverſa valetudine toties potui dari putabant deliciarum cauſa, non eam merentis exigentiſque ſtomachi. Scilicet quiſnam iſtorum vulgarium Medicorum factum non ilico calumnîetur, ſi ſanior aliquis ac doctrinæ CELSIANÆ ſtudioſior, homini ex ſtomachi cruditate febricitanti, ſumptis idoneis epulis tres frigidæ Cyathos propinet. Quis inquam non protinus deliciarum ægroti patrocinium in accuſationem habeat, atque condemnet, non autem ſtomachum excuſet aquam rectè ſalubrirerque poſtulantem. Perſtringit hac Author ſententia eorum Medicorum perverſa judicia, qui & aquam & vinum ab ægrotis ferè expeti arbitrabantur, dictitante ſic potius luxuria, quam exigente

ſto-

ſtomacho. Etenim vinum ardentib[us] febribus, aquam cruditatibus adverſa[m] vulgatum tritumque eſt. At verò qu[i] rerum ſtatu fieri hæc iſtis affectibus po[ſ]ſint innoxia, id Hercle ſciſſe non om[ni]nibus juxtà proclive eſt. Nempe vi[num] num nonnullis acutè etiam fabricitanti[bus] bus HIPPOCATES indulſit. Tum aqu[a] quibus ea judicabatur adverſa, ſæpe in[o]pinatam attulit ſalutem.

Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulſit. Lib. 2. de morb. ſ. 61. §. 17.

CAPUT IX.

Quid obſervandum dolore nervorum laborantibus.

Si cui verò dolere nervi ſolent, quod in podagra chiragrave eſſe conſuevit, huic, quantum fieri poeeſt; exercendum, id eſt, quod affectum eſt, objiciendumque labori & frigori: niſi cum dolor increvit. Subi[to] dio quies optima eſt. Venus ſem-

ſemper inimica eſt. Concoctio, ſicut in omnibus corporis affectibus, neceſſaria eſt. Cruditas enim id maximè lædit, & quoties offenſum corpus eſt, vitioſa pars maximè ſentit.

¶ Arthritis prout varias obſidet corporis partes, alia aliaque ſortitur nomina. Ac Podagra quidem eſt, ſi pedum articuli. Chiragra, ſi manuum, quemadmodum & Iſchias, ſi coxarum laborant. Arthritis dicitur ubi tota æqualiter corpora enervantur. Oritur hoc malum ab articulorum imbecillitate, ſive ea ſit naturalis, ſive aſcititia. Illa à parentum ſemine, hæc victus errore contrahitur. Eſtque hæc imbecillitas autecedens quædam morbi cauſa, quæ articulis dolore etiamnum vacantibus perpetuò manet. Ergo hanc correcturus, infirma membra exercere debet, ſic ut mutuo articulorum attritu inſitus ipſis calor excitetur, ſimul ut durities quædam his contrahatur, ad ſuſtinendas rerum foris occurſantium injurias. Exercitatio pro viribus corporis convenit cuique ſua. Ita profectò ut

Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies.

Quæ cauſæ morbi articularis, & quæ prophylaxis.

Exercitatio imbecillis articulis utilis.

ut CELSUS præcepit, exercendum
membrum eſſe, quantum fieri poteſt.
Nimirum ſenibus quia parum virium ſu
pereſt, non niſi leviſſimæ dimotione
conveniunt. Juvenes contra utpote ma
jore robore naturæ fulti partem ſic af
Gal. 5. Sanit.
fectam laboribus tutò durant. Recti
enim à GALENO ſcriptum eſt. Exerc
tari imbecillis partibus unico ſeni no
licere, reliquos homines eo id confiden
tius poſſe facere, quo longius ab huj
Frigus Arthriticis conducibile.
abſunt ætate. Porrò frigus ob id ut
le cenſetur quod calorem articuloru
naturalem intrò compellens, adaugea
quodque hoc modo membra commu
niat adverſus cœli injurias. At nih
horum tentare convenit, ubi dolor i
crevit. Tum enim pars antè debili
jamque inſuper humorum influxu & d
lore exercita ad extremum imbecillit
tis pervenit, ſic ut per ea tempora l
bor ac frigus magis imbecillam ha
facere poſſint, non poſſint robuſta
Sub dio quies idonea eſt quod noctu
ni aëris algore ad eum quem retuli m
dum, firmentur. Tametſi id fortè pr
ceptum Græcis atque Romanis, idq
per æſtatem accommodatius videatu
quam populis verſus Septentriones i
colentibus. Venus (immoderatior ſ
Venus podagræs & chiragræ inutilis.
licet) ante omnia fugienda eſt, nam
ptimam ſanguinis particulam PYTH
GORAS ἀφρὸν τοῦ χρηστοτάτου αἵματος voc
b

bat) detrahit corpuſque jam ante imbecillum inducta frigiditate, longè facit imbecilliſſimum. Quæ profectò cauſa eſt quod *articulorum vitia*, ut Author eſt HIPPOCRATES *nequaquam vel caſtratos, vel pueros antè fœminæ conſuetudinem tentent.* Imminenti autem huic malo nulla via melius quam concoctione occurritur, cujus ope fit, ut omnibus in utiles corpori ſuccos converſis quam minimum excrementi in articulis coëat. Ad hos enim utpote natura debiliores non ægrè demittitur quicquid collecti in vaſis ſuperflui eſt. Subeſtque huic rei gemina difficultas, tum quod influentes materias articuli promptè admittant, tum quod admiſſas tardiſſimè maximoque negocio, rurſus excludant. At verò iis corporibus quæ nullis urgentur ſuperfluis, imbecillæ partes ſemper in tuto ſunt. Quam rem ita eſſe hinc maximè ſciri poteſt, quod non niſi ſtatis quibuſdam temporum intervallis, laborent. Nempe ſi ſola (ut inquit GALENUS) infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret imbecilla pars, ſeu cui ægrotationis cauſa nunquam deeſſet. Ergo quibus id malum Vere aut Autumno, temporibus ad hoc maxime propenſis, revertitur, hos antè curioſo victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori ſuperſit. *Quidam* (inquit CELSUS) *cum toto anno à vino, mulſo, ac*

lib. VI. aph. 28. 29, 30.

Auxilia adverſus imminentem podagram.
Concoctio.

6. Sanit.

Lib. 4. cap. 24.

Venere ſibi temperaſſent, ſecuritatem totius vi-tæ conſecuti ſunt. Quo minus audire delicatulos iſtos oportet, qui libidine perditi, tum vino, indies dapibusque graves, doloris remedium à nobis (ſi Diis placet) expoſcunt. Quaſi verò expeditum ſit, malum tollere perſeverante quæ id moveat, foveatque cauſa. Nimirum ſi hos ſemel juvare coneris, nihilo plus profeceris quam ſi des operam ut non obſtructis fontibus flumen exhauſias, ipſis ſcilicet epulonibus antiquum obtinentibus, nec ſolitæ Veneris amplexus, nec patris Bacchi calices poſtergare valentibus. Quid non, inquit GALENUS turpe ſit propter articularem morbum, hominem ab aliis geſtari, & ſuis ipſius manibus uti non valentem alienis egere, quibus ori cibos admoveat. At hos ventres non ſolum rei turpitudo non movet, ſed nec etiam flectunt immaniſſimi cruciatus, quibus dies noctesque velut ab improbis tortoribus excarnificati contabeſcunt.

5. Sanit.

UT concoctio autem omnibus vitiis occurrit, ſic rurſus aliis frigus, aliis calor. Quæ ſequi quiſque pro habitu corporis ri-

ris ſui debet. Frigus inimicum eſt, ſeni, tenui, vulneri, præcordiis, inteſtinis, veſicæ auribus, coxis, ſcapulis, naturalibus, oſſibus, dentibus, nervis, vulvæ, cerebro. Idem ſummam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. Ex hoc horrores, tremoreſque naſcuntur. At prodeſt iuvenibus & omnibus plenis. Erectiorque mens eſt, & melius concoquitur, ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Aqua verò frigida infuſa, præterquam capiti, etiam ſtomacho prodeſt. Item articulis doloribuſque, qui ſunt ſine ulceribus. Item rubicundis nimis hominibus, ſi dolore vacant.

¶ Functionis omnis corporeæ Au-

 thor

Calor omnis functionis author.

thor, ingenitus calor eſt. Hunc ſumma cura tueri ſemper oportet, ut valetudo tum proſpera ſervetur, tum adverſa pellatur, qualiſcunque hanc demum cauſa crearit. Non ſic calor adventitius aut frigus quibuslibet naturi ac morbis utilia ſunt. Per ſe enim calor non niſi frigidis vitiis, frigus non niſi calidis ſubvenit. Itaque rectè Celſus docuit calorem aliis vitiis ſuccurrere aliis frigus. Hoc (inquit) inimicum eſt ſeni homini nimirum per ſe impenſè frigido. Item tenui, utpote non ſa multa carne adipeque adverſus ejus qualitatis vim communito. Obeſtque præterea vulneri, quoniam id nudatam muſculorum ſubſtantiam, tum alterando tum valida ſtrictione dividendo vehementius afficit, nihil alioqui tale effectuum integra exiſtente ſuper muſculo cute. Præterea inimicum eſt inteſtini utero, veſicæ, reliquisque ejus ordin partibus exanguibus ob ingenitam ipſ frigiditatem, quæ ſimili qualitate ci creſcit in immodicum. Omnia eni paribus ſuæ intemperici cauſſis celerrimè afficiuntur. Adhæc frigus, cute facit pallidam & nigram ſeu lividam compulſis ab ejus occurſu in viſcera ſa guine, ſpiritu atque calore, quæ ſim omnia extimo corpori ἐυχροίαν atq efflореſcentiam impartiunt. Quemadm dum enim Sol res omnes quas irradia multi ſplendoris gratia ſpecioſiores f ci

Frigus quibus inimicum.

Frigoris incommoda.

cit, ſic vitalis in nobis calor una cum ſanguine ſpiritùque puriſſimo ad exteriora vectus, floridiſſimo colore cutim commendat, ut contrà abſentibus his, univerſum corpus pallore quodam veluti cadaveratum, decorem omnem amittit, cujuſmodi faciem in iis conſpicari eſt, quos aut brumalis aura aſperrimo frigore exuſſit, aut longior invaſetudo exhauſit. Jam verò non lividam tantum, ſed & aridam cutem frigus efficit, idque partim impedita ſanguinis in habitum commeatione, partim expreſſis, qui ſubtus cutem erant, madoribus. Stringit enim frigus densàtque corpora tanta vi, (ut teſte *Hippocrate*) & *venas rumpere*, & *tuſſes excitare* ſolitum ſit. Ariditati cutis jungitur durities, idque fit, duobus ferè modis, aliàs univerſa ubique cute aſperata, aliàs duris in ea ortis tuberculis, quæ à frigore quoque excitari poſſe, *Hippocrates* in Epidemiis author eſt: quando nimirum craſſi lentive humores ſubter cutem externo frigore aſtrictam uberius collecti vix tranſpirant, ſed intus coacti in ſcirrhoſa quædam tubera concreſcunt. Proxima nunc eſt de rigore, & poſt hunc de tremore diſputatio. Rigor ſymptoma eſt depravatæ motionis, fitque ab inæquali intemperie calida ſeu frigida, cum materiæ alicujus affluxu, aut ſine hac, violentius partes

Frigoris violenta potentia. lib. 5. Aph. 24. & VI. Epid. ſ. 3. §. 22.

Frigore cutis dureſcit.

Loc. cit.

Rigor quid & unde fiat.

partes ſenſibiles percellente. Luculenter autem hoc ipſum in intermittentibus tertianis apparet, tranſeunte per muſculos bile, tum etiam in ocioſis quibuſdam mulieribus, quæ vim pituitæ vitreæ nimia deſidia cumularunt. Idemque ſymptoma eos præhendit, quibus confertim fervens aqua aut præfrigida ſuperinfunditur, adhæc, quibus collectos in habitu putres humores balneæ, Sol, Venus, aut quid his non diſſimile commovit. Atque hæ cauſſæ ſi leniores ſunt, horrorem movent, affectum ſola remiſſione à rigore non alio diſſidentem. Tremor ipſe quoque voluntarii motus ſymptoma, ex hujus naſcitur imbecilla virtute, ſic ut ſatis validè neque attollere ea membrum poſſit, neque extentum ſervare. Eſtque hic motus compoſitus ex facultate membrum ſuſtentante & innata ipſi gravitate deorſum id agente. Imbecillitatem hanc (authore *Galeno*) tria inferunt. Intemperies, quam hic propoſuit author, frigida animi pathos, & grave onus. Intemperies, alias una cum materia obſtruens, alias ſine hac conſtringens claudensque occultos muſculorum receſſus, impedit, quo minus expeditè animalis facultas ſpiritu motivo vecta in hos penetret, decentemque motionem cieat. Jam ut intemperies vehemens omnis, ſic frigida quoque nullam non virtutem debili-

Horror. Tremor quid, & quibus ex cauſſis naſcatur.

Gal. 5. de cauſ. ſympt.

bilitat, ut nihil mirum ſit ex ea corpus intremiſcere, quod ſymptoma ſenibus ob id familiare eſt, nec non iuvenibus vehementer refrigeratis, aut cruditate ex vino, multo cibo, aut deſidia vexatis. Iſta enim omnia virtutem obterunt, At pathos animi præcipuè tremorem movet, grandi metu debilem animum exterrente, ut cum quis Imperatorem aut gravem majeſtate Senatum oratione compellaturus, neque mentis officium, neque corporis ſentit. Idemque ſymptoma iis etiam frequens eſt, qui per loca eunt altiſſima viarum crepidine ac præcipiti deſpectu terribilia. Reſtat grave onus, quod non ante inducere rigorem ſolet, quam bajulantis ſuperet robur. Atque hæc quidem de motus voluntarii ſymptomatis dixiſſe ſufficiat. Nunc ad eos tranſibo, quibus frigus præſidio eſt. Hos eſſe *Celſus* invenes affirmat, ſi pleni ſunt ſeu carnoſi, quibus calorem ingenitum frigus ex accidente ſuſcitat, contruſum ſcilicet ad viſcera, copiaque illic ac viribus actum ſuis. Cujus rei cauſſa & erectior (ut Celſus ait) mens eſt, & melius concoquitur, æque profecto ut per hyemem fieri ſolitum eſt. Scitè autem diſerteque admodum *Celſus* dixit: ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Indicans videlicet id quidem iuvenibus eſſe non inutile, at cavendam tamen eſſe

Frigus quibus conducat.

ejus nimietatem. Quod enim frigus ſemel profuturum corpori eſt, viribus ejus ſuperius ſit, oportet, alioquin calorem extinguit potius quam auget. Quod præceptum omnibus particulis fuerit commune, quæ frigido juvantur. Ex quo incidit ut ſtomacho jejuno crudum ructanti, itemque corpori ſenili, tenui, idque ſeviente bruma potui data, aut infuſa frigida, tum ipſum quoque cœlum inimicum ſit. Quinetiam non capiti ſolum, ſed etiam ventriculo infuſa frigida conducit modò genuinus horum calor gelidi elementi potentia non violetur. Neque verò facilè in adoleſcente carnoſo æſtivis horis violabitur, cujus ventriculo præter has commoditates, dextrà hepar, ſiniſtrà lienis ſupra cor, ac diaphrama, antè abdomen adſiſtunt, fidiſſimi inſiti in eo caloris cuſtodes. Cæterum magna cura opus eſt, ne frigida ſua qualitate ventriculum aut præcordia affictet, quod fieri admodum proclive eſt, quoties ea aſperrima, ac veluti tota glacialis eſt, quod incommodum diligenter notavit *Hippocrates*, ſic inquiens. *Frigida veluti nix, & glacies pectori inimica, tuſſes movent, venarum ruptiones & deſtillationes efficiunt.* Jam quod frigidæ infuſio articulos juvet, & id quoque ante Celſum prodidit *Hippocrates* in hunc modum. *Articulorum tumores & dolores ſine*

li. 5. Aph. 24.

Loc. cit. Aph. 25.

ſine ulcere, *atque etiam podagricos & convulſiones magna ex parte largè effuſa levat, & extenuat*, *ſolvitque dolorem*, quæ res quo modo accidat, ſupra paſſim à nobis demonſtratum abundè eſt. Quod de doloris levamine author ſcribit, id non de arthritide tantum; ſed etiam de quavis alia recenti phlegmone intellexeris. Affluentes enim materias frigida repellit, eoque modo dolorem placat. Poteſt idem & de Eryſipelate dictum putari, itemque de quibusdam deflagrationibus, quæ particulas diffuſo circum circa ſplendenti fervidoque ſanguine exurunt. Batavi á colore Roſam (ni fallor) id malum. *Hippocrates* ἐπιφλόγισμα appellat. Sic enim in Aphorismis loquitur. *Frigido verò in his utendum in quibus ſanguis profluit* etc. & paulo poſt hæc, καὶ ὁκόσαι φλεγμοναὶ ἢ ἐπιφλογίσματα ἐςτὸ ἐρυθρὸν καί ὕφαιμον ῥέποντα νεαρῷ αἵματι. Quippe hoc orto affectu infuſa frigida ardorem afflictæ partis abolet, pariaque in Eryſipelate præſtat, niſi id tamen ſit ulceratum. *Frigidum* enim ut *Parens Medicinæ* docuit, *ulceribus mordax eſt.* Loc. cit. Aph. 23. Loc. cit. Aph. 20.

Calor autem adjuvat omnia frigus infeſtat: item lippientes ſi nec dolor nec lachrymæ ſunt : nervos quoque qui

con-

contrahuntur, præcipueque ea ulcera, quæ ex frigore ſunt. Idem corporis colorem bonum facit: urinam movet. Si nimius eſt, corpus effœminat; nervos emollit, ſtomachum ſolvit. Minimè verò, aut frigus, aut calor tuta ſunt, ubi ſubita inſuetis ſunt. Nam frigus, lateris dolores, aliaque vitia: frigida aqua ſtrumas excitat. Calor concoctionem prohibet, ſomnum aufert, ſudorem digerit, obnoxium morbis peſtilentibus corpus efficit.

¶ Conttariarum cauſſarum contrarii (quantum in ipſis eſt) effectus ſunt, Proin quibus frigus inimicum, iis gratus calor eſt. Dixi quantum in ipſis eſt. Nam multis vitiis frigus ſubvenit, quibus calor non obeſt. Propria

pria verò officia caloris ſunt denſa, rarefacere, craſſa attenuare, dura emollire, aſtricta laxare, impactaque tum coquere tum digerere. Quo minus mirum ſit ea omnia facere ipſum poſſe, quæ *Celſus* hoc ordine commemorat. Ergò lippientes, hoc eſt Ophthalmia vexatos calor adjuvat, ſi neque dolor neque lachrymæ ſunt inclinata, nimirum inflammatione ac diſcuſſa, quæ loco affecto coacta inſedit materia. Per dolorem ac lachrymas, morbi cruditas notatur. Ille enim vigorem nondum expiraſſe ac fortè fluxionem quoque ceſſaſſe, hæ nihil coctionis in loco factum denunciant. Quippe ſub hoc lachrymarum nomine tenuem illam ſaniem, quæ ab impreſſis ſedi humoribus exudat, author ſignificavit. A quoſum enim tenueque facilè exprimitur, craſſum verò fixius inhæreſcit. Per hæc tempora ſi quis calidum inflammatis oculis admoverit, hoc nomine peccabit, quod non tantum inſidentis loco materiæ ſit exempturus, quantum novæ eodem atttracturus, utique ſi nondum miſſus ſanguis, aut ducta alvus eſt. Proin fracta nondum Phlegmones vi, ſed & perſeverante etiamnum fluxione reprimentia aptiora ſunt, neque antè calidum ſive fomentum ſive balneum eſſe utile poteſt, quam inutilis nulla corpori ſuperſit materia, totaque

Caloris quæ opera.

Calor lippientibus quando præſidio ſit.

que

que maturuerit inflammatio. Cujus rei nota ut craſſior promanans pituita, ſic deficiens dolor lachrymæque ſunt. Quippe ſimile quid hic accidit, quod in coryza ipſaque etiam pleuritide animadvertere eſt, per quorum morborum initia tenuis humor exit, crudus planè inſtarque lachrymæ tenuis, poſt verò adæquata per concoctionem materia, lævis, albus craſſusque vacuatur, certiſſimus & concoctionis & futuræ ſalutis index. Cocta hæc in oculis ſordes. *Celſo* pituita vocatur, lachryma non item. Nam alias inter utrunque evidentia diſcrimina poſuit. Jam verò ut calidorum uſurpatio vigenti oculorum inflammationi nunquam prodeſt, ita tum demum pernicioſa eſt, cum acris tenuisque pituitæ curſus in oculos fertur, ſub quo caſu lachryma fervens multaque profluit, caput calet, à temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget. Tum igitur admotis calidis potius concitatur eò pituita, quàm minuitur, quin & oculus ex hoc plerunque extra intrave rumpitur, ac votum eſt, ut tantum exulceretur. Non potui mihi temperare, quin locum hunc paulò ſubtilius excuſſerim, cum non deeſſe ſciam quibus is viſus eſt, admodum nodoſus ac tantum non inexplicabilis. Nunc ad ea quæ ordine ſequuntur, veniam. Calor quoniam diſcutit, relax-

Col. li. 6. cap. 6.

Calor quibus utilis.

relaxatque, diſtentione nervorum σπασμὸν Græcè dictam juvat, itemque ea ulcera quæ ex frigore ſunt. Idem iis qui colorem decoremque amiſerunt εὐχροίαν conciliat. Urinam cit, non quidem foris incidens (nam tum magis ſudorem digerit) ſed intus potius luxurians, quoniam humores tenuat, fluxos mobilesque reddit. Idem ſi nimius eſt, corpus effœminat, quia triplicem corporis noſtri ſubſtantiam diſſolvit, idque adeò ſæpe validè, ut hinc anima deficiat, viresque ex toto corruant, &, ut ait *Hippocrates*, ταῦτα ἐστι θάνατος. Stomachum ſolvit, quoniam laxat, nervos emollit, quia fundit. Frigora & calores nihil æquè ut ſubita variatio facit pernicioſa. Sic enim frigus pleuritides creat, quum humores calore antè fuſos in latus exprimit. Pariterque ſtrumas excitat, quoties liquata caloribus excrementa & in cutem evocata, adſtringit intusque cohibet. Exprimitur enim frigore, quod tenue eſt, indureſcit, in ſchirrumque degenerat, quod craſſum ac diſſipationi rebelle èſt. At calor concoctionem prohibet, quia laxat, id quod de aëre magis, quam eduliis intelligendum eſt, hæc enim niſi immenſè ſint calida, concoctionem etiam juvant, ille nunquam ferè non impedit. Adhæc calor ſomnum aufert, quia conſumpto humori ſuccedere ſiccitatem facit; ſudorem

Caloris nimii commoda.

li. 5. Aph. 16. Caloris & frigoris ſubita alternatio quæ mala inferat.

dorem digerit, quoniam humores tenuat, permovetque, & habitum rarefacit. Obnoxium corpus peſtilentibus morbis efficit, quia putredinem in humoribus ex facili creat.

CAPUT X.

Obſervatio in peſtilentia.

Eſt etiam obſervatio neceſſaria, qua quis in peſtilentia utatur adhuc integer, cum tamen ſecurus eſſe non poſſit. Tum igitur oportet peregrinari, navigare. Ubi id non licet, geſtari. ambulare ſub divo, ante æſtum, leniter; eodemque modo ungi; &, ut ſupra comprehenſum eſt, vitare fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem; multoque

magis ſe continere ſiqua gravitas in corpore eſt: tum neque mane ſurgendum, neque pedibus nudis ambulandum eſt, minimeque poſt cibum aut balneum: neque jejuno, neque cœnato, vomendum eſt: neque movenda alvus; atque etiam, ſi per ſe mota eſt, comprimenda eſt. Abſtinendum potius, ſi plenius corpus eſt. Itemque vitandum balneum, ſudor, meridianus ſomnus, utique ſi cibus quoque anteceſſit: qui tamen ſemel die tunc commodius aſſumitur; inſuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem, modò aqua modò vinum bibendum

 eſt.

eſt. Quibus ſervatis, ex reliqua victus conſuetudine quam minimum mutari debet. Cum verò hæc in omni peſtilentia facienda ſint, tum in ea maximè, quam auſtri excitarint. Atque etiam peregrinantibus eadem neceſſaria ſunt, ubi gravi tempore anni diſceſſerunt ex ſuis ſedibus, vel ubi in graves regiones veneruut. Ac ſi cætera res aliqua prohibebit, utique abſtinere debebit: atque ita ab vino ad aquam, ab hac ad vinum, eo, qui ſupra poſitus eſt, modo, tranſitus ei eſſe.

Ratio arcendæ peſtis in duobus conſiſtit.

¶ Tota hæc de Peſte narratio prophylactica eſt, cujus comprænhendi ſumma ſub tribus præceptis poteſt, primum caveatur, ne qua virum imbecillitas

litas urgeat, dein ne qua ſit humorum ad concipiendam putredinem aptitudo, ac tertio ne noxio recipiendo aëri corpus recluſis nimium poris expoſitum ſit. Nam quoniam hoc mali genus propria quadam antipatheia cor ſpiritusque vitaleis impetit, utique ſedulò providendum eſt, ne his iuſirmis contagium corpora occupet. Tum quia præcipua morborum occaſio ſuccorum eſt ad hos aptitudo, curandum eſt, ne quid venis impuræ ſuperſit materiæ. Poſtremò habenda cura eſt, ne habitus qui totus undique perſpirabilis aeri eſt, ſine modo rareſcat, atque malo (ut dicitur) feneſtram aperiat. Hac regula velut in conſpectu adducta, cognitiſque iis generibus quæ vires labefactare, vitiare ſuccos, aut rarefacere corpora conſuërunt, promptum cuique erit perſpicere, quid ſub peſtifero cœlo ſecundam valetudinem, quid adverſam faciat. Ergo ſæviente hac lue peregrinari oportet atque navigare. Nam cœlum nusquam perperam mutatur quod morbum creat. Sed & nulla præſentior peſtilentiæ medela fuga eſt. Hujus ubi nulla facultas eſt, ambulatio ſub dio & antè æſtum utilis eſt. Diſſipatur enim hoc modo ſiquid inutilis materiæ corpori ſupereſt. Tum ungi quoque poſthæc non alienum eſt, nam rarefactus ambulatione habitus pinguedine occluditur

Graſſante peſte peregrinandum navigandumque eſt.

Ambulatio.

Unctio ſub gravi cœlo utilis.

ditur, ſic ut non promptus in corpu contaminato aëri ſit introitus. Fatigatio, libido, cruditas, frigus, calor non alia de cauſſa nocent, quam quod ſuccos vitient, & vires nimium convellant. Si grave eſſe corpus cæpit continendum id altiſſima in quiete eſt ne malè conditos humores, turbatio graviori incommodo perdat. Sed nec manè admodum è lectulo ſurgere tutum eſt, quando nondum Sole perpurgatu aër in noctis ac Matutæ vaporibus peſtilentior eſt. Neque verò nudis pedibus (ut moris erat Romanis) prodire convenit, ne quo frigore poſt calorem corpus repentè moveatur, quæ res ad conciliandam peſtem (ut alias propoſuimus) plurimum poteſt, ac veluti viam ſternit, ſoletque tum potiſſimum incidere cum ſumptus cibus calorem intrò revocavit, aut balneum corpora rarefecit. Jam neque famelico, neque ſaturo idoneus vomitus aut ducta alvus eſt. Nam cum turbatis tum diſiectis ſpiritibus vitalibus itemque ſtomacho relaxato, natura patitur: paſſa (ut modo comprehenſum eſt) protinus malo cedit ac veluti manum dat. Ejuſque rei cauſſa ſi venter fuſus eſt comprimendus eſt. Tametſi illud vacuandi jus ut effrenatis pharmacis antiquorum negatum, ſic noſtris longè clementioribus tributum ſit. Nam ſi venis cacochymia ſubeſt,

Quæ res per peſtilentiam fugiendæ.

Vomitus & dejectio ſeviente Peſte inutilia.

ſubeſt, quid vetat quo minus licenter ſine turba hæc auferatur. Si cibus intus computruit, aut contracto acore vitioſus eſt, cur nefas ſit hunc ſuprà infrave extundere, cur non ejus colluviem venis eripere qua ſemel imbutis id vitiatum cœlum eſt, quod oleum igni eſt. Ut verò non diffiteor, ſi quis plenior eſt, abſtinentiam his omnibus, ubi validis remediis tentantur, præſtare, ita contrà aſtruo cedere ſi his moderatio ac placida vis ſubeſt. Vitandum balneum ac ſudor eſt, quoniam ambo hæc corporibus partîm diſſipatis vires conſumunt, partim rarefactis facilem aëri noxio ad viſcera acceſſum præbent. Meridianum ſomnum, ſi is in jejuno fit, ſubſequens extenuatio, ſi poſt cibum, cruditas, formidabilem facit. Cibus ita ponendus eſt, ut neque inedia bilis, neque ſaturitate pituita cumuletur. Utrumlibet enim ſuccos vireſque laceſſit. Fortè ergo Romanis ſemel, nobis bis eſſe abunde eſt. Interpoſitis temporibus invicem modò aquam bibere, modò vinum oportet, ne aut per illam cruditas, aut ex hoc ardor aliquis oriatur. Atque hæc eſt vivendi ratio per peſtilentiam neceſſaria, ut immunis inter tot pericula valetudo ſit, ſummoque hæc ſtudio tum demum obſervanda eſt, cum Auſtri nimio calore humiditateque gravem auram reddiderunt. His

Balneæ, ac ſudationes gravi tempore vitandæ.

Somnus meridianus per peſtem fugiendus.

Quæ edendi bibendique ratio obſerunda ſit.

Auſtri difficilem peſtem invehunt.

enim ventis cælo imperantibus cum loca facillimè peſtis occupet tum, ægerrimè deſerit.

F I N I S.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.
A.

Aceti vis. 145
Aër, quis omnibus æque naturis proſit. 56
- - inſalubris propter Vicinum flumen. 57
- - inconſtans quid noceat. ibid.
- - qualis cruditati idoneus. 55
Aëris mutatio periculoſa. 99
- - vis ingens ad mutanda corpora. 10
- - præcipua dos ſerenitas. 57
Alimentum bonum copioſius ingeſtum quid faciat. 31
——— trahentes particulæ famelicis Equis perſimiles. 25
Alimenta craſſa valentis Succi. 87
Alimentum tribus de cauſis intus computreſcit. 130
Alvus dura. 167
Alvus & Veſica, levanda ante Exercitationem. 69
Aloë purgantibus omnibus miſcenda. 211
- - lota plus roborat. ibid.
Aloes eximias dotes. 210
Alvi ductio nonnunquam ſanis neceſſar. 211
Alvum ſiccatam quomodo Galenus ſolverit. 209
Alvus quibus auxiliis in ſanis ducendus. 206

Alvus unde comprimatur. 223
- - dura. 167
Alvo diutius compreſſæ quæ ſuperveniant noxæ. 204
- - Suppreſſa inflammationes increſc. 205
Amaritudo oris. 190
Ambulatio Matutina. 288
- - - aſpera imbecillis contraria. 74
Ambulationis quod genus ſalubrius. 73
Amor venereus extenuat. 176
Analepticon ex Aſſis Carnibus Remedium. 258
Animi Pathemata corpus extenuant. 174
- - ſubtilis & craſſi ventris difficilis copia. 33
- - ſecuritas. 168
Animus floridus quid faciat. 169
- - ejus affectus in corde conſiſtunt. 173
Ante exactam Ventriculi Coctionem non eſſe negotiandum. 46
- - Cibum adeunda Exercitatio. 69
Appetentia Animalis. 228
Apotherapia poſt labores tentanda. 81
Aquam frigidam bibere quibus conveniat. 46
Aqua vorax Hippocratis quid ſibi vult. 53
- - calida alias implet, alias extenuat. 171
- - Salſa calefacit. 215

Aqua

Aqua quam frigidiſſima. 217

Aquæ incommoda. 135

- - Potus Capiti infirmo inutilis. 280

Arma quam vim habeant. 73

Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies 305

Arthriticis frigus conducibile. 306

Articularis morbi cauſæ. 305

Articulis imbecillis Exercitatio utilis. 305

Arii Peripatetici Hiſtoria frigidam præter ſolitum bibentis. 22

Asclepiades purgationem nihil ad ſanitatem conferre docuit. 212

Athletarum finis Lacorum. 30

Autoris Sententia qui intelligenda ſit. 22

Avicennnæ ratio. 26

A Cibo Laxandus Animus. 66

Athletarum habitus periculoſis. 32

- - - - Animus hebes. ibid.

Aurium ſonitus. 190

Auſtri difficillem peſtem invehunt. 326

Autor omnis functionis Calor. 310

Autumni Temperatura. 260

Autumnum quid reddat periculoſum 261

Autumnus periculoſus. 261

Autumno cibus plenior convenit. 264

& minus & meracius bibendum. 265

Auxilia adverſus imminentem podagr. 307

Auxilia quibus Coli doloribus occurritur. 293

B.

Bachus Podagræ Pater nutrix Venus. 37
Balneis & Unctionibus uti prodeſt. 16
- - iis ſuperſederunt noſtræ ætatis homines. ibid.
Balnea à Populis ſeptentrionalibus neglecta ejus Ratio. ibid.
- - Calida ad quæ conferant & ad quæ frigida. 18
Frigida quibus conferant. ibid.
Balnearum atque Unctionum Vis. 81
Balnea continua alvo inimica. 288
& ſudationes gravi tempore vitandæ. 325
Balneæ dulces & unctiones fatigatis utiles. 117
- - Saturis officiunt. ibid.
Balnei partes quinque. 118
Balneum quomodo fatigatis adminiſtrandum. 120
- - fervens fatigatis contrarium, 121
- - jejunos emaciat. 172
- - jejunis adhibitum. 216
Benedicta quæ Barbarorum Scholis ſunt appellata. 181
Benevalentibus non eſt opus Medico. 6
Bilioſis Senibus fames gravis eſt. 229

Bilio-

Bilioſo Stomacho quid utile. 302
Blanda Emetica. 195
Bilioſis quæ contraria, quæ item Pituitoſis. 7
Bilis in ventriculum effuſæ ſigna. 113

C.

Calefacientia quæ. 212
Calida lotio cur pueris & longævis utilis. 237
- - frigidaque in intemperie contraria dare expedit. 158
Calidum duplex. 155
Carnes aſſæ in quibus Elixis præferenda. 257
Calor motu exercitatur. 11
- - quando lippientibus præſidio ſit. 317
- - acceſſu Alimenti augetur. 214
- - naturalis Natura appellatur. 149
- - duplex. ibid.
- - vitalis quid. ibid.
Caloris opera. 317
Caput imbecillimum per hyemem. 273
- - quæ firment. ibid.
- - imbecillum per hyemem. ibid.
- - debile nunquam ad cutem radendum. 274
- - nec nimia Coma onerandum. ibid.
- - fit grave ſub Luna dormientibus. 275
Caput

Caput debile primum tepida dein frigida lavandum. 276
Capiti infirmo vitanda Luna. 274
- - ſol inimicus. 275
- - unctio Balneis anteferenda. ibid.
- - utilis infuſa frigida. 278
- - infirmo cibus offerendus. 279
- - omnis negotioſa actio inutilis. 280
- - Temperamentum per occupationem non mutandum. 163
Capite Catharroſo aquæ aut loca haud mutanda. 285
Capitis affectus cur difficiles. 270
- - imbecillis unica & propinqua Cauſa. 272
Cephaleæ frigida ſubvenit. 285
Carnis uſus corpus calidum efficit. 214
Carnoſa quomodo calefaciant. 213
Caro ferarum ventri fluenti utilis. 289
- - Aſſa cicurum Animalium nimis Deject. idonea. 290
Creta figularis in adſtringendo potens. 224
Celſus de quo doloris genere agat. 292
- - ſuæ cuique Valetudinis tuendæ rationem proponere conſtituit. 4
- - nimis violenta exercitia prætereit. 75
Cibo in ſtomachum recepto Calor introfertur. 112
- - pravo non offendentur Pauperes 106

Cibus

Cibus quando & quomodo ſumendus. 21
- - à Corpore alteratur & id ipſum alterat. 23
- - bis die ſumptus utilior eſt. 24
- - cujus quam plurimum poteſt concoqui ſumendus eſt. 25
- - Athletarum. 30
- - Plenus & frequens. 165
- - quomodo noceat. 31
- - poſt Pocula noxius. 91
Cibi genus repentè mutatum nocet. 106
- - copia modica. 130
- - inepta qualitas. 131
- - ſumendi ordo præpoſterus. ibid.
Ciborum ordo quis ſervandus. 81
Cibus à Vomitu quis utilis. 201
- - imminutus. 224
- - nonniſi ſemel per diem ſumptus 224
- - duræ Concoctionis. 289
Clara Lectio. 296
- - Lectio quid commodi adferat. 72
Cœna parca quibus utilis. 27
Cœnæ tria ad concoct. adminicula. 29
Cœlo cuivis aſſueſcendum eſt. 11
Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur. 25
Concubitus immodici incommoda. 37
- - - - frequens quomodo intelligendus. ibid.
Con-

Concubitus neque concupiſcendus neque pertimiſcendus. 33
Concubitus interdiu pejor tutior noctu. 33
Condita rejicienda. 87
Conſueta minus afficiunt. 5
Conſuetudo Bibendi auget aviditatem. 86
- - ſubito mutata Naturæ moleſta. 99
- - altera Natura. 6
- - repentè mutata Sanis obeſt. 104
- - nil non poteſt. 109
Conquieſcendum à labore antequam Cibus ſumatur. 82
Corpota neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat. 8
Corpulentia ex multo fit ſanguîne 165
Corpus quæ impleant. ibid.
- - unde tranſpirabile. 222
Curatio ejus qui perfrixit in itinere contrariis, conſervatio. 141
- - ſimilibus perficitur. 153
Cura corpus conficit. 172
Curæ quomodo Corpus tabefaaſant. 175

D.

De intemperie inæquali. 293
Dejectio Pharmaco petita quando utilis. 203

Deſtil-

Deſtillatio quæ Pericula adferat. 28
Deſtillationes quomodo & quando maximè fiant. 58
Devorare facilius eſt quam revomere. 192
Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt. 67
Diſcrimen ſanitatis & morbi. 1
Diſtillationis pericula. 271
Diſtillatio ſeu Catharrus. 283
Diſtillationibus capiti obnoxio infuſa frigida utilis. 283
Dolor Præcordiorum. 300
Dulcia & Pinguia. 165
- - cito obſtruunt. ibid.
Dulcia coli doloribus inimica. 293
Duplex Ordo Sanorum. 2
- - Primus. ibid.
- - Secundus. ibid.

E.

Elixæ Carnes aſchitico humore plus humectant, aſſæ ingenito. 259
Empiricorum deteſtanda, nequitia. 208
Emetica Violenta Antiquorum. 197
- - blanda. 195
—— mediocria. 196
—— violenta. ibid.
Emeticorum duplex ordo. ibid.
Enemata per os reddita. 192

Epi-

Epicuri & Democriti de uſu Veneris Sent. 33
—— ambo venerem expulerunt. ibid.
Epulis ſumptis non protinus dormiendum. 93
Error eorum qui ſe à cibo exercent. 92
Error Æginetæ. 40
—— ab Hippocrate exploditur. 41
Errore utentium non ſuapte Natura quædam ſunt perniciosa. 180
—— nimis tenuis Dietæ gravior, quam qui nimis plenæ. 84
Exercitationis modus ſervandus. 70
—— apta tempora ex urina petuntur. 69
Experrectis os eluendum frigida. 64
Error Vulgarium Medicorum. 206
—— Neotericorum in diſtinguendis ætatibus. 233
Excrementorum Defluxus periculoſus. 269
Exercitatio matutina ſiccat. 221
—— eſt vehementior Motus. 15
—— autore Aſclepiade non conducit ad ſanitatem. ibid.
Exercitationum genera & vires. 71
Exercitationis partes tres. 80
—— triplicia Commoda. 11
Excrementorum Expurgatio. 12

F.

Facultas Exercitationis. 68
Fatigatis ſudor inutilis. 124

Fati-

Fatigatis humectum nutrimentum idonum. 125
- - quæ potio conveniat. 126
- - itinere quæ conveniant. 138
- - unctio utilis. 121
- - os frigida à Balneo fovendum. ibid.
- - inutilis Frigidæ Lavatio. 122
Fatigatis ſeſſione quomodo ſubveniendum. 144
- - opus tenui Cæna. 144
Fames quomodo excitetur. 227
Facientibus iter Ardor en Frigus nocent. 139
Fatigatio excedens Laſſitudo. 133
- - exercitiis ſupervenit. ibid.
- - aſſidua quando fiat. 134
- - uſu novi laboris levatur. 136
- - una alteri eſt medela. 137
Fauces cur vomendo exaſperent. 199
Frictio levis. 273
Fructus fugaces ſeu temporarii. 262
Fuſi ventris maxima commoditas. 204
Frictio lenis. 273
Frigus quibus conducat. 313
Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. 54
- - cur inani ventriculo noxia ſit. 50
- - urgente crudo Ructu poſt Cibum porrigenda. 51
- - quomodo crudo Ructui medeatur. 52
- - Alvo fuſæ inimica. 129

Frigida potui data ex Labore ſudantibus pernicioſa. 126
- - Potio jejuno imbecilloque Stomacho inutilis. 297
Frigidæ Potio quomodo crudo Ructui Succurrat. 50
- - Potus itinere feſſis inutilis. 127
- - Potui quæ reclament. 128
- - lavatio cur ſiccet. 221
Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt. 93
Frigore multi fatis conceſſerunt. 94
Frigus magis inani quam pleno nocet. 95
- - quibus inimicus. 310
Frigidam à Balneo haurire non eſt alienum. 127
Frigiditas & ſiccitas Temperamenti nusquam rectè ſervantur. 153
- - Temperamenti ſemper abolenda. 156
- - ex ſe nobis inutilis. ibid.
Frigoris incommoda. 310
- - violenta potentia. 311
Frigore Cutis dureſcit. 311

G.

Galenus de iis quæ agat Natura. 9
Galeni incuria. 158
- - de urinis ſententia. 62
Galenus ruri inter Agreſtes laboravit. 76

Gra-

Gracilitas quid & unde contrahatur. 164
Graciles & ad vomendum faciles ſupernè purgare convenit. 192
Gravedo. 283
Gula per Acidum vomitum exaſperata quid agendum. 200

H.

Hecticos cur in Frigidam duxit Galenus. 123
Helleborus ſanas habentibus carnes periculoſus. 181
Homo quaſi Arbor ſubverſa. 270
Homo Sanus quis. 1
Humidus Victus quando Gravidis inutilis. 157
Humidi magis vitales. ibid.
Humiditas quandoque corrigenda. ibid.
- - ſimilem fere victum poſcit. 156
Hyeme totas Noctes quieſcendum. 66
Hiſtoria pituitam vomentis. 197
Humido Alimento Senes, hectici & morbis exhauſti reficiuntur. 159

I.

Increſcentes liberalius nutriendi. 237
Inedia quibus maxime infeſta. 230
- - pituitoſis prompta. 229
- - inediæ primaria cauſa. 228
Inflantia Colo dolenti inimica. 294

Ignavia quare Valetudini noceat. 14
- - morbi ex Ignavia orti. ibid.
- - qui enumerantur. ibid.
- - noſtrorum hominum quanta ſit. 17
- - & Otio multi perierunt. ibid.
Ignavi & Sedentarii Ventres crudelibus morbis conſumuntur. 15
Inediæ in commoda. 24
- - Symptomata. 83
- - & laboris gravis copula. 83
Invidia cur aliquis macreſcat. 175
Inteſtinis quare dolor adeo gravis accidat. 293
Intemperati ſimilibus facile leduntur. 7
Inane Corpus quodnam Celſus vocet. 97
In Secunda Valetudine adverſæ Præſidia, non ſunt conſumenda. 41
Inpranſi præter ſolitum quomodo reficiendi. 107
Intemperantia in Cibo levior quam in potione eſt. 84
Interdum ſolum mutatum plus opis fert quam medicamenta. 100
Iuventus tertia ætas. 232
Ira quid & quomodo extenuet. 175

L.

Labor & Sobrietas optimi Sanitatis cuſtodes. 15

La-

Labor nulli non neceſſarius eſt. 14
- - firmat inertia enervat motus inſtrumenta. 109
- - gravis Pituitoſo conducibilis. 79
Laborem aſſueti melius ferunt.
Senex ſolitum. 13
- - melius fert, quam Adoleſcens inſolitum. ibid.
Labores Athleticos Celſus jure condemnat. 31
- - quando finire oportet. 76
Laboris idem modus non omnibus convenit. 78
Laſſatis non eſt à cibo dormiendum. 112
- - Vinum aliquot nominibus utile. 134
Laſſitudo quid: quid fatigatio. Celſo & Galeno. 76
Laſſitudinis Remed. concoctio. 134
Lavacrum Calidum quid præſtet. 19
Lavacri calidi uſus quando noxius. 20
Lavandum non ſtatim à Cibo. 167
Lippitudo. 283
Luna humido elemento dominatur. 274
Liberi homines & valentes curioſis Medicorum Præceptis non devinciuntur. 9
Longævis & ægris quæ idonea ſunt. 75

M.

Male formati quibus rebus lædantur. 7
Mare quandoque tentare non eſt inutile. ibid.
Medicè vivere eſt miſere vivere. 6
Melancolicorum Hiſtoriæ. 36
Melancolici ægrè vomunt. 189
Moeſtis extrema frigent. 173
Menſa ſecunda intus coaceſcit. 90
—— ſecunda noſtri Seculi explodenda. 88
— — — — veteribus uſitata. 89
Menſæ ſecundæ noſtrorum luxus. 90
Meridiandum ante cibum. 65
Meridiari quibus tutum. 64
Modicum hyemis Frigus. 167
Modus Veneris quomodo deprehendatur. 38
Molle cubile. 268
Motio lenis imbecillis idonea. 74
Motus & quietis ſubita mutatio periculoſa. 107
- - cruditati inimicus. 55
- - reliquis Calfacientibus præſtat. 12
- - infantibus quoque proficuus. 15
- - excrementa pellit. 13
- - ſolida firmat. ibid.
- - confert articulis & carnibus. ibid.
Modo Ruri eſſe, modo ad Urbem redire.

dire Sanitati convenit. 11
Mulſum. 290
Mutatio omnis paulatim fienda. 107

N.

Natura ante bona, poſt vero depravata nunquam eſt mutanda. 9
- - optima unde malè afficiatur. 5
- - ejus valetudo nunquam poteſt eſſe mala. ibid.
- - quid. 148
- - Communis hominum. ibid.
- - Mediocrem Seminis quantitatem nobis largita eſt. 35
- - melius fert copiam quam inopiam. 84
Naturarum in veſcendo varietas. 151
Naturam Corporis ante omnia ſcire convenit. 146
Naturæ inimicum omne nimium. 108
- - jucunda. 147
Nauſea & Vomitus ſpontaneus. 301
- - inanis unde fit. 190
Noſtri Caloris Analogia cum ignis flamma. 92
Noxæ vehementium Catharcticorum. 207
Nutritio quid. 154

O.

Obnoxii Catharris Romani. 284
Obnoxios Pthiſi ſupra ne purgato. 193
Optimè Sanis propria natura. 8
- - omnia juvenit. ibid.
Optima natura vitæ magiſtra. ibid.
Os omnibus visceribus conſentit. 145
Ova magis reficiunt quam frigidæ poculum. 257

P.

Palatorum diverſitas. 150
Particulæ imbecilli maxime proſpiciendum. 163
Partium imbecillarum Prophylaxis. 268
Peracta Concoctione mane ſurgendum. 63
Per peſtilentiam quæ fugienda. 324
Per peſtem ſomnus meridiamus vitandus. 325
Pericula Seminis diutius retenti. 34
Per capitis imbecillitatem fovendum Io aqua frigida. 284
Peſtis arcendæ Ratio. 323
Peſte graſſante peregrinandum. ibid.
- - Seviente vomitus & dejectio inutilia. 324
Peſtilentia quando fiat. 58
Peſtilentiæ opt. Remed. fuga. 101

Pi-

Picatio. 166
Picrocholorum ſigna. 189
Pila & Armorum Meditatio. 297
Pituita proprium ventric. excrementum. 184
- - Dulcis lenit. 200
- - Acida exaſperat. ibid.
Poma ex ſeſe non ſemper nocent. 262
- - unde noxia veſcentibus. ibid.
- - acida frigido Corpori noxia. 263
- - nocentia abuſus facit. ibid.
Pomis quomodo veſcendum. 264
Pomorum ſuccus. 263
Poſt Vomitum quid agendum 194
Potio Frigida alvo ad fluorem proclivi utilis. 290
- - exigua dejectionem tardat. 227
Polybo Autore vinum meracum largius eſſe bibendum. 53
Poſt ſatietatem nihil agendum. 92
Potus Frigidus quomodo frigido Ventriculò ſubveniat. 49
Prandium quale conveniat negotioſis Hominibus. 29
- - quando largius ſumendum. ibid.
Pranſis frigus, æſtas, labor vitanda ſunt. 93
Prærogativa pilæ. 72
Præceptum generale omnis Exercitationis. 74
- - exhibendi cibi. 236
Proprietas arcana etiam natura dicta. 150
Proprietates hominum Medico noſcendæ.

dæ. 152
Pugnantia inter & valetudini incom. 268
Pythagoras non timore carnes rejicit. 215

Q.

Qua Noctis particula lucubrandum. 66
Quadrati nullum non genus motionis facile ſuſtinent. 7
Quale vinum capiti imbecillo idoneum. 280
Quatuor humanæ vitæ ætates. 231
- - quid Batavi Roſam vocant. 315
Quæ noxæ præter morem impranſis accidant. 105
- - cauſæ doloris colici. 293
- - — Catharros moveant. 285
- - Corpus refrigerent. 216
Quibus Temporibus & ad quæ loca migrandum ſit. 100
Quies modica. 165
- - à cibo fuſo ventri utilis. 291
- - à cibo. 225
- - quid commodi adferat. 11
Quinam omnium facillime jejunant. 230
- - maximè valetudinarii. 269
Quod Animi mores temperaturam Corporis imitantur. 224
Quodnam Alimentum Calorem augeat. 214

Quo-

Quomodo Stomachi infirmitas caſtiganda. 301

R.

Raucitas. 283
Remedium anceps præſtat quam nullum. 123
Remedia temerè in ſanos ſumuntur quæ ægrotis debentur. 42
Res novæ quæ dicantur. 29
Rigor undè fiat. 311
Ructui crudo opilatur quies. 55
Ructus crudus quomodo fiat. 53
— malæ Coctionis Index 47
— acidus quid & quomodo moveatur. ibid.
— fumoſus. ibid.
— crudus idem qnod Acidus
— Acidus ab infirmo naſcitur calore. 48
Ructum quem Celſus hoc loco proponit. ibid.
Ruſtici cur magis vivaces & ſani oppidanis. 68

S.

Sanitas omnis duabus rebus conſervatur. 15
Sanitatis ingens latitudo. 3
- - Vitioſæ duæ notæ. ibid.
- - minimè convenit.
- - Autoris Sententia. ibid.
Sa-

Sani vitioſè parum diſtant ab ægris. 4
Sanis quibus conveniat illud ibid.
- - probe natura in eodem ſtatu eſt ſervanda 5
Sanus eſt qui bene valet. bid.
Sanguis Naturæ creditur Theſaurus. 42 214
Sano rectius ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur. 103
Satietas quid noceat, quìd nimia Abſtinentia. 83
Senes & Pueri ſolitum laborem ferunt, quo inſolito juvenes franguntur. 27. 108
Senibus quale vinum utile. 162
Senectus ultimus vitæ terminus. 234
Siccitas ſemper inutilis vim Retentricem firmat. 207
Sitis citius vino diluto quam pura Aqua ſedatur. 136
Sol, Focus, Acria, Balneæ quomodo calefaciant. 12
— inurens extenuat. 172
— ardens. 288
Sole capiti exuſto quomodo proſpiciendum. 141
— exuſtorum noxa in immodica Corporis ſiccitate vertitur. 140
Soli mutatio longos morbos evincit. 10
Somni meridiani incommoda. 65
— jejunum extenuant. 217
Somnum accerſit Humectatio. 19
— Labor conciliat. 111
Somnus quid faciat & quies adjuvant con-

concoctionem. 45
Somnus ex ſiccatis utilis, vigilia inimica. 113
— plenus. 167
— nimium brevis aut longus extenuat. 177
— medetur laſſitudini. 110
— cur à natura animantibus tributus. 111
— quomodo concoctionem juvet. ibid.
— jejunos extenuat. 114
— — refrigerat Jejunos. 216
Spiritus in mœrore ad cor vadit. 173
— quid patiatur per Invidiam. 174
Stomachi vitia quanti ſint. 44
— frigidi præſidia. 302
— infirmi notæ. 300
— imbecillitas unde contrahatur. 295
— Reſolutio. ibid.
Stomacho imbecillo idonea Auxilia. 296
— quid frigidæ hauſtum Impediat. 302
Stomachus quid. 44
— cur ſtudioſis imbecillis. ibid.
— debilis recipit totius ſuperflua. 45
Sudores quibns per nocturnum Somnum ſint effuſiores. 27
Sudor quis exercitio finem imponat. 77

T.

Temerarium eſt, gravioribus ſe malis implicare,ut vitentur leviora. 96
Temperati omnibus reſiſtunt. 8
Tremor & Horror quibus ex cauſis. 312
Triplex vomitivorum differentia. 195
Triſtitia & metus quodomo hominum confirmant, 174

Ve-

V.

Vehemens exercitatio Corporis molem atterit. 177
- - qualitatum exceſſus contrar. victum exigit. 154
Venerem quæ ætates bene, quæ male ferant. 35
Veneri exercendæ, quæ Tempora captanda. 40
Venus quibus utilis. 34
- - adverſetur. ibid.
- - maxime vires affligit & quare. 35
- - rara Corp. ut excitat, frequens ſolvit. ibid.
- - melancolicis utilis. 36
- - quibus accommodatior. ibid.
- - alios neglecta alios tentata offendit. 38
- - cur per noctem tutior. 39
- - cruditati adverſatur. ibid.
- - diurna ante cibum exercenda. ib.
- - Nocturna quando inutilis. 40
- - quando potiſſimè utilis. 266
- - per æſtatem nocentiſſima. ibid.
- - autumno non uſquequaque convenit. ibid.
Venus Podagræ & chiragræ inutilis. 306
Ventriculus & caput citiſſime excrementis per ſomnum opplentur. 28
- - imbecillus. 280
- - ſæpius reficiendus. 297
Veterum in jejunando ſeveritas. 114
Viciſſitudo edendi mutata naturæ gravis. 105
Victus duplex genus. 151

Victus ſit contrarius calori & frigori. 154
- - totius generalis Regula. 162
- - vigiliæ hominem emaciant. 176
- - diſſolutior Galeno morbum ſubitò attulit. 21 - - novatus nocet. 104
- - in victu commiſſus error multos anniverſariis morbis implicat. 21
- - Inſolitus, ſeu bonus ſeu malus, naturæ moleſtus eſt. 23
- - in variando victu, quali moderatione opus ſit. ibid.
- - Acutorum. 105
Vigilia promovet Corporis diſſlationem. 28
Vitioſè ſanis cur vivendi libertas parum tuta. 6
Vini largius ſumpti incommoda. 85
Vino Pueros abſtinere cenſuit Plato. 238
Vinum potius languido Cerebro inimicum. 280
- - quale fugiendum. 290
- - expetendum. ibid.
- - immodice ſumptum frigidos morbos parit. 32
- - quid noceat. 85
Vinum dilutum Pueris aptius. 238
- - meracum Senibus accommodum. ibid.
- - Hippocrates febricitantibus quandoque indulſit. 304
Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utiliſſimus. 131 -- Maturus ſaluberrimum Remedium Temulentiæ. 132 -- Navigantibus perutilis. 142 -- Pleno quam vacuo promptor. 143

143 -- temere ab Aſclepiade rejectus. 180 -- quare utilis. 182 -- totum Corpus vacuat. ib. -- hyeme utilior. ibid. -- unde & quæ vacuet. 184 -- antiquis per hyemem frequens. 185 -- quibus utilis. 186 -- quando convenientior. 187 frigidis & humidis inutilis. 188. -- cœlum mutanti utilis. 191 -- ſalutaris qui hunc præter morem nexlexerunt. ib. -- quibus noxius. ib. -- quid & quomodo fiat. 192 -- in ſecunda quoque Valetudine ſæpe neceſſarius. 193 -- Stomacho moleſtus. 199 -- cur compreſſum ventrem ſolvat. 226 -- Debile caput offendit. 281 -- à cœna utilis à vomitu firmandus cœna ventric. 291
Utilitas motionis. 12 Unctio. 166. 213 lenis lubrico ventri utilior. 282 Unctiones ad quæ conferant. 20 Urina ſuper hepate & venas ſignificat. 58 -- à ſanguinis Maſſa quomodo diſcernatur. 59 -- Sanguinis colamentum. ib. -- in putridis febribus ſpectanda. ib. -- optma quæ. 60 -- alba & ruffa quid ſignicent. ib. Urinæ bonitas ex proba Hæmatoſi. 61 -- colorem qualem Celſus album dixit. ib. -- color pallidus. 62 -- ruffus probæ coctionis Index. 61
Urinam bilis colorat. ibid.
Utrum cœna vel Prandium conveniat eſſe liberalius. 26

CATALOGUS LIBRORUM MEDICORUM,

Quos Joh. Arnold. Langerack, Bibliopola Leydenſis, vel propriis ſumtibus edidit, vel quorum major ipſi copia ſuppetit; & adhuc aliorum in Medicina Librorum, qui apud eundem inveniuntur.

Theoph. Boneti Sepulchretum Anatomicum, 3 tom. 2 voll. Lugd. 1700. edit. opt.

Hippocratis opera omnia Gr. & Lat. cum Not. Foeſii, Francof. 1657

Duretus Comment. in Coacas Hippocratis, Genev. 1665

Botanographia, quam Floræ Malabaricæ nomine celebrem, recentior virorum Illuſtrium induſtria ſucceſſivè illuſtrando, ad publicum uſum adornavit, L. Bat. 1718. Fol.

Muſitani opera omnia, 2 voll. c. fig.

Mangetii Bibliotheca Chirurgica, 4 voll.

Bauhini Pinax Theat. Botanici cum Prodrom. cum fig. Baſ. 1671

Baglivii opera omnia. 1715

Ramazzini opera omnia, c. fig. 1716

Joh. Ray Hiſtoria Inſectorum & Liſter de Scarabæis Brittannicis, Lond. 1710.

Clerici Hiſtoria Naturalis & Medica Latorum Lumbricorum, eum fig. 1715.

Laur. Bellini Opuſcula aliquot Archibaldi Pitcarni de motu cordis, &c. cum fig. L. Bat. 1714. quarto.

— Exercitatio Anatom. de Structura & Uſu Renum & Guſtus Organo, cum fig. ibid. 1711.

Pitcarnii Opuſcula Medica.

— Elementa Medicinæ.

Broen opera omnia Medica, Rott. 1701.

H. a Deventer Operationes Chirurgicæ, ſive Ars Obſtreticandi, cum fig. Lugd. Bat. 1701.

Iulii Pontederæ Compendium Tabularum Botanicar., Patavii 1718.

{ Charas Pharmacopœa Regia, 1684.

—— Pharmacop. Chymica, 1684.

—— Hiſtoria Plant. Animalium & Mineral. c. fig. }

Vigeri opera Medica & Chirurgica, 1651

Caroli Piſonis Select. Obſervat. de morbis ab ſeroſa colluvie ortis, Lugd. Bat. 1716

Mau-

Mauriceau Traité des Maladies des Femmes Groſſes, avec fig. Par. 1715

—— Obſervations ſur la Groſſeſſe avec les derniers obſervations, ibid 1715 *en veaux.*

Valſalva de aure humana, c. fig. 1716

Leeuwenhoekii Opera Omnia, 4 cum fig. 1722.

Peyeri Merycologia ſive de Ruminantibus & Ruminatione Comment. cum fig. Baſ. 1685.

Ioh. Babt. Morgagni. Adverſaria Anatomica omnia, opus nunc vere abſolutum, inventis & innumeris obſervat. ac monitis refertum, qnibus univerſa Humani Corporis Anatome, & ſubinde etiam quæ ab hanc pendent, res Medica, & Chirurgica ad modum illuſtrantur, cum Tabb. & univerſali accuratiſſ. indice ornata 1723. in quarto.

Ant. Leeuwenhoek. opera omnia ſeu arcana naturæ, ope exactiſſimorum microcoſcopiorum detecta, experimentis variis comprobata, Epiſtolis, ad varios illuſtres viros, ut & ad integram, quæ Londini floret, ſapientem Societatem, cujus membrum eſt, datis Edit. Noviſſima.

ma. 4 voll. cum fig. 1722. in quart.

Diſſertationes in Nov. tutam, ac utilem methodum inoculationis ſeu Tranſplantationis Variolarum, prima method. Auctoritate Regiæ Majeſtatis Brittann. cum criticis notis in varios de hoc morbo ſcribentis a I. a Caſtro G. Harris M. D. Lond. Ant. le Duc Conſtantinopolit. 8. 1722

Muys de Salis Ammoniaci ad Feb. intermittentib. uſu.

H. Boerhaven Oratio de Commendando Studio Hippocrat.

— Repurgatæ medicinæ.

Traité Complet de Chirurgie par la Motte, 3 vol. a Paris 1722

Bohnii Circulus Anatomicus Edit.

— De Renuntiatione Vulnerum.

Bidloo de oculis & variorum animalium, cum fig.

Hiſtoire des Inſectes par J. Goedart, avec fig.

Les Maladies des Os par petit, Lemmery Courtia, 3 vol. avec fig.

L. Anatomie du corps de l'Homme en Abregé, a Paris 1723

Diſſertation Phyſique par de Roubais.

D. G. Franck Satyræ Medicæ xx. varii Rarior. Argum. Lypſ. 1722.

A 743